
Gebiedsplan Wijde Biesbosch

Datum:
22 april 2005

Voorwoord

De opknapbeurt van het West-Brabantse buitengebied gaat van start. In september 2001 hebben we twee gebiedscommissies ingesteld met het verzoek om gezamenlijk met alle betrokken partijen uit de streek een gedragen en integraal afgewogen plan op te stellen voor de gewenste ontwikkeling van het buitengebied. In april 2005 zijn de plannen door Provinciale Staten vastgesteld. Een historisch moment. Samen met de reconstructieplannen gaat het immers om de meest ingrijpende plannen voor het Brabantse buitengebied in honderd jaar. Voor de land- en tuinbouw scheppen de plannen toekomstperspectief daar waar het kan. En de Brabantse natuur krijgt met de revitalisering bescherming én kans op herstel daar waar dat nodig is. Verder is er veel aandacht voor waterkwaliteit, de opvang van water en de leefbaarheid van kleine kernen.

Het buitengebied gaat op de schop. De zorgvuldige en breed gedragen voorbereiding is niet voor niets geweest. Brabantbreed waren naar schatting 2000 mensen betrokken bij het opstellen van de reconstructie- en gebiedsplannen. Het was niet altijd gemakkelijk. Maar dankzij het enorme enthousiasme zijn weerstanden overwonnen. Samen gaan we er nu iets moois van maken, daar ben ik van overtuigd.

Mijn waardering gaat naar al die mensen, vrijwilligers en leden van de gebiedscommissies die het proces hebben getrokken. Als provinciebestuurder kan ik alleen maar blij en trots zijn dat zoveel mensen deze kans hebben aangegrepen om de leefbaarheid van het Brabantse land te verzekeren en te beschermen voor toekomstige generaties.

Paul Rüpp

Lid van Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant

Leeswijzer

Dit gebiedsplan bevat veel informatie. Misschien wilt u alles lezen, misschien bent u geïnteresseerd in enkele specifieke onderdelen van het plan. Daarom vindt u hier enkele leessuggesties.

Gebiedsplan

Wilt u snel een indruk krijgen van de inhoud van dit gebiedsplan dan kunt u volstaan met het lezen van de samenvatting en het bekijken van de plankaarten.

Zoekt u informatie over het waarom van dit plan, wat er bij komt kijken, wat er al gebeurd is en wat er te wachten staat, dan kunt u hoofdstuk 1 lezen. De Wijde Biesbosch is in hoofdstuk 2 in vogelvlucht beschreven.

In hoofdstuk 3 geven wij onze visie op het gebied. Met deze visie geven wij aan hoe wij wensen dat het gebied er op hoofdlijnen in 2016 uitziet. Vervolgens wordt vanaf hoofdstuk 4 per thema een uitwerking gegeven aan de visie. De thema's zijn: water en bodem, landbouw, landschap en cultuurhistorie, natuur, milieu, recreatie en toerisme en wonen, werken en leefbaarheid. In elk hoofdstuk wordt beschreven welke doelstellingen wij voor elk thema hebben en op welke wijze wij deze doelstellingen wil bereiken.

Hoe de uitvoering van het gebiedsplan vorm krijgt, staat in hoofdstuk 11. In hoofdstuk 12 staan de juridische aspecten van het plan toegelicht.

Achter in dit boekwerk staan de bijlagen van het gebiedsplan. Het bestaat uit een samenvatting van de gebiedscommissie, de resultaten van de Watertoets, een uitgebreide toelichting op de legenda van de plankaarten, een overzicht van gebieden of thema's die na vaststelling van dit gebiedsplan nog nader uitgewerkt moeten worden, een begrippenlijst en een lijst met achtergronddocumenten.

Kaarten

Het plan bevat een groot aantal kaarten. De meeste kaarten zijn toelichtende kaarten die een beeld geven van de huidige situatie. Deze zijn (op A3-formaat) opgenomen achter in dit plan. Daarnaast kent het plan een tweetal plankaarten. Op plankaart 1 (de ambitiekaart) staan alle ambities weergegeven die ruimtelijk te positioneren zijn. Alle verschillende thema's komen hierop terug. Plankaart 2 geeft informatie over een aantal specifieke thema's, zoals de extensiveringsgebieden voor de intensieve veehouderij, de gebieden waar wij kansen zien voor extensivering van de melkveehouderij, de beschermingszones rondom de natte natuurgebieden en de begrenzing van de RNLE's.

Ambitieprogramma en uitvoeringsprogramma

Parallel aan het gebiedsplan zijn door de gebiedscommissie een ambitie- en uitvoeringsprogramma opgesteld. Hierin staat aangegeven met welke maatregelen, projecten en inzet van partijen de gebiedscommissie tot realisatie van de visie wil komen. Het ambitie- en uitvoeringsprogramma staan in de besluitvorming los van het gebiedsplan en kennen een eigen procedure. Ze zijn daarom niet in dit gebiedsplan opgenomen. In hoofdstuk 1 en hoofdstuk 11 wordt nader op deze beide programma's en de uitvoering van het gebiedsplan ingegaan.

Inhoud

Voorwoord	III
Leeswijzer	V
Inhoud	VII
Samenvatting	XI
1 Inleiding	1
1.1 Revitalisering landelijk gebied	1
1.2 De gebiedscommissie	2
1.3 Het gebiedsplan	3
1.4 Watertoets en Natuurtoets	4
1.4.1 Watertoets	4
1.4.2 Natuurtoets	5
1.5 Uitvoering van het gebiedsplan	7
2 Wijde Biesbosch in vogelvlucht	9
2.1 Inleiding	9
2.2 Wijde Biesbosch	9
2.3 Vraagstukken	10
2.4 Doelen voor revitalisering	12
3 Visie Wijde Biesbosch	13
3.1 Inleiding	13
3.2 Naar een visie	13
3.3 De visie op kaart	13
3.4 Wijde Biesbosch in 2016	14
3.5 Uitwerking van de visie	17
4 Water en bodem	19
4.1 Huidige situatie	19
4.2 Visie 2016	23
4.3 Het plan	23
4.3.1 Water langer vasthouden	23
4.3.2 Beek- en kreekherstel	29
4.3.3 Regionale waterberging	31
4.3.4 Afvoeren	34

4.3.5	Kwaliteit van water en bodem	36
5	Milieu	41
5.1	Huidige situatie	41
5.2	Visie 2016	43
5.3	Het plan	44
5.3.1	Stank	44
5.3.2	Ammoniak	45
5.3.3	Duurzame energie	46
5.3.4	Stilte	47
5.3.5	Duisternis	47
6	Landschap en cultuurhistorie	49
6.1	Huidige situatie	49
6.2	Visie 2016	52
6.3	Het Plan	53
6.3.1	Behoud en beheer van landschap en cultuurhistorie	53
6.3.2	Herstel van landschap en cultuurhistorie	53
6.3.3	Landgoederen	55
6.3.4	Groen in de leefomgeving	55
7	Natuur	57
7.1	Huidige situatie	57
7.2	Visie 2016	65
7.3	Het plan	65
7.3.1	Realisatie ecologische hoofdstructuur (EHS)	65
7.3.2	Ecologische verbindingzones	67
7.3.3	Regionale natuur- en landschapseenheden	70
7.3.4	Soortenbescherming	75
7.3.5	Agrarisch en particulier natuurbeheer	76
7.3.6	Nationale Parken	77
7.3.7	Landschapsecologische zones	77
8	Landbouw	79
8.1	Huidige situatie	79
8.2	Visie 2016	82
8.3	Het plan	83
8.3.1	Ruimtelijke structuur landbouw	83
8.3.2	Randvoorwaarden ontwikkeling landbouw	92
8.3.3	Duurzame productie en mestverwerking	94
8.3.4	Verbrede landbouw	95

9	Recreatie en toerisme	97
9.1	Huidige situatie	97
9.2	Visie 2016	99
9.3	Het plan	100
9.3.1	Intensieve recreatie	100
9.3.2	Extensieve recreatie	102
9.3.3	Stedelijk uitloopgebied	104
9.3.4	Recreatieve poorten	105
9.3.5	Waterrecreatie	106
9.3.6	Kwaliteitsverbetering bestaande bedrijven	106
9.3.7	Golfbanen	107
9.3.8	Promotie, productontwikkeling en nieuwe initiatieven	107
10	Wonen, werken en leefbaarheid	109
10.1	Huidige situatie	109
10.2	Visie 2016	110
10.3	Het plan	111
10.3.1	Een duurzame en vitale landbouw	111
10.3.2	Uitbouwen van het toeristisch-recreatief product	111
10.3.3	Het MKB in de secundaire en (overige) tertiaire sectoren	112
10.3.4	Kennis en innovatie	114
10.3.5	Nieuwe economische dragers (NED's) in de kwartaire sector	114
10.3.6	Leefbaarheid en sociale aspecten per kern	114
10.3.7	Verkeer en vervoer	115
10.3.8	De uitvoering	116
11	Uitvoering van het gebiedsplan	119
11.1	Uitvoeringsstrategie	119
11.1.1	Programmering op doelen	119
11.1.2	Ambitie- en uitvoeringsprogramma	120
11.1.3	Gefaseerde aanpak in de uitvoering	121
11.1.4	Van doelen naar projecten	121
11.2	Organisatie	123
11.3	Wat gaat dat kosten?	124
11.4	Samenhang in regelingen en instrumenten	126
11.4.1	Instrumentenpakketten	126
11.4.2	Nieuwe instrumenten	129
11.5	Bestuursovereenkomsten	130
11.6	Communicatie	130
11.7	Monitoring en planherziening	131
12	Juridische aspecten	133
12.1	Status	133
12.2	Uitwerking (nadere detaillering) en wijziging van het gebiedsplan	133
12.3	Relatie met de uitwerkingsplannen van het Streekplan	134
12.4	Doorwerking	134

12.5	RNLE	136
12.6	Procedure	136
12.7	Stimulerende maatregelen en flankerend beleid	137
13	Tot slot	139
Bijlage 1	Leden gebiedscommissie en ambtelijke werkgroep Wijde Biesbosch	141
Bijlage 2	Resultaten watertoets revitaliseringsgebied Wijde Biesbosch	143
Bijlage 3	Legenda-eenheden plankaarten	147
Bijlage 4	Voorstellen voor nadere uitwerking en detaillering van het gebiedsplan	155
Bijlage 5	Begrippenlijst	159
Bijlage 6	Achtergronddocumenten	167

Samenvatting

Het gebiedsplan Wijde Biesbosch in vogelvlucht

Hoe is het gebiedsplan tot stand gekomen?

De Brabantse varkenspestepidemie van 1997 was feitelijk de trigger voor de aanstaande, groot-scheepse revitalisering van het buitengebied van Noord-Brabant. In 2002 werd de Reconstructiewet aangenomen. Deze wet beoogt een verbetering van de omgevingskwaliteit en een versterking van de leefbaarheid en de sociale en economische structuur van het platteland.

De wet is van kracht in gebieden met een mestoverschot: Oost- en Midden-Brabant. Maar ook het buitengebied van West-Brabant wordt onder de loep genomen: niet geschraagd door een wet maar op basis van vrijwilligheid. Gebiedsgericht beleid heet dat officieel. Om te komen tot goede plannen voor het gebied, werden in West-Brabant op 25 september 2001 twee commissies opgericht: Brabantse Delta (het westelijk deel van West-Brabant) en Wijde Biesbosch (het noordoostelijk deel van West-Brabant). Alle groeperingen met belangen in het buitengebied hebben zitting in deze commissies.

De beide gebiedscommissies hebben op ons verzoek een gebiedsplan opgesteld. Op 13 februari 2004 heeft de gebiedscommissie een 1^e concept vastgesteld. Dit 1^e concept is door de partijen uit de gebiedscommissie uitgebreid geconsulteerd met hun achterbannen. Ook Gedeputeerde Staten hebben zich over dit 1^e concept-plan gebogen. De reacties die hieruit naar voren zijn gekomen zijn vervolgens door de gebiedscommissie gewogen en verwerkt in een 2^e concept. Parallel aan deze consultatieronde is een onafhankelijke effectbepaling uitgevoerd. Hierin is gekeken naar de effecten van het gebiedsplan op water, bodem en natuur en (meer op hoofdlijnen) naar de effecten op landschap en cultuurhistorie en milieu. De aanbevelingen en conclusies hiervan zijn ook in het 2^e concept verwerkt. Uiteindelijk heeft de gebiedscommissie op 15 september 2004 het 2^e concept vastgesteld. De gebiedscommissie heeft daarbij aangegeven met het gebiedsplan een gedragen visie over de toekomst van het buitengebied van de Wijde Biesbosch te presenteren. Partijen die deel uitmaken van de gebiedscommissie verbinden zich aan de inhoud van het plan. De wijze waarop dit gebeurt, wordt nog nader uitgewerkt.

Na vaststelling heeft de gebiedscommissie het 2^e concept-gebiedsplan aan GS aangeboden. Zij hebben het plan vrijwel overeenkomstig op 28 september 2004 als ontwerpplan vastgesteld en vervolgens volgens de wettelijke voorschriften voor iedereen in november 2004 ter visie gelegd. Op het ontwerp zijn 46 bedenkingen binnengekomen. Door zeven indieners is op de hoorzitting van 9 december 2004 met leden van onze Staten een toelichting gegeven op de ingebrachte bedenkingen. Mede naar aanleiding van de bedenkingen is het ontwerpgebiedsplan op de nodige punten aangevuld en aangepast. Deze wijzigingen zijn in dit gebiedsplan verwerkt.

Wat is de status van het gebiedsplan?

Provinciale Staten stellen het gebiedsplan vast. Het plan is daarmee een beleidsmatig toetsingskader. Het heeft dezelfde status als bijvoorbeeld het provinciaal milieubeleidsplan en het waterhuishoudingsplan. Het Streekplan is het planologische toetsingskader. Het gebiedsplan kan het Streekplan niet overrulen. Op één onderdeel is echter geconstateerd dat het beleid uit het streekplan heroverweging vraagt, namelijk met betrekking tot de zoekgebieden voor rivier-

verruiming. Deze constatering is gemotiveerd in het gebiedsplan opgenomen. In het van toepassing zijnde uitwerkingsplan is al aangegeven dat op het geformuleerde beleid wordt geanticipeerd door middel van toepassing van de afwijkingsbevoegdheid.

Waarom is revitalisering nodig?

De Wijde Biesbosch is een mooi en afwisselend gebied. Het kent fraaie landschappen, belangrijke natuurgebieden en een rijke cultuurhistorie. Water bepaalt in grote mate het karakter van het gebied. In het landelijk gebied is de landbouw sterk ontwikkeld: met name de akkerbouw en (glas)tuinbouw, maar ook de melkveehouderij zijn goed vertegenwoordigd. Al met al een prettige plek om te wonen, werken of recreëren.

Maar ook in de Wijde Biesbosch is het niet allemaal rozengur en maneschijn. Bij flinke buien hebben we steeds vaker te maken met wateroverlast. De aankoop en inrichting van de ecologische hoofdstructuur, het verbindend netwerk van natuurgebieden in Nederland, lopen ver achter op schema. Ook de kwaliteit van het milieu laat nog te wensen over. Problemen waar wij met dit plan een oplossing voor willen vinden.

Maar, behalve de problemen van vandaag komt er ook op korte en lange termijn een aantal ontwikkelingen op het gebied af die deze prettige leefomgeving flink op de kop kunnen zetten. Daarbij moeten we bijvoorbeeld denken aan de veranderingen in de agrarische sector, die leiden tot grotere of intensievere landbouwbedrijven. Of de veranderingen van het klimaat en de zeespiegelstijging, waardoor de kans op overstromingen en wateroverlast alleen nog maar toenemen. Ook is er een toenemende behoefte aan recreatieve en toeristische voorzieningen en zullen we wat moeten doen om de kleine kernen ook op termijn leefbaar te houden. Kortom, problemen van vandaag én morgen die vragen om goede keuzes en oplossingen.

Problemen vragen om een visie

Om bovengenoemde problemen het hoofd te bieden is dit gebiedsplan opgesteld. Het plan beschrijft onze visie op het gebied en hoe wij die visie willen realiseren. Belangrijk daarbij is dat wij constateren dat het gebied van de Wijde Biesbosch op dit moment in grote lijnen nog vitaal is. Er zijn weliswaar problemen maar daarvoor hoeft het gebied niet in zijn geheel op de schop. Voor een aantal gebieden zal dat wel nodig zijn. Onze visie is er vooral op gericht om de Wijde Biesbosch zo goed mogelijk in te richten voor de ontwikkelingen van nu en de toekomst. Deze keuzes moeten er toe leiden dat de Wijde Biesbosch in 2016 nog steeds vitaal is en zelfs is verbeterd.

De visie voor 2016 per thema

Onze visie richt zich op de thema's die in het landelijk gebied belangrijk zijn. Deze thema's zijn water en bodem, landschap en cultuurhistorie, natuur, milieu, landbouw, recreatie en toerisme, en wonen, werken en leefbaarheid. Voor elk van deze thema's hebben wij aangegeven wat wij daarvan in 2016 gerealiseerd willen hebben en welke mogelijkheden wij daarbij zien. Per thema is dit uitgewerkt. Op de plankaarten is weergegeven waar deze zaken aan de orde zijn.

Water en bodem

Water speelt op dit moment een belangrijke rol in het gebied. De grote rivieren zoals de Bergsche Maas, Amer en Nieuwe- en Boven-Merwede zijn prominent in het landschap aanwezig. Beken en kreken wateren op deze rivieren af.

Wij voorzien dat de rol van het water in het gebied in 2016 sterk is toegenomen. Het watersysteem zal daarbij weer meer afgestemd zijn op het oorspronkelijk systeem. Uitgangspunt daarbij is de zogenaamde 'drietrapsstrategie'. Dit betekent dat het water langer wordt vastgehouden bij de bron, vervolgens tijdelijk wordt geborgen en daarna pas wordt afgevoerd. Daarnaast werken wij aan het opheffen van de verdroging van natuurgebieden en het verbeteren van de waterkwaliteit.

Vasthouden van water

Onze doelstelling is om water langer vast te houden bij de bron, dus daar waar het uit de lucht valt, of daar waar het uit de grond komt (kwel). Een eerste aanbeveling is om het water, vooral in het stedelijk gebied, meer kans te geven om in de bodem te infiltreren. Ook worden de mogelijkheden van het vasthouden van water in de haarvaten van het watersysteem bekeken. Door het water langer vast te houden kan ook een bijdrage geleverd worden aan andere doelstellingen, zoals het realiseren en beschermen van natte natuur en het tegengaan van de verdroging in landbouwgebieden. Wij zijn ons er wel van bewust dat de sponswerking van de bodem hierdoor afneemt; de buffer bij hevige regenval wordt daardoor kleiner, waardoor de kans op wateroverlast toeneemt. Ook kunnen door de waterconservering ongewenste stoffen in oplossing gaan, wat kan leiden tot een slechte(re) waterkwaliteit. Bij het uitwerken van maatregelen zal hier rekening mee gehouden worden.

Verdroging opheffen

Specifiek voor de natuurgebieden zetten wij ons in om veertig procent van de oppervlakte verdroogde natuurgebieden in 2010 hersteld te hebben. Maatregelen om de hydrologische situatie van deze zogenoemde natte natuurparels te herstellen worden binnen deze gebieden zelf genomen. Wij willen het eerste aan de slag in het Vlijmens Ven, de Langstraat en de Binnenpolder van Terheijden, in de periode daarna in de overige natte natuurparels. Daarnaast willen wij ook in de overige verdroogde natuurgebieden kansen benutten om de verdroging te bestrijden. Met name in de zandgebieden kan het neveneffect zijn dat omliggende landbouwgronden in een zone variërend tussen 0 en circa 500 meter vernatten. In het kleigebied zijn deze zones vaak kleiner. Op de ambitiekaart is deze zone aangegeven als 'functie afgestemd op waterkwaliteit'. Indien dit schade oplevert voor de landbouw stellen wij een vergoeding voor deze 'blauwe dienst' voor.

Het mag natuurlijk niet zo zijn dat nieuwe ontwikkelingen of ingrepen in het watersysteem het positieve effect van de anti-verdrogingsmaatregelen weer teniet doen. In de provinciale Verordening waterhuishouding wordt geregeld dat er in de natte natuurparels en een zone van gemiddeld 500 m er om heen geen ingrepen plaats mogen vinden die een negatief effect op de waterhuishouding van deze gebieden hebben. In de kleigebieden zijn deze zones kleiner. Wij hebben deze beschermingszones in dit gebiedsplan overgenomen.

Beek- en kreekherstel

De beken en kreken in de Wijde Biesbosch krijgen meer ruimte. Ze krijgen een natuurlijk peilbeheer, kunnen weer vrij meanderen, de oevers worden flauw(er) en krijgen een natuurlijk uiterlijk. Het water wordt hierdoor langer vastgehouden in het gebied en ook is er ruimte voor waterberging. Het gaat hierbij onder andere om de kreken rondom de Biesbosch, de Alm en de Mark. Er is nog niet besloten welke kreek of beek als eerste zal worden aangepakt. Dit zal gebeuren in het kader van het uitvoeringsprogramma.

Regionale waterbergingsgebieden

In perioden van hevige regenval is waterberging noodzakelijk om de kans op ongecontroleerde overstromingen te voorkomen. Hiervoor zijn twee soorten gebieden aangegeven waar de regionale waterberging het beste kan plaatsvinden. Allereerst de 'in te richten waterbergingsgebieden'. Dit zijn gebieden waarvoor de waterschappen op dit moment al concrete plannen hebben en waarvoor gronden zijn of op korte termijn worden aangekocht. Daarnaast de 'voorlopige reserveringsgebieden 2016'. Dit zijn de gebieden die - met de huidige kennis en vooruitlopend op het definitieve waterbergingsplan door de waterschappen - gezien worden als eerste aanzet voor de benodigde oppervlakte voor de wateropgave van 'Waterbeheer 21^e eeuw' tot 2016. De waterschappen zullen voor deze voorlopige reserveringsgebieden in 2005 de definitie-

ve omvang en locatie uitwerken. Wij geven voor deze nadere begrenzing een paar randvoorwaarden mee. Deze zijn onder andere dat waterberging in de EHS niet ten koste gaat van de (huidige) natuurwaarden en dat de gewenste waterkwaliteit aanwezig is dan wel binnen korte tijd bereikt wordt. Belangrijke bestaande economische functies dienen te worden ontzien. En er moet zoveel mogelijk gekken worden naar functiecombinaties met bijvoorbeeld landbouw, natuur of recreatie. Waterberging op verontreinigde bodems of fosfaatverzadigde gronden is niet wenselijk.

Voorlopige reserveringsgebieden voor regionale wateropvang zijn aangewezen binnen de kades van de Mark, in de polders bij Lage en Hooge Zwaluwe, in het Land van Heusden en Altena, rondom de Donge en bij de natuurgebieden Hooibroeken en Sompen en Hooislagen.

Bovengenoemde gebieden zijn vooral bedoeld om invulling te geven aan de waterbergingsopgave voor de korte en middellange termijn (tot ca. 2016). Voor de periode daarna zullen echter waarschijnlijk nog extra gebieden noodzakelijk zijn. Daarom zijn de waterschappen ook bezig om de gebieden in beeld te brengen die voor de langere termijn (tot 2050) nodig zijn. De uitkomsten zullen ook in 2005 bekend zijn.

Afvoeren van water en ruimte voor de rivier

Afvoer van water is het laatste wat wij willen. Dit om zoveel mogelijk kostbaar water in het gebied te houden maar ook om stroomafwaarts geen wateroverlast te creëren. Toch kan niet al het water in het gebied zelf gehouden worden. Vooral in de poldergebieden moet water met behulp van pompen en gemalen worden afgevoerd.

Het gebied Wijde Biesbosch heeft ook te maken met water dat vanuit andere delen van Nederland of zelfs daarbuiten via de grote rivieren door het gebied stroomt. In 1993 en 1995 hebben we ervaren tot welke maatschappelijke problemen dit kan leiden. De verwachting is dat dit risico nog verder zal toenemen. Om dit in de toekomst te voorkomen zijn maatregelen nodig die de rivieren meer ruimte geven. Welke dit zijn zal worden bepaald in de planologische kernbeslissing (pkb) Ruimte voor de Rivier, die volgens planning in 2006 door het parlement moet worden vastgesteld. In 2016 zal er reeds een groot aantal maatregelen genomen zijn, maar ook daarna gaan de werkzaamheden door. Wij hebben hierin geen besluitvormende, maar wel een adviserende rol. Voor het Land van Heusden en Altena hebben wij sterk de voorkeur om in de Noordwaard ruimte te creëren voor de rivier in plaats van een groene rivier dwars door het gebied. Dit biedt tevens kansen voor verdere versterking van de natuurwaarden van de Biesbosch en daarmee van het toeristisch-recreatief medegebruik van het gebied.

De Overdiepse Polder is, op ons voorstel en met steun van de gebiedscommissie, medio 2004 tot Koploperproject benoemd. Vooruitlopend op het van kracht worden van de pkb kan hier al gestart worden met het opstellen van een plan en de vervolgprocedures. De grootschalige herinrichting van dit gebied leidt tot een duidelijke win-win-situatie: er kan een economisch duurzame landbouw ontstaan en tegelijkertijd wordt een substantiële bijdrage geleverd aan de waterstandsverlaging op de Bergsche Maas.

Verbetering van de kwaliteit van water en bodem

Wij geven in het plan *blauwe knooppunten* aan op plaatsen waar waterlopen uit het agrarisch gebied in een waterloop stromen waaraan hoge ecologische kwaliteiten zijn toegekend. Hier moet het water van goede kwaliteit zijn. Dit kan door het aanleggen van een zuiveringsmocras, het omleiden van een waterloop met vuil water of door in de bovenstroomse gebieden te zorgen voor minder verontreiniging. Verder geven wij, in het kader van het gebiedsplan, prioriteit aan de verbetering van de waterkwaliteit in de grondwaterbeschermingsgebieden (bij Oosterhout, Dorst en Genderen) en rondom de natte natuurparels. Op de ambitiekaart (plan-kaart 1) zijn deze gebieden aangeduid als *'functie afgestemd op waterkwaliteit'*.

Milieu

Een aantal natuurgebieden in de Wijde Biesbosch is zeer gevoelig voor ammoniak. Ammoniak komt onder andere vrij uit stallen voor de intensieve veehouderij. In de GHS-natuur, in een zone van 250 meter rondom de zeer kwetsbare gebieden, in de waterwingebieden en in leefgebied kwetsbare soorten stimuleren wij de verplaatsing van intensieve veehouderijen, om zo de ammoniakbelasting te verminderen. De mogelijkheden voor uitbreiding zijn hier beperkt. Deze zogenaamde *extensiveringsgebieden intensieve veehouderij* zijn op plankaart 2 van het gebiedsplan aangegeven. In de Wijde Biesbosch liggen circa 9 bedrijven in deze zones. De Vogelrichtlijn-, Habitatrichtlijn en Natuurbeschermingswetgebieden zijn voor het ammoniakbeleid ook van belang. In deze gebieden en in de omgeving van deze gebieden mogen geen activiteiten plaatsvinden die de milieukwaliteiten van deze gebieden aantasten.

Bij woonkernen is stankhinder een probleem. In de Wijde Biesbosch komt dit vooral door het aanwenden van mest en uit de stallen van de melkveehouderij. In Raamsdonk wil de commissie aan de slag om te bezien hoe dit probleem opgelost kan worden. Voor de overige kernen gaat de commissie in de eerste planperiode (2005-2008) bekijken of hier ook maatregelen genomen kunnen worden. Wij ondersteunen dit en zullen dit waar mogelijk faciliteren.

Wij zorgen er voor dat de stille en donkere gebieden in de Wijde Biesbosch, zoals de Biesbosch en de Willemspolder behouden blijven. Daarnaast willen wij, waar dit past in het landschap, meewerken aan projecten die bijdragen aan duurzame energie, zoals windmolens en biomassateelt en aan energiebesparing.

Natuur, landschap en cultuurhistorie

Natuur speelt een belangrijke rol in de Wijde Biesbosch. De EHS en ecologische verbindingzones worden gerealiseerd en de wettelijk beschermde gebieden en soorten (volgens Habitat- en Vogelrichtlijn, Natuurbeschermingswet, Flora- en faunawet) zijn ontwikkeld en/of gewaarborgd. De zorg voor het landschap leidt er toe dat de verschillende ruimtelijke functies zo goed mogelijk met elkaar geïntegreerd zijn en dat de mens het landschap positief waardeert.

Bijzondere aandacht is besteed aan het weer zichtbaar maken van cultuurhistorische elementen, wat de streekidentiteit versterkt en de recreatie en het toerisme ten goede komt.

Ecologische hoofdstructuur en ecologische verbindingzones

Wij willen de ecologische hoofdstructuur versneld realiseren. Dit kan door een versnelde aankoop, maar ook door middel van particulier natuurbeheer of via koppeling met andere plannen. Door ook de andere doelen uit het gebiedsplan (water, bodem en milieu) te realiseren, zal de kwaliteit van de EHS worden versterkt. Wij leggen de prioriteit voor realisatie van de EHS bij de natte natuurparels en daar waar kansen zich voordoen.

De ambitiekaart geeft aan welke ecologische verbindingzones wij willen realiseren. Door middel van deze zones kunnen dieren en planten zich verplaatsen van het ene natuurgebied naar het andere. De verbindingzones functioneren alleen goed wanneer er geen barrières zijn. Wij ondersteunen projecten om deze barrières op te heffen (bijvoorbeeld het aanleggen van klein-wildtunnels en ecoducten) en wensen verdere barrièrevorming te voorkomen.

Versterking van het landschap en de cultuurhistorische waarden

Het behoud van de landschappelijke en cultuurhistorische waarden geldt in het hele gebied als algemeen uitgangspunt bij nieuwe ontwikkelingen. Op de ambitiekaart zijn gebieden aangegeven waar wij willen dat cultuurhistorische waarden extra ontwikkeld en versterkt worden. Dit geldt bijvoorbeeld voor het slagenlandschap van de Langstraat, de Nieuwe Hollandse Waterlinie en enkele linies en dijken.

In een aantal zones tussen de steden willen wij dat de landschappelijke structuren extra worden verbeterd, zodat een aantrekkelijk gebied voor de bewoners ontstaat en tegelijkertijd een

buffer tegen verdere verstedelijking. Deze landschappelijk te versterken gebieden zijn te vinden aan de oostkant van Vlijmen, aan de westkant van Nieuwkuijk, in de Baardwijkse Overlaat bij Waalwijk, tussen Breda en Oosterhout, langs de Donge en bij Oosteind. Ook nieuwe ontwikkelingen zijn aanleiding om het landschap te versterken en meer differentiatie in landschappen te krijgen. Plannen voor grotere ingrepen worden daarom voorzien van een landschapvisie of beeldkwaliteitsplan.

Langs de Sprangse Sloot en aan weerszijden van het bedrijventerrein Maasoevers/Scharlo hebben wij ook zones aangegeven. Het accent ligt hier echter sterker op het realiseren van nieuwe natuur dan landschappelijke versterking. Deze zones zijn daarom op de ambitiekaart (plankaart 1) als 'natuur en groengebieden buiten de EHS' aangeduid.

Soortenbescherming

In de Wijde Biesbosch komt een groot aantal kwetsbare en beschermde planten- en diersoorten voor, zowel binnen de ecologische hoofdstructuur of de wettelijk beschermde gebieden alsook in het agrarisch gebied. Hun voortbestaan staat door de intensivering van het grondgebruik, (te) slechte milieukwaliteit en versnippering van de natuur onder druk.

Bij ontwikkelingen zal rekening worden gehouden met de habitateisen die elke soort stelt. Wij willen ook maatregelen treffen die bijdragen aan instandhouding, herstel en ontwikkeling van een zo natuurlijk mogelijke verscheidenheid van plant- en diersoorten door versterking van de voor de soort noodzakelijke leefomgeving. Dit zal in elk geval gebeuren in de gebieden die als 'natuur (EHS)' en 'te versterken (behouden) natuurwaarden' op de ambitiekaart staan aangegeven, maar ook elders in het gebied zal hier aandacht voor moeten zijn en kansen worden benut. De maatregelen zullen op korte termijn nog nader geïnventariseerd moeten worden in het kader van de nota Uitvoering soortenbeleid.

Agrarisch natuur- en landschapsbeheer (groene en blauwe diensten)

Ook agrariërs en andere particulieren met grond in het buitengebied kunnen betrokken worden bij het onderhoud en de aanleg van landschapselementen zoals houtwallen, poelen en natuurvriendelijke oevers. Wij willen samen met de gebiedscommissie projecten op dit gebied stimuleren.

Wij hebben daarvoor een Stimuleringskader groene en blauwe diensten in ontwikkeling. Het doel hiervan is het instandhouden en zo mogelijk verhogen van de kwaliteit van een aanzienlijke oppervlakte ecologisch, landschappelijk en cultuurhistorisch waardevol agrarisch gebied door agrariërs en particulieren.

Landbouw

De landbouw is een economisch en maatschappelijk belangrijke activiteit. De bedrijven krijgen een zodanige structuur en omvang dat ze levensvatbaar zijn en blijven. De landbouw ondergaat een vernieuwingsproces. De landbouw kan zich ontwikkelen binnen de randvoorwaarden vanuit natuur, landschap en milieu. Het gaat hierbij om het zoeken naar een balans tussen landbouwkundige en ecologische ontwikkelingen. De ruimte voor landbouwkundige ontwikkelingen verschilt per gebied.

Grondgebonden landbouw

Het overgrote deel van de Wijde Biesbosch blijft bestaan uit grondgebonden landbouw. Dit vindt plaats in open landschappen en in besloten landschappen. Intensieve teelten worden in de besloten landschappen passender geacht en dienen waar mogelijk kansen te krijgen binnen de randvoorwaarden die gesteld worden vanuit de omgevingskwaliteiten. In de Wijde Biesbosch zijn dit met name de oeverwal in het Land van Heusden en Altena, de omgeving van Den Hout, Dorst en Oosteind, het zuidelijk deel van de Langstraat en het gebied rondom

Heusden en tussen Haarsteeg en Nieuwkuijk/Vlijmen.

De ruimtelijke structuur van de akkerbouw en vollegrondstuinbouw is goed, vooral in het open kleigebied. Schaalvergroting en intensivering zijn de bedrijfsstrategieën. De diversiteit in schaal-grootte en soort activiteiten neemt hierbij toe. Ten behoeve van het optimaliseren van de bedrijfsstructuur worden projecten op dat gebied ondersteund en gefaciliteerd. Ook zal bij integrale projecten de verbetering van de landbouwkundige situatie onderdeel zijn van de gebieds-gerichte aanpak.

Voor de grondgebonden melkveehouderij biedt het gebied goede mogelijkheden. Wij willen voldoende ontwikkelingsruimte geven door mee te werken aan schaalvergroting. Er zal ruimte worden geboden voor voldoende grote bouwblokken, verbetering van de verkavelingssituatie en samenvoeging van bedrijven. Hierbij zal ook de kavelgrensbeplanting betrokken worden ten behoeve van de instandhouding van natuur- en landschapswaarden. Bovendien kan de melk-veehouderij in extensievere vorm een rol spelen bij het beheer van natuur- en landschapswaar-den. De prioriteit hiervoor ligt rondom de natte natuurplek.

Boomteelt

Rondom Terheijden en tussen Oosterhout en Teteringen is momenteel de boomteelt goed ontwikkeld. Bij Terheijden zien wij mogelijkheden tot een verdere uitbouw van de sector. Daarvoor willen we op basis van een goed onderbouwd plan de sector de ruimte bieden. De boomteelt in het gebied tussen Teteringen en Oosterhout is om landschapsecologische redenen en vanwege de ligging binnen een grondwaterbeschermingsgebied minder gewenst. Wij vinden het beter dat deze wordt verplaatst naar het gebied Steenoven.

Glastuinbouw

Wij willen de ontwikkeling van glastuinbouw sturen. Concentratie van kassen is gewenst, evenals verplaatsing van glastuinbouwbedrijven uit kwetsbare gebieden. Wij hebben een aantal locaties aangewezen waar de glastuinbouw ontwikkelingsmogelijkheden krijgt. Deze zijn onderverdeeld in vestigingsgebieden of doorgroeigebieden.

In de vestigingsgebieden Plukmadese Polder en Vlijmen-Haarsteeg is ontwikkelingsruimte voor de zittende glastuinbouwbedrijven en voor nieuwvestiging van glastuinbouwbedrijven.

In doorgroeigebieden is ruimte voor doorgroei van bestaande glastuinbouwbedrijven, herschikking van bouwblokken van bestaande bedrijven en, afhankelijk van de aard en omvang van het gebied en de omgeving, eventueel voor nieuwvestiging van enkele solitair gelegen bedrijven of bedrijven uit kwetsbaar gebied. De maximale omvang waartoe een bedrijf kan uitgroeien in een doorgroeigebied is afhankelijk van aanwezige natuur- en landschapswaarden, milieu- en wateren en de mogelijkheden voor een passende ruimtelijke inrichting.

Doorgroeigebieden liggen bij Werkendam, Woudrichem, Andel, Vlijmen-Noord-Oost, Sprang-Capelle (GlasNat) en Oosteind. Gelet op de lagenbenadering en de omvang van de gebieden zijn wij van mening dat in de gebieden Werkendam, Woudrichem, Oosteind en Vlijmen-Noord-Oost geen ruimte is voor nieuwvestiging van elders te saneren bedrijven. In de doorgroeigebieden bij Andel en Sprang-Capelle is op beperkte schaal ruimte voor de nieuwvestiging van solitaire bedrijven of bedrijven uit kwetsbaar gebied. Plannen voor deze doorgroeigebieden moeten vergezeld gaan van een beeldkwaliteitsplan.

Wij willen bovendien dat de glastuinbouwbedrijven en -gebieden landschappelijk goed worden ingepast en dat de lichtuitstraling minimaal is. Bij de ontwikkeling van duurzame glastuinbouwlocaties kan de Tuinbouwontwikkelingsmaatschappij (TOM) een faciliterende en ondersteunende rol spelen.

Intensieve veehouderij

De omvang en daarmee de milieudruk van de intensieve veehouderij in Wijde Biesbosch is

relatief beperkt. Wij willen dit zo houden door in principe geen ruimte te geven aan nieuwvestiging of omschakeling naar intensieve veehouderij. Wel willen we meewerken aan de verplaatsing van bedrijven uit de zogenaamde extensiveringsgebieden intensieve veehouderij en in en rondom bebouwingsconcentraties naar een duurzame (in eerste instantie bestaande) locatie. Het Ontwikkelingsbureau Intensieve Veehouderijen (OBIV) zal waar mogelijk helpen. Wij willen ook bedrijfsbeëindiging mogelijk maken. Dit vindt plaats op vrijwillige basis.

Recreatie en toerisme

Intensivering van het toeristisch-recreatief product is mogelijk bij de projectlocaties en de intensieve recreatiegebieden. Het ontwikkelen van verblijfsrecreatie en kwaliteitsverbetering staat in deze gebieden voorop. Initiatieven in de GHS en AHS-landschap moeten wel passen binnen het Afsprakenkader Toerisme en Recreatie. In de kansrijke extensieve recreatiegebieden is uitbreiding of verbetering van de recreatieve routestructuren gewenst. Kansen liggen hier vooral in combinatie met natuur of cultuurhistorische waarden, zoals in de omgeving van de Biesbosch, de oeverwal in het Land van Heusden en Altena en het Langstraatgebied.

In het stedelijk uitloopgebied, de tuin van de stadsbewoner, staat de verbetering van de landschappelijke kwaliteit en vergroting van de toegankelijkheid voorop. De omgeving van Oosterhout, Breda en Waalwijk zijn hiervoor in beeld. Waterrecreatie wordt ontwikkeld op de rivieren waarbij de relatie tussen water en land versterkt wordt.

Om de druk op kwetsbare gebieden te verminderen, hebben wij, in combinatie van zonering van recreatie middels routestructuren, een aantal recreatieve poorten aangewezen bij de ingang van natuur- en bosgebieden, zoals bij het gebied Seters, bij Hank en bij de Spieringsluis. Ook bij Werkendam, Woudrichem, het Fort bij Den 'Tol, en bij Lage Zwaluwe, Drimmelen en Heusden liggen dergelijke poorten. Deze plekken trekken door de vestingwerken of de ligging aan het water al veel mensen. Initiatieven die deze punten nog aantrekkelijker maken door van hieruit routes te laten vertrekken of ondersteunende voorzieningen, zoals een bij het gebied passende horecavoorziening, een informatiecentrum, fietsverhuur of parkeermogelijkheden ondersteunen zeker de uitgangspunten op het terrein van recreatie en toerisme.

Wonen en werken

Wij pleiten voor een vitaal en dynamisch bedrijfsleven in de regio, bij voorkeur op gemeentenniveau. Wij geven prioriteit aan het bieden van ruimte voor nieuwe en bestaande bedrijven en het bieden van vestigingsmogelijkheden voor bedrijven die een extra toegevoegde waarde geven aan de sociale en economische vitaliteit van de regio. Het midden- en kleinbedrijf kan zich ontwikkelen tot een belangrijke economische drager. Ook is er de nodige aandacht voor kennis en innovatie. De keuze voor nieuwe woon- en werkgebieden is gemaakt in de Uitwerkingsplannen voor de landelijke en stedelijke regio's. De te ontwikkelen woongebieden en te ontwikkelen en te reserveren bedrijventerreinen zijn één op één van de uitwerkingsplannen overgenomen.

In de dorpen willen wij de leefbaarheid op peil houden. Toch kan de afbraak van het voorzieningenniveau niet overal worden voorkomen. Vooral in de middelgrote kernen vinden wij het opstellen van leefbaarheidsprogramma's, gebaseerd op een balans tussen ruimte/ecologie, economie en leefbaarheid, zinvol. Deze zogenaamde aandachtskernen leefbaarheid zijn Sleeuwijk, Rijswijk, Andel, Veen, Genderen, Dussen, Nieuwendijk, Hank, Lage Zwaluwe en Waspik-Boven.

Hoe willen wij dat gaan realiseren?

De looptijd van het totale gebiedsplan is twaalf jaar. In principe wordt na vier jaar gezien of bijstelling van ambities en prioriteiten nodig is. De totale kosten van het gebiedsplan worden geraamd op € 218 miljoen.

De wijze van uitvoering is door de gebiedscommissie uitgewerkt in een ambitieprogramma en een uitvoeringsprogramma. In het ambitieprogramma zijn per thema de doelstellingen van het gebiedsplan uitgewerkt. Er is aangegeven in welk gebied de doelstelling bereikt moet worden, om welke hoeveelheden het gaat en welke maatregelen invulling kunnen geven aan de doelstellingen. Er is een globale raming van de kosten gemaakt.

De uitvoering zal gefaseerd plaatsvinden, zodat tijdig bijsturen op basis van ervaringen mogelijk is. Voor de eerste fase (2005-2008) is een uitvoeringsprogramma opgesteld. Hierin worden projecten en maatregelen concreet benoemd. Ook vermeldt het uitvoeringsprogramma welke partij verantwoordelijk is voor het begeleiden van projecten, maatregelen en doelstellingen. Wij vinden het van belang dat de uitvoering in de streek wordt vormgegeven. De gebiedscommissie speelt in dit proces een belangrijke rol. De gezamenlijke aanpak en verantwoordelijkheid blijft ook in de uitvoeringsfase van belang. In overleg met de gebiedscommissie en overige belangrijke partners heeft de uitvoeringsorganisatie begin 2005 vorm gekregen.

1 Inleiding

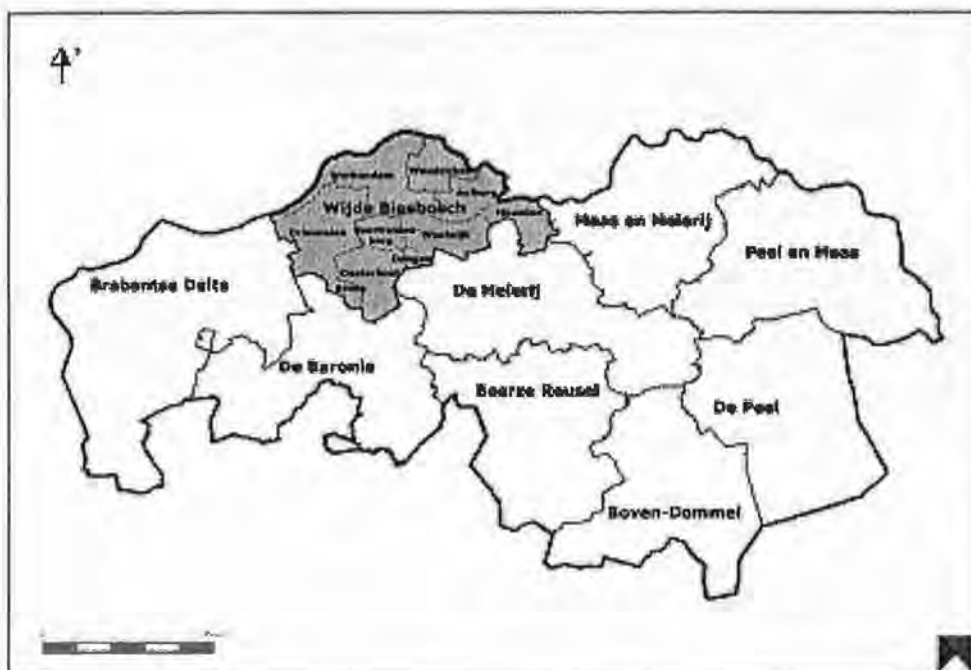
1.1 Revitalisering landelijk gebied

Meer ruimte voor natuur en water, een schoner milieu, een gezonde landbouw en een aantrekkelijk landschap voor bewoner en recreant waar bovendien de kost verdiend kan worden. Wie wil dat niet?

Het zijn de doelstellingen van het project Revitalisering Landelijk Gebied in de provincie Noord-Brabant. Directe aanleiding hiervoor vormde de varkenspestepidemie in 1997. Om een dergelijke ramp in de toekomst te voorkomen heeft het Rijk de Reconstructiewet Concentratiegebieden (hierna kortweg Reconstructiewet genoemd) opgesteld. Deze wet ziet toe op een goede ruimtelijke structuur waarin aspecten als landbouw, natuur, water en recreatie aan bod komen. Maar ook verbetering van woon- en leefklimaat kunnen een onderwerp zijn. Ter uitvoering van deze wet worden voor het landelijk gebied plannen opgesteld, zogenaamde reconstructieplannen.

In West-Brabant geldt de Reconstructiewet niet. Voor dit gebied is besloten tot een vergelijkbaar plan en proces. Hiertoe werken twee commissies aan twee gebiedsplannen voor de inrichting en verbetering van het landelijk gebied: de revitalisering voor Brabantse Delta en Wijde Biesbosch.

Het gebied Brabantse Delta beslaat het zuidwestelijke deel van de provincie, Wijde Biesbosch grofweg het noordwestelijke deel. Voor u ligt het gebiedsplan Wijde Biesbosch. Het gebied omvat de gemeenten Aalburg, Drimmelen, Geertruidenberg, Oosterhout, Waalwijk,

Werkendam, Woudrichem en een deel van de gemeenten Breda (Teteringen), Dongen ('s-Gravenmoer) en Heusden (het grondgebied van de voormalige gemeente Heusden). In bovenstaande figuur zijn de diverse revitaliseringsgebieden en de gemeenten binnen de Wijde Biesbosch weergegeven. Kaart 1.1 geeft een detailoverzicht van de topografie van de Wijde Biesbosch.

Het revitaliseringsproces en het gebiedsplan hebben alleen betrekking op het buitengebied. Het stedelijk gebied, bestaande uit de huidige bebouwde kom en gebieden waarvan zeker is dat zij op korte termijn daarvan deel uitmaken (toekomstige woonwijken en bedrijventerreinen) vallen buiten de reikwijdte van dit proces en plan. Het stedelijk gebied vormt hiermee feitelijk het 'niet -revitaliseringsgebied'. Voor de begrenzing van dit stedelijk gebied hebben wij aangesloten bij de begrenzing van het stedelijk gebied in de uitwerkingsplannen voor de landelijke en stedelijke regio's. Die begrenzing is onder andere gebaseerd op door GS goedgekeurde bestemmingsplannen. Op de plankaarten en de toelichtende kaarten van het gebiedsplan zijn deze grenzen overgenomen.

1.2 De gebiedscommissie

Revitalisering is een ambitieus en ingrijpend proces. Wij vinden dat in een dergelijk proces de betrokken partijen in de streek de toekomst moeten bepalen. Enerzijds is het spelersveld enorm divers en zal iedere partij zijn eigen belangen verdedigen. Anderzijds zijn de deelnemers aan het proces ook afhankelijk van elkaar; alleen in een goede samenwerking met elkaar zullen zij tot een afgewogen plan kunnen komen.

Deze intensieve samenwerking heeft twee belangrijke voordelen. Er wordt optimaal gebruik gemaakt van de kennis van alle verschillende partijen, zowel op regionaal als lokaal niveau. De bundeling van kennis is een verrijking voor het plan. Bovendien kent het plan daarmee een groot draagvlak doordat alle partijen vanaf het allereerste begin vrijwillig, maar zeker niet vrijblijvend, met elkaar samengewerkt hebben.

In de gebiedscommissie zijn de verschillende overheidsinstellingen en maatschappelijke organisaties vertegenwoordigd. De gebiedscommissies in West-Brabant zijn, bij besluit van Gedeputeerde Staten, nr. 743879, op 27 maart 2001 ingesteld als provinciale commissies in de zin van de Provinciewet met als opdracht ons te adviseren omtrent alle gebiedspecifieke vraagstukken, alsmede het aangeven van mogelijke oplossingen.

In de gebiedscommissie Wijde Biesbosch hebben de volgende leden zitting: gemeenten, waterschappen, landbouworganisaties, natuur- en milieuorganisaties, het bedrijfsleven en de sector recreatie en toerisme. De gebiedscommissie heeft adviseurs van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Rijkswaterstaat, Dienst Landelijk Gebied en de Provincie Noord-Brabant, die ook aan de commissievergaderingen deelnemen. De gebiedscommissie heeft een onafhankelijke voorzitter, dhr. J. de Geus, en wordt inhoudelijk en procesmatig ondersteund door het projectbureau Wijde Biesbosch van de provincie. Daarnaast heeft de gebiedscommissie een ambtelijke werkgroep waarin alle zaken die van belang zijn voor de gebiedscommissie inhoudelijk worden voorbereid. De gebiedscommissie neemt vervolgens de besluiten. In bijlage 1 vindt u ter info de samenstelling van de gebiedscommissie en de ambtelijke werkgroep¹.

Het College van Gedeputeerde Staten vervult ook een rol in de revitaliseringsgebieden. Elke

¹ Bijlage 1 geeft een overzicht van de personen die zitting hadden in gebiedscommissie en ambtelijke werkgroep van Wijde Biesbosch ten tijde van de advisering over het gebiedsplan aan GS. Ten behoeve van de uitvoering en als gevolg van personele wisselingen is de samenstelling van de gebiedscommissie en ambtelijke werkgroep inmiddels gedeeltelijk gewijzigd.

gedeputeerde heeft als het ware een gebied geadopteerd. Voor Wijde Biesbosch is dit mevrouw A. Moons.

1.3 Het gebiedsplan

Met voorliggend plan willen wij een stevige basis leggen voor een perspectiefvolle ontwikkeling van het landelijk gebied in de Wijde Biesbosch. De diverse (sectorale) plannen die op het gebied rusten zijn op elkaar afgestemd en in één plan gegoten waarna de uitvoering van het beleid centraal staat.

Het gebiedsplan is een globaal, integraal, ruimtelijk plan voor ongeveer 12 jaar. Alle functies en waarden van het landelijk gebied krijgen een plek in het gebiedsplan: water en bodem, milieu, landschap en cultuurhistorie (inclusief archeologie), natuur, landbouw, recreatie en toerisme, wonen, werken en leefbaarheid en verkeer en vervoer. Het gewenste toekomstbeeld (de visie) wordt geschetst en de belangrijkste keuzes voor het landelijk gebied worden gemaakt. De revitalisering moet in 2016 worden afgerond. Tot die tijd zal het gebiedsplan een aantal keren geactualiseerd worden. Dit gebeurt ongeveer om de 4 jaar. De visie voor 2016 is daarbij steeds het uitgangspunt. De planperiodes zijn: 2005-2008, 2009-2012 en 2013-2016.

De nota 'Hand aan de Ploeg' heeft de basis gevormd voor het gebiedsplan. Deze nota bevat de doelstellingen voor de revitalisering van West-Brabant. Voor alle functies en onderwerpen in het landelijk gebied, zoals ruimtelijke ordening, water en natuur, is aangegeven wat hiervan door ons wordt verwacht. 'Hand aan de Ploeg' is in 2001 samen met de betrokken partijen opgesteld en door Provinciale Staten vastgesteld. Het is tevens het toetsingskader voor Provinciale Staten voor de vaststelling van het gebiedsplan. Daarnaast hebben wij met de verschillende partijen in de zomer van 2003 in het "Akkoord van Cork" nadere afspraken over het revitaliseringsproces gemaakt.

Als tussenstap is in 2002 het Streefbeeld Wijde Biesbosch opgesteld, waarmee de gewenste ontwikkelingsrichting is bepaald. Dit streefbeeld is nader geconcretiseerd tot het 1e concept-gebiedsplan, dat op 13 februari 2004 door de gebiedscommissie is vastgesteld. De partijen uit de gebiedscommissie hebben het plan vervolgens ter consultatie voorgelegd aan hun achterbannen. Ook hebben Gedeputeerde Staten hun oordeel gegeven over het 1e concept-gebiedsplan. Parallel aan de consultatieronde is door een drietal onafhankelijke adviesbureaus een effectbepaling uitgevoerd. Daarbij is, aansluitend op de eisen van de formele Watertoets en Natuurtoets (zie §1.4), gekeken naar de effecten van het gebiedsplan op water, bodem en natuur en (meer op hoofdlijnen) naar de effecten op landschap en cultuurhistorie en milieu. De gebiedscommissie heeft vervolgens de opmerkingen uit de consultatieronde en de conclusies en aanbevelingen uit de effectbepaling gewogen en verwerkt in het 2e concept-gebiedsplan. Op 15 september 2004 heeft de commissie dit 2e conceptgebiedsplan vastgesteld en aan GS aangeboden. GS hebben het plan vrijwel overeenkomstig op 28 september 2004 als ontwerpplan vastgesteld en vervolgens volgens de wettelijke voorschriften voor iedereen in november 2004 ter visie gelegd. Op het ontwerp zijn 46 bedenkingen binnengekomen. Door zeven indieners is op de hoorzitting van 9 december 2004 met leden van onze Staten een toelichting gegeven op de ingebrachte bedenkingen. Mede naar aanleiding van de bedenkingen is het ontwerpgebiedsplan op de nodige punten aangevuld en aangepast. Deze wijzigingen zijn in dit gebiedsplan verwerkt.

Het gebiedsplan is een plan dat bottom-up tot stand is gekomen. In verschillende workshops, 'streekcentraal'-bijeenkomsten en consultatierondes hebben meerdere vertegenwoordigers van de betrokken partijen én de bewoners van de Wijde Biesbosch hun inbreng kunnen leveren.

Wij vinden het essentieel dat het proces niet moet ophouden met de vaststelling van dit gebiedsplan; de communicatie met en inbreng vanuit de streek gaan door.

Het gebiedsplan Wijde Biesbosch staat niet op zichzelf. De planvorming is intensief afgestemd met andere ruimtelijke planvormingsprocessen, zoals de Streekplanuitwerkingen voor het landelijk en stedelijk gebied en de structuurvisies. Het gebiedsplan heeft evenwel alleen zeggenschap over de ontwikkelingen in het landelijk gebied. Over zaken die in het stedelijk gebied spelen heeft het plan geen zeggenschap. Maar omdat het landelijk gebied voor een aantal onderwerpen toch niet los gezien kan worden van het stedelijk gebied, gaat het gebiedsplan daar in een aantal gevallen toch op in. In die gevallen is dan wel duidelijk vermeld wat de status daarvan is.

Een bijzondere plaats verdient de afstemming met de uitwerkingsplannen voor de stedelijke regio's. Deze zeggen namelijk ook iets over de invulling van het landelijk gebied tussen de stedelijke kernen. In hoofdstuk 12 is aangegeven hoe beide plannen zich tot elkaar verhouden.

1.4 Watertoets en Natuurtoets

Anders dan voor de reconstructiegebieden geldt voor de beide gebiedsplannen in West-Brabant geen wettelijke plicht om een milieueffectrapportage uit te voeren. Wel zijn bij de vaststelling van het ontwerpgebiedsplan de Watertoets en Natuurtoets doorlopen. Op het abstractieniveau van het gebiedsplan is qua natuurtoetsing met name de zogenaamde "Habitattoets" van belang.

De verantwoordelijke instanties voor deze beide toetsen; de waterbeheerders voor de Watertoets en de provincie als bevoegd gezag voor de Habitattoets, moeten beoordelen of voldaan is aan de (wettelijke) eisen. Dit oordeel is als zodanig herkenbaar in een aparte paragraaf in het gebiedsplan opgenomen (§ 1.4.1 en 1.4.2). In deze paragrafen wordt nader op de Watertoets en Natuurtoets ingegaan.

Het gebiedsplan beperkt zich veelal tot het op hoofdlijnen beschrijven van gewenste nieuwe ontwikkelingen waarbij de gewenste ontwikkeling van de natuurgebieden als randvoorwaarde is meegenomen. Een gedetailleerde bepaling van de effecten, inclusief eventuele mitigerende en compenserende maatregelen, is in dit stadium daarom nog niet te maken.

Bij verdere uitwerkingen of concrete projecten zal om deze reden opnieuw, maar dan op een meer gedetailleerd niveau, de wettelijke toetsing (Watertoets en Natuurtoets en afhankelijk van de aard en omvang van de uitwerking of het project, mogelijk ook een m.e.r.-procedure) moeten worden doorlopen.

1.4.1 Watertoets

De watertoets moet waarborgen dat waterhuishoudkundige doelstellingen expliciet en op evenwichtige wijze in beschouwing worden genomen bij alle waterhuishoudkundig relevante ruimtelijke plannen en besluiten.

Het kabinetsstandpunt "Anders omgaan met water: waterbeleid in de 21^e eeuw" stelt dat het toekomstige waterbeleid sterker moet anticiperen op toekomstige ontwikkelingen in plaats van te reageren op incidenten. De veiligheid moet gewaarborgd blijven, de kans op overstromingen mag niet toenemen en wateroverlast moet worden teruggedrongen. Het parool is: meer ruimte voor water, naast allerlei technische maatregelen. Het beleid gaat uit van een drietrapsstrategie: vasthouden, bergen en afvoeren.

Vastgelegd is daarom dat op alle nieuwe ruimtelijke plannen een Watertoets moet worden toegepast, als dat vanuit waterhuishoudkundig oogpunt relevant is. Het gebiedsplan is een plan

waarop de Watertoets van toepassing is. De Watertoets bestaat uit een procedureel en een inhoudelijk deel.

De procedure vereist betrokkenheid van de waterbeheerders. Dit is in het revitaliseringsproces ondermeer geregeld via de participatie van de waterbeheerders in de gebiedscommissies en provinciale commissies, en een formele toetsing op basis van de inhoudelijke resultaten. De betrokken waterbeheerders voor de Wijde Biesbosch zijn de waterschappen Aa en Maas en Brabantse Delta, het Hoogheemraadschap Alm en Biesbosch (per 1 januari 2005 opgegaan in het waterschap Rivierenland), Rijkswaterstaat en de provincie als grondwaterbeheerder.

Binnen het werkproces van de revitalisering zijn de waterbeheerders intensief betrokken bij het planvormingsproces. Daarnaast heeft het door de waterbeheerders opgestelde Integraal Hydrologisch Streefbeeld (IHS) als kader gediend voor de verdere uitwerking van het gebiedsplan. De procesmatige en inhoudelijke inbreng is daarmee gewaarborgd.

Voor de formele toetsing hebben de waterbeheerders een integraal wateradvies gegeven dat door de initiatiefnemer (Gedeputeerde Staten) gebruikt is bij opstellen van het ontwerpgebiedsplan. Het advies van de waterbeheerders en de reactie van Gedeputeerde Staten hierop is in bijlage 2 opgenomen.

De uiteindelijke gebiedsplannen zijn van een zodanig abstractieniveau dat het vaak moeilijk is te toetsen op het concrete niveau zoals de procedure van de Watertoets dat voor ogen heeft. Daarom blijft het noodzakelijk om een Watertoets uit te voeren op het niveau van concrete plannen en projecten, als deze nader worden uitgewerkt. Indien sprake is van mitigatie en compensatie dan zal dat op projectniveau zijn. Op het niveau van dit plan is het niet aan de orde.

Om het gebiedsplan uit te voeren wordt een uitvoeringsorganisatie opgezet, die tezamen met andere belanghebbenden belast is met de realisatie. Voor wat betreft de financiering van de waterprojecten is door ons en de waterschappen in totaal 60 miljoen euro gereserveerd voor de eerste planperiode. Dit is een totaalbedrag voor de hele provincie Noord-Brabant. Gedeputeerde Staten hebben met de waterschappen een bestuurovereenkomst afgesloten waarin o.a. is vastgelegd op welke wijze projecten zo efficiënt mogelijk uitgevoerd worden.

1.4.2 Natuurtoets

In het kader van de Europese Habitat- en Vogelrichtlijn, de Natuurbeschermingswet en de Flora- en Faunawet dient tegenwoordig ook expliciet onderzocht te worden welke effecten plannen en bijbehorende ingrepen hebben op de aangewezen beschermde natuurwaarden.

Bij het beoordelen van plannen en projecten dienen de (mogelijke) effecten onderzocht te worden die deze plannen en projecten kunnen hebben op internationaal beschermde Habitat- en Vogelrichtlijngebieden. Hierbij gaat het met name om gebiedsbescherming. Indien sprake is van mogelijk significante gevolgen is een zogenaamde passende beoordeling vereist.

Op nationaal niveau is de Natuurbeschermingswet van toepassing. De Habitatrichtlijn is op dit moment nog niet in de Natuurbeschermingswet geïmplementeerd. Daarom gelden - totdat de nieuwe Natuurbeschermingswet in werking is - rechtstreeks de bepalingen uit de Vogel- en Habitatrichtlijn.

Relevant is de zogenaamde "Habitattoets" op grond van artikel 6 van de Habitatrichtlijn. Deze is gericht op de vraag of voldoende het voortbestaan van de aanwezige soorten en

biotopen uit de Vogel- en Habitatrichtlijngebieden gegarandeerd wordt en welke waarden negatief beïnvloed worden door de plannen.

De natuurtoetsing gericht op soortbescherming, zoals voortvloeiend uit de werking van de Flora- en Faunawet (van kracht sinds 1 april 2002), is pas aan de orde bij de daadwerkelijke uitwerking van het gebiedsplan. In dit stadium van het plan is er geen verplichting tot toetsing aan deze wet. In het plan zijn overigens wel zoveel mogelijk de effecten op de belangrijkste soorten aangegeven. Bij de uitwerking zal steeds bekeken moeten worden of ontheffingen in het kader van de Flora- en Faunawet mogelijk dan wel noodzakelijk zijn.

De toets in het kader van de Vogel- en Habitatrichtlijn (de Habitattoets) dient te worden uitgevoerd voor alle plannen of projecten die significante gevolgen kunnen hebben voor de "speciale beschermingszones" die zijn aangewezen als Vogelrichtlijngebied dan wel aangemeld als Habitatrichtlijngebied. Voor Vogelrichtlijngebieden zijn bij de aanwijzing zogenaamde instandhoudingsdoelstellingen geformuleerd. Voor Habitatrichtlijngebieden zijn tot op heden nog slechts de soorten en habitats bekend waarop de nog te formuleren instandhoudingsdoelstellingen zich moeten richten. De Habitattoets dient zich formeel uitsluitend op de instandhoudingsdoelstelling (en de samenhang tussen de Vogel- en Habitatrichtlijngebieden) te richten.

Bij het onderzoek naar mogelijk significante gevolgen moet op grond van de Habitatrichtlijn (artikel 6) de volgende gang van zaken gevolgd worden:

- Indien het plan significante gevolgen kan hebben voor zo'n gebied, wordt een passende beoordeling gemaakt van de gevolgen voor het gebied, rekening houdend met de instandhoudingsdoelstellingen. Gelet op de conclusies van de beoordeling van de gevolgen voor het gebied wordt slechts toestemming gegeven voor het plan nadat de zekerheid is verkregen dat het de natuurlijke kenmerken van het gebied niet zal aantasten.
- Indien het plan, ondanks negatieve conclusies van de beoordeling van de gevolgen voor het gebied, bij ontstentenis van alternatieve oplossingen, om dwingende reden van groot openbaar belang, toch moet worden gerealiseerd, worden alle nodige compenserende maatregelen genomen om te waarborgen dat de algehele samenhang van Natura 2000 bewaard blijft.

Interpretatie van artikel 6 van de Habitatrichtlijn geeft aan dat het gebiedsplan beoordeeld moeten worden op de volgende aspecten:

- Of ze voldoen aan de verplichting om de speciale beschermingszones de nodige bescherming te bieden;
- Of de activiteiten die voorzien zijn in de plannen al of niet kunnen leiden tot significante effecten.

Ten aanzien van het eerste punt kan geconstateerd worden dat in de beschermde gebieden zelf geen ingrepen gepland zijn die het natuurlijke kenmerk van de gebieden direct aantasten. Uit de beschrijving van de voorgenomen maatregelen blijkt dat als gevolg van het plan het natuurlijke kenmerk van de gebieden veelal in stand blijft dan wel versterkt wordt door bijvoorbeeld verdere realisatie van de ecologische hoofdstructuur, het beleid voor de RNLE'n, ontsnipperingsmaatregelen, verhoging van de grondwaterstand in natte natuurparels, verbetering van de waterkwaliteit, afname van de ammoniakemissie, etcetera. Daarnaast wordt middels actieplannen voor prioritaire soorten en habitats gewerkt aan maatregelen om het voortbestaan van de soorten te garanderen of het neergaande tij te keren.

Ondanks deze positieve ontwikkelingen zijn wij ons bewust dat er op sommige planonderdelen ook significant negatieve gevolgen kunnen optreden op de Vogel- en Habitatrichtlijngebieden bijvoorbeeld via externe werking (ingrepen elders die van invloed zijn op de waarden in de beschermde gebieden).

De potentieel negatieve effecten als gevolg van het gebiedsplan zijn: de toenemende druk op natuurgebieden als gevolg van extra recreatief en toeristisch gebruik, de verslechtering van de waterkwaliteit door nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen bij intensivering van het landbouwkundig gebruik en een plaatselijke toename van ammoniakemissie als gevolg van groei en verplaatsing van intensieve veehouderijen.

De exacte locaties waar de genoemde effecten kunnen optreden blijken echter niet uit het thans voorliggende gebiedsplan: het plan is hiervoor niet concreet genoeg. Om deze reden wordt aanbevolen bij de nadere uitwerking van de plannen de beoogde ingrepen opnieuw te toetsen via het uitvoeren van een passende beoordeling van de effecten. Bij mogelijk significante negatieve gevolgen zal dan nagegaan moeten worden of er dwingende redenen van groot openbaar belang aanwezig zijn, of er alternatieven aanwezig zijn en op welke wijze verdere compensatie of mitigatie mogelijk is. Via het monitoringsprogramma kan gevolgd worden of de beoogde positieve effecten optreden en hoe deze zich verhouden tot de mogelijke significant negatieve effecten. Voor de onderwerpen waar deze potentieel negatieve gevolgen aan de orde kunnen zijn, is dit in het plan aangegeven.

1.5 Uitvoering van het gebiedsplan

Met het gebiedsplan leggen wij een basis voor de toekomst. Nu is het de taak om binnen het bestaande krachtenveld, met soms sterk uiteenlopende belangen, te zorgen dat het gebiedsplan ook daadwerkelijk uitgevoerd wordt. Het draagvlak in en de creativiteit van de streek blijven daarbij van groot belang. De commissie heeft daarbij, samen met ons, een belangrijke taak om nu, als regisseur en rolverdeler, de partijen bij elkaar te houden, de weg te wijzen, risico's te nemen, discussies te voeren, de uitvoering te faciliteren, keuzes te maken, maar vooral samen te werken.

Om de uitvoering handen en voeten te geven is door de gebiedscommissie parallel aan het gebiedsplan een ambitieprogramma en uitvoeringsprogramma 2005-2008 opgesteld. Zowel het ambitie- als het uitvoeringsprogramma geven een doorkijk naar de uitvoering van alle onderdelen van het gebiedsplan. Het is een vertaling van de ambitie uit het plan naar (afrekenbare) prestaties en (financiële) bijdragen die de partijen daaraan leveren. Dit is gedaan voor de totale periode van twaalf jaar en (meer gedetailleerd) voor de eerstkomende vier jaar (2005-2008). Het ambitieprogramma en het uitvoeringsprogramma zijn op elkaar volgende documenten. Het ambitieprogramma is globaal van opzet, zodat ruimte is voor flexibiliteit in de exacte invulling. Het is tegelijkertijd met het 2^e concept van het gebiedsplan vrijgegeven door de gebiedscommissie als basis voor de onderhandelingen met het Rijk, de Provincie en de partijen van de gebiedscommissie onderling over de doelen, middelen en prestaties. De behandeling van het ambitieprogramma in de diverse besluitvormingsgremia kan leiden tot een andere invulling van de prestaties en verdeling van de kosten over de verschillende betrokken partijen. De consequenties hiervan worden door de gebiedscommissie verwerkt tot een definitief uitvoeringsprogramma 2005-2008.

Het ambitie- en uitvoeringsprogramma staan in de besluitvorming los van het gebiedsplan en kennen daardoor een eigen procedure. Ze zijn daarom niet in dit gebiedsplan opgenomen. In hoofdstuk 11 wordt verder op de uitvoering ingegaan.

2 Wijde Biesbosch in vogelvlucht

2.1 Inleiding

Voordat we ingaan op de plannen die wij voor de Wijde Biesbosch hebben, bekijken we eerst het gebied: waar ligt het, hoe ziet het eruit en welke vraagstukken leven er in het gebied.

2.2 Wijde Biesbosch

De Wijde Biesbosch bevindt zich op de grens van zand naar klei. De hogere zandgronden vanuit Brabant lopen hier af naar het rivierengebied. Het is daarom een gebied met veel dynamiek en veel gradiënten. Zowel de zee, de rivieren als de diverse beken, maar ook de mens hebben het landschap steeds beïnvloed.

Het noordelijk deel van het gebied kenmerkt zich als een echt rivierenlandschap. De bebouwing is veelal geconcentreerd in een aantal kleine tot middelgrote kernen, die ontstaan zijn op de oude oeverwallen en hoger gelegen stroomruggen in het landschap. De zones tussen de kernen zorgen voor een duidelijke ruimtelijke scheiding en hebben daarmee een zeer specifieke kwaliteit. De oeverwallen en stroomruggen hebben een kleinschalig karakter en zijn intensief gebruikt en bebouwd. De tussenliggende polders zijn vooral in landbouwkundig gebruik. De rust en de openheid zijn belangrijke waarden van dit gebied. Er zijn nog veel kenmerken aanwezig van de rol die het water in het verleden voor dit gebied heeft gespeeld (dijken, sluizen, gemalen, restanten Nieuwe Hollandse Waterlinie). Het Nationaal Park De Biesbosch vormt een beeldbepalend onderdeel van het noordelijke deel van de Wijde Biesbosch. Belangrijke natuurwaarden zijn te vinden in het Pompeveld, het Uitwijksche Veld, de Kornische Boezem en de uiterwaarden langs de Afgedamde Maas, de Merwedens en de Bergsche Maas.

Het zuidelijke deel van het gebied Wijde Biesbosch vormt de overgang naar de hogere en drogere zandgronden van Brabant. Het is een afwisselend open en besloten gebied met akkerbouw en weidegronden, natuurgebieden en bebouwing. De Langstraat, met de karakteristieke slagenverkeveling en veenweidegronden, vormt een belangrijk en uniek onderdeel van dit gebied.

Ruimtelijk gezien ligt het gebied Wijde Biesbosch net buiten het centraal gelegen "Brabantstad" (het stedelijk netwerk van de 5 grote steden in de provincie: Eindhoven, Helmond, Tilburg, Breda en Den Bosch), maar centraal tussen de steden Rotterdam/Dordrecht, Breda en 's-Hertogenbosch. Het vormt een relatief rustig gebied tussen deze grote bevolkingscentra. Wijde Biesbosch wordt doorsneden door 2 belangrijke transportassen (noord-zuid: A27; oost-west A59).

De agrarische sector is vanouds een belangrijke drager van het gebied. Het gematigde Nederlandse klimaat, de geschikte grond en beschikbaarheid van zoet water zorgen voor goede mogelijkheden voor de agrarische sector. Vooral de plantaardige sectoren zoals akkerbouw en (glas)tuinbouw zijn sterk vertegenwoordigd in Wijde Biesbosch. Maar ook de rundveehouderij is in deelgebieden goed ontwikkeld.

In de vorm van de Biesbosch, de Langstraat en de rivieren, beken en kreken heeft de Wijde Biesbosch ook enkele zeer waardevolle natuurgebieden. De waarden vinden hun oorsprong in de eeuwige dynamiek van de rivieren en in de overgangen tussen zand-, veen- en kleigrond en de daarbij behorende grondwaterstromingen. In veel gevallen zijn er goede mogelijkheden om de aanwezige natuurwaarden toe te laten nemen.

De afwisseling in landschappen, de rust, de waterrijkdom en de fraaie vestingstadjes vormen de basis voor recreatie en toerisme in de Wijde Biesbosch. Rondom Oosterhout bevindt zich een belangrijke concentratie van verblijfsrecreatie. De natuur- en waterrecreant komt met name aan zijn trekken in de Biesbosch en op en langs de rivieren. Tussen Drunen en Nieuwkuijk, op de grens met het plangebied De Meierij, bevindt zich het attractiepark Het Land van Ooit. Net buiten het gebied ligt het attractiepark De Efteling en het Nationaal Park Loonse en Drunense Duinen. Maar vergeleken met andere gebieden in Nederland is de Wijde Biesbosch op dit moment voor toerisme en recreatie geen topregio.

In de Wijde Biesbosch wonen bijna 276.000 mensen. Ruim 1/3 deel van de inwoners woont in de twee grootste gemeenten Oosterhout en Waalwijk. Het inwoneraantal blijft groeien, vooral Waalwijk, Oosterhout en Breda-Teteringen zijn in trek. Er zijn bijna 100.000 arbeidsplaatsen, waarvan 45% in het stedelijk gebied en 55% in het landelijk gebied. De werkgelegenheidsstructuur is vergelijkbaar met de rest van de provincie, zij het dat de industrie en met name de handel een iets groter aandeel heeft. Zakelijke dienstverlening en de kwartaire sector zijn minder sterk vertegenwoordigd. De land- en tuinbouwsector is één van de belangrijkste dragers van de economie in het landelijk gebied.

2.3 Vraagstukken

In Midden- en Oost-Brabant was de problematiek rond de intensieve veehouderij en de daarmee verbonden thema's 'stankhinder' en 'ammoniakbelasting' aanleiding voor het opstellen van reconstructieplannen. In deze gebieden is de afgelopen decennia een situatie ontstaan die heeft geleid tot een te grote milieuoverlast en een gebrek aan ontwikkelingsruimte voor zowel landbouw, natuur, water als wonen, werken en recreatie (het 'op slot zitten' van het buitengebied). Hiervoor is een duidelijke herschikking van functies noodzakelijk.

In West-Brabant, waaronder de Wijde Biesbosch, is de problematiek gelukkig minder ernstig. Het gebied kent veel minder intensieve veehouderijbedrijven waardoor er bijna nergens sprake is van het 'op slot zitten' van het gebied. Om die reden geldt de Reconstructiewet Concentratiegebieden niet in de beide West-Brabantse gebieden.

Maar, er komt wel een aantal vraagstukken op het gebied af die grote consequenties voor het ruimtegebruik, de omgevingskwaliteit of de leefbaarheid (kunnen) hebben. Deze vragen om een duidelijke keuze. Dit om te voorkomen dat in de Wijde Biesbosch de omgevingskwaliteit verder achteruit gaat en functies elkaar nu of in de nabije toekomst in de weg zullen gaan zitten. Een belangrijk vraagstuk is het aspect water. Daarnaast is de ontwikkeling van de glastuinbouwsector van groot belang. Beide vragen om een regionale aanpak.

Dit zijn niet de enige thema's waar wij invulling aan geven. Er staat de komende jaren een reeks van ontwikkelingen op stapel die voelbaar zullen zijn in de Wijde Biesbosch. Sommige ontwikkelingen spelen in de gehele provincie, in heel Nederland of zelfs Europa, andere ontwikkelingen zijn specifiek voor de Wijde Biesbosch.

De belangrijkste ontwikkelingen c.q. vraagstukken waar wij rekening mee dienen te houden of een antwoord op moeten vinden zijn:

Water:

- De zeespiegel stijgt en het klimaat verandert. Om ernstige wateroverlast en overstromingen zoveel mogelijk te voorkomen, is op korte termijn regionale waterberging en extra ruimte voor de afvoer van water uit de grote rivieren (Maas, Merwede) noodzakelijk.
- Volgens de algemeen gehanteerde trits 'vasthouden, bergen, afvoeren' zijn diverse waterthema's ook in dit gebied actueel. Naast de hiervoor genoemde waterberging betreft dit onder andere het beek- en kreekherstel en de aandacht voor de verdroogde natuurgebieden.
- Er zijn plannen om de werking van eb en vloed in het rivierendeltagebied weer terug te brengen. Dit zal merkbaar zijn tot in de Biesbosch en verder stroomopwaarts.
- Binnen de looptijd van het plan dient de Kaderrichtlijn Water geïmplementeerd te zijn (2015). Dit betekent vooral een enorme taakstelling op het gebied van waterkwaliteit.

Landbouw:

- Het aantal bedrijven in de land- en tuinbouw neemt verder af. In de sector zetten schaalvergroting en intensivering van teelten door. De glastuinbouw ontwikkelt zich sterk in de Wijde Biesbosch. De beschikbaarheid van voldoende zoet water moet ook in de toekomst gegarandeerd blijven. Als gevolg van een toenemende schaarste aan zoetwater in met name de zomerperiodes, zal dit echter in de toekomst niet voor alle gebieden het geval kunnen zijn.
- Het Europees landbouwbeleid verandert van productsteun naar inkomenssteun waar extra milieu- en dierwelzijnseisen randvoorwaarde voor zijn.
- De consument stelt steeds hogere eisen aan agrarische producten. Hierbij gaat het vooral om kwaliteit, identiteit, diversiteit, gemak en service.
- Agrariërs willen zich steeds meer inzetten voor groenblauwe diensten.

Natuur

- De kwaliteit van de natuur laat nog te wensen over. De realisatie van de Ecologische HoofdStructuur (EHS) loopt achter op schema. Veel natuurgebieden zijn verdroogd. De druk op de natuur wordt ook steeds groter: naast verdroging zorgen ook verzuring, vermessing, verontreiniging, verstoring en versnippering voor een verdere aantasting van de natuurwaarden. De soortenrijkdom (biodiversiteit) neemt hierdoor af; zeldzame soorten worden zeldzamer en algemene soorten algemener (nivellering).
- Bestaande natuurgebieden moeten met elkaar verbonden worden via ecologische verbindingzones. Omdat dit op vrijwillige basis moet gebeuren, stopt de realisatie van de aanleg van deze verbindingzones bij de grondverwerving.
- Veel kwetsbare natuurwaarden bevinden zich buiten de EHS in het agrarische cultuurlandschap (GHS-landbouw). Door de toenemende intensivering en schaalvergroting van de landbouw, maar ook door het toenemende gebruik vanuit andere sectoren (recreatie en toerisme, verkeer en vervoer) staan deze natuurwaarden onder druk.

Landschap en cultuurhistorie:

- De druk op cultuurhistorische waardevolle elementen en structuren en archeologische waarden neemt toe;

Milieu:

- In het grond- en oppervlaktewater worden nog te hoge concentraties aan stikstof, fosfaat, koper, nikkel, zink en gewasbeschermingsmiddelen gevonden. Er zijn nog ongezuiverde riooloverstorten. In de Wijde Biesbosch bevindt zich een groot aantal (potentiële) bodemverontreinigingen.
- Depositie van ammoniak zijn ook in Wijde Biesbosch nog te hoog en er zijn nog teveel mensen die hinder ondervinden van stank uit de veehouderij.
- Wereldwijd zijn afspraken gemaakt over de aanpak van het broeikas-effect. Als gevolg hiervan heeft Nederland, en daarmee ook de Wijde Biesbosch, een taak in de opwekking van duurzame energie (zon, wind, biomassa);

Recreatie en toerisme:

- Natuurgebieden en platteland worden steeds meer opengesteld voor recreanten. Er is een steeds verder toenemende vraag naar een divers aanbod van recreatief-toeristische voorzieningen.

Wonen, werken en leefbaarheid:

- Door de bevolkingsgroei en veranderde demografie neemt de behoefte aan wonen en werken, infrastructuur, recreatie en toerisme, zowel vanuit het gebied zelf als in omringende steden als Breda, 's-Hertogenbosch en Rotterdam/Dordrecht, nog steeds toe.
- De werkgelegenheid in het landelijk gebied neemt af. In kleine kernen verdwijnen voorzieningen als scholen, winkels en openbaar vervoer. Deze ontwikkelingen hebben mogelijk gevolgen voor de leefbaarheid van de kernen en de sociale en economische structuur van de regio.

2.4 Doelen voor revitalisering

Wij willen met dit gebiedsplan sturing geven aan de ontwikkelingen die op de Wijde Biesbosch afkomen en oplossingen bieden voor problemen die er spelen. Hiervoor zijn in de nota Hand aan de Ploeg door alle betrokken partijen in West-Brabant doelstellingen geformuleerd. Bij het opstellen van dit gebiedsplan is van deze doelstellingen uitgegaan.

De doelen van de revitalisering zijn gericht op het behouden en verbeteren van de sociale en economische vitaliteit én de omgevingskwaliteit van de Wijde Biesbosch. In hoofdlijnen komt het op het volgende neer:

De revitaliseringsdoelen op het gebied van de *sociale en economische vitaliteit* van het platteland zijn:

- een verduurzaming en versteviging van de landbouw door verbreding, vernieuwing, kwaliteit en robuustheid in de ruimtelijke structuur van de landbouw;
- de versterking van de sociale en economische structuur in het landelijk gebied waaronder ontwikkeling van recreatie en toerisme, versterking van het midden- en kleinbedrijf door ontwikkelingsruimte te bieden en het innovatieve vermogen te stimuleren;
- het verbeteren van de verkeersveiligheid, leefbaarheid en bereikbaarheid van het landelijk gebied.

De revitaliseringsdoelen voor de *omgevingskwaliteit* van het landelijk gebied betreffen water en bodem, milieu, natuur en landschap. De revitalisering draagt bij aan:

- een verbetering van het watersysteem, zowel in kwalitatieve als in kwantitatieve zin;
- de afname van stankhinder en milieuvervuiling in woon- en natuurgebieden;
- het behoud, herstel en ontwikkeling van natuur-, landschaps-, cultuurhistorische en archeologische waarden.

De realisering van de hierboven omschreven doelen op het gebied van sociale en economische vitaliteit en omgevingskwaliteit zal sterk in samenhang (in ruimte en/of tijd) moeten gebeuren om de integraliteit te kunnen garanderen.

De toekomst van Seters – een voorbeeld van een gebied dat vraagt om een integrale aanpak

Aan de rand van Oosterhout ligt 'Seters'. Het gebied vervult verschillende functies: het herbergt een golfbaan, verschillende agrariërs verdienen er hun brood en het gebied heeft een belangrijke recreatieve functie. Bovendien valt Seters binnen een grondwaterbeschermingsgebied. Kortom, Seters is versnipperd; hier en daar zelfs rommelig. De Gebiedscommissie Wijde Biesbosch heeft zich over de toekomst van het gebied gebogen, maar de problematiek is hardnekkig. Er is sprake van een gestapelde problematiek die vraagt om een integrale aanpak. Sinds vorig jaar praat de werkgroep 'Groene poort Seters' verder over het gebied, onder leiding van wethouder Yves de Boer. In die werkgroep zijn alle partijen vertegenwoordigd met belangen in het gebied. De werkgroep streeft naar een beter evenwicht tussen de verschillende functies. In de loop van dit jaar worden de eerste concrete voorstellen verwacht.

3 Visie Wijde Biesbosch

3.1 Inleiding

In het verleden is de omgevingskwaliteit vaak aangepast aan het economisch (veelal landbouwkundig) gebruik. Dit heeft op veel plaatsen geresulteerd in een éénvormig en grootschalig landschap en water en natuur van lage kwaliteit. Wij vinden dat dat niet meer kan om het gebied van de Wijde Biesbosch ook voor toekomstige generaties een prettig leef- en werkgebied te kunnen laten zijn. Nieuwe ontwikkelingen in het landelijk gebied moeten daarom afgestemd zijn op de natuurlijke omstandigheden. Dit sluit aan bij de in het Streekplan 2002 geïntroduceerde 'lagenbenadering'. De lagenbenadering betekent dat in eerste instantie de onderste laag (water, bodem, lucht en onvervangbare waarden van natuur, landschap en cultuurhistorie) het vertrekpunt is bij planontwikkeling.

Een belangrijk uitgangspunt voor de toekomst is dat een hoogwaardige omgevingskwaliteit niet kan zonder een goede sociale en economische vitaliteit en andersom. De kwaliteit van water, bodem, milieu, natuur en landschap moeten onderhouden worden en daarvoor is onder andere een gezonde (o.a. agrarische) bedrijvigheid nodig. Anderzijds is de omgevingskwaliteit bepalend voor een aantrekkelijke woonomgeving, de leefbaarheid voor de burgers en het vestigingsklimaat van bedrijven. Op plaatsen waar die kwaliteit nu onder druk staat, willen wij deze verbeteren.

3.2 Naar een visie

De lagenbenadering, de sociale en economische vitaliteit en omgevingskwaliteit zijn uitgangspunt geweest voor het opstellen van de visie voor de Wijde Biesbosch. Eind 2002 heeft de gebiedscommissie door middel van het Streefbeeld Wijde Biesbosch een eerste, globale koers voor de ontwikkeling van het gebied aangegeven. De commissie heeft dit streefbeeld uitgebreid met alle belanghebbenden en geïnteresseerden gecommuniceerd. Hierop zijn reacties gekomen. Op basis van deze reacties en een verdere uitwerking van het streefbeeld heeft de commissie haar visie voor 2016 opgesteld en deze vertaald naar concrete maatregelen. Hierbij heeft zij deskundigen uit de streek geraadpleegd. In dit gebiedsplan hebben wij deze visie overgenomen. De visie voor de Wijde Biesbosch is integraal beschreven in §3.4; in de hoofdstukken 4 tot en met 10 is de visie themagewijs uitgewerkt.

3.3 De visie op kaart

Plankaarten

Onze visie voor het gebied is weergegeven op plankaart 1: de ambitiekaart. Deze kaart bevat het (gedetailleerdere) beeld dat wij nastreven voor de Wijde Biesbosch over de langere termijn (12 jaar). Het is een integraal afgewogen visie; alle sectorale belangen zijn tegen elkaar gezet en hebben elk een eigen plek gekregen waar dat nodig is of zijn met elkaar verweven waar dat mogelijk is.

Met de ambitiekaart willen wij de ontwikkeling in de Wijde Biesbosch sturen in de gewenste

richting. De daadwerkelijke realisatie van de ambities is afhankelijk van de beschikbare middelen en flankerend beleid. De ambitiekaart is globaal en ontwikkelingsgericht. Dit betekent dat er flexibel mee omgegaan kan worden als er nieuwe inzichten zijn. Om die reden is de kaart ook niet voorzien van een gedetailleerde topografische ondergrond. De kaart heeft nadrukkelijk geen directe planologische doorwerking. Het is als onderdeel van het gebiedsplan een beleidskader, dat alle partijen bij nieuwe ontwikkelingen in principe dienen te volgen. Planologische doorwerking vindt plaats via bestemmingsplannen of Streekplanherziening. In hoofdstuk 12 wordt nader ingegaan op de status van het plan en de ambitiekaart. Bijlage 3 geeft een omschrijving van de gebruikte legenda-eenheden op de kaart.

In het gebiedsplan zijn een aantal onderdelen opgenomen die concreter zijn of meer gericht zijn op maatregelen. Deze zijn op plankaart 2 weergegeven. Het betreft de extensiveringsgebieden voor de intensieve veehouderij, de gebieden waar wij willen streven naar een extensivering van de melkveehouderij, de beschermingszones rondom natte natuurparels en de begrenzing van de RNT.F/n. In tegenstelling tot plankaart 1 (de ambitiekaart) is deze kaart wel voorzien van een gedetailleerde topografische ondergrond. Met name voor de beschermingszones rondom de natte natuurparels en de RNLE moet duidelijk zijn waar de grenzen lopen. Bijlage 3 bevat ook een overzicht van de legenda-eenheden op plankaart 2.

Belangrijk nog om op te merken is dat de landbouwzonering op de beide plankaarten verschilt van die in de reconstructieplannen. In de reconstructie is de problematiek van de intensieve veehouderij het vertrekpunt geweest bij de zonering: in deze gebieden zijn landbouwonwikkelingsgebieden, verwevingsgebieden en extensiveringsgebieden aangeduid. In de Wijde Biesbosch speelt de problematiek van de intensieve veehouderij niet zo sterk, maar is juist de grondgebonden landbouw de belangrijkste grondgebruiker. Daarom is een zonering voor deze vorm van landbouw uitgewerkt en weergegeven op plankaart 1.

Voor de intensieve veehouderij zijn alleen extensiveringsgebieden aangegeven: de gebieden waar uitplaatsing van intensieve veehouderijen gewenst is vanwege de natuurwaarden en nieuwvestiging zeker niet kan (zie ook §5.3.1, §5.3.2 en §8.3.1). De extensiveringsgebieden zijn vanwege de leesbaarheid op een aparte kaart (plankaart 2) weergegeven.

Overige kaarten

Naast de beide plankaarten bevat het gebiedsplan een groot aantal kaarten die een beeld geven van de huidige situatie of het huidige beleid. Deze kaarten zijn als A3-kaarten in het plan opgenomen.

3.4 Wijde Biesbosch in 2016

In de visie schetsen wij hoe de Wijde Biesbosch er op hoofdlijnen in 2016 uitziet. Het is ons wensbeeld, onze ambitie het zo te realiseren. De ambitiekaart is integraal onderdeel van dit plan.

Het belangrijkste is dat wij vinden dat het gebied op dit moment in grote lijnen nog vitaal is. De Wijde Biesbosch zal niet geheel op de schop hoeven te gaan; grote gebieden zullen uiterlijk niet veranderen, maar voor een beperkt aantal gebieden zal dat wel nodig zijn. Onze visie is er vooral op gericht om de Wijde Biesbosch zo optimaal mogelijk in te richten voor de ontwikkelingen van nu en de toekomst. Dit vraagt nu al om keuzes. Deze keuzes moeten ertoe leiden dat de Wijde Biesbosch in 2016 een duurzamer en robuuster gebied is als geheel. In het uitvoeringsprogramma wordt aangegeven met welke maatregelen de commissie dat samen met ons wil realiseren.

Onze visie

De agrarische sector blijft ook in 2016 een belangrijke economische drager van het landelijk gebied. Grote delen van de Wijde Biesbosch zijn nog steeds in handen van boeren en tuinders. In de open gebieden hebben grondgebonden veehouderij (koeien) en andere open grondgebonden teelten daarbij voorrang gekregen; ze passen ook het beste bij het karakter van dit gebied. Landbouw zorgt voor rust en ruimte en dat zijn belangrijke kwaliteiten. In de meer kleinschalige en besloten gebieden hebben wij optimaal ruimte geboden aan intensievere vormen van landbouw, waarbij de omgevingskwaliteit (natuur-, landschaps- en hydrologische waarden) gerespecteerd is. Bij Terheijden heeft de boomteelt zich optimaal kunnen ontwikkelen. Het knelpunt van de boomteelt in het gebied tussen Oosterhout en Teteringen, met betrekking tot de (landschaps)ecologische functie, het grondwaterbeschermingsbeleid en de doelstellingen ten aanzien van natuur en waterhuishouding van de landinrichting Teteringen, is opgelost door de bedrijven uit het gebied de mogelijkheid te geven om te verplaatsen naar het gebied Steenoven. De versterking van de economische duurzaamheid van de agrarische sector is gepaard gegaan met een vermindering van de milieubelasting door de landbouw.

De glastuinbouw is een krachtige sector gebleken. Deze sector heeft zich verder kunnen ontwikkelen in de aangewezen doorgroei- en vestigingsgebieden. Het stimuleringsbeleid van de gebiedscommissie Wijde Biesbosch voor verplaatsing van solitaire glastuinbouwbedrijven naar die gebieden heeft zijn vruchten afgeworpen. De kwaliteit van de omgeving waar deze alleenliggende bedrijven voorheen gelegen waren is sterk verbeterd. Door een goede landschappelijke inpassing is de maatschappelijke acceptatie van glastuinbouw vergroot en is de verstoring van nachtnatuur verminderd.

De milieubelasting door de intensieve veehouderij is afgenomen door technische maatregelen en een stimuleringsbeleid voor verplaatsing of beëindiging van bedrijven die dicht bij natuurgebieden en woonkernen gelegen zijn. De stankhinder vanuit de rundveehouderijen rondom de kernen is ook aangepakt, door te stimuleren dat bedrijven naar andere locaties verplaatsen. Vooral in de lintdorpen, waar een sterke verweving van rundveehouderijen met woonfuncties is, is de milieukwaliteit daardoor aanzienlijk verbeterd.

Ook andere sectoren hebben hun bijdrage geleverd om te komen tot een betere milieukwaliteit. De kwaliteit van bodem, grond- en oppervlaktewater is sterk verbeterd en de verdroging van natte natuurgebieden is grotendeels opgelost.

De rol van het water in het gebied is sterk toegenomen. Het meest opvallend zijn de maatregelen die in het kader van Ruimte voor de Rivier genomen zijn. Wij hebben hierin geen besluitvormende, maar een adviserende rol gehad. De maatregelen voor de korte termijn zijn inmiddels gerealiseerd. De planvorming voor de lange termijnmaatregelen is opgestart volgens onze voorkeur om in de Noordwaard ruimte te creëren voor de rivier. Door deze duidelijkheid over de Noordwaard is de dreiging van de groene rivier dwars door het hart van het Land van Heusden en Altena daarmee van de baan. In de Overdiepse Polder is door een nieuwe inrichting van het gebied een economisch duurzame landbouw ontstaan en is tegelijkertijd een substantiële bijdrage geleverd aan de waterstandsverlaging op de Maas.

Regionale wateropvang vindt plaats binnen de kades van de Mark, in de polders bij Lage en Hooge Zwaluwe en rondom de Donge. De landschappelijke en ecologische verbindingsfunctie van de Donge is tevens versterkt. Hier wordt waterberging gecombineerd met extensieve vormen van recreatie (wandelen, fietsen). Bij Geertruidenberg is de ecologische verbindingsfunctie via het Kanaal naar de Amer om Geertruidenberg heengeleid.

In Wijde Biesbosch zijn geen grote nieuwe natuurgebieden gerealiseerd. Wel is de EHS gerealiseerd en zijn bestaande natuurgebieden via ecologische verbindingszones aan elkaar

geknoopt. Middels groen-blauwe dooradering is het agrarisch landschap verfraaid. Naast de natuurwaarden is dit ook de recreatieve aantrekkelijkheid van de regio ten goede gekomen. De landschapszone tussen Breda en Oosterhout is versterkt en verdere verstedelijking heeft hier niet plaatsgevonden. Dergelijke zones zijn ook te vinden ten westen van Waalwijk, tussen Drunen-Elshout en Waalwijk, tussen Drunen en Nieuwkuijk en tussen Vlijmen en Den Bosch. In de Noordwaard ontstaan nu, in het kader van de rivierverruimende maatregelen, kansen voor extra natuur. Het vormt in wezen een vergroting van de Biesbosch.

Recreatie en toerisme zijn een extra economische motor van het gebied gebleken. In het hele landelijk gebied zijn veel routestructuren aangelegd voor wandelen, fietsen en skaten, in combinatie met groen-blauwe dooradering. In het Gat van den Ham is een combinatie ontstaan van landbouw, natuur, kreekherstel, waterberging en extensieve recreatie. Bij Drimmelen en Lage Zwaluwe bieden recreatieve poorten toegang tot dit gebied. In De Langstraat is het slagenlandschap verder hersteld. Het Nationaal Park De Biesbosch heeft zich verder ontwikkeld tot een groot, robuust en duurzaam natuurgebied. Er vindt meer recreatie plaats aan de rand van dit Nationaal Park en minder in de kern. Hier en daar in Wijde Biesbosch zijn landgoederen gerealiseerd. Ze maken het landschap extra aantrekkelijk en hebben ook bijgedragen aan behoud en versterking van de cultuurhistorische waarden. Omdat de landgoederen openbaar toegankelijk zijn, zijn ze niet in de laatste plaats in trek bij recreanten en toeristen als aantrekkelijk wandelgebied of als onderdeel van een fietsroute.

Een negental recreatieve poorten bieden recreanten en toeristen toegang tot de natuurgebieden en het aantrekkelijk (polder)achterland vol met belangrijke cultuurhistorische waarden. Het belang van de vestingstad Heusden als toeristische trekker is gegroeid. Aan de Bergsche Maas en het Oude Maasje zijn onder andere vismogelijkheden gecreëerd en op beperkte schaal strandjes aangelegd. Daarbij is rekening gehouden met de ecologische verbindingfunctie van deze wateren.

De resten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie in het Land van Heusden en Altena zijn beter zichtbaar in het landschap. De linie combineert nu functies op het gebied van recreatie, waterberging en natuur. De karakteristieke identiteit van cultuurhistorisch waardevolle lintdorpen, zoals Oosteind, Sprang en Raamsdonk is behouden en versterkt.

De Wijde Biesbosch draagt in belangrijke mate bij aan de opwekking van duurzame energie. Vooral de mogelijkheden voor windenergie en biomassateelt zijn benut. Windmolens hebben de openheid van het gebied zo min mogelijk aangetast. Ze zijn bij voorkeur geplaatst bij (historische) lijnvormige elementen in het landschap of, als dat landschappelijk beter is, in een bepaald gebied geconcentreerd. Houtteelt in het slagenlandschap van de Langstraat (niet vlakdekkend, maar binnen het landschappelijk raamwerk van de 'slagen') en in het Land van Heusden en Altena heeft mogelijkheden geboden voor de opwekking van energie uit biomassa. Het past ook in het cultuurhistorisch verleden van Wijde Biesbosch.

Hoewel het buiten de reikwijdte van het gebiedsplan ligt kan geconstateerd worden dat de omvang van het stedelijk gebied is toegenomen. In de Buitenpolder van Baardwijk heeft Waalwijk nieuwe bedrijven gerealiseerd. Verderop langs de A59 is in de gemeente Heusden het bedrijventerrein 't Hoog ontwikkeld. In het Land van Heusden en Altena heeft de uitbreiding van bedrijvigheid zich vooral geconcentreerd bij Werkendam (gekoppeld aan de verbreding van het Steurgat als Ruimte voor de rivier-maatregel) en in beperkte mate bij de Veense Steeg en de Rietdijk. Ook oostelijk van Oosterhout, bij Everdenberg is een nieuw bedrijventerrein tot stand gekomen. Rondom Teteringen en in het Landgoed Driessen bij Waalwijk zijn veel nieuwe woningen gebouwd. In de overige kernen heeft een beperktere uitbreiding aansluitend of in de bestaande kernen plaatsgehad.

3.5 Uitwerking van de visie

De volgende stap is nu om de visie te concretiseren: welke stappen moeten worden ondernomen om de visie tot werkelijk te maken?

In de volgende hoofdstukken wordt aan de hand van de doelen die gesteld zijn voor de revitalisering (Hand aan de Ploeg) de visie themagewijs uitgewerkt. Er kan zo wat dieper op de thematische problematiek worden ingegaan. De integrale bril zetten we hierbij niet af.

Waar overlap of kansen liggen voor andere thema's worden deze opgepakt. Ook is elk thema integraal afgewogen en moet binnen dit bredere plaatje gezien worden. Vaak zullen verschillende thema's gezamenlijk opgepakt worden met gebiedsgerichte ingrepen. Bijvoorbeeld met vernattingmaatregelen voor de natuur kan in bepaalde gevallen ook het recreatief medegebruik van de natuur benut worden en/of de watervoorziening voor de landbouw verbeterd worden. De 7 thema's zijn: water en bodem, milieu, landschap en cultuurhistorie, natuur, landbouw, recreatie en toerisme en wonen, werken en leefbaarheid.

4 Water en bodem

4.1 Huidige situatie

Oppervlaktewatersysteem

Wijde Biesbosch is opgebouwd uit een zevental stroomgebieden (kaart 4.1). De vier stroomgebieden ten zuiden van de Bergsche Maas/Amer liggen voor een deel in de andere reconstructie- en revitaliseringsgebieden. Via beken en kanalen watert daardoor een aanzienlijk deel van het Brabantse zandgebied via het gebied van de Wijde Biesbosch af naar de rivieren.

De grote rivieren bepalen het karakter van de Wijde Biesbosch. Boven- en Nieuwe Merwede en de Afgedamde Maas begrenzen het gebied aan de noordzijde. De Bergsche Maas en Amer lopen dwars door het gebied. Aan de zuidwestzijde begrenst de Mark het gebied. De Donge is de belangrijkste beek. De kanalen, zoals het Zuiderafwateringskanaal en het Drongelensch Kanaal zijn aangelegd voor de aan- en afvoer van water. Het Wilhelmina- en het Markkanaal hebben tevens een scheepvaartfunctie. In en rondom de Biesbosch zijn de kreken als relictten van het vroegere getijdengebied nog duidelijk aanwezig.

Het water heeft vroeger zeer sterk de manier van leven in het gebied bepaald. Enerzijds was er het gevaar van overstromingen vanuit de rivieren en het Deltagebied. Anderzijds leefde men in een betrekkelijk laaggelegen gebied met hoge grondwaterstanden.

Wateroverlast is op grote schaal bestreden door het aanleggen van intensieve ont- en afwatersingssystemen, het rechtekken van beken en rivieren en het opnemen van kreken in het poldersysteem. Ook is er in de loop der tijd veel ruimte voor oppervlaktewaterberging verdwenen: talloze sloten zijn gedempt, de oude natuurlijke overstromingsgronden langs de beken en kreken zijn in agrarisch gebruik genomen en het verhard oppervlak is toegenomen, vooral door uitbreiding van stedelijk gebied. Bij een periode van hevige regenval wordt het overtollige water in zo'n korte tijd afgevoerd, dat de waterlopen het water niet kunnen verwerken en vervolgens overstromen. Hierdoor treden waterlopen in natte perioden regelmatig buiten hun oevers. Dit probleem doet zich in sterke mate voor op de overgang van het vrij afwaterend gebied naar het bemalingsgebied. Globaal is dit de overgang van zand naar klei. Een bekend voorbeeld hiervan is de wateroverlast bij Breda en de 'maalstoppen' in het westelijk deel van de Wijde Biesbosch. De afgelopen tien jaar zijn er verschillende periodes met zware regenval geweest. De verwachting is dat met name in laaggelegen delen en in de overgangsgebieden van hellend naar vlak de wateroverlast zal toenemen.

Iedereen is het er over eens dat deze ongecontroleerde overstromingen ongewenst zijn. De aanleg van extra afvoercapaciteit (gemalen, watergangen) biedt hiervoor slechts zeer beperkt een oplossing. Er zal daarom ruimte gevonden moeten worden om in zo'n periode van hevige regenval het overtollige water tijdelijk op te vangen op landbouwgronden of in natuurgebied zodat er geen ongecontroleerde overstromingen optreden. Er is echter weinig ruimte beschikbaar.

Een bijkomend effect van het rechtekken van beken, rivieren en kreken is dat vaak de kenmerkende ecologische en landschappelijke eigenschappen van veel van deze waterlopen verloren zijn gegaan. Dit is het geval bij onder andere de Donge en de Mark. Vanuit land-

schappelijk, ecologisch, hydrologisch en cultuurhistorisch oogpunt is herstel van deze waarden gewenst. Bij de Donge is door de recente realisatie van de ecologische verbidingszone al een flinke impuls gegeven aan de ecologische en landschappelijke versterking.

De veiligheid is de afgelopen decennia sterk verbeterd door de versterking van de dijken langs de rivieren. Hierdoor is men de gebieden dicht bij de rivier steeds intensiever gaan gebruiken. Maar, tegelijkertijd zien we dat door de versnelde afvoer van het water, het verkleinen van de uiterwaarden, het 'buiten gebruik stellen' van de natuurlijke overstromingsgebieden en de toename van het verhard oppervlak de maatgevende waterafvoer in de rivieren de laatste decennia fors is gestegen. Dit leidt tot hoge piekafvoeren die grote risico's meebrengen en aanzienlijke schade tot gevolg kunnen hebben. De hoogwaterperiodes in de winters van 1993 en 1995 hebben duidelijk gemaakt tot welke maatschappelijke ontwrichting dit leidt. De verwachting is dat door het veranderende klimaat en de zeespiegelstijging de kans op hoogwaterpieken in de toekomst nog sterk zullen toenemen en dat zonder maatregelen de maatgevende waterstanden (fors) zullen stijgen.

De aanleg van nog hogere dijken en andere technische maatregelen is de laatste optie om dit probleem op te lossen. Het verhogen van de dijken vermindert het veiligheidsrisico onvoldoende en is in veel gevallen moeilijk te realiseren. Maar bovendien, het biedt slechts een oplossing voor een beperkte termijn. De beste oplossing is het scheppen van extra ruimte voor de rivier door uiterwaarden weer ter beschikking te stellen aan de rivier of het weer in gebruik stellen van de natuurlijke overstromingsgebieden. Hierbij wordt naast veiligheid, tevens een duurzaam en natuurlijk riviersysteem nagestreefd. Slechts waar een dergelijke aanpak (maatschappelijk) onhaalbaar is, is dijkverhoging als laatste optie in beeld.

Ook binnen de Wijde Biesbosch zal ruimte voor dergelijke drastische maatregelen gezocht moeten worden. Welke maatregelen en waar deze nodig zijn, is onderzocht door een aparte regionale stuurgroep (Stuurgroep Benedenrivieren). Deze stuurgroep heeft samen met de Stuurgroep Bovenrivieren eind 2004 het regio-advies voor de pkb vastgesteld. Het breed gedragen advies is in maart 2005 aangeboden aan de betrokken ministeries en beschrijft het regionaal meest wenselijke maatregelenpakket. De uiteindelijke keuzes van het rijk worden uitgewerkt in een planologische kernbeslissing (pkb) Ruimte voor de rivier, die volgens planning voorjaar 2005 door het kabinet zal worden vastgesteld (deel 1 van de pkb: het regeringsvoornemen). Na inspraak en behandeling in het parlement kan de pkb Ruimte voor de rivier in de loop van 2006 in werking treden.

Grondwatersysteem

Wijde Biesbosch bestaat uit gebieden waar het water de grond inzigt (infiltratiegebieden) en gebieden waar het water vanuit de grond omhoog komt (kwelgebieden). Op kaart 4.2 zijn deze gebieden weergegeven. De belangrijkste infiltratiegebieden zijn te vinden ten zuiden en westen van Oosterhout, in de omgeving van Made en in een smalle zone op de dijken en oeverwallen langs Bergsche Maas, Amer, Afgedamde Maas en Boven Merwede.

Van een infiltratiegebied stroomt het grondwater via de diepere watervoerende pakketten naar een kwelgebied. In een kwelgebied is het natter en zijn er meer waterlopen. De kwelgebieden bevinden zich ter plaatse van de zoom van veen- en kleigronden langs de 'Brabantse Naad'. Het betreft met name grondwater dat in de zuidelijker gelegen delen van Brabant, zoals de Loonse en Drunense duinen, de Kempen en de omgeving van Dorst is geïnfiltrerd. Daarnaast wordt in grote delen van het Land van Heusden en Altena kwel aangetroffen. Dit kwelwater is met name afkomstig uit de grote rivieren (rivierkwel).

De gebieden waar geen kwel en geen infiltratie is, de intermediaire gebieden, liggen met name ten zuiden van de 'Brabantse Naad' en rondom Aalburg.

Grondwaterwinningen en -onttrekkingen

Er is een aantal drinkwaterwinningen: Waalwijk, Oosterhout, Dorst, Drongelen, Genderen en Vlijmen. De winning van Waalwijk is 'zeer kwetsbaar', wat betekent dat deze erg gevoelig is voor verontreiniging van het grondwater. Bij de kwetsbare winningen Oosterhout, Dorst en Genderen zijn bodemlagen aanwezig die slechts beperkte bescherming bieden tegen verontreinigd grondwater. De winning van Vlijmen is minder kwetsbaar. In 1999 werd ongeveer 31,5 miljoen m³ grondwater onttrokken voor drinkwater.

In het zuidelijk deel van de Wijde Biesbosch wordt grondwater gebruikt voor beregening van landbouwgrond. Er zijn honderden onttrekkingen. De hoeveelheid onttrokken water verschilt per seizoen. Door middel van het project agrarisch grondwaterbeheer worden reeds besparingen gerealiseerd. In het noordelijk deel van Wijde Biesbosch wordt met name beregend uit oppervlaktewater. Ook zijn er 15 (geregistreerde) industriële grondwateronttrekkingen die in 1999 circa 2,1 miljoen m³ grondwater onttrokken. In een aantal gevallen leidt grondwateronttrekking tot verdroging.

Het grondwaterbeleid van de provincie is erop gericht om de omvang van grondwateronttrekkingen te beperken en reguleren. Zo moet voor het onttrekken van grondwater vergunning worden aangevraagd of melding gedaan bij de provincie. Deze regelgeving is opgenomen in de Verordening Waterhuishouding Noord-Brabant.

In de Intentieverklaring Water op Maat 2003 is afgesproken dat er gemeenschappelijk gestreefd wordt naar een duurzame watervoorziening in Noord-Brabant door verdere uitwerking van de draagkracht van het watersysteem en het uitwerken en uitvoeren van projecten die bijdragen in de afstemming van grondwaterwinningen op de draagkracht.

Verdroging / zoet water

Decennialang is het grond- en oppervlaktewaterpeil afgestemd op de functies wonen, werken en landbouw. Dit heeft bijgedragen aan verdroging van natuurgebieden. Tegenwoordig probeert men de waterhuishouding zo in te richten dat meer rekening wordt gehouden met de natuur en dat (verdere) verdroging wordt voorkomen (zogenaamde Gewenste Grond- en Oppervlaktewaterregime (GGOR)). Daarnaast hebben jarenlang grondwateronttrekkingen plaatsgevonden. Ook dit heeft een negatief effect op de grondwaterstanden.

De hoeveelheid onttrokken grondwater voor industrieel gebruik en drinkwaterbereiding neemt af. Dit is echter niet voldoende om het negatieve effect van winningen op grondwaterstand en kwel op te heffen. Daarbij neemt de vraag naar (grond)water toe door economische groei en bevolkingsgroei.

Er zijn circa 20 verdroogde natuurgebieden (met name langs de 'Brabantse Naad'). De verdrogingsbestrijding ter plaatse van natuurgebieden verloopt langzaam door tegenstrijdige belangen en moeizame grondverwerving. Op kaart 4.3 zijn deze verdroogde natuurgebieden weergegeven, met daarbij aangegeven in hoeverre de gewenste verdrogingsbestrijding voor de EHS reeds gerealiseerd is. Een aantal verdroogde natuurgebieden zijn in het Streekplan en de Partiele herziening Waterhuishoudingsplan 2003-2006 aangeduid als 'natte natuurparel'. Dit zijn gebieden die bijzonder gevoelig zijn voor de waterkwantiteit en de waterkwaliteit en sterk worden beïnvloed door de inrichting en beheer van de omgeving. Deze natte natuurparels zijn weergegeven op kaart 4.4. Deze gebieden hebben op dit moment in een aantal gevallen ook te maken met vermessing: afhankelijk van de bodemsoort en omstandigheden kunnen door verdroging organische stoffen in de bodem sneller worden afgebroken, waardoor nutriënten vrijkomen. Hierdoor treedt indirect eutrofiëring op. Anderzijds treedt er ook denitrificatie op, waarbij stikstof uit de bodem verdwijnt.

Ook een groot deel van het landbouwareaal is gevoelig voor droogteschade (kaart 4.3). In veel gebieden van de Wijde Biesbosch is wateraanvoer mogelijk vanuit de rivieren en kanalen.

Grote delen van de landbouwgrond kunnen zo van zoet water worden voorzien. De kwaliteit van dit water is echter vaak slechter dan de kwaliteit van het gebiedseigen water. De verwach-

ting is wel dat watertekorten in de zomerperiode, zoals geconstateerd in de zomer van 2003, in de toekomst vaker zullen voorkomen.

Waterkwaliteit

De kwaliteit van het grond- en oppervlaktewater laat te wensen over. Vaak worden er in het water te hoge concentraties aan stikstof, fosfaat, koper, nikkel, zink en gewasbeschermingsmiddelen gevonden. De normoverschrijdingen zijn groot en bedragen voor stikstof en fosfaat in het oppervlaktewater gemiddeld 200% van de maximaal toegestane waarden (de zogenaamde MTR-waarden). Rond Teteringen en in de gemeente Heusden worden overschrijdingen van 2 tot 5 maal de MTR waargenomen. De concentraties zware metalen zoals koper, nikkel, zink variëren van 1 tot 2 maal de MTR in de gemeente Drimmelen tot meer dan 5 keer in de gemeente Heusden. Met name de concentratie van koper is in alle gebieden te hoog. De concentraties gewasbeschermingsmiddelen voldoen ook nergens aan de norm. In de gemeente Drimmelen liggen deze tussen de 1 en 2 maal de MTR, in het land van Heusden en Altena tussen 2 en 5 maal MTR en in het overige deel van de Wijde Biesbosch 5 maal boven de MTR-waarde. De voornaamste knelpunten in de grondwaterkwaliteit doen zich voor ten aanzien van verzuring, vermeting en zware metalen. Bij de verzuring gaat het vooral om hoge aluminiumgehalten. Dit speelt in de infiltratie en intermediaire gebieden; in de kwelgebieden is verzuring nauwelijks een probleem. Vermeting komt met name door normoverschrijdingen van nitraat, sulfaat en kalium in vooral het ondiepe grondwater. Het percentage normoverschrijdingen voor zware metalen, met name cadmium, koper, nikkel en zink is met name in het ondiepe grondwater erg hoog. Vaak overschrijden de meetwaarden de norm met een factor 2.

De verwachting is dat de slechte grondwaterkwaliteit, zonder maatregelen, verder zal toenemen. De verschuiving naar meer intensieve teelten, waarbij meer gewasbeschermingsmiddelen worden gebruikt dan in de oorspronkelijke teelten, het gebruik van stikstof en fosfaat in de landbouw en de verzuring van gronden dragen hier aan bij. Om deze reden zal de landbouw met name de komende jaren te maken krijgen met de inspanningen die verricht moeten worden voor de Europese Kaderrichtlijn Water, die in 2015 geëffectueerd moeten zijn.

Er zijn nog ongezuiverde lozingen van huishoudens en bedrijven in het buitengebied. Plannen zijn er om aansluiting op het riool of op een IBA (Individueel systeem voor Behandeling van Afvalwater) te realiseren. Dit moet gereed zijn voor 1 januari 2005. Daarnaast zijn er effluentlozingen van rioolwaterzuiveringen (RWZI) bij Sleeuwijk, Aalburg, Dussen, Eethen, Oosterhout, Waalwijk, Waspik en Lage Zwaluwe en riooloverstorten ter plaatse van de woonkernen. Veel regenwater (van dakgoten en verharding) wordt nog geloosd via het riool, in plaats van dit te laten infiltreren in de bodem, waardoor onnodig vaak overstort van water vanuit het rioolstelsel naar oppervlaktewater plaatsvindt. Gemeenten en waterschappen hebben zogenaamde 'afkoppelingsprogramma's' binnen stedelijk gebied in gang gezet, maar ter verbetering van de waterkwaliteit zou dit geïntensiveerd moeten worden.

Steeds meer verontreinigde waterbodems worden gesaneerd door het waterschap.

Bodem

Het open poldergebied bestaat met name uit zeeklei en rivierklei. In het overgangsgebied langs de 'Brabantse Naad' komen veengronden voor. Het zuidelijke deel bestaat overwegend uit zand. Zandgronden zijn over het algemeen gevoelig voor uitspoeling van stikstof, fosfaat, zware metalen en gewasbeschermingsmiddelen. Veengronden en kleigronden voor uitspoeling van fosfaat en gewasbeschermingsmiddelen. In de Wijde Biesbosch bevindt zich een groot aantal (potentiële) bodemverontreinigingen, waaronder mogelijk illegale, voormalige stortplaatsen. Milieuonderzoek op en rondom stortplaatsen heeft aangegeven waar sanerings- en beheersmaatregelen nodig zijn, en welke stortplaatsen eventueel geschikt zijn voor hergebruik door bijvoorbeeld recreatie, wonen of bedrijvigheid.

Een groot deel van de binnendijkse Biesbosch kent hoogstwaarschijnlijk verontreinigingen door voormalige overstromingen. Hier zal bij het plannen van andere functies in het gebied rekening mee moeten worden gehouden. In elk geval zullen bodemonsters nodig zijn. Mogelijk is dit probleem ook in andere delen van de Wijde Biesbosch aan de orde.

4.2 Visie 2016

Het water in de Wijde Biesbosch volgt zo veel mogelijk de zogenaamde 'drietrapsraket': vasthouden, bergen, afvoeren. Het water heeft daardoor meer ruimte gekregen zodat de kans op (ongecontroleerde) overstromingen een stuk kleiner is geworden. Ook is er zo een meer natuurlijk watersysteem ontstaan.

De eerste trap is dat het water langer wordt vasthouden bij de bron. Door gebruik te maken van de sponswerking van gebieden waar het water valt, blijft het water langer in het gebied. Afkoppelen van verharde oppervlakken zoals daken, trottoirs, wegen en parkeerplaatsen in met name het stedelijk gebied, heeft ertoe geleid dat een aanzienlijk deel van het hemelwater minder snel uit het gebied afgevoerd wordt. Het nemen van maatregelen in het stedelijk gebied ligt echter wel buiten de directe invloed van het gebiedsplan, maar omdat de effecten hiervan juist in het landelijk gebied aan de orde zijn, hebben wij ons samen met de gebiedscommissie hier actief voor ingespannen. Ook de verdroging van natte natuurgebieden is opgeheven. Doordat beken en kreken hersteld zijn, weer meanderen en een vrije(re) loop hebben, stroomt het water trager af. Vervolgens wordt het water in de 'natuurlijke overstromingsgebieden' (zoals de buitendijkse gebieden van de Mark) geborgen.

Als tweede trap komt waterberging in speciaal daarvoor aangewezen gebieden aan de orde. Er zijn goede regelingen getroffen met agrariërs, natuurbeherende organisaties en andere grondeigenaren in het gebied waar waterberging op hun gronden plaatsvindt. De waterkwaliteit is van voldoende kwaliteit zodat overstroming van of waterberging in natuur- en landbouwgebieden niet schadelijk is.

Het afvoeren van water naar de rivieren en de zee zien wij als laatste optie. Dankzij de bovengenoemde maatregelen hoeft hier zo min mogelijk gebruik van te worden gemaakt. Daarnaast zijn binnen het plangebied van de Wijde Biesbosch in het kader van Ruimte voor de Rivier maatregelen getroffen. Hoewel de besluiten hiervoor genomen zijn in het kader van de planologische kernbeslissing, hebben onze voorkeuren (Overdiepse Polder, Noordwaard) een belangrijke rol gespeeld bij de discussie en besluitvorming hierover.

De water- en bodemkwaliteit zijn sterk verbeterd door maatregelen volgens de trits 'schoonhouden, scheiden en zuiveren'. Ondanks alle maatregelen zijn echter niet alle doelen gehaald in 2016. Ook in de periode hierna zal een extra inspanning voor de verbetering van water- en bodemkwaliteit noodzakelijk blijven.

4.3 Het plan

4.3.1 Water langer vasthouden

Onze doelstelling is om water langer vast te houden bij de bron, dus daar waar het uit de lucht valt, of daar waar het uit de grond komt (kwel). Door het water langer vast te houden kan ook een bijdrage geleverd worden aan andere doelstellingen zoals het realiseren en beschermen van natte natuur en het tegengaan van droogteschade in landbouwgebieden. Op deze manier wordt gewerkt aan het bereiken van het zogenaamde Gewenste Grond- en Oppervlaktewaterregime (GGOR).

Beter benutten infiltratie

Water moet meer de tijd krijgen om te infiltreren, om in de grond te sijpelen. Zo wordt de

sponswerking van de bodem optimaal benut, en kan er meer water worden vastgehouden in het gebied. Dit is met name van belang op de zandgronden.

Vasthouden van water bij de bron is mogelijk door ter plaatse of nabij infiltratiegebieden de afvoer vanaf het verhard oppervlak te verminderen door infiltratievoorzieningen, sloten te verondiepen of te dempen en ondergrondse drainagemiddelen te verwijderen. Met name in stedelijk gebied draagt bevordering van infiltratie van regenwater bij aan het bestrijden van verdroging. Het leidt bovendien tot een vermindering van periodieke hoogwaterpieken als gevolg van water dat snel via het verhard oppervlak en de riolen wordt afgevoerd. Ook wordt de kans op overstort van rioolwater op oppervlaktewater verkleint, hetgeen de waterkwaliteit duidelijk ten goede komt. Wij willen de infiltratie van water bevorderen. De waterschappen zullen nader uitwerken welke gebieden prioriteit krijgen. Ofschoon het stedelijk gebied buiten de reikwijdte van het plan valt vinden wij dat met name daar maatregelen genomen moeten worden.

Waterconservering

Sommige landbouwgebieden zijn te droog, met name op de zandgronden; de grondwaterstanden zijn te laag voor gewassen om optimaal te groeien. Daarnaast hebben veel natuurgebieden te maken met droogteschade. Het langer vasthouden van water in landbouwgebieden zorgt er voor dat deze gebieden minder te kampen hebben met verdroging en dat tevens een bijdrage wordt geleverd aan het verminderen van de verdroging.

Waterconservering is in elk geval belangrijk voor gebieden waar geen (oppervlakte)water is aan te voeren en voor natuurgebieden die een goede kwaliteit water vereisen. De waterschappen werken momenteel reeds aan waterconservering en watermanagement. Ook zijn onderzoeken in gang gezet onder andere op het gebied van wateroverlast, waterkwaliteit en drainage, die benut kunnen worden voor nieuwe projecten. Met name in het zandgebied rondom Oosterhout is waterconservering ten behoeve van de landbouw wenselijk (zie kaart 4.3). Het levert hier ook een bijdrage aan de vermindering van de verdroging van de natuurgebieden. Maatregelen voor waterconservering kunnen zijn: dempen en/of verondiepen van sloten, het hoger leggen van drainagebuizen in combinatie met verkleining van de afstand tussen de drainagebuizen, het plaatsen van stuwen en flexibel peilbeheer. De effecten van verschillende maatregelen, onder andere de drainage, moet nog wel nader onderzocht worden. Wij zullen actief waterconserveringsprojecten ondersteunen om zo in 2016 de grondwaterstanden conform de doelstellingen uit de Kaderrichtlijn Water te hebben gerealiseerd.

Waterconservering betekent wel dat de sponswerking van het gebied afneemt: er zit immers al veel water in de spons. De buffer bij hevige regenval is kleiner geworden, waardoor kans op te hoge waterstanden in het bovenstroomse gebied toeneemt. De waterschappen zijn bezig met het uitvoeren van modelberekeningen om dit mogelijke probleem in beeld te brengen.

Een ander nadeel van waterconservering kan zijn dat in natte natuurgebieden het verzuringsproces in de bodem versterkt wordt. Daarnaast kan als gevolg van peilverhoging mobilisatie van ongewenste stoffen optreden, zoals fosfaat, dat weer tot interne eutrofiëring kan leiden (zie ook paragraaf 4.3.5). Natuurgebieden die afhankelijk zijn van schoon water (onder meer in beekdalen) ondervinden hiervan nadeel. Daarom is het van belang dat bij conservering van water uitgegaan wordt van het gehele water- en bodemsysteem, zodat nadelige effecten voorkomen kunnen worden. Ook worden veranderingen in de grondwaterstand getoetst op het effect van mobilisatie van ongewenste stoffen, zoals fosfaat (zie ook paragraaf 4.3.5).

Ten behoeve van de zoetwatervoorziening voor de landbouw zal in de toekomst vooral gebiedseigen water moeten worden gebruikt. Eventueel kan worden teruggevallen op inlaat van water uit de grote rivieren (Maas, Amer, Merwede). Dit brengt wel risico's op verontreinigingen met zich mee.

De verwachting is verder dat de trend van een schaarste aan zoet water in de zomerperioden, zoals geconstateerd in de zomer van 2003, zich verder voortzet. Onder leiding van Rijkswaterstaat Zuid-Holland is onlangs een Regionale Verkenning Zoetwatervoorziening Midden-West Nederland opgestart. Deze verkenning moet antwoord geven op de vraag hoeveel zoet water en in de nabije en verre toekomst beschikbaar zal zijn, hoe hiermee het beste omgegaan kan worden en hoe vraag en aanbod het beste op elkaar kunnen worden afgestemd. Vanwege het belang van de zoetwatervoorziening voor de landbouw vragen wij de commissie om samen met ons dit proces te volgen en indien nodig actief in de discussie mengen. In het uitvoeringsprogramma zal de commissie maatregelen en projecten die reeds bijdragen aan een betere zoetwatervoorziening actief ondersteunen.

Natte natuurparels en overige verdroogde natuurgebieden

Wij streven er samen met het Rijk, andere provincies en waterschappen naar om in 2010 40% van het areaal van de verdroogde natuurgebieden hersteld te hebben. In het plan zijn daarvoor maatregelen voorgesteld om de hydrologische situatie van deze natuurgebieden te herstellen. Een aantal verdroogde natuurgebieden zijn aangeduid als 'natte natuurparel'. Dit zijn gebieden die bijzonder gevoelig zijn voor de waterkwaliteit en de waterkwantiteit. De natte natuurparels in de Wijde Biesbosch zijn: Kornsche Boezem, Pompveld, Boomgat, Bevert, Bakkerskil, Westkil, Oostkil, krekens in het zogenaamde Gat van den Ham, Zonzeel, Binnenpolder van Terheijden, De Hartel, Lage Vuchtpolder, Langstraat (Den Dulver, De Dullaard, Labbeget), Sompen en Zooislagen, Hooibroeken en het Vlijmsch Ven (kaart 4.4). Voor sommige van deze gebieden zijn al maatregelen genomen. Daarnaast zijn ook de Struikwaard, het Uitwijksche Veld, de Worp en enkele kleine gebiedjes verdroogd. Deze gebieden zijn overigens geen 'natte natuurparel', maar behoren wel tot de EHS (kaart 4.3).

Om de gewenste grondwaterstand in de natte natuurparels te realiseren worden er maatregelen in het natuurgebied genomen tot aan de rand van de EHS. Dit hebben wij met alle partijen in het zogenaamde 'Akkoord van Cork' afgesproken. Voor de natte natuurparels worden er dus geen maatregelen genomen in het omliggende landbouwgebied; wel kunnen hier uitstralingseffecten (een nattere situatie) optreden als gevolg van de waterstandsverhoging in de natuurgebieden. De gebieden waar deze uitstraling op kan treden zijn als 'functie afgestemd op waterkwaliteit' aangegeven op de ambitiekaart. Het zijn indicatieve zones waar het landbouwkundig gebruik beïnvloed kan worden door de gewenste watertoestand in de natte natuurparels. In het kleigebied is de invloed van het gebied er omheen zo gering dat het om smalle zones gaat. Op de zandige en venige gronden zijn de zones vaak groter. Bij het intekenen van de zones op de ambitiekaart is met de meest recente kennis en inzichten van de waterschappen geprobeerd de meest waarschijnlijke zone in te tekenen. Voor elk gebied geldt echter dat de exacte mate van uitstraling pas bekend zal zijn op het moment dat precies bekend is welke vernattingmaatregelen in de EHS genomen moeten worden. Zodra dat bekend is zullen de zones worden aangepast. Rondom Pompveld, Kornsche Boezem en de krekens rond de Biesbosch is voor deze uitstralingszone (legenda-eenheid 'functie afgestemd op waterkwaliteit') een vaste zone van 75 meter aangegeven.

De betreffende uitstralingszones zijn met name gericht op de realisering van de natte natuurparels (de uitvoering). De zones hebben derhalve geen planologische doorwerking. Voor de overige verdroogde natuurgebieden, dus de gebieden die niet zijn aangewezen als natte natuurparel, is in het 'Akkoord van Cork' afgesproken dat de anti-verdrogingsmaatregelen én de uitstraling volledig binnen het natuurgebied moeten plaatsvinden. Rondom deze gebieden zal dus geen sprake zijn van uitstralingszones.

Wij zullen samen met de gebiedscommissie stimuleren dat voor elk (nat) natuurgebied en het

omliggende agrarische gebied een pakket van maatregelen wordt samengesteld die leiden tot de gewenste grondwaterstand voor de natuur. Maatregelen voor hydrologisch herstel zijn bijvoorbeeld het dicht en verondiepen van waterlopen en het verhogen van het peil. Hierbij wordt rekening gehouden met de specifieke situatie per natte natuurparel en met de eventuele wateraan- en afvoercfuncties van de watergangen. Maatregelen met uitstralingseffecten worden op vrijwillige basis genomen na overeenstemming met betrokkenen.

Over mogelijke nadelige effecten voor de landbouw is op voorhand geen uitspraak te doen. Een grondwaterstandverhoging in het landbouwgebied kan, afhankelijk van waar deze zich voor doet, een verslechtering of een verbetering van de productieomstandigheden betekenen. Met betrokkenen worden afspraken gemaakt over de te nemen maatregelen en de wijze waarop nadelige effecten gecompenseerd worden. Hierbij geldt als uitgangspunt dat er zoveel maatregelen genomen kunnen worden als er geld is voor compensatie van nadelige effecten. Verhoging van de grondwaterstand kan op fosfaatverzadigde gronden ook leiden tot een toename van fosfaatuitspoeling (zie 4.3.5). In de uitwerking van de maatregelen zal hier rekening mee worden gehouden.

In de eerste en tweede planperiode geven wij voor wat betreft de verdrogingsaanpak prioriteit aan de natte natuurparels. Dit conform de afspraken van Cork. In de eerste planperiode zullen maatregelen worden genomen om de verdroging te bestrijden in de helft van de natte natuurparels. Hierdoor zal de verdroging van 20% van de verdroogde natuur opgeheven worden. In de tweede planperiode wordt de rest van de natte natuurparels aangepakt. Daarmee kan de overige 20% van de verdroogde natuur worden hersteld. Samen voldoet dit aan de landelijke doelstelling dat in 2010 de verdroging in 40 % van de verdroogde natuur (referentiejaar 1994) bestreden moet zijn.

Deze nadruk op de natte natuurparels, de fasering van de aanpak van de gebieden en de voorgenomen maatregelen met bijbehorende doelrealisatie maken deel uit van het kader waarbinnen de waterschappen het gewenste grond- en oppervlaktewaterregime (GGOR) nader gebiedsspecifiek uitwerken en daaraan gekoppeld noodzakelijke maatregelen uitvoeren.

In de eerste uitvoeringsperiode worden de onderstaande natte natuurparels opgepakt. De prioritering is gedaan op basis van de mate waarin maatregelen bijdragen aan de natuurdoelstellingen, de opbrengstderiving van de landbouwgronden, de mate waarin de natte natuurparels in eigendom zijn van de drie grote natuurterreinbeherende instanties (Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en Brabants Landschap) en koppeling aan andere ingrepen in het gebied. Dit leidt tot de volgende gebieden:

- Vlijmensch Ven
- Langstraat
- Binnenpolder van Terheijden

Samen omvatten deze gebieden 49% van de oppervlakte aan natte natuurparels in de Wijde Biesbosch. Randvoorwaarde is wel dat er een versnelde aankoop van en realisatie van de ecologische hoofdstructuur in deze geprioriteerde gebieden mogelijk is.

Wij vinden dat ook in andere gebieden, zowel natte natuurparels als ook overige verdroogde natuurgebieden, als zich kansen voordoen, projecten moeten worden opgepakt. Dit omdat wij verwachten dat de realisatie van de doelstelling in 2010 (40% van het verdroogd areaal hersteld) anders niet haalbaar is. Aan de volgende gebieden geven wij daarom ook prioriteit indien zich kansen en middelen voordoen:

- Hooibroeken
- Lage Vuchtpolder
- Sompen en Zooislagen

De overige natte natuurparels worden in de 2^e planperiode aangepakt.

In de overige verdroogde gebieden zullen in ieder geval lopende projecten en initiatieven worden gestimuleerd en doorgezet. Voorts zullen kansen in deze gebieden voor de aanpak van de verdroging, bijvoorbeeld in de grondverwerving dan wel in meekoppeling met andere projecten, ten volle worden benut. In de derde planperiode zal de aanpak van de verdroogde gebieden buiten de natte natuurparels meer planmatig opgepakt worden.

Maatregelen ten behoeve van het herstel van natte natuurparels en overige verdroogde natuurgebieden kunnen ook in regionaal verband getroffen worden. Door de gebiedscommissie wordt onderzocht of de verdroging van de Moerputten (gelegen in reconstructiegebied Maas en Meierij) kan worden aangepakt door het gebied ten zuiden van de Moerputten en het Vlijmensch Ven naar het Drongelensch Kanaal te laten afwateren.

Ook herstel van de kwel in natuurgebieden vereist maatregelen in breder perspectief; in de infiltratiegebieden, hier komt het kwelwater vandaan. In de Wijde Biesbosch betekent dit bijvoorbeeld maatregelen in het aangrenzende gebied van de Meierij (ten behoeve van de Langstraat, Hooibroeken) en in het stedelijk gebied van Breda (ten behoeve van de Lage Vuchtpolder). Infiltratie kan vergroot worden door het langer vasthouden van water bijvoorbeeld door het dichten van sloten. Vrij extreem, maar ook effectief, is het verwijderen van begroeiing (bijvoorbeeld naaldbossen) en het omvormen in duinen of heideachtige begroeiing. Naaldbossen onttrekken veel water aan de grond voor hun groeiproces. Bovendien kan de biodiversiteit hiermee worden vergroot.

Afhankelijk van de mate van invloed kan ook vermindering van de grondwateronttrekking bijdragen aan herstel van de kwel.

Provinciale Verordening waterhuishouding

Behalve het nemen van vernattingsmaatregelen in de verdroogde natuurgebieden zelf is het van belang dat er rondom de natte natuurparels geen ingrepen plaatsvinden die de de grondwaterstandsituatie in deze gebieden verder verslechtert. In de in 2002 vastgestelde 'partiële herziening Waterhuishoudingsplan 2003-2006' hebben wij beschermingsbeleid geformuleerd voor de natte natuurparels, inclusief een zone van gemiddeld 500 meter daaromheen. Het beleid in deze gebieden is gericht op het verbeteren van de condities voor de natuur en externe bescherming voor ingrepen die een ongewenste beïnvloeding van natuurwaarden kunnen hebben.

Er is een hydrologisch standstill van toepassing. Er mogen in het gebied of in de omgeving geen activiteiten plaatsvinden die een verslechtering van de situatie in de natte natuurparel tot gevolg hebben. Dit zal worden geregeld middels een provinciale Verordening waterhuishouding, waterschapskeuren en bestemmingsplannen.

De concrete begrenzing van deze gebieden is door Provinciale Staten in het kader van de wijziging van de Verordening waterhuishouding vastgesteld en op 1 februari 2005 in werking getreden. De vastgestelde zones zijn overgenomen op plankaart 2.

In de kleigebieden is een beschermingszone van 500 m veelal te ruim. De waterschappen hebben deze zones daarom, op verzoek van en in overleg met ons, op basis van de gebiedskenmerken nader begrensd. Concreet gaat het daarbij om de volgende natuurparels met de volgende breedte: Gat van den Ham-complex (breedte 50 m), Zonzeel (breedte 200 m), Boomgat-complex, de Bevert, Bruine Kil, Bakkerskil, Oostkil/Bleeke Kil, Kornsche Boezem en Pompveld (alle breedte 75 m). De drie trajecten (provinciale Verordening, waterschapskeur en bestemmingsplan) zijn aanvullend aan elkaar. De provinciale Verordening waterhuishouding richt zich op het voorkómen van nieuwe grondwateronttrekkingen binnen en het tegengaan van de verplaatsing van bestaande grondwateronttrekkingen naar de natte natuurparels en de beschermingszones. De Keur reguleert ingrepen in de oppervlaktewatersystemen. In de bestemmingsplannen zal -

voorzover daarin nog niet is voorzien - een aanlegvergunningstelsel moeten worden opgenomen dat activiteiten die een negatief effect op de waterhuishoudkundige situatie kunnen hebben reguleert. Het gaat om de volgende activiteiten:

- grondverzet van meer dan 100 m² of dieper dan 60 centimeter onder maaiveld, voor zover geen vergunning is vereist in het kader van de Ontgrondingenwet. Hieronder vallen onder andere het diepploegen en diepwoelen. Reden hiervoor is het voorkomen dat lokale leem- en kleilaagjes worden doorbroken. Het doorbreken van deze lagen heeft veranderende stroming van water tot gevolg. Hierbij gaat het zowel om de verandering in kwantiteit, minder toestroming, als de kwaliteit door verandere buffering van het water. Aantasting van natuurlijke en aan de waterhuishouding gerelateerde geomorfologische kenmerken wordt hiermee voorkomen (bijvoorbeeld het afgraven van stroomruggen, het ophogen van natuurlijke laagten, het normaliseren van natuurlijke profielen en oevers van waterlopen);
- de aanleg van drainage, ongeacht de diepte. Overigens geldt dit alleen voor de aanleg van nieuwe drainage en valt de vervanging van bestaande drainage (op dezelfde diepte, of minder diep, en met dezelfde diameter) niet onder het aanlegvergunningstelsel. Verder geldt voor dit onderdeel van het aanlegvergunningstelsel dat dit alleen noodzakelijk is voor zover de Keuren van de waterschappen niet in een soortgelijke bescherming voorzien;
- onderbemaling. Het verlagen van de waterstand anders dan met sloten en drainagemiddelen;
- het aanbrengen van verhardingen/verharde oppervlakten van meer dan 100 m², anders dan een bouwwerk betreffende. Het gaat hierbij onder andere om de aanleg van parkeerterreinen en vloeistofdichte bodem voor containerteelt. Bij een bouwwerk is al een vergunningprocedure waarbij de effecten meegewogen kunnen worden.

De commissie heeft er bij ons op aangedrongen dat bij de vaststelling gelijktijdig flankerend beleid geformuleerd moet worden om eventuele nadelige gevolgen voor de grondeigenaren en grondgebruikers te voorkomen. Ook moet dubbele regelgeving en onnodige administratieve last voor de betrokkenen zoveel mogelijk worden voorkomen. Wij hebben aangegeven om in overleg met gemeenten en waterschappen te komen tot een afstemming tussen datgene wat in de waterschapskeuren en datgene wat in de aanlegvergunningstelsel geregeld (kan en) moet worden. Tevens zullen in dat kader afspraken gemaakt worden over de wijze waarop de waterschappen de gemeenten zullen adviseren bij de beoordeling van aanvragen voor aanlegvergunningen en over de vraag hoe eventuele financiële compensatie (zoals eventuele planschadeclaims) zal plaatsvinden.

Uitwerking Gewenste Grond- en Oppervlaktewaterregime (GGOR)

Het in dit gebiedsplan afgewogen grond- en oppervlaktewaterregime (GGOR) maakt deel uit van het kader waarbinnen de waterschappen de GGOR uitwerken tot lokale schaal en uiteindelijk maatregelen uitvoeren. Vanwege de prioriteit voor de natte natuurgebieden richt de GGOR zich vooral op maatregelen in deze natuurgebieden met eventuele uitstraling in het aanliggende landbouwgebied. Er is door de provincie en waterschappen gekozen geen landbouwdoelstelling met een gewenst regime vast te stellen voor het overige landbouwgebied. Wel richt GGOR zich op waterconservering in de landbouwgebieden. Het stedelijk gebied is in dit gebiedsplan buiten

beschouwing gelaten. Verdergaande uitwerking van de GGOR zal in het 2^e generatie gebiedsplan (2008), mede in relatie tot de Europese Kaderrichtlijn Water, worden opgepakt. Tot die tijd zullen, gekoppeld aan het uitvoeringsprogramma, vooral lopende en geplande projecten ondersteund worden.

Over de kaders voor het GGOR vindt op dit moment nog overleg plaats tussen provincie en

waterschappen. De conceptkaders bestaan uit drie delen. (1) De provinciale (bestuurlijk geacordeerde) beleidsplannen zoals het waterhuishoudingsplan, het Streekplan en de natuurgebiedsplannen. Voor de afwegingen die de waterschappen moeten maken zijn vooral de uitgangspunten voor duurzaam beheren van het watersysteem van belang. (2) De in het gebiedsplan opgenomen afspraken over ambitieniveau en maatregelen. Deze afspraken worden ongewijzigd overgenomen uit de gebieds- en reconstructieplannen en worden opgenomen in een eigenstandig document 'Kaders voor het GGOR'. (3) Het document bevat richtlijnen voor de lokale uitwerking door de waterschappen en ondersteunende instrumenten.

Wij zullen er ook op toezien dat de waterhuishoudkundige omstandigheden in de GHS-landbouw en AHS-landschap niet negatief beïnvloed worden. Dit ten behoeve van het behoud en bescherming van de specifieke natuurwaarden in deze gebieden. Omgekeerd is niet voorzien dat natuurontwikkeling plaatsvindt in deze gebieden, waardoor de huidige landbouwkundige bedrijfsvoering op het gebied van de waterhuishouding geen beperkingen zal ondervinden. Aanvullend zullen wij samen met de commissie in de eerste planperiode bezien waar en in welke mate maatregelen genomen kunnen worden om functies in deze gebieden beter op elkaar af te stemmen. Vervolgens worden deze maatregelen opgenomen in het uitvoeringsprogramma. Wij zullen initiatieven ondersteunen die de waterhuishoudkundige omstandigheden in de GHS-landbouw en AHS-landschap ondersteunen.

Drinkwaterwinning

Grondwateronttrekkingen, ondermeer ten behoeve van de drinkwatervoorziening, hebben effect op de waterhuishouding. In het project Water op Maat zijn de effecten van onttrekkingen voor drinkwater en industrie in beeld gebracht. Op regionale schaal zijn de gevolgen op de te realiseren natuurdoelen beperkt. Het is van belang bij verdrogingsprojecten de in de omgeving voorkomende grondwateronttrekkingen te betrekken. Indien er een duidelijk effect van de winning aanwezig is, kan naar verwachting door aanpassing of reallocatie van de winning een voldoende bijdrage worden bereikt. Van belang is dat het oppervlaktewaterbeheer ook wordt aangepast om te voorkomen dat de effecten van de verminderde onttrekkingen teniet worden gedaan door de bestaande ontwatering.

4.3.2 Beek- en kreekherstel

Het herstel van beken en kreken kan ook een bijdrage leveren aan het langer vasthouden van water in het gebied. Beek- en kreekherstel draagt ook bij aan herstel of versterking van natuur- en landschappelijke waarden en kan een functie hebben bij waterberging. Binnen de Wijde Biesbosch ligt één te herstellen 'beek' (de Mark, feitelijk een rivier) en 12 kreken. Op de ambitieskaart zijn deze beken en kreken aangegeven.

Wij hebben samen met de Noord-Brabantse waterschappen, in het rapport 'Streefbeelden voor beken en kreken', streefbeelden opgesteld voor de beken en kreken. Deze streefbeelden hebben wij in het gebiedsplan overgenomen. Onderstaande tabel geeft een overzicht van de doelstellingen voor deze beken en kreken.

Beek/Kreek	Streefbeeld
Mark	Laaglandriviertje. Meanderend riviertje met reliëfrijk winterbed, oude armen en halfopen landschap met bosschages en bomen langs de rivier. Combinatie met waterberging, natuurontwikkeling en recreatie. Tevens vanuit Waterhuishoudingsplan (WHP) aanduiding 'integrale beekontwikkeling multifunctioneel gebruik'
Bevert (noordelijk deel) Bruine Kil (zuidelijk deel) Gat van den Ham Gat van den Zalm Oostkil Boomgat	Polderkreek (zoet). Licht slingerende kreek door struweel en bossen met halfopen karakter en/of door rietkragen. Combinatie met recreatie (m.u.v. Bruine Kil)
Bakkerskil (zuidelijk deel) Kornsche Boezem	Boezemkreek. Brede, licht slingerende kreek begrensd door periodiek overstromend bos en/of rietvelden in open tot gesloten landschapsbeeld. Combinatie met cultuurhistorie (Bakkerskil)
Gat van Lijnoorden Zwaluwse Haven	Getijdenkreek (zoet). Licht slingerende en vertakte kreek met getijden-invloed begrensd door slikken met gorzen en rietvelden en schorren met struweel en bossen (halfopen landschapsbeeld). Combinatie met extensieve recreatie.
Alm Bakkerskil (noordelijk deel) Bevert Braspenning Bruine Kil (noordelijk deel) Vloedspui Vierbansche Gantel/Hellegat	Verlaten kreek (zoet). Licht slingerende beek begrensd door struweel en bossen met halfopen tot gesloten landschapsbeeld (bosvariant) of door rietkragen en kruid-vegetatie in open landschap (moerasvariant). Combinatie met recreatie (Bevert, Braspenning, Vloedspui), cultuurhistorie (Alm, Bakkerskil) en waterhuishouding.

Om de kreekrestanten weer volledig te herstellen, zou aansluiting op de getijdenwerking noodzakelijk zijn. Dit is veelal niet mogelijk. Niet alleen is de getijdenwerking in de grote wateren verdwenen, maar door de inpolderingsgeschiedenis liggen vele kreken dermate laag dat aansluiting op regionale grote wateren tot overstroming van grote delen van de polders zou leiden. Uitgangspunt is dat kreekrestanten ook daadwerkelijk restant blijven, maar dat hierbinnen een zo optimaal mogelijk systeem met zoveel mogelijk herstel van de natuurlijke situatie wordt nagestreefd. Wellicht biedt rivierverruiming in de Noordwaard tevens een kans voor kreekherstel, zo mogelijk in combinatie met de beoogde terugkeer van de getijdenwerking in de Biesbosch.

Maatregelen voor beek- en kreekherstel zijn: instellen van een natuurlijk peilbeheer waardoor de dynamiek toeneemt, herinrichten van oeverzones, baggeren van waterbodems, beperking van aantal stuwen, passeerbaar maken van stuwen voor waterdieren en ruimte bieden zodat de beek of kreek zich ook vrij kan verplaatsen. Ook verbetering van de waterkwaliteit is een belangrijk aandachtspunt voor beek- en kreekherstel. Bij maatregelen voor beek- en kreekherstel wordt nadrukkelijk rekening gehouden met archeologische en aardkundige waarden. Wij willen het belang van een integrale aanpak van de verschillende waterthema's benadrukken.

Met name voor beek- en kreekherstel geldt dit meer specifiek omdat in een kreekgebied of beekdal veel waterthema's fysiek samenkomen: herstel van de morfologie van de beek, waterkwaliteitsverbetering, verdrogingsbestrijding in het kreekgebied/beekdal en regionale waterberging. Maar ook andere (niet-water) thema's zoals natuurontwikkeling en waterrecreatie kunnen meelisten. Bij de uitvoering is het nodig te zorgen voor een voldoende afgestemde en waar mogelijk integrale aanpak van de diverse thema's.

Voor een aantal beken en kreken zijn al concrete plannen gemaakt. Voor de overige zullen door de waterschappen plannen worden opgesteld waarin uitgewerkt wordt wat de exacte omvang is van de te herstellen beek of kreek en welke maatregelen genomen worden.

De beschreven streefbeelden uit het rapport 'Streefbeelden voor beken en kreken in Noord-Brabant' zijn daarbij het uitgangspunt. Dit zal in overleg met de huidige grondgebruikers en belangenpartijen in het gebied gebeuren en door ons samen met de gebiedscommissie worden beoordeeld. Vooruitlopend op de exacte begrenzing zijn op de ambitiekaart de zones uit het Integraal Hydrologisch Streefbeeld overgenomen (legenda-eenheid 'beek- en kreekherstel'). Deze zijn indicatief.

In het uitvoeringsprogramma zal worden vastgelegd welke beek of kreek in de eerste uitvoeringsperiode zal worden aangepakt.

4.3.3 Regionale waterberging

Wij willen via twee sporen regionale wateroverlast voorkomen, namelijk door het langer vasthouden van water in de haarvaten of waterlopen van het watersysteem in die gebieden waar dat mogelijk is en door het realiseren van waterbergingsgebieden. Voor het vasthouden van water in de haarvaten is het belangrijk dat de bodem voldoende bergingscapaciteit heeft. Dit kan conflicterende situaties opleveren in gebieden die in het kader van waterdoelen vernat worden (zie §4.3.1). Vernatting betekent dat de bergingscapaciteit van de bodem afneemt en daarmee de mogelijkheid tot berging in de haarvaten. Of dit daadwerkelijk een knelpunt oplevert, hangt af van het type vernattingsmaatregel, de geologische opbouw en de grondsoort. Een goede afstemming tussen de uitwerking van regionale waterberging door vasthouden in de haarvaten en waterdoelen, is daarom noodzakelijk. De Brabantse waterschappen zijn bezig met een onderzoek naar de beste mogelijkheden en locaties voor waterberging. In dit onderzoek zullen ook de mogelijkheden tot berging in de haarvaten meegenomen worden. Dit onderzoek is begin 2005 gereed. De resultaten van de waterbergingsstudie zullen in het proces van de revitalisering meegenomen worden en projecten worden opgenomen in het uitvoeringsprogramma.

Aanvullend wordt in het kader van het Interreg-project Duurzame Watersystemen (looptijd 1 januari 2004 - 31 december 2006) onderzocht wat de bijdragen zijn van kleinschalige maatregelen in de haarvaten (onder andere stuwtjes, dammetjes, ophogen slootbodems en duikers en herprofilering sloten) aan het verminderen van piekafvoeren. Het is van belang dat op basis van de resultaten van dit onderzoek verder uitvoering wordt gegeven aan het principe van bergen in de haarvaten. Wij verwachten dat deze maatregelen vooral effectief zullen zijn in de zandgebieden; de specifieke situatie van de kleigebieden zal veelal vragen om andersoortige maatregelen.

Het tweede spoor is het realiseren van waterbergingsgebieden. In het gebiedsplan worden deze waterbergingsgebieden aangegeven. Het zijn gebieden waar een teveel aan water tijdelijk geborgen kan worden om zo regionale wateroverlast zoveel mogelijk te voorkomen. De waterschappen zijn bezig met een studie naar de noodzakelijke behoefte en de meest geschikte gebieden voor waterberging. Dit onderzoek is in 2005 gereed. Vooruitlopend daarop zijn op de ambitiekaart (plankaart 1) twee soorten gebieden voor regionale waterberging aangegeven: de 'in te richten waterbergingsgebieden' en de 'voorlopige reserveringsgebieden 2016'.

De 'in te richten waterbergingsgebieden' zijn gebieden waarvoor de waterschappen op dit moment al concrete plannen hebben om deze in de eerste planperiode te realiseren. De waterschappen gaan hier op korte termijn over tot aankoop en inrichting. Gemeenten zullen dit middels bestemmingsplanaanpassingen mogelijk moeten maken. Voor de Wijde Biesbosch gaat het om een gebied in de Schuddebeurspolder.

De 'voorlopige reserveringsgebieden 2016' zijn de gebieden die - met de huidige kennis en vooruitlopend op het definitieve waterbergingsplan van de waterschappen - gezien worden als eerste aanzet voor de benodigde oppervlakte voor de wateropgave van 'Waterbeheer 21^e eeuw' tot 2016.

De waterschappen zullen in 2005 de definitieve omvang en locatie van de 'voorlopige reserveringsgebieden 2016' nader uitwerken. In het tweede generatie gebiedsplan zullen de 'voorlopige reserveringsgebieden 2016' vervangen worden door de definitieve waterbergingsgebieden. Bovendien zijn gebieden zijn vooral bedoeld om invulling te kunnen geven aan de waterbergingsopgave voor de korte en middellange termijn (tot ca. 2016). Voor de periode daarna zullen echter waarschijnlijk nog extra gebieden noodzakelijk zijn. Daarom zijn de waterschappen ook bezig om de gebieden in beeld te brengen die voor de langere termijn (tot 2050) nodig zijn voor regionale waterberging. De uitkomsten hiervan zullen ook in 2005 bekend zijn en met de partijen in de gebiedscommissie worden besproken en zo mogelijk worden opgenomen in het 2^e generatie gebiedsplan.

Voor de selectie van de 'in te richten waterbergingsgebieden' en de 'voorlopige reserveringsgebieden 2016' op de ambitiekaart is het Integraal Hydrologisch Streefbeeld (IHS) als basis gebruikt. Het IHS is opgesteld door de waterschappen en geeft weer welke maatregelen er genomen zouden moeten worden om te komen tot een duurzaam watersysteem. Waterberging is één van de thema's. De gebieden voor waterberging die in het IHS zijn aangegeven zijn in de meeste gevallen gebieden die met een herhalingsfrequentie van één maal per 20 jaar of vaker onder zullen lopen. Vaak zijn dit de gebieden die het laagst liggen.

Ten behoeve van de ambitiekaart is vervolgens, op basis van de gebieden uit het IHS, bekeken of het met de kennis en meest recente inzichten van de waterschappen mogelijk is om al concretere of betere locaties dan die uit het IHS op de ambitiekaart aan te geven. Soms vallen de gebieden uit het IHS namelijk samen met natuurgebieden. In die gevallen is bekeken of het te realiseren natuurdoeltype een combinatie met waterberging verdraagt. Indien dit niet het geval is, is voor een aantal natuurgebieden de begrenzing van de waterbergingslocatie daar reeds op aangepast. Ook waar waterberging overlapt met andere functies is bekeken of waterberging wenselijk is. Waar nodig en mogelijk zijn ook deze gebieden reeds buiten de begrenzing van de waterbergingsgebieden gehouden. Voor gebieden waar deze concreëtering, door het ontbreken van voldoende detailinformatie, nog niet mogelijk was, zal deze afstemming in de concrete uitwerking van de waterbergingsgebieden door de waterschappen moeten worden meegenomen.

Aan de nadere uitwerking van de waterbergingsgebieden door de waterschappen geven wij de volgende randvoorwaarden mee:

- Bij waterberging in de EHS mag geen risico worden toegestaan t.a.v. natuurwaarden behorend bij het natuurdoeltype. De Raad voor het Landelijk Gebied en meer specifiek voor Brabant de Dienst Landelijk Gebied hebben onderzoek gedaan naar waterberging in natuurgebieden. De conclusie van deze onderzoeken is dat waterberging en natuur, vanwege een slechte waterkwaliteit of het voorkomen van natuurwaarden die een teveel aan water niet verdragen (planten, dieren), niet in alle gevallen samen gaan. Waterberging in gebieden met specifieke kwetsbare natuur kan tot grote schade leiden. Om die reden vinden wij dat in eerste instantie de mogelijkheden voor het vasthouden van water volledig

moeten worden benut. Pas daarna is waterberging aan de orde. Een aantal gebieden is mogelijk vanwege actuele natuurwaarden dan wel de hoge natuurpotenties niet of minder geschikt als waterbergingsgebied. Voor deze gebieden zal in eerste instantie gezocht worden naar alternatieve locaties. Mochten deze niet voorhanden zijn, dan wordt in overleg tussen waterschap, provincie en terreinbeheerder bezien of met aangepaste inrichting de waterberging alsnog in het beoogde gebied gerealiseerd kan worden. Zo kunnen bijvoorbeeld om verdrinking van dieren te voorkomen vliedterpen worden aangelegd.

In dit kader dient gebruik te worden gemaakt van de LandschapsEcologische Structuurkaart waar, vanuit een samenwerking tussen provincie en waterschappen, momenteel de laatste hand aan wordt gelegd. Deze kaart dient mede als landschapsecologische toets (dus redenerend vanuit de lagenbenadering) voor de waterbergingsopgave in relatie tot de waterdoelen en natuurdoel(typ)en.

- Ook voor de landbouw zijn er risico's verbonden aan waterberging op landbouwgrond vanwege rioolwaterzuiveringsinstallaties (rwzi's) en riooloverstorten, bijvoorbeeld voor de melkveehouderij, akkerbouw en tuinbouw. Een onderzoek naar de feitelijke risico's op potentiële bergingslocaties is noodzakelijk. Bij de bepaling van de waterbergingsgebieden moet ook met deze risico's rekening worden gehouden.
- Belangrijke bestaande economische functies dienen te worden ontzien bij het begrenzen van de waterbergingsgebieden, zoals wonen, werken, (kapitaalsintensieve) landbouw en recreatie.
- Waterberging op verontreinigde bodems of fosfaatverzadigde gronden is ook niet wenselijk. Er moet voorkomen worden dat door waterberging fosfaat of andere ongewenste stoffen vrijkomen. In paragraaf 4.3.5 wordt hier dieper op ingegaan.

Om ongewenste ontwikkelingen te voorkomen gelden in beide soorten gebieden ('in te richten waterbergingsgebieden' en 'voorlopige reserveringsgebieden 2016') de regels uit het Streekplan met betrekking tot de ontwikkeling van (grootschalige) kapitaalintensieve functies, zoals woonwijken, bedrijventerreinen, vestigingsgebieden voor de glastuinbouw en grote recreatiecomplexen. Dit betekent dat ontwikkeling van deze functies alleen mogelijk is als uit een watertoets is gebleken, dat de geschiktheid van het gebied voor waterberging niet verloren gaat en de investering vanuit het oogpunt van veiligheid en schaderisico's verantwoord is. Overigens blijft dit planologisch beschermingsregime tot het moment dat de zoekgebieden voor 2050 concreet in beeld zijn gebracht (2005) ook van kracht voor de overige in het Streekplan aangeduide zoekgebieden regionale waterberging.

Anders dan de reconstructieplannen biedt het gebiedsplan geen mogelijkheid om de 'in te richten waterbergingsgebieden' direct planologisch door te laten werken. In geval van concrete projecten zal dit afzonderlijk geregeld moeten worden via bestemmingsplannen. Wij vinden het belangrijk dat gemeenten hieraan meewerken. Voor ontwikkelingen die strijdig zijn met de waterbergingsopgave, maar die wel passen binnen het bestemmingsplan, willen wij ons inspannen om, samen met de betrokken partijen en de gebiedscommissie, zoveel mogelijk te zoeken naar oplossingen.

Het gebruik van landbouwgronden voor waterberging kan gepaard gaan met schade aan gewassen. Of en hoeveel schade wordt uitgekeerd, hangt af van het type gewas en de frequentie van het overstromen. Boomteelt is bijvoorbeeld gevoeliger voor overstroming dan grasland. Schadevergoeding of nadeelcompensatie (blauwe dienst) hiervoor vormt onderdeel van het flankerend beleid.

Het is niet wenselijk dat in de op korte termijn te realiseren bergingsgebieden een omvorming plaatsvindt naar teelten die een lagere inundatiefrequentie eisen, zoals de omvorming van gras-

land naar boomteelt. Daarom stellen wij voor dat voor de 'in te richten waterbergingsgebieden' een standstill voor het huidige grondgebruik geldt. De grondeigenaren kunnen kiezen voor een vergoeding op basis van het huidige grondgebruik en vermogensschade of een financiële regeling (blauwe dienst) op basis van een aan de inundatiefrequentie aangepast grondgebruik. Indien een grondeigenaar overschakelt naar een intensievere vorm van grondgebruik ten opzichte van de standstill, dan is dit voor eigen risico. De waterschappen zullen dit moeten uitwerken.

Voor de voorlopige reserveringsgebieden 2016 is het niet zinnig een standstill voor het huidige gebruik aan te houden. Het is immers nog niet duidelijk wanneer deze gebieden zullen worden ingericht. Dit zal blijken uit de nadere uitwerking van deze gebieden door de waterschappen in 2005. Op het moment dat concreet bekend is om welke gebieden het gaat en wanneer deze zullen worden ingericht, zal op basis van het beschikbare flankerend beleid worden bepaald of, hoe en onder welke voorwaarden er beperkingen aan het grondgebruik zullen worden gesteld. Een belangrijk aandachtspunt daarbij in deze gebieden vormt de omschakeling naar inundatiegevoelige teelten met een langjarig karakter, zoals bijvoorbeeld asperges of boomteelt. Het is aan de waterschappen om, in overleg met de betrokken partijen, waaronder de ZLTO, de consequenties van de aanwijzing van de diverse gebieden voor het grondgebruik in een regeling vast te leggen en hierover te communiceren.

Bij de selectie en inrichting van de gebieden zal zoveel mogelijk gekeken worden naar functiecombinaties, bijvoorbeeld met agrarisch gebruik (weidegrond), natuur, recreatie, groene stroom of waterzuivering. Het grondgebruik dat mogelijk is, is wel afhankelijk van de overstromingsfrequentie.

De aankoop van gronden voor waterberging is afhankelijk van welke gronden worden aangeboden door particulieren.

In het kader van het uitvoeringsprogramma zal bepaald worden welke gebieden binnen de eerste planperiode invulling krijgen en welke daarna.

4.3.4 Afvoeren

Het afvoeren van water zien wij als laatste optie. Toch kan niet al het water worden vastgehouden, niet in het eigen gebied, maar ook niet in de gebieden en landen om ons heen. Er zal daarom altijd water moeten worden afgevoerd. In de zandgebieden is dit een vrije afvoer van hooggelegen gebieden naar lagere. Uit de polders moet water met behulp van pompen en gemalen worden afgevoerd. Dit wateroverschot wordt geloosd op de Mark, de kanalen of de rivieren en richting de Noordzee afgevoerd. Kunstmatige afvoer van water uit de polders blijft noodzakelijk om overstroming en wateroverlast te voorkomen dan wel te beperken.

Ruimte voor de rivier

Door de ligging van het gebied van de Wijde Biesbosch langs de grote rivieren heeft het gebied ook te maken met maatregelen die moeten voorkomen dat de rivieren overstromen. In het kader van de planstudie Ruimte voor de Rivier worden door de Stuurgroepen Benedenrivieren en Bovenrivieren alle mogelijke maatregelen onderzocht. Het kabinet zal uiteindelijk op basis hiervan een keuze maken in de planologische kernbeslissing (pkb) Ruimte voor de rivier. Deel 1 (Regeringsvoornemen) zal medio 2005 door het kabinet worden vastgesteld. Na inspraak en behandeling in het parlement treedt de pkb naar verwachting begin 2006 in werking.

Vanwege de grote ruimtelijke, economische en maatschappelijke gevolgen is het onderwerp echter uitgebreid aan de orde geweest in de vergaderingen van de gebiedscommissie en het overleg van de commissie met ons. Samen met de commissie hebben wij de diverse mogelijk-

heden daarbij steeds in het bredere perspectief bekeken. Dat wil zeggen, niet alleen vanuit de optiek van de veiligheid en kosten, maar vooral ook vanuit de koppeling met andere doelstellingen of de meerwaarde voor het gebied. In dit kader hebben wij ook gebieden op de ambitiekaart aangeduid (legenda-eenheid 'zoekgebied rivierverruiming'). Dit zijn die gebieden waarvan wij vinden dat die het beste kunnen worden ingezet voor de ruimte voor de rivier.

Wij hopen dat deze ook door het kabinet zullen worden overgenomen. Concreet gaat het hierbij om de Noordwaard en de Overdiepse Polder. Voor de Waal/Merwedese is de laatste maanden duidelijk geworden dat de Noordwaard (eventueel samen met langetermijn-maatregelen in het Steurgat), in combinatie met buitendijkse maatregelen tussen Woudrichem en Werkendam (maatregel Gorinchem) en maatregelen bovenstrooms, een volwaardig alternatief vormt voor een groene rivier dwars door het Land van Heusden en Altena. Landschappelijk, maatschappelijk en economisch gezien vinden wij de Noordwaard vele malen geschikter dan de groene rivier. Bovendien liggen hier, naast een inrichting voor water, wonen en werken extra kansen voor koppeling met versterking van de Biesbosch (zie paragraaf 7.3.1), de realisatie van de robuuste ecologische verbindingzone (zie paragraaf 7.3.2) en uitbouw van de recreatie in en rondom het gebied. Voorwaarde voor de maatregel is dat er bovenstrooms ook maatregelen worden genomen.

Voor de waterstandsverlaging op de Bergsche Maas heeft de gebiedscommissie er met ons altijd voor gepleit om de Overdiepse Polder hiervoor te benutten. Bij de inzet van de Overdiepse Polder moet het gebied zoveel mogelijk ruimte bieden voor de doorstroming van het water. Binnen het gebied liggen echter een tweetal gebiedjes, behorend tot de EHS. Bij de planstudie voor dit gebied zal bekeken moeten worden hoe deze binnen de rivierverruimende maatregelen en de grootschalige herinrichting van dit gebied kunnen worden ingepast. Verder zijn wij van mening dat het Gat van den Ham niet voor rivierverruiming moet worden ingezet. Evenmin geldt dat voor een groene rivier door het zuidelijk deel van het Land van Heusden en Altena. Langs de Maas kan mogelijk voor de langere termijn de Polder van Bokhoven (deels gelegen in reconstructiegebied Maas en Meierij) in beeld komen. Dit is afhankelijk van de uitkomsten van de vervolgstudie Integrale Verkenning Maas (IVM-2) die het Rijk in 2005 hoopt af te ronden. Zodra dit actueel wordt zullen wij, samen met de gebiedscommissie, bekijken welke positie wij vanuit ieders mogelijkheid en verantwoordelijkheid, hierin willen en kunnen innemen.

Bovengenoemde voorstellen worden ook breed gedragen door de Stuurgroep Benedenrivieren en zijn terug te vinden in het regio-advies dat de Stuurgroepen Beneden- en Bovenrivieren in maart 2005 aan het rijk hebben aangeboden. Voor de Overdiepse Polder is inmiddels door de staatssecretaris besloten om dit project, vooruitlopend op de definitieve vaststelling van de pkb, al reeds als Koploperproject te gaan uitwerken. Wij vertrouwen er op dat bij de vaststelling van de pkb deel 1 ook aan de Noordwaard deze status wordt gegeven.

Naast de bovengenoemde gebieden zijn op de kaart gebieden aangeduid waar op dit moment reeds maatregelen genomen worden of zijn, of waarvan reeds is besloten dat deze zullen worden ingezet voor de rivierverruiming (het natuurontwikkelingsgebied de Noordwaard en Zuiderklip). Mogelijke lange termijn-maatregelen zijn, vanwege de planhorizon van het gebiedsplan (2016) niet op de kaart weergegeven. In dit gebied zijn hiervoor voortsnog aan de noordzijde van de Bergsche Maas twee kleinschalige dijkverleggingen in beeld.

Overigens betreffen de gebieden die op de ambitiekaart (plankaart 1) zijn aangegeven die gebieden waar vooral ruimtelijke maatregelen genomen zullen moeten worden. De laatste inzichten van de Stuurgroep Benedenrivieren maken duidelijk dat, naast deze ruimtelijke maatregelen, ook lokale dijkversterkingen nodig zullen zijn (in ieder geval langs de Oostwaard en

mogelijk ook rondom Geertruidenberg). Wij onderschrijven de noodzaak van deze maatregelen, maar stellen daarbij wel als randvoorwaarde dat natuur-, landschaps- en cultuurhistorische waarden gerespecteerd worden.

In het ontwerpgebiedsplan is o.a. nog rekening gehouden met een planologische ruimtereservering voor de groene riviervlacc's in het Land van Heusden en Altena, zoals opgenomen in het streekplan 2002.

Bij de vaststelling van de uitwerkingsplannen Land van Heusden en Altena, Groot Langstraat en Moerdijk e.o. in december 2004 hebben Gedeputeerde Staten besloten om te anticiperen op de beleidsontwikkelingen met betrekking tot de pkb. Op basis van het vastgestelde regioadvies is, mede naar aanleiding van zienswijzen bij de uitwerkingsplannen en de opvattingen van de gebiedscommissie op dit punt, aangegeven dat Gedeputeerde Staten - in afwijking van het Streekplan - bij de beoordeling van ruimtelijke plannen niet langer rekening houden met een aantal zoekgebieden rivierverruiming en het daaraan gekoppelde planologische regiem. Voorgaande geldt voor de zoekgebieden rivierverruiming westelijk van Heusden, met uitzondering van de zoekgebieden voor de polder Noordwaard, voor de Overdiepse Polder en voor een lokale dijkverlegging aan de noordzijde van de Bergsche Maas nabij Drongelen. Hieruit volgt tevens dat een aantal mogelijke beperkingen voortvloeiende uit de reservering als zoekgebied niet langer gelden.

4.3.5 Kwaliteit van water en bodem

Wij willen graag hoge prioriteit geven aan het verbeteren van de bodem, grond- en oppervlaktewaterkwaliteit. Speciale aandacht is hiervoor nodig in de natte natuurparels.

Een goede waterkwaliteit is vaak een randvoorwaarde bij het behalen van andere doelstellingen van de revitalisering zoals het behouden en/of ontwikkelen van kwetsbare natuurwaarden en het beschermen van de veterinaire veiligheid en de volksgezondheid. Ook kan het verbeteren van water- en bodemkwaliteit vaak meeliften met andere doelstellingen zoals kreekherstel, realisering van waterberging of het uitbreiden van het areaal biologische landbouw.

In vergelijking tot de andere waterthema's die in voorgaande paragrafen beschreven zijn, ontbreekt het bij het thema waterkwaliteit echter nog aan voldoende informatie over problematiek, doelen en mogelijke maatregelen. Duidelijk is wel dat de in dit gebiedsplan beschreven maatregelen nog onvoldoende zijn om de doelstellingen voor de waterkwaliteit te halen.

Momenteel worden wel een aantal pilots uitgevoerd. Daarnaast zullen in het kader van de Europese Kaderrichtlijn Water stroomgebiedsbeheersplannen moeten worden opgesteld. Wij richten ons er op om de doelstellingen voor water- en bodemkwaliteit in de 1^e planperiode, samen met de gebiedscommissie, verder uit te werken zodat dit onderwerp in de 2^e uitvoeringsperiode hoge prioriteit kan krijgen. Voor de tussentijd vragen wij de commissie om alle mogelijke projecten en kansen die bijdragen aan verbetering van de kwaliteit van water en bodem benutten.

Waterkwaliteit en Europese Kaderrichtlijn water

De Kaderrichtlijn Water is in december 2000 van kracht geworden. Samengevat is het doel van deze richtlijn het beschermen van aquatische ecosystemen, het bevorderen van duurzaam watergebruik, het verbeteren van de grond- en oppervlaktewaterkwaliteit en, als neven doel, het harmoniseren van de bestaande Europese regelgeving op het gebied van water. De Kaderrichtlijn gaat er daarbij van uit dat water een erfgoed dat moet worden beschermd en verdedigd. De Kaderrichtlijn geeft aan dat de gestelde waterkwaliteits- en ecologische doelstellingen in beginsel binnen 15 jaar, dus in december 2015, moeten zijn bereikt. Ook is aangegeven dat het programma van maatregelen dat hiervoor nodig is, in 2009 onder de naam 'stroomge-

biedsbeheersplan' bestuurlijk moet zijn vastgesteld en uiterlijk in 2012 operationeel moet zijn. Voor het reconstructieproces en de West-Brabantse gebieden is van belang dat het stroomgebiedsbeheersplan in 2008 gereed moet zijn ten behoeve van de formele procedure voor de vaststelling. In de eerste planperiode vragen wij de gebiedscommissie daarom samen met ons medewerking te verlenen aan het opstellen van de conceptstroomgebiedsbeheersplannen, inclusief het vanuit de Kaderrichtlijn vereiste programma van maatregelen. Wij streven er daarbij naar om deze maatregelen zoveel mogelijk een plaats te geven in het tweede generatie plan voor zover het valt binnen de kaders van de revitalisering. Tot het moment dat deze stroomgebiedsbeheersplannen worden vastgesteld, vragen wij de commissie, op basis van dit gebiedsplan, aan de slag te gaan met de uitvoering van projecten voor waterkwaliteit (zie onderstaand).

Bodemkwaliteit en Wet bodembescherming

Wij hanteren als uitgangspunt dat de bodem beschermd dient te worden tegen verontreiniging en fysieke aantasting zoals in de Wet bodembescherming is aangegeven. Op dit moment wordt mede onder invloed van Europese richtlijnen het nationale bodembeleid vernieuwd. Hierin blijft het standstill-principe vertrekpunt. Om toekomstig gebruik van de bodem voor andere functies mogelijk te maken, mag geen onherstelbare schade aan de bodem worden toegebracht. Wij zullen de ondergrond hanteren als een belangrijk beoordelingscriterium bij het gebiedsplan, bestemmingsplannen en milieueffectrapportages. In de toekomst kan hierin worden voorzien door een 'bodemtoets', analoog aan de watertoets.

Ongezuiverde lozingen en riooloverstorten

Wij vinden het belangrijk dat de ongezuiverde lozingen op het oppervlaktewater en riooloverstorten worden aangepakt. Onderdeel hiervan zijn de ongezuiverde huishoudelijke lozingen. Volgens de Wet Milieubeheer dienen de gemeenten per 1 januari 2005 te voldoen aan de basisinspanningen voor de uitvoering van Gemeentelijke Rioleringsplannen. In de 1^e planperiode zullen gemeenten en waterschappen waterplannen opstellen waarin maatregelen worden aangegeven die tot verder gebiedsgericht maatwerk leiden, zoals bijvoorbeeld de aanpak van overstortlocaties en het afkoppelen van verhard oppervlak.

Wij vinden dat ook de effluentlozingen vanuit rioolwaterzuiveringsinstallaties moeten worden gereduceerd. De wijze waarop dit moet gebeuren wordt in de 1^e uitvoeringsperiode uitgewerkt, zodat dit vanaf 2008 uitgevoerd kan worden.

Blauwe knooppunten en brongerichte maatregelen

Het gaat hier om plaatsen waar waterlopen vanuit (onder andere) het agrarisch gebied in een waterloop stromen waaraan hoge ecologische kwaliteiten zijn toegekend. Wij willen dat ter plaatse van het blauwe knooppunt of (in de meeste gevallen) bovenstrooms ervan, maatregelen worden genomen om de waterkwaliteit te verbeteren. Bij het blauwe knooppunt stroomt namelijk water het natuurgebied of de beek of kreek binnen, dat nu niet aan de kwaliteitseisen voor het natuurgebied voldoet. De blauwe knooppunten zijn op de ambitiekaart weergegeven. De aangegeven locaties zijn indicatief, voor de precieze locaties zijn lokale gegevens nodig. Mogelijke maatregelen zijn: een zuiveringsmoeras aanleggen of een waterloop om het kwetsbare gebied heen leggen zodat het 'vuile' water niet in het gebied terechtkomt.

Beter is het echter om het probleem (dichter) bij de bron aan te pakken. Mogelijke maatregelen hiervoor zijn het verminderen van de uitspoeling uit bovenstrooms gelegen landbouwgronden door de stikstof- en fosfaatbemesting beter af te stemmen op de behoefte van het gewas, het verminderen van het gebruik van zware metalen in veevoer, verminderen van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen, het aanpakken van de overstorten en het verminderen van het gebruik van zink en koper in de bouw.

Brabantbreed wordt een aantal pilots voor waterkwaliteit zullen uitgevoerd. Hiermee wordt op

gebiedsniveau ervaring opgedaan met betrekking tot effectieve waterkwaliteitsmaatregelen. Op basis van de uitkomsten zullen de waterschappen voorstellen doen aan de gebiedscommissie waar welke maatregelen genomen kunnen worden.

Naast maatregelen ten behoeve van het regionale watersysteem (beken, kreken en andere open wateren binnen het plangebied) moet ook rekening gehouden worden met de kwaliteit van het hoofdwatersysteem (de grote rivieren Merwede, Bergsche Maas/Amer, Afgedamde Maas) en de wateren buiten het plangebied. Met name de Mark is van belang in verband met de uitstroom in het Volkerak, wat de status heeft van Vogel- en Habitatrichtlijngebied. In het gebiedsplan Brabantse Delta hebben wij hiervoor blauwe knooppunten opgenomen en aangegeven dat de waterkwaliteit van de Mark moet worden verbeterd. Mede in het kader van de vereisten volgens de Kaderrichtlijn Water en de uitkomsten van de pilots waterkwaliteit zal bekeken worden welke maatregelen het beste genomen kunnen worden.

Voor het hoofdwatersysteem is Rijkswaterstaat op dit moment ook bezig om een soortgelijke systeem van blauwe knooppunten aan te geven. Het betreft overslagpunten van regionale watersystemen op het hoofdsysteem of inlaatpunten voor drinkwater. Wij zullen dit proces, samen met de gebiedscommissie, volgen zodat dit waar nodig meegenomen kan worden in de uitvoering of het 2^e generatie gebiedsplan.

Baggeren

Door het baggeren van waterbodem kan de waterkwaliteit verbeterd worden. Dit behoort tot de reguliere werkzaamheden van het waterschap. Wij vinden een extra inzet hiervoor op dit moment niet noodzakelijk.

Wel zal bij beek- en kreekherstel rekening gehouden moeten worden met extra baggerwerkzaamheden. De waterbodemkwaliteit van veel kreken in de Biesbosch is namelijk slecht en belemmert daarmee het ecologisch functioneren van de herstelde kreek of beek.

Uitspoeling van nitraat, fosfaat en gewasbeschermingsmiddelen

Wij vinden het belangrijk dat er maatregelen worden genomen die leiden tot vermindering van het risico op uitspoeling van nitraat, fosfaat en gewasbeschermingsmiddelen in uitspoelingsgevoelige gebieden. In de eerste uitvoeringsperiode zal de gebiedscommissie stimuleren dat zulke projecten worden uitgewerkt en deze opnemen in het uitvoeringsprogramma. In de eerste uitvoeringsperiode zal het project 'Actief randenbeheer' worden voortgezet. Dit project biedt tevens kansen voor een groen-blauwe dooradering van het agrarisch gebied.

In het bijzonder in een zone om natte natuurparels in het zandgebied, worden maatregelen genomen om de uitspoeling van nitraat, fosfaat en gewasbeschermingsmiddelen te beperken. De breedte van de zone is afhankelijk van de geologische en hydrologische omstandigheden en varieert van 10 tot 300 meter. De bepaling van de meest effectieve maatregelen, de locaties waar de maatregelen getroffen worden en de breedte van de zones rondom natte natuur, vragen om maatwerk per natte natuurparel. De zone is op de ambitiekaart aangegeven als 'functie afgestemd op waterkwaliteit'. Deze zone is indicatief.

In alle gevallen is voor de waterkwaliteit minimaal een kwaliteitszone van 10 meter rondom de natte natuurparel aangehouden in verband met de verwaaiing van onder andere gewasbeschermingsmiddelen. Vanwege de geringe breedte is deze zone niet zichtbaar op de ambitiekaart.

Waterberging (in de bodem of op het maaiveld) kan, afhankelijk van de duur en de wijze van afvoer, leiden tot zuurstofarme bodemomstandigheden. Hierdoor kan gebonden bodemfosfaat in oplossing gaan. In fosfaatverzadigde gronden leidt dit tot uitspoelingen van fosfaat naar het oppervlaktewater. Het gevolg is een sterke verrijking van het oppervlaktewater met fosfaat, wat eutrofiëring tot gevolg heeft. Eén van de mogelijkheden om de effecten te verminderen is het

afgraven van de fosfaatrijke bovengrond, maar dit is een erg kostbare optie. Bijkomend voordeel is wel dat hierdoor ook de bergingscapaciteit van het gebied toeneemt. Bij de uitwerking van de waterbergingsgebieden zal dit probleem nadrukkelijk aandacht krijgen (zie ook paragraaf 4.3.3).

Waterberging in gebieden die in het verleden gebruikt zijn voor de stort van afval kan leiden tot mobilisatie van schadelijke stoffen en/of verspoeling van afval. In Wijde Biesbosch ligt geen enkele zoeklocatie waterberging in een dergelijk gebied.

Grondwaterbeschermingsgebieden

De kwaliteit van het grondwater voor de drinkwatervoorziening is nu weliswaar nog goed maar de toekomstige kwaliteit wordt bepaald door de huidige kwaliteit van het bovenste grondwater en de bodem. In de Wijde Biesbosch voldoet de grondwaterkwaliteit vrijwel nergens aan de normen van de EU-nitraatrichtlijn en de streefwaarden voor zware metalen. Ook gewasbeschermingsmiddelen vormen een risico (zie paragraaf 4.1). De meeste drinkwaterwinningen halen het water uit de diepere grondwaterlagen. In deze gebieden is het directe gevaar van slechte kwaliteit minder groot. Uiteraard moet ook voor deze gebieden gewerkt worden aan verbetering van de waterkwaliteit, maar aanscherping van de provinciale verordening hiervoor is niet nodig. Voor de kwetsbare winning Waalwijk zouden wel aanvullende maatregelen genomen moeten worden. Het gebied ligt evenwel binnen het stedelijk gebied van Waalwijk en binnen het plangebied van de Meierij. In het gebiedsplan kunnen wij hiervoor echter geen extra beleid formuleren.

De zogenaamde 25-jaars beschermingszones van de grondwaterbeschermingsgebieden zijn op de ambitiekaart aangegeven (legenda-eenheid 'functie afgestemd op waterkwaliteit') om duidelijk te maken dat in deze gebieden vigerend provinciaal beschermingsbeleid van toepassing is. Het betreft de winningen bij Dorst, Oosterhout, Genderen en Waalwijk. Rond de winningen van Vlijmen en Drongelen is geen 25-jaarszone maar een boringsvrije zone van kracht; deze gebieden zijn derhalve niet op de ambitiekaart weergegeven.

Pilots ter verbetering van de waterkwaliteit

Provincie en waterschappen voeren in de eerste planperiode samen met ZLTO en de gemeenten vijf regionale pilotprojecten uit om systematisch ervaring op te doen met maatregelen voor het verbeteren van de waterkwaliteit van grond- en oppervlaktewater. Maatregelen waaraan wordt gedacht zijn bijvoorbeeld het samen met de landbouw zoeken naar mogelijkheden om de uit- en afspoeling van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen te verminderen, het verminderen van het gebruik van koper en zink in het stroomgebied en het beter afstemmen van de mestgift op de behoefte van de gewassen die in het stroomgebied worden geteeld. De regionale pilotprojecten zijn voorzien buiten de Wijde Biesbosch: ze liggen in het bermalingsgebied van de Rietkreek en in stroomgebieden van de Hooge Raam, de noordelijke Chaamse beken, de Kleine Beerze en de Peelrijt.

De ervaringen uit deze pilots zullen worden gebruikt om te komen tot een grootschalige aanpak van de diffuse bronnen in de tweede en derde planperiode, waarbij nauw zal worden aangesloten bij het uitvoeringsprogramma voor de Kaderrichtlijn Water.

Stortplaatsen

Ook stortplaatsen kunnen negatieve invloed op bodem- en waterkwaliteit hebben. Provinciaal is hiervoor reeds een saneringsprogramma opgezet. In het kader van de uitvoering is er geen noodzaak om hierover in het gebiedsplan aanvullend beleid te formuleren.

Bodembeheer

Het behoud van relatief schone bodems is een randvoorwaarde bij de uitvoering van het gebiedsplan. Als bestaande bodemverontreinigingen een belemmering vormen bij het uitvoeren van projecten die voortvloeien uit het gebiedsplan, zal sanering van de bodem onderdeel uitmaken van uitvoering. Dit kan bijvoorbeeld aan de orde zijn bij beek- en kreekherstel, realiseren van natuurgebieden of realiseren van waterbergingsgebieden.

5 Milieu

Het milieu heeft te maken met de kwaliteit van de omgeving - lucht, bodem en water - maar ook de kwaliteit van natuur en landschap. Het thema milieu komt terug in de verschillende hoofdstukken, zoals de onderwerpen waterkwaliteit en verdroging. In dit hoofdstuk komen de onderwerpen aan de orde die niet in die hoofdstukken behandeld zijn: stank, ammoniak, stilte en duisternis.

5.1 Huidige situatie

Stank en luchtverontreiniging

De belangrijkste bronnen van geurhinder bij omwonenden zijn het verkeer, de industrie en de landbouw. Binnen de landbouw veroorzaakt de aanwending van mest de meeste overlast.

In West-Brabant, en daarmee de Wijde Biesbosch, is het stankprobleem wat anders dan in de rest van de provincie. Dat komt met name doordat er veel minder intensieve veehouderijbedrijven zijn. Daarnaast is er weinig menging van agrarische bedrijven met functies als wonen en recreatie zodat men relatief weinig 'stankoverlast' heeft van deze bedrijven. Kaart 5.1 geeft een indicatief inzicht van de, op basis van de milieuvergunningen berekende, stankcirkels uit stallen (berekend op basis van stankhindercategorie 1) en de overlap met stankgevoelige objecten (categorie 1 en 2). De stankhinder die er is wordt vooral veroorzaakt door rundveehouderijen en het aanwenden van mest. In de Wijde Biesbosch betreft dit veelal de bebouwde linten, zoals Raamsdonk, Oosteind, Babylonienbroek. Hier staan de woningen naast rundveehouderijbedrijven waardoor de woningen binnen de stankcirkels liggen. In deze linten domineert veelal het wonen, zodat bedrijfsontwikkeling van de rundveebedrijven niet meer goed mogelijk is.

Ook is er lokaal sprake van stankhinder, zoals onder andere rondom Made en op verschillende plaatsen in het buitengebied waar individuele burgerwoningen dicht bij of in stankcirkels van veehouderijbedrijven liggen.

Ammoniak- en stikstofdepositie

De totale ammoniakemissie in de Wijde Biesbosch is relatief gering en bedraagt thans 2,6 kton. Lokaal zorgen veehouderijen voor een aanzienlijke emissie. De varkenshouderij (totaal van vleesvarkens en zeugen) levert de grootste bijdrage aan de ammoniakemissie. Daarnaast levert de rundveehouderij relatief gezien een grote bijdrage. De meeste emissie is afkomstig uit verliezen veroorzaakt door het toedienen van mest.

Voor Brabant is de inspanningsverplichting een reductie van de ammoniakemissie tot 18 kton ammoniak, specifiek voor de Wijde Biesbosch ligt deze waarde op 1,4 kton. Door toepassing van de AMvB Huisvesting, de afname van de veestapel en afname van de ammoniakemissie bij aanwending, zal de ammoniakemissie sterk dalen. Door MINAS en Mestafzetcontracten wordt het gebruik van meststoffen zo gereguleerd dat er minder verlies richting het milieu optreedt.²

² Het Europese Hof heeft in oktober 2003 geoordeeld dat het Nederlandse mestbeleid niet voldoet aan de eisen van de Europese Nitraatrichtlijn. Er komt een nieuw systeem van normen voor de aanwending van stikstof en fosfaat op landbouwgrond (gebruiksnormen) dat het huidige mineralenaangiftesysteem zal vervangen. Het nieuwe beleid zal vanaf 1 januari 2006 van start gaan.

Hiermee kan de doelstelling voor 2010 om te komen tot een emissie van 1,4 kton voor het gehele gebied Wijde Biesbosch naar verwachting worden gehaald.

De totale depositie van stikstof (waaronder ammoniak) is in het grootste deel van het gebied nog altijd tussen de 2000 en 3000 mol N/ha/jaar. Rondom Oosterhout en Waalwijk bedraagt de depositie tussen de 3000 en 4000 mol N/ha/jr, met een uitschieter van boven de 4000 mol/ha/jr ten noorden van Breda en in de gemeente Heusden (waarden 1999).

De meeste natuurgebieden in de Wijde Biesbosch kennen een te hoge depositie van stikstof, waardoor de natuurwaarden schade oplopen (de kritische depositiewaarde van 1400 mol N/ha/jr wordt overschreden). Deze depositie op natuurgebieden is weergegeven op kaart 5.2. Met name bij de natuurgebieden ten zuiden van Oosterhout, de Binnenpolder van Terheijden en het Vlijmens Ven is er sprake van een forse overschrijding.

Om de natuurgebieden te beschermen tegen een te hoge ammoniakdepositie zijn, naast generieke maatregelen om de ammoniakemissie vanuit stallen en het uitruiden van mest te reduceren, gebieden aangewezen die extra beschermd dienen te worden. De Wet ammoniak en veehouderij noemt hiervoor de kwetsbare gebieden. Dit zijn voor verzuring gevoelige bos- en natuurgebieden. In deze kwetsbare gebieden (groter dan 5ha) en in een zone van 250 m rondom de zeer kwetsbare gebieden (A-gebieden) geldt een oprichtingsverbod voor (nieuwe) intensieve veehouderijen en moet de ammoniakemissie van bestaande bedrijven binnen het zogenaamde bedrijfsemissieplafond blijven. Wij hebben deze kwetsbare gebieden binnen de provincie Noord-Brabant onderverdeeld in zeer kwetsbare (de zogenaamde A-gebieden) en kwetsbare (zogenaamde B-gebieden).

Daarnaast zijn voor het ammoniakbeleid ook de Vogelrichtlijn-, Habitatrichtlijn- en Natuurbeschermingswetgebieden van belang. Voor deze gebieden geldt dat in of in de omgeving van deze gebieden geen activiteiten mogen plaatsvinden die de milieukwaliteiten binnen deze gebieden significant aantasten. Met betrekking tot ammoniak betreft het dan de voor verzuringsgevoelige gebieden of verzuringsgevoelige natuurwaarden; de overige zijn immers minder gevoelig voor ammoniak. Op dit moment is nog onvoldoende duidelijk welke delen van Habitatgebieden voor verzuring gevoelig zijn. Deze duidelijkheid komt pas nadat de instandhoudingsdoelstellingen voor alle Habitatgebieden zijn geformuleerd.

Kaart 5.3 geeft een overzicht van de Vogelrichtlijn-, Habitatrichtlijn- en Natuurbeschermingswetgebieden en van de kwetsbare gebieden volgens de Wet ammoniak en veehouderij.

Stille

In de Wijde Biesbosch liggen drie stiltegebieden: de Biesbosch, Gecombineerde Willemspolder en Het Ecddennest (zie kaart 7.2). De laatste twee stiltegebieden liggen voornamelijk in landbouwgebied, het andere ligt in natuurgebied. Net buiten het gebied ligt het stiltegebied Loonse en Drunense Duinen. Het beleid in deze gebieden is crop gericht om het huidige geluidsniveau te handhaven en waar mogelijk te verlagen. De status van stiltegebied betekent niet dat er in deze gebieden geen lawaai ervaren wordt; ook in stiltegebieden is de stilte reeds vaak verstoord. Zo liggen de aanvliegroutes van helicopters en straaljagers voor het vliegveld Gilze-Rijen over de stiltegebieden Biesbosch en Gecombineerde Willemspolder.

Er is nog steeds een toename van geluid in de Wijde Biesbosch. Verkeer, bedrijfsmatige activiteiten en intensieve recreatie zijn de belangrijkste veroorzakers van geluid in het buitengebied. Terwijl de behoefte aan rust en stilte ook buiten de stiltegebieden toeneemt.

Duisternis

Duisternis wordt over het algemeen, in samenhang met rust en stilte, als belangrijke (belevings)waarde gezien. In het buitengebied zijn assimilatiebelichting in de glastuinbouw, verlich-

ting langs wegen en uitstraling vanuit het stedelijk gebied (onder andere sportvelden) belangrijke bronnen van lichtverstoring.

In de glastuinbouw is het verplicht om de gevels van kassen met assimilatiebelichting 's nachts af te schermen. Ook is een 'donker'periode verplicht; tussen 20.00 en 24.00 uur moeten de kassen boven afgeschermd zijn. Voor veel dieren die 's nachts actief zijn (vleermuizen, uilen) is de AmvB-bepaling onvoldoende. Ook burgers kunnen 's nachts hinder ondervinden van de lichtuitstraling. Dit draagt daarmee bij aan een ongewenst negatief imago van de glastuinbouw. Een betere landschappelijke inpassing of verplaatsing van geïsoleerd liggende bedrijven naar geconcentreerde gebieden zouden het probleem al kunnen verkleinen. Voor wat betreft wegverlichting geldt de richtlijn dat wegen in natuurgebieden in principe niet worden verlicht, tenzij de verkeersveiligheid in gevaar komt.

De blijvende economische groei, een toenemende mobiliteit en toenemende glastuinbouw met assimilatiebelichting zorgen voor verdere aantasting van de duisternis. Beleidsmatig zijn er geen gebieden aangewezen, die behoud en herstel van duisternis als doelstellingen hebben. Ook voor de Wijde Biesbosch is er geen overzicht van 'lichte' en 'donkere' gebieden beschikbaar. Feitelijk zouden alle (grotere) natuurgebieden donkere gebieden moeten zijn.

Duurzame energie

De laatste jaren is op nationaal niveau veel aandacht besteed aan het zuinig omgaan met energie. Tegenwoordig komt daar het belang van duurzaam opgewekte energie nog bij. In het kader van het Kyoto-verdrag heeft Nederland daarom afgesproken dat in 2010 5% van de opgewekte energie duurzaam is. Wij hebben deze doelstelling overgenomen. Duurzame energie kan worden gewonnen uit wind, zon, waterkracht en biomassa. Voor het landelijk gebied van de Wijde Biesbosch zijn vooral wind en biomassa van belang.

Windenergie is de laatste jaren sterk in ontwikkeling. Er komen steeds geavanceerdere en hogere windmolens. Daarmee is wind ook steeds verder landinwaarts een rendabele energiebron. Windmolens hebben echter een aanzienlijke landschappelijke impact. Sommige mensen vinden ze lelijk, andere mensen vinden ze juist mooi en passen bij de Nederlandse traditie. Om een wildgroei van windmolens te voorkomen is in gemeentelijk verband binnen het Milieubureau Breda een regionale windscan opgesteld, waarin locaties voor windenergie zijn gededd.

De opwekking van energie uit speciaal daarvoor geteelde biomassa komt in Wijde Biesbosch nog niet zo van de grond. Voortbouwend op de oude griendculturen in en om de Biesbosch zou het gebied er echter goede kansen voor bieden.

5.2 Visie 2016

De belasting door ammoniak en stank door veehouderijbedrijven in het gebied is in de planperiode niet verder toegenomen en liefst afgenomen. Wij hebben voor West-Brabant de prioriteit gelegd bij de kwetsbare natuurgebieden. Hier is door stimuleringsbeleid bereikt dat intensieve veehouderijbedrijven die in of nabij deze gebieden gelegen zijn, konden omschakelen of verplaatsen naar andere locaties in het gebied. Binnen de Wijde Biesbosch heeft geen groei van de intensieve veehouderij plaatsgevonden.

Voor veehouderijbedrijven rondom woonkernen en bebouwingsclusters is specifiek beleid ontwikkeld om deze te kunnen verplaatsen dan wel te faciliteren bij de omschakeling.

Het behoud van stilte en duisternis zijn algemeen uitgangspunt geweest bij verdere ontwikkelingen binnen de Wijde Biesbosch. Naast stiltegebieden zijn in 2016 ook donkere gebieden aangewezen. Aan glastuinbouwbedrijven zijn hogere eisen gesteld met betrekking tot de landschappelijke inpassing.

5.3 Het plan

5.3.1 Stank

Het verminderen van het aantal mensen dat last heeft van stank is een verantwoordelijkheid van de provincie en vooral de gemeenten. In West-Brabant kunnen gemeenten, net als in de gemeenten in de reconstructiegebieden, een zone rondom stads- en dorpskernen als extensiveringsgebied voor de intensieve veehouderij aanwijzen. Ook niet-agrarische lintbebouwingen, bebouwingsclusters en grote verblijfsrecreatieve terreinen en objecten met maatschappelijke functies die gevoelig zijn voor stank kunnen gemeenten zoneren als extensiveringsgebied. In extensiveringsgebieden worden beëindigingsregelingen en omschakelingsregelingen voor intensieve veehouderijbedrijven ingezet (zie paragraaf 8.3 Intensieve veehouderij).

In de reconstructiegebieden is op basis van deze zonering een verschillende stankregelgeving voor het buitengebied van toepassing. Voor West-Brabant geldt deze differentiatie van de stankregelgeving niet.

In de Wijde Biesbosch is de intensieve veehouderij, anders dan in de reconstructiegebieden, slechts in beperkte mate verantwoordelijk voor de stankhinder in de woonkernen. In dit gebied zijn juist de rundveehouderij en de mestaanwending de voornaamste bronnen van stankhinder. Wij vinden het van belang vooral aan deze bronnen prioriteit te geven.

Op dit moment is het instrumentarium voor beëindigingsregelingen voor de intensieve veehouderij of voor de rundveehouderij in en rondom kernen en bebouwingslinten nog beperkter dan in de reconstructiegebieden. Wij zullen ons inspannen dit verschil zo snel mogelijk op te heffen.

Wij vinden het op dit moment nog niet zinvol om zones rondom de kernen als extensiveringszones voor de intensieve veehouderij aan te geven, want er is geen juridische en financiële basis om actief te werken aan het uitplaatsen van bedrijven. Dit wil niet zeggen dat wij de stankhinder niet serieus nemen. Wij willen daarom, samen met de partijen uit de gebiedscommissie, actief gaan onderzoeken welke specifieke mogelijkheden er zijn om de stankhinder van met name de rundveehouderij, maar ook de intensieve veehouderij te verminderen. De gemeenten zullen binnen de termijn van het eerste uitvoeringsprogramma nader uitwerken om welke bedrijven het gaat en welk passend instrumentarium daarvoor kan worden ingezet. Op korte termijn start de commissie samen met de gemeente Geertruidenberg, de ZLTO en het Ontwikkelingsbureau Intensieve Veehouderij (OBIV) in Raamsdonk hiervoor een pilotproject op. Daarbij zal onder andere gekeken worden naar de effectiviteit van technische maatregelen of de mogelijkheden en wenselijkheden van een passende zonering. De resultaten zullen waar mogelijk worden doorvertaald naar andere delen van het gebied en waar nodig als apart onderdeel van dit gebiedsplan worden uitgewerkt.

Ook recent onderzoek toont aan dat het uitrijden van mest nog steeds de grootste bron van agrarische stankhinder is. Een andere wijze van mesttoediening kan een bijdrage leveren aan vermindering van deze stankhinder. Het beleid hiervan is echter recentelijk aangepast. Voordat wij in dit plan (extra) maatregelen voorstellen, worden eerst de effecten hiervan afgewacht. Wij zullen dit actief volgen en vragen de gebiedscommissie, in het kader van de uitvoering, dit ook te doen.

De stankhinder vanuit verkeer en industrie valt buiten de reikwijdte van dit gebiedsplan. Vanuit dit plan vinden wij het daarom niet wenselijk hierop extra acties te ondernemen.

5.3.2 Ammoniak

Op regionaal niveau is er een maximum te stellen wat het gebied aan kan qua ammoniakemissie, het zogenaamde emissieplafond. In 1999 bedroeg de uitstoot van ammoniak in Wijde Biesbosch 2,6 kton. In het kader van landelijke doelstellingen streven wij ernaar om in 2010 een maximale uitstoot van 1,4 kton te realiseren. Dit regionale cijfer heeft uitsluitend de functie van referentiewaarde. Deze referentiewaarde heeft niet als doel (in de eerste planfase) bedrijfsontwikkelingen of verplaatsingen te sturen.

Via deze referentiewaarde wordt inzichtelijk in welke mate het totaal aan reconstructie- en gebiedsplannen bij zal dragen aan het behalen van het Brabantse emissiedoel van 18 kiloton in 2010. Wij beschikken reeds over een monitoringssysteem om de ammoniakemissie te monitoren, waarbij de gemeenten informatie over de veehouderijen aanleveren: het Bestand VeehouderijBedrijven (BVB). Wij vragen de gemeenten voor een goede monitoring het BVB actueel te houden.

Het gewenste regionale emissieplafond wordt allereerst gerealiseerd door in principe geen intensieve veehouderijen van buiten de Wijde Biesbosch in te plaatsen. Daarnaast willen wij de ammoniakuitstoot verminderen door enerzijds bedrijfsbeëindigingen van intensieve veehouderijen zoveel mogelijk te begeleiden en anderzijds ruimte te bieden aan moderne intensieve veehouderijen met minder ammoniakuitstoot.

De provincie monitort de ontwikkeling van de intensieve veehouderij. Indien de situatie ontstaat dat, bijvoorbeeld door veranderingen in Europese of nationale wetgeving, het doelbereik ten aanzien van natuur, milieu, water en leefbaarheid verslechtert als gevolg van die ontwikkelingen, zullen wij aanpassingen in ons (ruimtelijk) beleid doorvoeren die er op gericht zijn het doelbereik veilig te stellen.

Bepaalde gebieden zijn extra gevoelig voor verzuring door ammoniak. De aanwezigheid van intensieve veehouderijen of bedrijven met een intensieve neventak is in of rondom deze gebieden vanuit milieu en natuur niet ideaal. Het probleem bij deze bedrijven is tweeledig. Het bedrijf wordt op deze locatie beperkt in haar ontwikkelingen én de milieu- en natuurwaarden komen niet volledig tot hun recht. In het zogenaamde 'Akkoord van Cork' hebben wij met alle partijen in het Brabantse revitaliseringsproces afgesproken om in deze gebieden (de zogenaamde extensiveringsgebieden intensieve veehouderij) te werken aan een afbouw van de intensieve veehouderij. Het betreft de GHS-natuur, zones van 250 m rondom zeer kwetsbaar gebied (de zogenaamde A-gebieden), waterwingebieden en GHS-leefgebieden van kwetsbare soorten. In dit gebiedsplan hebben wij deze extensiveringsgebieden overgenomen. Deze gebieden krijgen de prioriteit in de uitvoering van bovengenoemde projecten.

Plankaart 2 geeft een overzicht van de extensiveringsgebieden en de bedrijven die hierbinnen gelegen zijn.

Anders dan in de reconstructiegebieden hebben de extensiveringsgebieden in de Wijde Biesbosch de status van gebieden waar wij de afbouw van intensieve veehouderijbedrijven wil stimuleren. Bestaande rechten en ontwikkelingsruimte worden niet ingeperkt; het gebiedsplan heeft in tegenstelling tot de reconstructieplannen geen directe planologische doorwerking naar bestemmingsplannen.

Als gevolg van wettelijke regelgeving (met name Wet Ammoniak en Veehouderij) zullen de mogelijkheden voor ontwikkeling van bedrijven in deze zones reeds beperkt zijn.

Voor extra uitbreidingsmogelijkheden is dus in veel gevallen weinig tot geen ruimte. Om toch te kunnen blijven ontwikkelen, willen wij stimuleren dat het bedrijf zich verplaatst naar een duurzame locatie (zie ook paragraaf 8.3, onderdeel intensieve veehouderij).

De extensiveringsgebieden rondom de verzuringsgevoelige A-gebieden zijn niet op perceelsniveau uitgewerkt. Voor de begrenzing is uitgegaan van een zone van 250 m vanaf de rand van het gebied. Dit is dezelfde zone waar op grond van de Wet ammoniak en veehouderij een emissiestandstill per bedrijf geldt en nieuwvestiging niet mogelijk is.

In het kader van de reconstructiewet dienen deze extensiveringszones in de reconstructiegebieden, vanwege de planologische doorwerking, concreet uitgewerkt en op perceelsniveau begrensd te zijn. In de West-Brabantse gebiedsplannen geldt deze eis niet, omdat de reconstructiewet niet geldt voor deze gebieden.

Over blijft de mogelijke noodzaak ten behoeve van provinciale verplaatsingsregelingen. Voor een verplaatsingsregeling is het noodzakelijk dat het betreffende bedrijf duidelijk weet of het in een extensiveringsgebied ligt of niet. Deze onduidelijkheid zou kunnen ontstaan indien de 250 m grens net over het bouwblok zou lopen. Daarbij is ook van belang dat wij in onze spelregels over de begrenzing van de extensiveringsgebieden de mogelijkheid hebben geboden om, onder voorwaarden, de zone van 250 m terug te brengen tot 220 m of uit te breiden tot 280 m. De grondslag hiervoor zijn ruimtelijke argumenten, te behalen milieuwinst en de specifieke bedrijfs situatie. De gebiedscommissie heeft aangegeven dat zij in de 1^e uitvoeringsperiode, samen met de ZLTO, gemeenten en de betreffende bedrijven, in beeld zal brengen om welke bedrijven het gaat en de specifieke begrenzing hiervoor zal uitwerken, waarbij zij deze zal afstemmen op de eisen van de verplaatsingsregelingen.

In het Akkoord van Cork is afgesproken dat een uitbreiding van intensieve veehouderijbedrijven in extensiveringsgebieden die vallen onder bestemmingsplannen van voor 1992 in strijd is met de reconstructie/revitaliseringsdoelen en ongewenst is. In lijn met deze afspraken geldt dit ook voor niet-duurzame locaties in verwevingsgebieden. Bij deze bestemmingsplannen kan bij de toekenning van bouwblokken en uitbreidingsmogelijkheden immers geen rekening zijn gehouden met het beleid zoals neergelegd in het Streekplan 1992, waaronder ligging in of nabij GHS danwel andere waarden. De toegekende uitbreidingsmogelijkheden van de intensieve veehouderij kunnen derhalve dermate ruim van omvang zijn, dat daarmee geweld wordt gedaan aan de uitgangspunten van de revitalisering. Deze afspraak geldt voor heel Brabant. Gelet op het voorgaande streven wij ernaar dat ook in West-Brabant de vigerende uitbreidingsmogelijkheden die in de plannen van voor 1992 bestaan worden beperkt, door het bouwblok van deze bedrijven te begrenzen via het zogenaamde 'slot op de muur' principe. Dit geldt dan voor de bedrijven in de extensiveringsgebieden en voor de niet-duurzame locaties in de rest van de Wijde Biesbosch. Wij vragen de gemeenten dit planologisch te regelen. Deze bedrijven zullen gebruik kunnen maken van het (flankerend) beleid dat wij ten aanzien van de extensiveringsgebieden hanteren (zie paragraaf 11.4.1), mits er sprake is van een volwaardig agrarisch bedrijf. Specifiek voor de niet-duurzame locaties die buiten de extensiveringsgebieden liggen geldt als aanvullende voorwaarde dat het bedrijf op het moment van vaststellen van dit plan nog ontwikkelingsmogelijkheden heeft.

5.3.3 Duurzame energie

De doelstellingen op het gebied van duurzame energie krijgen, met ondersteuning van de provincie, regionaal vorm vanuit de Regionale Milieudiensten. De Wijde Biesbosch valt onder de regio Breda. In het kader van het Kyoto-verdrag heeft Nederland afgesproken dat in 2010 5% van de opgewekte energie duurzaam is. Wij hebben deze doelstelling overgenomen. De gebiedscommissie ondersteunt deze provinciale doelstelling.

De gebiedscommissie zal in haar uitvoeringsplannen projecten opnemen op het gebied van duurzame energie. Deze projecten kunnen zowel op het vlak liggen van concrete pilots voor de opwekking/productie van duurzame energie dan wel in communicatie of voorlichting. Voor wat betreft de uitvoering geven wij, samen met de commissie, prioriteit aan windenergie.

Wij kiezen ervoor om geen concrete projecten op de ambitiekaart op te nemen. De locatie voor windturbines is een eerste verantwoordelijkheid van de gemeenten, weliswaar in regionaal verband afgewogen. Wij hebben evenwel als uitgangspunt dat deze bij voorkeur geplaatst worden bij (historische) lijnvormige elementen in het landschap of, als dat landschappelijk beter is, in een bepaald gebied geconcentreerd. In het uitvoeringsprogramma wordt door de gebiedscommissie ruimte opgenomen voor de uitvoering van projecten om windturbines te plaatsen. Biomassa is een andere mogelijke bron van duurzame energie. Wij willen projecten in dit kader ondersteunen. We hebben hiervoor geen locaties aangewezen. Biomassa bestaat immers of uit hout of hout/snoeiafval of uit landbouwgewassen. Op de ambitiekaart is reeds een zonering voor de landbouw en natuur aangegeven. Binnen deze zonering kan biomassa worden geproduceerd. Wel zal onderzoek nodig zijn naar de economische haalbaarheid van deze vorm van duurzame energie. Wellicht zijn er combinaties te maken met waterberging of waterzuivering. Daarnaast vinden wij dat energie-besparing ook een item is waar aandacht voor moet blijven bestaan. Wij willen daarom, samen met de commissie, de mogelijkheden die er zijn voor warmte-opslag onderzoeken en projecten ondersteunen.

5.3.4 Stille

In het gebiedsplan respecteren wij de aangewezen stiltegebieden door geen verstorende activiteiten te wensen in de stiltegebieden en in de directe omgeving ervan. Ook de zonering van recreatieve activiteiten in intensieve en extensieve gebieden en concentratie van recreatie in recreatieve poorten draagt bij aan het behoud van de stilte.

Wanneer bij projecten in het kader van dit plan zich kansen voordoen om de geluidsbelasting op stiltegebieden en stille gebieden te verminderen of te herstellen, zullen wij dit ondersteunen. Een voorbeeld daarvan is het (gedeeltelijk) afsluiten van wegen in natuurgebieden. Voorwaarde bij deze maatregel is dat het gebied wel toegankelijk moet blijven voor de bewoners.

De geluidsbelasting op stiltegebieden mag door uitvoering van de projecten uit het gebiedsplan niet toenemen.

5.3.5 Duisternis

Hoewel er beleidsmatig geen gebieden zijn aangewezen die behoud en herstel van duisternis als doelstelling hebben, is dit wel van belang. Feitelijk zijn alle (grotere) natuurgebieden donkere gebieden. De donkere gebieden hebben (nog) geen formele status. In de Wijde Biesbosch zijn in het bijzonder de Biesbosch, boswachterij Dorst en grote delen van het Land van Heusden en Altena als donker te typeren. Wij willen binnen de planperiode specifieke donkere gebieden benoemen.

Deze donkere gebieden moeten zoveel mogelijk beschermd worden tegen lichtbronnen.

Door concentratie van de glastuinbouw wordt er toe bijgedragen dat bepaalde gebieden donkerder worden. Andere gebieden, daar waar de glastuinbouw een plaats krijgt, kunnen daarentegen meer verstoord worden, maar ook hier geldt, onder andere door een goede landschappelijke inpassing, de inspanning om lichthinder zoveel mogelijk te voorkomen. Daarnaast is behoud en herstel van de duisternis van belang in gebieden met hoge natuurwaarden.

In het uitvoeringsprogramma geeft de commissie ruimte aan projecten die bijdragen aan de duisternis bijvoorbeeld door de aanpassing van de (weg)verlichting (bijvoorbeeld door het toepassen van LED-verlichting) of door afschermdende beplanting te plaatsen langs verstorende elementen (lichtbronnen). Ook kan gedacht worden aan een verdergaande stimulering van de ontwikkeling in technieken van de geveldakafscherming in de glastuinbouw en een betere landschappelijke inpassing. Naast het tegengaan van lichthinder draagt dit ook bij aan een betere visuele inpassing in het landschap.

6 Landschap en cultuurhistorie

6.1 Huidige situatie

De Wijde Biesbosch bevindt zich op de grens van zand naar klei. De hogere zandgronden van Brabant lopen hier af naar het rivierengebied. Het gebied is onder te verdelen in een aantal kenmerkende landschapstypen (kaart 6.1). Binnen de Wijde Biesbosch komen een groot aantal cultuurhistorische, archeologische en aardkundige waarden voor. Kaart 6.2 geeft een overzicht hiervan. Onderstaand worden de kenmerkende deelgebieden beschreven met vermelding van deze waarden.

Oeverwal en stroomrug

Het westelijk en noordwestelijk deel van het Land van Heusden en Altena en het gebied tussen Hedikhuizen en Doeveren vormen de hogere delen in het landschap, ontstaan vanuit het zwaardere zandige materiaal dat dicht bij de rivieren werd afgezet. Dit zijn de oeverwallen en stroomruggen. Deze hogere gronden waren de natuurlijke veilige eerste vestigingsplaatsen voor de mensen die zich in dit gebied waagden. Soms zijn de vestigingsplaatsen in de loop der tijd verder opgehoogd om nog beter tegen het water beschermd te zijn. Een voorbeeld hiervan is Uitwijk.

De afwisseling van de diverse vormen van grondgebruik en de sterke aanwezigheid van bebouwing(skernen) zorgt voor een relatief kleinschalige structuur, die sterk contrasteert met de openheid van de aangelegen komgebieden. Doordat de wegen de natuurlijke ondergrond volgden, kennen deze een vaak grillig verloop. De aanwezige (natuurlijke) beplanting kent een grote mate van variatie. Cultuurhistorische waarden zijn aanwezig in restanten van de verschillende forten van de Hollandse Waterlinie (Fort Steurgat, Fort aan de Bakkerskil, Foort aande Uppelsche Dijk, Fort Giessen) en andere vestingswerken. Ook de kenmerkende dijkbebouwing op de oeverwal, de aan de dijk gelegen buitengorzen (Sleeuwijk, Giessen en Spijk), de vestingssteden Woudrichem en Heusden en de dijk langs de (gegraven) Bergsche Maas tussen Eethen en Genderen (slagveld einde 2^e Wereldoorlog) zijn waardevol. Archeologisch zijn deze gebieden als (zeer) waardevol te beschouwen.

Komgronden (rivierkleipolders)

De komgebieden zijn de lager gelegen delen tussen de oeverwallen, waar de rivier de lichtere (klei)deeltjes afzette. Op sommige delen kon het water maar moeilijk weg en ontstond veen. Het oostelijk deel van het Land van Heusden en Altena en het gebied tussen Heusden en Haarsteeg behoort tot de komgronden. De komgronden kenmerken zich door een grote mate van uniformiteit. Op enkele bospercelen (populier) na zijn deze gebieden open en grootschalig. De wegen en weteringen zijn recht en de verkaveling is rationeel. Sommige wegen kennen laanbeplanting om de enorme maat en schaal van het landschap wat menselijke proporties te geven, maar ook om het klimaat van de polder te verbeteren (windbrekers). Door de hoge grondwaterstanden en de vaak zware kleigronden was het grondgebruik lange tijd beperkt tot weidegebied. Tegenwoordig is door verlaging van de grondwaterstand en door bodemverbetering ook akkerbouw aanwezig. Bebouwing komt hier nauwelijks voor. De lage polder bij Almkerk en omgeving is cultuurhistorisch van belang, als voormalige inun-

datiepolder van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. In het Uitwijksche Veld en het Pompveld is tussen de grienden een eendenkooi te vinden. In het hart van het Land van Heusden en Altena komt op sommige plaatsen ook veen voor. Dit is van belang voor de ecologische verbinding tussen het Pompveld en de Kornsche Boezem.

Biesbosch en kreken

De Biesbosch behoort oorspronkelijk tot het gorzengebied. Gorzen zijn de buitendijkse aanwassen die worden gevormd door de natuurlijke dynamiek van de zee. Lange tijd hebben ze in direct contact gestaan met de zee, en daarmee met zout water en eb en vloed. Tegenwoordig heeft de zee slechts indirect invloed en is het gebied vooral te typeren als een broekbos.

De Biesbosch is wat betreft verschijningsvorm en geschiedenis, als synthese tussen natuurverschijnsel en cultuurlandschap, uniek in Nederland. De cultuurhistorische waarden bestaan uit grienden, soms grillige bedijkingen, kaden en andere waterstaatkundige werken, polders, eendenkooien, rietvelden, hoeven en bebouwing waaronder griendwerkersketen. De Biesbosch is nog altijd een omvangrijke zoetwaterdelta. Het water en de daarmee samenhangende verlandingsprocessen blijven hier de dominante en sturende factor. De smalle kreekachtige vertakkingen naar de zeekleipolders worden o.a. killen genoemd. In de Biesbosch zijn naast enkele landbouwenclaves de spaarbekkens ten behoeve van de drinkwatervoorziening van Rotterdam, Zeeland en Noord-Brabant aanwezig.

De wijze van ontstaan heeft voor een natuurlijke grilligheid gezorgd die nog altijd aanwezig is. Doordat zich (vooral sinds de afsluiting) op de landdelen van de Biesbosch (moeras)bos ontwikkeld heeft, is het gebied visueel redelijk besloten. Door de kreken die vanuit de Biesbosch doorlopen in het aangrenzende zeekleipoldergebied, loopt dit landschap in zekere mate op natuurlijke wijze over in de landschapseenheid van de zeekleipolders van het Land van Heusden en Altena.

Open zeekleigebied

Het landschapstype open zeekleigebied bevindt zich in het westelijk deel van het Land van Heusden en Altena, het westelijk deel van de gemeente Drimmelen, de polders tussen Geertruidenberg en Oosterhout, in de Gecombineerde Willemspolder en het open landschap ten noorden van de A59. Dit landschap is gebaseerd op de vruchtbare ondiepe aanwassen van zeeklei die de zee, via de diep landinwaarts lopende geulen deed ontstaan. Steeds als men het haalbaar achtte heeft de mens de droogvallende platen willen winnen op de zee. Telkens werd zo weer een nieuw stuk omdijkt en ingezet voor de landbouw. Dat dit niet altijd zonder gevaar was, bewijst de St. Elisabethsvloed. Mede door een slecht beheer/gebruik van de polders gingen veel polders weer verloren.

Het deelgebied kenmerkt zich door een schijnbaar willekeurig patroon van aaneengekoppelde individuele polders. Het gebied heeft dan ook een wat dubbel karakter. Aan de ene kant zijn er de grootschalige open rationale akkerbouwgronden met lange meestal onbeplante rechte wegen en weteringen (a.g.v. ruilverkaveling), aan de andere kant is er het grillige verloop van dijken en kreken met verspreide bebouwing. De individuele polders zijn door de sterke ruimtelijke begrenzing door de dijk vaak als afzonderlijke eenheden herkenbaar.

De zeekleigrond is uitstekende akkerbouwgrond. Deze functie is dan ook dominant aanwezig. Bebouwing concentreert zich in veelal kleinere kernen en in mindere mate verspreid langs de dijken.

In het gebied komen (restanten van) vestingwerken (Fort aan het Steurgat en Fort aan de Uppelsche Dijk en kazematten (als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie), de vestingstad Geertruidenberg, relictten van oude kreken en killen en de uit de Middeleeuwen daterende zeedijk tussen Werkendam en Drongelen. Ook de dijk tussen Hoge en Lage Zwaluwe en de Heikantse Dijk in de gemeente Drimmelen zijn cultuurhistorisch van belang. De gegraven

Bergsche Maas is historisch waterstaatkundig het vermelden waard. Archeologisch gezien is het gebied erg interessant.

Dekzandrug op de overgang zand-klei

Het gebied westelijk en zuidelijk van Oosterhout, ten zuiden van Oosteind en tussen Haarsteeg en Nieuwkuijk en enkele kleine gebiedjes in en aan de rand van het Langstraatgebied zijn in het landschap te herkennen als dekzandrug. Dit zijn plooiingen in de Brabantse ondergrond die in de ijstijden bedekt zijn geraakt met dekzand. De grondslag is er vaak grofzanderiger en over het algemeen droog en voedselarm. Het gebied is van belang voor de infiltratie van hemelwater. Daar waar ondoorlatende lagen aanwezig zijn ontstaan vochtige gebieden en vennen.

De dekzandruggen zijn divers in gebruik. Vooral ten zuiden van Oosterhout bestaat het voor een aanzienlijk deel uit grootschalige besloten (naald)bosgebieden met daarin sporadisch open ruimten van heide, vennen en landbouwenclaves. De bosbouw is veelal rationeel opgezet en kenmerkt zich door een strak padenpatroon, wat ook een zekere cultuurhistorische waarde heeft. Elders is het gebied overwegend in landbouwkundig gebruik. Bij Oosteind en Haarsteeg heeft het landschap grotendeels een kleinschalig karakter. Het gebied ten noorden van Breda en ten noorden van het Markkanaal is veel opener. Het gebied van de dekzandrug is verder sterk gevormd door de (voormalige) aanwezigheid van beken. Door de invloed van de beken is de ondergrond zeer divers van opbouw. Daarnaast vormde dit deelgebied van oudsher een gewilde vestigingsplaats, wat het gebied ook archeologisch interessant maakt. Het landschap is sterk door de mens beïnvloed. Kenmerkend is het voorkomen van bolle zeer vruchtbare akkers (essenlandschap) als gevolg van het potstalsysteem. Mede daardoor is veel microreliëf aanwezig. De gevarieerde ontginningsgeschiedenis zorgt voor een veelgelaagd landschap, met tal van patronen naast- en door elkaar. Daarbij is veel verdwenen. Veel oorspronkelijke kavelgrensbeplanting zijn bijvoorbeeld verloren gegaan. Ook veel lanen zijn nu onbeplante wegen. Over het algemeen is sprake van een grillig mozaïekpatroon van verkavelingen. De van oorsprong meer open aaneengesloten esgronden, zijn met moeite nog wel herkenbaar. Ook de oorspronkelijke gronden langs de beek zijn door het andere gebruik nog herkenbaar. De massale teelt van maïs zorgt in de zomer voor een vaak ineens zeer besloten landschap. Bebouwing komt voor in kernen, maar ook verspreid langs wegen.

Cultuurhistorisch belangrijke waarden in dit gebied zijn het dorp Den Hout, de Heilige Driehoek (net binnen het stedelijk gebied van Oosterhout), het Hoeveneind bij Teteringen en de lintbebouwing van Oosteind. De diverse vestingwerken (Spinolaschans, Strikberg, Linie van den Munnikenhof en Den Hout, Schans bij Terheijden, Meerberg) zijn als onderdeel van de Bredase verdedigingslinie nog duidelijk aanwezig. Ook het voormalig veengebied en inundatiepolder de Vucht met haar zeer open karakter sluit hier naadloos bij aan.

Aan de zuidrand van het gebied (bij Dorst en Steenoven) gaat de dekzandrug over in zandontginningen. Vooral het gebied Steenoven in landschappelijk waardevol als een open, relatief weinig bebouwd gebied in een beboste omgeving.

Het Langstraatgebied

Het gebied van de Langstraat, op de overgang van zand naar klei, is te typeren als een veenweidelandschap. Dit gebied is door het nog veelvuldig voorkomen van kavelgrensbeplanting relatief kleinschalig en heeft een halfopen karakter. Opvallend zijn hier de sterke lintbebouwingstructuren. Capelle, Vrijhoeve, Raamsdonk, 's Gravenmoer zijn hier duidelijke voorbeelden van. Op 's Gravenmoer na zijn deze hoofdzakelijk steeds oost-west georiënteerd.

In zijn algemeen is het gebied zeer vochtig. Het gebied is overwegend in gebruik als weidegebied, maar ook bouwland vooral daar waar de bodem uit klei bestaat. Ook komen er regelmatige moerasbosjes voor. Doordat de ontginningen plaats vonden vanuit de veilige hogere zandgronden komt bebouwing nog steeds slechts in beperkte mate voor.

Het hele gebied is cultuurhistorisch waardevol. Het heeft de status van Belvédèregebied. Hier bevinden zich een aantal waardevolle voormalige polders met restanten van het slagenlandschap en de zeer typische nederzettingenpatronen. De karakteristieke perceelsstructuur en perceelrandbegroeiing van hagen (zwarte els en wilg) zijn hier nog aanwezig. Ook herbergt het gebied een eendenkooi. Het Zuiderafwateringskanaal en de Winterdijk zijn belangrijke elementen. Daarnaast speelden de turfvaarten De Groote en de Kleine Kruisvaart en het HalveZolenlijntje een belangrijke rol in de ontginning en exploitatie van het gebied.

Overstromingsvlakten en uiterwaarden

De uiterwaarden vormen het overstromingsgebied van de rivier. Dit is nog steeds hun primaire functie. De meeste uiterwaarden zijn in landbouwkundig gebruik, veelal voor de inscharing van (jong)vee. De Capelsche en Gansooiense Uiterwaarden zuidelijk van de Bergsche Maas zijn vanuit natuur en cultuurhistorie zeer waardevol. Er komen vele zeldzame plantensoorten voor (zie ook paragraaf 7.1) en ze kennen een unieke langgerekte slagenverkaveling. De Baardwijkse Overlaat, de omgeving van het Vlijmens Ven en de polder Bokhoven werden in vroegere tijden gebruikt als overlaatgebied om water vanuit het zandgebied ten zuiden van 's-Hertogenbosch richting de rivieren af te voeren. Op die manier werd voorkomen dat de stad 's-Hertogenbosch onder water liep. Deze gebieden zijn nog steeds als open gebieden in het landschap herkenbaar, met kenmerkende dijken, zoals de uit de 15^e eeuw daterende Elshoutse Zeedijk en de Hoge Maasdijk aan de rand ervan.

Ontwikkelingen

Verschillende ontwikkelingen leggen grote druk op de landschappelijke en cultuurhistorische waarden. Door schaalvergroting en intensivering van de landbouw verdwijnen typerende kavelstructuren, verdwijnt microreliëf, verdwijnen kleine landschapselementen en ondergaat het landschap een visuele verandering door toepassing van teeltondersteunende voorzieningen. Stedelijke uitbreidingen leggen een grote ruimteclaim op het landschap. Landschappen en waardevolle cultuurhistorische elementen worden doorsneden door aanleg van wegen en door andere functies, zoals wonen, werken en grootschalige vormen van landbouw en recreatie. Daarnaast is er weinig geld beschikbaar om voor het onderhoud en het beheer van het landschap te zorgen.

Positief is wel dat behoud en ontwikkeling van landschap en cultuurhistorie meer aandacht krijgt. Gezien wordt dat dit belangrijk is voor het behoud van een prettige leefomgeving en van versterking van de streekelijke identiteit. Ook speelt het een grote rol bij de recreatief-toeristische ontwikkeling van het gebied.

6.2 Visie 2016

De verschillende landschapstypen van de Wijde Biesbosch zijn in 2016 nog steeds goed te herkennen. In een aantal gebieden zijn deze zelfs versterkt. In de open poldergebieden is het open karakter behouden. Hier is de rust en ruimte nog steeds goed te ervaren. In het zuidelijk deel van de Wijde Biesbosch is de afwisseling tussen open en besloten gebieden vergroot. De kleinschalige landschapselementen worden in stand gehouden door particulieren, agrariërs, natuurterreinbeheerders en andere grondeigenaren. Ook zijn nieuwe landschapselementen aangelegd. Bestaande kleinschalige natuur- en landschapselementen hebben zoveel mogelijk een planologische bescherming gekregen in bestemmingsplannen.

Nieuwe ontwikkelingen zijn goed landschappelijk ingepast, mede door het opstellen van beeldkwaliteitsplannen. De kernen in de Wijde Biesbosch zijn voorzien van een landschappelijk kader. Ook agrarische bedrijven hebben een passende beplanting gekregen.

De vestingwerken van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, de griendcultuur, het slagenlandschap

van de Langstraat en verschillende forten en verdedigingswerken zijn hersteld en versterkt en vervullen daarmee hun belangrijk rol voor de Wijde Biesbosch: de geschiedenis van het gebied is zichtbaar gemaakt. Dit biedt kansen voor beleving door recreanten en toeristen.

6.3 Het Plan

Ten behoeve van een optimale ruimtelijke kwaliteit worden bestaande landschappelijke en cultuurhistorische waarden behouden en beheerd. Daarnaast wordt het landschapsbeeld verbeterd door aanleg en bescherming van een regionaal landschappelijk raamwerk (groen-blauwe dooradering), groen rondom de dorpen en steden, aanleg van nieuwe landgoederen en goede landschappelijke inpassing van agrarische bebouwing (waaronder glastuinbouwbedrijven). Wij streven naar een hoge landschappelijke kwaliteit waarbij de bestaande landschappelijke en cultuurhistorische waarden zichtbaar en herkenbaar zijn en als inspiratiebron zijn gebruikt.

6.3.1 Behoud en beheer van landschap en cultuurhistorie

In de Wijde Biesbosch zijn verspreid over het gebied aardkundige, archeologische, cultuurhistorische en architectonische waarden aanwezig. Dit gebiedsplan heeft als uitgangspunt dat de aanwezige waarden behouden blijven omdat deze een belangrijke rol spelen voor de ruimtelijke kwaliteit, de (recreatieve) aantrekkelijkheid en de herkenbaarheid van het gebied, maar ook vanuit historische en landschapsecologische belang. Ze vormen een harde randvoorwaarde voor nieuwe ontwikkelingen. Voorts kunnen ze als inspiratiebron gebruikt worden voor de (her)inrichting van de omgeving.

Bij de diverse keuzen in dit gebiedsplan is het behoud van aanwezige waarden steeds het uitgangspunt geweest. Daadwerkelijk ingrijpen in het gebied vindt veelal pas plaats bij de uitvoering van diverse, op dit plan gebaseerde werkzaamheden, zoals het oprichten of verwijderen van bebouwing, aanleggen of verwijderen van beplanting, graven in de bodem en aanpassen van de waterhuishouding. Dit is aan de orde bij: herverkaveling, projectlocaties recreatie, woningbouwlocaties, bedrijventerreinen, gebieden voor regionale waterberging, natuurontwikkeling, landgoederen, aanleg van teeltondersteunende voorzieningen en beek- en kreekherstel. Voor projecten geldt daarom hetzelfde als hierboven, waarbij aanvullend op de gegevens uit dit gebiedsplan verschillende waarden op regionaal/lokaal schaalniveau in beeld worden gebracht. Per project wordt bekeken of de betreffende informatie al aanwezig is of dat aanvullend onderzoek nodig is.

Nieuwe ontwikkelingen gaan gepaard met een landschappelijke verandering en zijn ook een kans om het landschap te versterken en meer differentiatie in landschappen te krijgen. Om deze kansen te benutten willen wij dat plannen voor grote ingrepen voorzien worden van een landschapsvisie of beeldkwaliteitsplan. Hierin wordt aandacht besteed aan versterking van het landschap ter plaatse en wordt uitgewerkt hoe het nieuwe landschap vorm krijgt. Wij vinden zulke plannen in elk geval nodig bij de ontwikkeling van nieuwe glastuinbouw- en boomteeltgebieden, maar ook bij grootschalige recreatievoorzieningen of -concentraties. De initiatiefnemer is verantwoordelijk voor het opstellen ervan.

Specifiek voor de verdere ontwikkeling en inrichting van specifieke gebieden zoals recreatiegebieden of -poorten en glastuinbouwlocaties in de nabijheid van rijksinfrastructuur, vinden wij het belangrijk de na te streven kwaliteit gezamenlijk met Rijkswaterstaat op te pakken en en daarbij gebruik te maken van de door Rijkswaterstaat opgestelde landschapsplannen.

6.3.2 Herstel van landschap en cultuurhistorie

Naast behoud en ontwikkeling is er ook aandacht besteed aan het herstel van beschadigde

landschappen en het terugbrengen van 'verdwenen' landschappen. Het gaat om gebieden waarvan het vanuit (landschaps-) ecologisch, cultuurhistorisch of ruimtelijk visueel oogpunt wenselijk is deze te herstellen.

Deze gebieden zijn op de ambitiekaart aangegeven als 'landschappelijk te versterken gebieden' en/of als 'ontwikkelen en versterken cultuurhistorische waarden'. Bij de landschappelijk te versterken gebieden gaat het om de landschapsecologische zones Nieuwkuijk-Engelermeer, Drunen-Nieuwkuijk, Waalwijk-Drunen en Oosterhout-Teteringen en daarnaast om de zone langs de Donge en de Hoge Dijk/Groenstraat ten zuiden van Oosteind. De versterking van de ecologische betekenis is voor deze zones ook vaak een aandachtspunt. In paragraaf 7.3.7 is beschreven welke ontwikkeling wij daar wensen.

Langs de Sprangse Sloot en aan weerszijden van het bedrijventerrein Maasoever/Scharlo hebben wij ook zones aangegeven. Het accent ligt hier echter sterker op het realiseren van nieuwe natuur dan landschappelijke versterking. Deze zones zijn daarom op de ambitiekaart (plankaart 1) als 'natuur en groengebieden buiten de EHS' aangeduid.

Mogelijkheden voor cultuurhistorische ontwikkeling en versterking zijn overal aanwezig, maar wij willen deze in eerste instantie concentreren in de Belvédèregebieden van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en de Langstraat. Voor de Nieuwe Hollandse Waterlinie is onlangs het Linieperspectief opgesteld. Dit biedt een goede aanzet voor de gebiedsspecifieke uitwerking die op korte termijn moet gaan plaatsvinden. De gebiedscommissie heeft aangegeven hierbij een actieve rol te willen vervullen. Het herstel en zichtbaarder maken van de relictten van deze oude verdedigingslinie biedt tevens goede kansen voor recreatie en toerisme in het Land van Heusden en Altena. Het kan door een juiste promotie een trekker worden op nationale en misschien zelfs internationale schaal. Ook de doelstelling van regionale waterberging kan hieraan worden gekoppeld.

Voor de Langstraat zijn onlangs de rapporten 'Lange lijnen in het landschap' en 'Knopen aan de Winterdijk' gereed gekomen. Deze rapporten pleiten voor herstel van de lijnstructuren in het gebied. Het gaat daarbij om herstel en versterking van het slagenlandschap (met name binnen het agrarisch (cultuur)landschap, in combinatie met realisatie, inrichting en beheer van de EHS binnen het totale gebied. Wij onderschrijven deze visie en willen projecten die hierin passen actief ondersteunen. Een belangrijk aandachtspunt hierbij is de afstemming van de natuurdoeltypen op deze doelstelling. De gebiedscommissie heeft aangegeven dat de door Provinciale Staten vastgestelde natuurdoeltypen vooral lijken te leiden tot meer blokvormige elementen. Deze passen niet zo goed in het, middels landschapsherstel te vormen, lijnvormige karakter van het totale gebied. Wij willen daarom samen met de gebiedscommissie, op basis van een integrale uitwerking van maatregelen voor het gebied, bezien op welke wijze door een eventuele kleine aanpassing van de natuurdoeltypen de combinatie met cultuurhistorisch herstel van het totale Langstraatgebied beter uit de verf kan komen. Met de commissie zijn wij het eens dat het daarbij echter wel moet gaan om minstens even waardevolle natuurdoeltypen.

In de omgeving van het Uitwijksche Veld willen wij, eventueel gekoppeld aan de ontwikkeling van een landgoed, kansen bieden voor herstel en ontwikkeling van de griendcultuur. Dit was in vroegere tijden een belangrijke bestaansvorm in het Land van Heusden en Altena, maar deze is in de loop der tijd grotendeels verdwenen. Een eigentijdse vorm van griendcultuur zou de teelt van biomassagewassen voor de energiewinning kunnen zijn, zoals dat in Zweden al gebeurt. Een proef in het Maasheggengebied in oostelijk Brabant leverde een eerste positief resultaat op.

Rondom Oosterhout willen wij inzetten op herstel van de landschappelijke en cultuurhistorische kenmerken rondom Den Hout en Heikant. Het gaat dan vooral om behoud van de karakteristieke verkaveling en de (onverharde) wegenstructuur, zoals het Koestraatje bij Ter Aalst. Langs de Hoevenstraat moeten de wallen worden hersteld. Oostelijk van Oosterhout, bij Heikant, zal bij de ontwikkeling van een bedrijventerrein rekening moeten worden gehouden

met de landschappelijke, cultuurhistorische en geomorfologische kwaliteiten van het gebied en willen we dat deze waarden waar mogelijk verder worden versterkt of ontwikkeld.

Ook de linies en vestingwerken (Spinolaschans, Schans bij Terheijden, Linies van den Hout en Munnikenhof) en hun onderlinge relatie moeten aandacht krijgen, evenals de oude dijkwegen in Lage Zwaluwe en de Helkantse Dijk tussen Made en Helkant. In de Langstraat staat herstel van het slagenlandschap centraal. Een uitloper hiervan is het gebied ten noorden en zuiden van 's-Gravenmoer. Ook hier wil de commissie dat de kenmerkende slagenverkaveling wordt behouden en indien mogelijk versterkt.

Wij willen samen met de commissie voor al deze gebieden vooral een stimulerende en faciliterende rol hebben. Initiatieven om deze landschappen te herstellen zullen wij ondersteunen en zullen door de gebiedscommissie in het uitvoeringsprogramma worden opgenomen.

In hoofdstuk 7 (thema natuur) zal verder ingegaan worden op de mogelijkheden van agrarisch natuur- en landschapsbeheer. Wij zien met behulp van dit stimuleringskader een taak voor de agrariërs om landschappelijke en cultuurhistorische waarden te behouden en te herstellen.

Tot slot kan worden opgemerkt dat dit onderwerp grote samenhang heeft met een aantal onderwerpen die bij de thema's water (met name beek- en kreekherstel), natuur, landbouw en recreatie (met name herstel en ontwikkeling van de routestructuren en versterking van de streekidentiteit) aan de orde zijn (zie betreffende hoofdstukken).

6.3.3 Landgoederen

De oprichting van nieuwe landgoederen kan een meerwaarde geven aan een gebied. Het is een instrument om landschappelijke kwaliteiten te verhogen, om natuurdoelen te realiseren of cultuurhistorische waarden te beschermen of terug te brengen. Maar ook de sociale en economische vitaliteit kan ermee gediend zijn. Bijvoorbeeld wanneer het landgoed kansen biedt voor recreatie of toerisme, een passende vorm van bedrijvigheid of medegebruik.

Wij vinden dat er geen aparte zonering voor landgoederen op de ambitiekaart dient te worden aangebracht, maar initiatieven beoordeeld moeten worden op hun meerwaarde in de vorm van een bijdrage aan de realisatie van de in het gebiedsplan genoemde doelen. Naast het gebiedsplan zullen ook het Streekplan en de in voorbereiding zijnde Notitie Nieuwe Landgoederen toetsingskader zijn. Gebieden waar een dergelijke meervoudige doelstelling ligt, dat wil zeggen bijvoorbeeld verbetering van waterkwaliteit of -kwantiteit, versterking van natuur of cultuurhistorische waarden, zijn voor ons bij uitstek geschikte gebieden voor de ontwikkeling van een landgoed. De gebieden waar landbouw het primaat heeft (ruimtelijk en economisch) zijn minder geschikt vanwege het negatieve effect op de landbouwstructuur en het prijsopdrijvend effect op de grond. Landgoederen zijn voor ons ook mogelijk in de GHS-landbouw of in de AHS-landschap, mits de landschappelijke en natuurlijke kwaliteiten hierdoor niet worden aangetast en worden versterkt.

6.3.4 Groen in de leefomgeving

Groen aansluitend op de (stedelijke) leefomgeving is belangrijk voor het woongenot van de inwoners van dorpen en steden. Het groen heeft een functie voor ontspanning, recreatie en in ecologisch en educatief opzicht. Wij willen de groene gebieden nabij de kernen daarom behouden en waar mogelijk kansen bieden voor versterking hiervan.

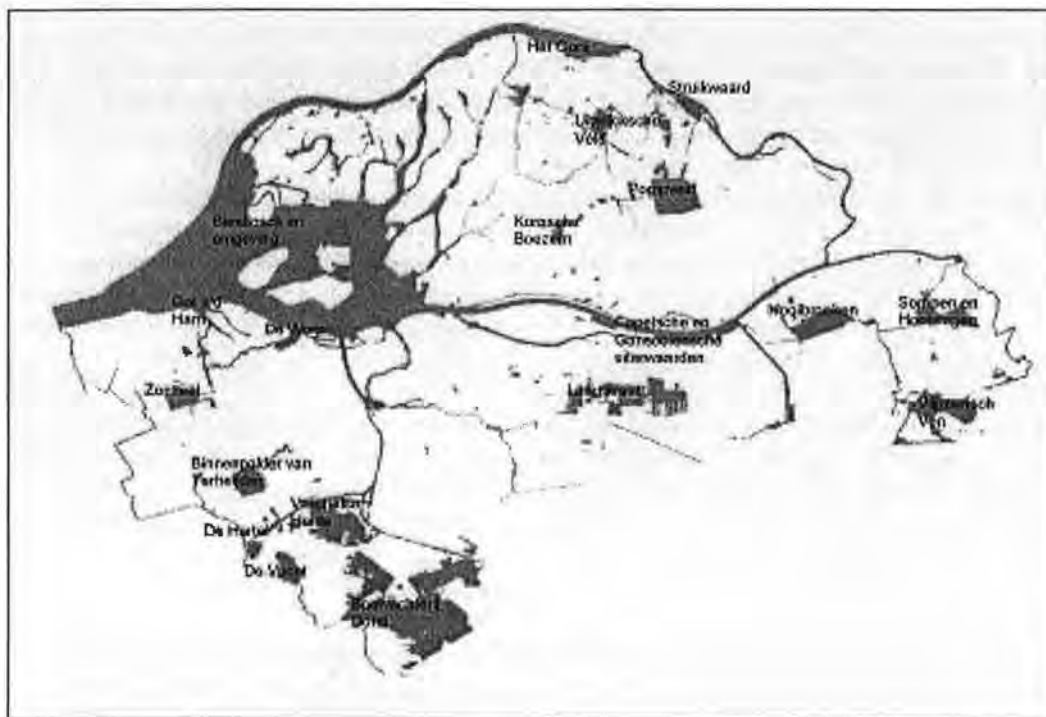
7 Natuur

7.1 Huidige situatie

De natuurwaarden in de Wijde Biesbosch zijn te vinden in de grote wateren, in natuurgebieden en verspreid in het agrarisch gebied. De natuurgebieden zijn overduidelijk aanwezig. Met name de Biesbosch, wat niet zonder reden de status van Nationaal Park heeft. Ook buiten deze natuurgebieden liggen natuurwaarden; denk aan planten en weidevogels die voorkomen in bermen en in agrarisch gebied.

De ecologische hoofdstructuur is in onze provincie definitief begrensd en moet in 2018 gerealiseerd zijn. De na te streven doelen per natuurgebied zijn ook vastgelegd: in de vorm van zogenaamde natuurdoeltypen. Naast de EHS hebben wij een groene hoofdstructuur (GHS) vastgelegd, waarin naast de EHS ook landbouwgronden met natuurwaarden zijn opgenomen. De belangstelling voor agrarisch natuurbeheer neemt sterk toe.

In deze paragraaf beschrijven we de natuurwaarden in de Wijde Biesbosch, zowel in de natuurgebieden als ook daarbuiten. Verder wordt ingegaan op de ontwikkelingen en bedreigingen waaraan de natuur bloot staat. Kaart 7.1 geeft een overzicht van de ecologische hoofdstructuur en van de namen van de belangrijkste natuurgebieden.

Kaart 7.1: Namen van de vaak genoemde natuurgebieden

Beschrijving van de belangrijkste natuurgebieden

In de Wijde Biesbosch liggen een aantal belangrijke natuurgebieden. Ten eerste de Brabantse Biesbosch en omgeving. Het gebied bestaat uit een omvangrijk stelsel van rivieren, smalle tot brede kreken, afgewisseld door platen met ruigte- en moerasvegetaties, wilgenstruwelen en verlaten grienden die zich ontwikkelen tot Schietwilgenbossen. Enkele ingepolderde platen zijn in landbouwkundig gebruik of bestaan uit natte hooilanden (o.a. Noordplaat en Polder Kindem). Aan de noord- en oostzijde van de Brabantse Biesbosch liggen nog een aantal oude kreken, zoals de Bakkerskil, Blecke Kil en Boomgat. De begroeiing langs deze kreken komt veelal overeen met die van de Biesbosch.

De Biesbosch is van groot internationaal belang als rust- en foerageergebied voor trekvogels en als broed- en foerageergebied voor soorten als Bruine Kiekendief, Baardmannetje, Blauwborst, Lepelaar, Aalscholver, IJsvogel en Visarend. In 1988 is de Bever in het gebied uitgezet. Inmiddels komen er ongeveer 120 exemplaren voor. 's Winters weten tienduizenden ganzen (met name grauwe ganzen, kolganzen en brandganzen) de Biesbosch te vinden. Steeds meer ganzen blijven ook 's zomers in de Biesbosch en broeden er. Met name de grauwe gans is in aantal toegenomen tot ongeveer 250. De grote aantallen ganzen kunnen echter aanzienlijke schade toebrengen aan landbouwgewassen in de nabije omgeving.

De Biesbosch is aangewezen als Vogelrichtlijn-, Habitatrichtlijngebied en als wetland en heeft de status van Nationaal Park. Met name de watergebonden vegetaties, ruigten, slikoevers, rivierbossen en kalkminnend grasland hebben een bijzondere waarde, die beschermd dient te worden. Het gebied heeft een oppervlakte van 7000 ha (inclusief het tot het Nationaal Park behorende deel in Zuid-Holland) en is daarmee het grootste Nationaal Park van ons land. In het kader van de Habitatrichtlijn zijn de Bever, Noordse Woelmuis, Grote Modderkruiper en Tonghaarmuts soorten die beschermd moeten worden.

In het Land van Heusden en Altena zijn een aantal zeer waardevolle natuurgebieden gelegen, zoals Het Pompveld, Kornsche Boezem, Fort Giessen en Zevenbansche Boezem, grotendeels bestaande uit grienden en populierenbossen met een plaatselijk soortenrijke kruidenlaag en een aantal belangrijke broedvogels. Het Fort Giessen is een belangrijke verblijfplaats voor vleermuis en een groeiplaats van Tong- en Muurvaren.

Pompveld en Kornsche Boezem zijn (samen met de Boezem van Brakel in de gemeente Zaltbommel) beschermde gebieden volgens de Habitatrichtlijn, vanwege het voorkomen van van nature voedselrijke meren, kalkminnend grasland op dorre zandbodems en laaggelegen schraal hooiland. Deze natuurwaarden moeten beschermd worden. In deze gebieden komen Grote en Kleine modderkruiper, Bittervoorn, Rivierdonderpad en Kamsalamander voor. Deze soorten zijn wettelijk beschermd volgens de Habitatrichtlijn.

Tussen Woudrichem en Werkendam liggen aan de zuidoever van de Boven-Merwede waardevolle uiterwaarden: Het Gors, Sleeuwijkse Uiterwaarden en De Kwellingen. Voor een deel zijn deze dichtgegroeid met Schietwilgenbossen, wilgenstruwelen, moerassen en natte ruigten.

Direct langs de Boven-Merwede komen veelal kale rivierstrandjes voor en oeverwalen met onder andere Kattedoorn, Echt walstro en Echte Kruisdistel. Recentelijk zijn de oude stroomgeulen in Het Gors hersteld en worden de omliggende graslanden extensief beheerd.

Westelijk van Drimmelen ligt het gebied De Worp. Het gebied maakte vroeger onderdeel uit van de Brabantse Biesbosch. Het bestaat uit voormalige grienden, populierenbossen, elzenbroekbos en enkele natte en soortenrijke graslandjes. Het naastgelegen Gat van den Ham-complex is een gebied met een drietal kreken (onder andere Gat van den Ham), wilgenstruweel en rietlanden.

Het gebied Zonzeel bestond uit veenmoerassen die al in de 14^e eeuw grotendeel ontgonnen waren. Nadien is ook Zonzeel in gebruik genomen als hooiland. Het huidige gebied bestaat uit enkele extensief beheerde graslandpercelen, loofbosjes, moerasjes en een tamelijk grote en gegraven waterplas. In het gebied broeden en/of foerageren Bruine Kiekendief, Watersnip, Tureluur, Grutto en Blauwborst.

De Binnenpolder van Terheijden (noordoosten van Terheijden) was vermaard om zijn botanische rijkdom. In de blauwgraslanden en veen- en zeggenmoerassen groeiden destijds talloze zeldzame plantensoorten waaronder orchideeën. Door ontwatering en ontginning zijn deze unieke moerassen en graslanden verloren gegaan. Tegenwoordig treft men in de sloten nog wel allerlei kenmerkende soorten van het veenpolderlandschap aan. De verpachte graslanden zijn soortenarm. De kern van het gebied wordt gevormd door een broekbosje met daarin een eendenkooi. Dit kooibosje heeft de status van Natuurbeschermingswetgebied. Het is een belangrijk broedgebied voor met name zangvogels en een belangrijke rust- en foerageerplaats voor trekende vogels. Het vormt een markant element in het omringende open landschap. Aan de oostzijde van de Binnenpolder van Terheijden ligt de voormalige Linie van Den Hout. Deze is grotendeels begroeid met droog loofbos.

De oevers en taluds van het Markkanaal zijn een leefgebied voor allerlei dagvlinder- en vogelsoorten (o.a. Kleine ijsvogelvlinder). In de bosjes nabij het kanaal, zoals de Voormalige Linie van de Munnikenhof komt Gewone salomonszegel voor. De dijktafsluitingen, oevers en bosjes langs het kanaal zijn van belang voor de migratie van diverse diersoorten, zoals libellen, dagvlinders, moeras- en struweelvogels en kleine zoogdieren. Dit geldt ook voor de oevers, bermen en taluds van het Wilhelminakanaal. Deze bezitten tevens plaatselijk tamelijk hoge natuur- en landschappelijke waarden.

Ten noorden van Breda liggen de gebieden De Vucht, Landgoed De Hartel en Spinolaschans. In De Vucht kwamen eertijds natte hooilanden voor met zeldzame soorten. Een aantal komt nog veelvuldig voor. Het gebied is een leefgebied voor Grutto, watersnip, Kamsalamander en Vinpootsalamander. Het landgoed De Hartel bestaat uit onder andere een Berken-Eikenbos en eikenhakhout. De Spinolaschans is een voormalig verdedigingswerk dat bestaat uit grachten, eikenbos en droog en bloemrijk grasland.

Tussen Oosterhout en Dorst ligt een uitgestrekt bos- en heidegebied, bestaande uit de Boswachterij Dorst, Oosterheide en Vrachelse Heide. Boswachterij Dorst bestaat grotendeels uit naaldbos en plaatselijk ook relatief oud loofbos met Dalkruid, Grote Keverorchis en het uiterst zeldzame Klein wintergroen. De bossen zijn een leefgebied voor onder andere de Havik, Sperwer, Boomvalk, Zwarte en Groene Specht en de Kleine ijsvogelvlinder. Hier en daar komen nog stuifzandjes, heideveldjes en heischrale graslandvegetaties voor. In en langs de Oude en Nieuwe Leemputten groeien enkele bijzondere plantensoorten, zoals Moerashertshooi, Gesteeld glaskroos, Duizendknoopfonteinkruid, Klein blaasjeskruid en Vlottende bies. Oosterheide is een voormalig heidegebied dat eind 19^e eeuw beplant is met bos. Tussen de bomen liggen bloemrijke graslanden en enkele extensief beheerde akkertjes. De Vrachelse Heide is een voormalig heidegebied dat grotendeels bebost is met grove dennen. Het noordelijk deel is licht heuvelachtig. Het gebied is in gebruik als militair oefenterrein.

Het gebied tussen Waalwijk en Waspik, de Binnenpolder van Capelle en Besoijen en Polder de Binnenbijster bestond vroeger uit veenmoerassen. Deze zijn tussen 1100 en 1300 nagenoeg geheel afgegraven voor de winning van turf. Daarna is het gebied veranderd in een slagenlandschap dat bestaat uit lange smalle kavels, die veelal in gebruik waren als hooiland en

begrensd werden door elzensingels. Het gebied kende tot de jaren zestig van de 20^e eeuw nog tal van soorten. Door verdroging zijn de botanische waarden van het gebied zeer sterk achteruitgegaan. Hydrologische maatregelen en afgravingen hebben de natuurwaarden plaatselijk weer kunnen herstellen. Midden jaren negentig zijn petgaten gegraven om laagveen te laten ontwikkelen. Het gebied omvat verder enkele kleine bosgebiedjes en een eendenkooi. In het gebied bevindt zich de grootste populatie van de in totaal drie aanwezige groeiplaatsen van de Gele zegge in Nederland. In 2004 werden in het gebied ruim 50 rode lijst plantensoorten waargenomen. Tevens treffen we hier ruim 30% van de Nederlandse florasoorten aan, waaronder enkele zeer zeldzame plantengemeenschappen. Het gebied Het Eendenest is beschermd in het kader van de Natuurbeschermingswet. Het gebied vormt een broedplaats en pleister- en foerageergebied voor verschillende soorten moerasvogels.

Het gehele gebied van de Langstraat heeft de status van Habitatrichtlijngebied, vanwege het voorkomen van kalkhoudende voedselarm tot matig voedselrijke wateren met kranswieren en zogenaamde overgangs- en trilvenen. Ook komen van nature voedselrijkere wateren met bijbehorende natuurwaarden voor. Deze habitats moeten instand worden gehouden. Soorten die in dit verband beschermd moeten worden zijn de Grote en Kleine modderkruiper en de Drijvende waterweegbree.

Ten zuiden van de Bergsche Maas liggen de Gansooiense en Capelsche Uiterwaard. Door de plas-drassituatie in het winterhalfjaar zijn de gebieden van belang als foerageerplaats voor onder andere ganzen, zwanen en andere soorten. In de Gansooiense Uiterwaarden komen vochtige tot natte hooilanden en soortenrijke sloten voor met enkele karakteristieke plantensoorten. De oevers langs het Oude Maasje en Zuiderafwateringskanaal zijn in het begin van de jaren negentig op een natuurvriendelijke manier ingericht. Het gebied bestaat uit ruigte- en moerasvegetaties en diverse poelen.

Op de grens van Waalwijk en Heusden loopt het Drongelensch Kanaal. De taluds langs het kanaal zijn belangrijk voor planten- en diersoorten van droge, matig voedselrijke, grazige vegetaties, zoals de Grote Pimpernel en Bevertjes, en diverse zeldzame paddestoel-, dagvlinder- en sprinkhaansoorten (oa. Wrattenbijter en Bruine Eikepage). In de oevers langs het kanaal groeit onder meer de zeldzame Lange Ereprijs.

Nabij Oud-Heusden en Elshout liggen de natuurgebieden Hooibroeken, Elshoutsche Wielen en Zeedijk. De Hooibroeken bestaan overwegend uit grienden en populierenbossen. Er is nog een functionerende eendenkooi te vinden. De Elshoutsche Zeedijk is aangelegd in de 15^e eeuw om het achterland te beschermen tegen eventuele overstromingen en vormt de scheiding tussen het zeeklei en rivierkleigebied. Langs de dijk liggen circa 20 kleine en grote wielen, overblijfselen van dijkdoorbraken. Dijk en wielen zijn groeiplaatsen voor bijzondere plantensoorten.

De Sompen en Zooislagen, Haarsteegs Wiel en de Hedikhuizensche Maas zijn enkele waardevolle restanten van het vroegere polder- en rivierengebied. In de Sompen en Zooislagen treft men naast een eendenkooi, open water, moeras en natuurbos bovendien vochtige tot natte hooilanden aan, met waardevolle plantensoorten zoals Grote Pimpernel en Moeraslathyrus. Ten westen van dit gebied ligt een oud rivierlandschap van de Maas. Op de dijkstaluds van de Hoge Maasdijk groeien diverse karakteristieke soorten. In en langs de oude Maasmeander, de Hedikhuizensche Maas en het Haarsteegs Wiel en de sloten van Hooibroeken komen tal van minder algemene tot zeldzame soorten voor.

Ten zuiden van Nieuwkuijk liggen het Nieuwkuijsche Boschje, een eikenbos (voormalig hakhoudbosje) en het Vlijmensch Ven. Het is een belangrijk kwelgebied met hoge actuele natuur-

waarden. Het gebied bestaat grotendeels uit bos en weilanden. In het bos broeden o.a. Havik en Buizerd. Een van de zoogdieren in het gebied is de Das. Het Vlijmsch Ven is samen met de Moerputten en het Bossche Broek (net buiten het gebied van de Wijde Biesbosch) internationaal beschermd volgens de Habitatrichtlijn. Er komen natuurwaarden voor die behoren bij kalkhoudende voedselarme of matig voedselrijke wateren met kranswieren en bij grasland op kalkhoudende, venige of lemige kleibodem. Soorten die in dit kader beschermd moeten worden zijn de Grote en Kleine Modderkruiper, Drijvende waterweegbree en het Pimpernelblauwtje en Donker pimpernelblauwtje.

Net op de grens van het gebied Wijde Biesbosch met de Meierij ligt het natuurgebied Baardwijkse Overlaat. Dit gebied werd vroeger gebruikt als overlaat: bij hoge waterstanden in de Maas stroomde het water ernaartoe, zodat elders geen dijkdoorbraken plaatsvonden. Zo ontstonden de zogenaamde spoelgaten, waar nu veel amfibieën verblijven. Bij het Lange Wiel zitten populaties Heikikker en Kamsalamander.

Natuurwaarden buiten de EHS

Ook buiten de natuurgebieden zijn in de Wijde Biesbosch belangrijke natuurwaarden te vinden. Vooral door de openheid en het veelvuldig voorkomen van grasland is het een belangrijk gebied voor broed en foerageergebied voor weidevogels en als foerageergebied voor ganzen. In het zuidelijke deel van het gebied zijn veel kleinschalige landschapselementen te vinden. Hier vinden onder andere struweelvogels een geschikt leefgebied. Veel van deze vooral landbouwgebieden zijn belangrijke leefgebieden voor beschermde soorten of soorten die extra aandacht vragen (zie ook hieronder). Door het intensievere gebruik van de grond door de landbouw (gespecialiseerdere teelten, frequentere betreding, vroeg(er) maaien dan voor natuur wenselijk is, het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen, op landbouwkundig gebruik aangepast watersysteem (drainages), het toepassen van teeltondersteunende voorzieningen e.d.) en een intensivering van het overig grondgebruik staan deze soorten en natuurwaarden sterk onder druk.

De wettelijke bescherming van gebieden en soorten

Naast de bescherming van natuurwaarden door middel van aankoop en beheer, is de bescherming geregeld in wetten: wetten die de gebieden beschermen en wetten die de soorten beschermen. De gebiedsbescherming zorgt ervoor dat bepaalde geschikte leefgebieden voor planten en dieren instandgehouden worden. De soortenbescherming is er voor planten- en diersoorten. Een groot deel van de gebiedenbescherming is op internationaal niveau geregeld, in de zogenaamde Vogel- en Habitatrichtlijn en de Conventie van Ramsar. Op nationaal niveau geldt de Natuurbeschermingswet.

De Vogelrichtlijn is een Europese richtlijn die als doel heeft een Europese bescherming van vogels te garanderen in een Europees netwerk van natuurgebieden. De Habitatrichtlijn is eveneens een Europese richtlijn. Deze richtlijn heeft als doel het beschermen van typen natuurlijke habitats (leefgebieden) en soorten (planten en dieren) in een Europees netwerk van natuurgebieden. De bescherming van vogels, andere dieren, planten en habitats gebeurt door de aanwijzing van gebieden (Speciale Beschermingszones). Voor de Vogelrichtlijn op grond van de aanwezigheid van bepaalde aantallen van de kwalificerende vogelsoorten (bijlage I van de Vogelrichtlijn). Voor de Habitatrichtlijn op basis van de bijlagen I (gebieden) en II (soorten) van deze richtlijn. De Speciale Beschermingszones vormen samen het netwerk van natuurgebieden. Dit netwerk heet 'Natura 2000'. De Habitatrichtlijn kent ook nog een soortbescherming die ook geldt buiten de aangewezen gebieden. Bijlage IV van de Habitatrichtlijn geeft een lijst van soorten die strikt beschermd moeten worden. De gebiedsbescherming vanuit de Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn worden in de nieuwe Natuurbeschermingswet geïmplementeerd. De soortenbescherming is al geïmplementeerd in de Flora- en faunawet.

Nieuwe plannen of projecten in en in de nabijheid van de Speciale Beschermingszones dienen conform de richtlijn te worden getoetst. Voor plannen of projecten die significante gevolgen hebben op soorten of habitats waarvoor de Speciale Beschermingszone is aangewezen geldt het 'nec-tenzij-principe'. Wanneer het betrokken gebied een gebied is met een prioritair type natuurlijke habitat en/of een prioritaire soort, kunnen alleen argumenten die verband houden met de menselijke gezondheid, de openbare veiligheid, voor het milieu wezenlijk gunstige effecten, dan wel, na advies van de Europese Commissie, andere dwingende redenen van openbaar belang worden aangevoerd om ingrepen te mogen plegen in het gebied. In de Wijde Biesbosch zijn de volgende gebieden aangewezen als Vogel- en Habitatrichtlijngebieden: de Biesbosch (inclusief Hardenhoek, Steurgat, Aakvlaai, Bruine Kil en Oostkil) (Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn-gebied), het Vlijmens Ven, Langstraat, Pompeveld en Kornsche Boezem (Habitatrichtlijn). Op kaart 5.3 zijn deze gebieden weergegeven. Kwalificerende of belangrijke soorten in het kader van de Vogelrichtlijn in de Biesbosch zijn Aalscholver, Blauwborst, Blauwe kiekendief, Bosruiter, Brandgans, Bruine kiekendief, Goudplevier, Kemphaan, Kleine zwaan, Khuut, Kwartelkoning, Lepelaar, Porseleinhoen, Purperreiger, Rode wouw, Roerdomp, Slechtvalk, Smelleken, Velduil, Visarend, Visdiefje, Wilde zwaan, IJsvogel, Zeearend, Zwarte stern en Zwarte wouw.

Vanuit internationale afspraken (Ramsar-conventie) zijn wereldwijd 'wetlands' aangewezen. Deze wetlands spelen een belangrijke rol bij het behouden van de biodiversiteit. De betrokken landen passen vanuit een morele verplichting het 'wise-use' principe toe op de wetlands. Op het niet nakomen hiervan staan geen sancties. Binnen de Wijde Biesbosch ligt één wetland (de Biesbosch). Dit gebied is tevens aangewezen als Speciale Beschermingszone in het kader van de Vogelrichtlijn en als zodanig ook wettelijk beschermd.

De Natuurbeschermingswet (Nb-wet) stelt gebieden veilig die vanwege hun bijzondere natuur of hun natuurwetenschappelijke betekenis van algemeen belang zijn. Zowel gebieden die eigendom zijn van de staat als gebieden in handen van particulieren zijn in het kader van deze Nb-wet aangewezen als respectievelijk staatsnatuurmonument of beschermd natuurmonument. Er wordt gewerkt aan een nieuwe Natuurbeschermingswet die de huidige aangewezen natuurmonumenten en de aangewezen en aan te wijzen Vogel- en Habitatrichtlijngebieden omvat en waarin het beheer van deze gebieden en het toetsen van plannen, projecten en andere handelingen in of nabij deze gebieden zullen worden geregeld. In Wijde Biesbosch hebben op dit moment het Kooibosje van Terheijden en Het Eendenest de status van Natuurbeschermingswetgebied (kaart 5.3).

De juridische bescherming van soorten volgt uit het Verdrag inzake Biologische diversiteit, de EU-Vogelrichtlijn, de EU-Habitatrichtlijn, het Verdrag van Bonn en de Conventie van Bern. Het soortenbeschermingsbeleid is vastgelegd in het landelijk Natuurbeleidsplan (1990) en juridisch verankerd in de Flora- en Faunawet 2002. De Nederlandse Flora- en Faunawet regelt de wettelijke bescherming van in het wild levende planten en dieren. Deze bescherming houdt onder meer in dat handelingen waarmee beschermde dieren worden verontrust, verjaagd, gevangen of gedood, verboden zijn. Ook het verontrusten en beschadigen van rust- en voortplantingsplaatsen van beschermde dieren is verboden. Een tweede uitgangspunt is dat op elke burger de plicht rust om voldoende zorg in acht te nemen voor in het wild levende planten en dieren en hun directe leefomgeving. Dit houdt in dat ieder die weet of kan vermoeden dat door zijn handelen of het nalaten daarvan nadelige gevolgen voor planten of dieren kunnen worden veroorzaakt, verplicht is dergelijk handelen achterwege te laten, dan wel zich in te spannen om de nadelige gevolgen daarvan te voorkomen, te beperken of ongedaan te maken. De Flora- en Faunawet gaat uit van het 'nec, tenzij'-beginsel. Dit betekent dat bepaalde handelingen ten aanzien van dieren en planten slechts onder strikte voorwaarden mogelijk zijn. Er moet daarbij gekeken worden naar alternatieven, naar dwingende redenen van groot openbaar belang en naar mogelijkheden voor compensatie.

Binnen de wettelijke beschermde soorten in de Wijde Biesbosch, zijn een aantal soorten door ons aangeduid als prioritaire of aandachtsoorten. Dit zijn: Bever, Noordse woelmuis, vleermuis, Kerkuil, Lepelaar, Patrijs, Steenuil, weidevogels, moerasvogels, Heikikker, Kamsalamander, Poelkikker, Rugstreeppad, Donker Pimpernelblauwtje, Pimpernelblauwtje, Groene glazenmaker, Rivierrombout, Drijvende waterweegbree, Langstengelig fonteinkruid, Tonghaarmuts en akkerplanten. Veel van deze soorten hebben hun leefgebied primair in agrarisch gebied. Mede door de voortschrijdende intensivering van het grondgebruik door met name landbouw en recreatie staan deze soorten steeds meer onder druk: de voornaamste redenen van achteruitgang zijn een slechte waterkwaliteit, verdroging, verstoring of verdwijnen van het leefmilieu en vermeting en verzuring. Voor deze soorten zullen maatregelen genomen moeten worden om de neergaande lijn om te buigen.

Zonering Buitengebied

Om de natuur voldoende ruimte te bieden is in het 'Streekplan Noord-Brabant 1992' de groene hoofdstructuur (GHS) ingevoerd. Na actualisering hebben wij deze ook opgenomen in het Streekplan 2002. Het gaat om een samenhangend netwerk van alle natuur- en bosgebieden, landbouwgebieden met bijzondere natuurwaarden en gebieden waar natuurwaarden ontwikkeld kunnen worden. De GHS omvat in ieder geval de EHS maar ook andere gebieden die een belangrijke rol vervullen in het functioneren van de ecologische systemen in onze provincie. De ligging van de GHS is gebaseerd op biotische en abiotische natuurwaarden. Gebieden met waardevolle planten- en diersoorten en/of terreinen met een bijzondere waterhuishouding of bodemopbouw, die in potentie veel kansen bieden om natuurwaarden te ontwikkelen, behoren tot de GHS. Voor deze gebieden is in het Streekplan een planologische basisbescherming geformuleerd.

Binnen het Streekplan zijn de GHS en AHS onder te verdelen in de volgende hoofd- en subzones:

Hoofdzone	Subzone
GHS-natuur	Natuurparel Overig bos- en natuurgebied Ecologische verbindingzone
GHS-landbouw	Leefgebied kwetsbare soorten Leefgebied struweelvogels Natuurontwikkelingsgebied
AHS-landschap	RNLE-landschapsdeel Leefgebied dassen Waterpotentiegebied
AHS-landbouw	Zoekgebied veeverdichtingsgebieden Vestigingsgebied glastuinbouw Doorgroeigebied glastuinbouw Glasboomteeltgebied AHS-overig

Kaart 7.2 geeft deze zones zoals opgenomen in het Streekplan weer.

Toelichting begrippen Groene Hoofdstructuur en Agrarische Hoofdstructuur

De groene hoofdstructuur (GHS) is in het Streekplan verdeeld in GHS-natuur en GHS-landbouw en de agrarische hoofdstructuur (AHS) in de AHS-landschap en AHS-landbouw. In de GHS-natuur zijn alle bestaande bos- en natuurgebieden ondergebracht met de ecologische verbindingzones daartussen, alsmede de reservaatgebieden die zijn begrensd in het kader van de ecologische hoofdstructuur. In de GHS-landbouw zijn landbouwgebieden en andere gebieden met de meest bijzondere (potentiële) natuurwaarden ondergebracht. Hieronder vallen ook de beheersgebieden die zijn begrensd in het kader van de ecologische hoofdstructuur (EHS). De AHS-landschap omvat de landbouwgebieden met de overige bijzondere (potentiële) natuurwaarden en de daarmee samenhangende landschapswaarden. Het omvat ook de landbouwgebieden die op zichzelf genomen geen bijzondere (potentiële) natuurwaarden bezitten, maar vanwege hun ligging ten opzichte van bos- en natuurgebieden en landbouwgronden met bijzondere natuurwaarden binnen een RNLE zijn opgenomen. De AHS-landbouw omvat tenslotte de meest pure landbouwproductiegebieden. De natuurwaarden en de daarmee samenhangende landschapswaarden die in deze gebieden voorkomen zijn zeer algemeen of komen alleen in zeer kleine gebieden voor.

Ontwikkelingen

De positieve impulsen van natuuraankoop, natuurontwikkeling en natuurbeheer kunnen de algemene negatieve tendens nog niet ombuigen. De natuuroppervlakte neemt toe, maar de kwaliteit laat nog te wensen over. De soortenrijkdom (biodiversiteit) neemt af, zeldzame soorten worden zeldzamer en algemene soorten algemener (nivellering). Verzuring, verdroging, vermessing, versnippering en verontreiniging blijven de belangrijkste oorzaken. Twee andere belangrijke knelpunten zijn de intensiteit van het grondgebruik en de verstoring van de natuur door een te grote recreatieve druk.

Een eerste vereiste is het herstel van het bodem- en watersysteem en de milieukwaliteit. Daarmee kunnen natuurwaarden in natuurgebieden én hierbuiten sterk verbeteren. Ook wordt daardoor het Brabantse landschap aantrekkelijker.

De natuur binnen de ecologische hoofdstructuur blijft te geïsoleerd. Vergroting van de natuurgebieden of een vorm van ecologische verbinding tussen deze gebieden is vaak noodzakelijk voor het voortbestaan van planten en dieren.

Specifiek in de Wijde Biesbosch is de natuur in de rivierdalen sterk achteruitgegaan en versnipperd geraakt. De belangrijkste oorzaken zijn kanalisaties, oeververhardingen, intensivering van de landbouw, ontgrondingen en de vervuiling van het rivierwater. Enkele gebieden bestaan nog uit karakteristieke rivierlandschappen en herbergen bijzondere planten- en diersoorten, zoals Het Gors.

Ook in de polders zijn de natuurwaarden (zeer) sterk verminderd. Van de vroegere rijkdom aan soortenrijke wateren, moerassen, hooilanden en natuurbossen is bijzonder weinig bewaard gebleven. Restanten zijn natuurgebieden zoals Het Pompveld, Kornsche Boezem, Sompen en Zooislagen. De dijken in de kleipolders bezitten plaatselijk nog hoge botanische waarden, terwijl in moerassen en ruigten langs de oude kreken diverse minder algemene vogelsoorten broeden. Door de uitvoering van het Deltaplan is de invloed van de Noordzee nagenoeg verdwenen. Getijden komen nauwelijks meer voor en de zoute slikken en schorren verzoeten. Desondanks komen in de buitendijkse gebieden, zoals de Brabantse Biesbosch nog altijd hoge natuurwaarden voor. De verzoeting heeft geleid tot een andere samenstelling van de flora en fauna.

De natuur op de droge en voedselarme dekzandgronden en stuifduinen is in sommige gebieden nog redelijk intact. De samenstelling van deze natuur is echter sterk veranderd en het landschap van omstreeks 1900 met heiden, stuifzanden en vennen heeft veelal plaats gemaakt voor naaldbossen.

Door allerlei waterhuishoudkundige ingrepen is het oorspronkelijke beekstelsel sterk verstoord. De oorspronkelijke gradiënt van een voedselarm naar een voedselrijk milieu, respectievelijk van 'brongebied' naar benedenloop, is geheel of grotendeels verdwenen. Momenteel is nagenoeg overal sprake van een voedselrijk milieu. Een gelijkmatige en natuurlijke afvoer van het regen- en kwelwater heeft plaats gemaakt voor een versnelde afvoer met pieken en lange periodes van droogte.

Ook van de veenmoerassen en schrale hooilanden in de overgangszone van zand naar zeeklei is weinig over. Hier en daar komen nog restanten voor met hoge natuurwaarden, zoals in de Binnenspolders van Terheijden, Capelle en Besoijen.

Kijkend naar de kwantiteit van de natuur (aantal hectares EHS en de ecologische verbinding-zones) dan moet worden geconstateerd dat de realisatie EHS en van ecologische verbinding-zones achter loopt op schema. Het beeld voor de Wijde Biesbosch wijkt hiermee niet af van de rest van Brabant. De reden is veelal gelegen in onvoldoende mogelijkheden voor aankoop (te hoge prijzen, te weinig ruilgrond) en het vrijwillig karakter van de verwerving. Specifiek m.b.t. agrarisch natuurbeheer geldt dat in Noord-Brabant in vergelijking met andere provincies landbouwbedrijven beperkt gebruik maken van de mogelijkheden van agrarisch natuurbeheer.

7.2 Visie 2016

Natuur speelt een belangrijke rol in de Wijde Biesbosch. De natuurgebieden en de natuurwaarden in het agrarisch gebied hebben een grote betekenis voor het ecologisch functioneren van de Wijde Biesbosch, maar zeker ook op nationale en internationale schaal. Deze onderlinge relaties zijn door de realisatie van de EHS en door het creëren van ecologische verbindingen hersteld of versterkt. Verschillende problemen waar de natuur mee kampte zijn opgelost: de verdroging is nagenoeg opgelost, de milieukwaliteit is verbeterd en natuurgebieden zijn weer met elkaar verbonden (ontsnippering). Er zijn grotere aaneengesloten eenheden natuur ontstaan en daarmee in samenhang zijn de landschapswaarden versterkt. De kwaliteit en soortendiversiteit zijn sterk toegenomen.

De toestand van de natuur in de wettelijk beschermde gebieden en van de wettelijk beschermde soorten is niet verder verslechterd en zelfs op een groot aantal fronten verbeterd. Stille en duisternis in de natuurgebieden is gerespecteerd door een recreatieve zonering aan te brengen. In de delen van de Wijde Biesbosch waar het accent ligt op landbouw is geen grootschalige natuurontwikkeling geweest. Wel is er gewerkt aan een groen-blauwe dooradering van het gebied. Voor een groot deel is dit met agrarisch natuurbeheer (groene en blauwe diensten) gerealiseerd.

Rondom de steden heeft de natuur een belangrijke waarde voor de stedelijke bevolking. Er zijn hier landschapsecologische zones en nieuwe groengebieden ontwikkeld.

7.3 Het plan

7.3.1 Realisatie ecologische hoofdstructuur (EHS)

Het realiseren van de ecologische hoofdstructuur (de EHS) is één van de belangrijkste speerpunten in het natuurbeleid. Op de ambitiekaart zijn met de legenda-eenheid 'natuur (EHS)' alle EHS-gebieden van de Wijde Biesbosch weergegeven. Dit betreft zowel de reeds bestaande als de nog te realiseren EHS.

Dienst Landelijk Gebied (DLG) heeft een analyse uitgevoerd van de verworven en nog te verwerven EHS. Hieruit blijkt dat er nog circa 1532 hectare aan EHS verworven dient te worden. De rijksdoelstelling is dat in 2018 de EHS gerealiseerd is. De provinciale doelstelling is versnelde realisatie in 2011. In de effectbepaling water en natuur, die in het kader van het 1e

concept gebiedsplan is uitgevoerd, is op basis van gegevens van de huidige grondmobiliteit bekeken of dit doel haalbaar is. Uit dit onderzoek blijkt dat de grondmobiliteit op dit moment te laag is om alle benodigde gronden in 2011 verworven te hebben. Afronding van de verwerving in 2016 is wel haalbaar.

Wij hechten grote waarde aan een snelle realisatie van de EHS, temeer omdat dit belangrijk is voor een aantal andere doelen uit dit gebiedsplan, zoals de aanpak van de natte natuurplekels en het behoud en versterking van de natuurwaarden. Het streven blijft daarom toch gericht op een versnelde realisatie in 2011.

Een versnelde realisering kan, indien dat strookt met het beoogde natuurdoeltype, plaatsvinden door middel van particulier natuurbeheer of via koppeling aan andere plannen (bijvoorbeeld Ruimte voor de Rivier, Deltanatuur, beek- en kreekherstel of Nieuwe Hollandse Waterlinie).

Ook zullen de gemeenten gestimuleerd worden hun gronden voor de EHS beschikbaar te stellen (evt. door kavelruil). Wij zullen samen met de gebiedscommissie actief bijdragen aan grondverwerving, kavelruil en verplaatsingen en de inzet van het Programma Beheer, onder andere door voorlichting te geven binnen onze netwerken over de mogelijkheden, door signalen en wensen uit de streek op te vangen en door te geven aan de bevoegde instanties.

Wij vinden het daarnaast belangrijk dat er zo spoedig mogelijk een aankoopstrategieplan (ASP) wordt opgesteld. In dit ASP wordt aangegeven op welke wijze gronden versneld aangekocht kunnen worden. Doordat het overigens niet alleen geldt voor aankoop ten behoeve van de EHS, maar voor alle revitaliseringsdoelen, kan hiermee tevens optimaal gebruik worden gemaakt van de win-win-situatie die door koppeling van doelen kan ontstaan. Wij hopen met het ASP de ecologische hoofdstructuur zo snel mogelijk te kunnen realiseren en in elk geval een verdere vertraging te voorkomen. Dit is essentieel voor het herstel van de natuur, maar geeft ook duidelijkheid voor de huidige grondeigenaren.

Of hiermee het doel van 2011 bereikt wordt, is natuurlijk afhankelijk van de beschikbare financiële middelen en de bereidwilligheid van grondeigenaren om te verkopen dan wel beheerovereenkomsten af te sluiten. Maar wij zijn wel van mening dat er door deze meer gestructureerde aanpak van de aankoop en afweging van aankopen danwel beheer door particulieren nog winst te boeken is.

Wanneer gronden zijn verworven voor de realisatie van de EHS, zijn vaak ook inrichtings- en beheersmaatregelen nodig om de grond geschikt te maken voor de gewenste natuurdoelen. Zodra duidelijk is dat voldoende grond beschikbaar is om een functioneel inrichtingsplan te maken en uit te voeren, vragen wij de commissie dit te initiëren en te ondersteunen. In het uitvoeringsprogramma wordt rekening gehouden met het opstellen van inrichtingsplannen.

De realisatie van de ecologische hoofdstructuur kan, indien dat past bij het gewenste natuurdoeltype, ook plaatsvinden via Programma Beheer. Dit is een subsidieregeling voor natuurbeheer, agrarisch natuurbeheer en particulier natuurbeheer. Wij zullen meewerken aan de inzet van deze middelen. Bij particulier natuurbeheer is sturing en monitoring van groot belang. Als bijvoorbeeld ecologische verbindingen niet goed worden ingericht vervalt hun belangrijkste functie. Wanneer gronden binnen de EHS in particulier natuurbeheer worden genomen, zullen wij met de commissie er daarom op toezien dat een inrichtings- en beheersplan wordt opgesteld en uitgevoerd om de gewenste natuurdoelen te realiseren.

In grote delen van de EHS wordt de realisatie van gestelde natuurdoeltypen bemoeilijkt door externe factoren. In dit verband kunnen verdroging, vermesting, verzuring, versnippering, verontreiniging en verstoring worden genoemd. Herstel van de milieuvoorwaarden ten behoeve van de te realiseren natuurdoelen kan alleen plaatsvinden als dat op een integrale wijze gebeurt. Mogelijkheden hierbij zijn bijvoorbeeld het verplaatsen van intensieve veehouderijen

uit de kwetsbare natuurgebieden, het beperken van bepaald (intensief) landbouwkundig gebruik (bijvoorbeeld aanlegvergunningen, scheurverboden, drainage) en het zoneren van recreatie.

Middels de realisatie van andere doelen (waterdoelen, bodem- en waterkwaliteit, vermindering ammoniakdepositie) en de wijze waarop ontwikkelingen zullen worden getoetst of juist worden gestimuleerd, wordt ook reeds de kwaliteit van de EHS versterkt.

In de Wijde Biesbosch leggen wij de prioriteit voor de realisatie van de EHS bij de natte natuurparels en gebieden waar zich al andere kansen voordoen vanuit andere plannen of ontwikkelingen. Een goed voorbeeld van dit laatste is de koppeling aan de ontwikkelingen in het kader van Ruimte voor de rivier en Deltanatuur. Deze bieden in onze ogen goede kansen voor natuurontwikkeling in de Brabantse Biesbosch waardoor de potentie van dit gebied om uit te groeien tot een groot en robuust natuurgebied wordt versterkt (zie ook paragraaf 4.3.4). Ook elders zullen, indien gronden beschikbaar komen, deze verworven worden ofwel worden ingezet als ruilgrond.

7.3.2 Ecologische verbindingzones

Het creëren van grotere en meer natuurgebieden alleen is niet voldoende. Om populaties van dieren en planten een zeker bestaan te geven, moeten zij zich kunnen verplaatsen van het ene gebied naar het andere. Door middel van verbindingzones kunnen bestaande en nog te verwerven natuurgebieden verbonden worden. Zo wordt een ecologisch netwerk gerealiseerd. Dit betreft de 'normale' ecologische verbindingzones, maar ook de robuuste ecologische verbindingzones.

De normale ecologische verbindingzones zijn onder te verdelen in 'natte' en 'droge' verbindingzones. Zij hebben een functie op nationaal of provinciaal niveau.

Natte ecologische verbindingzones

De meeste ecologische verbindingzones in de Wijde Biesbosch behoren tot het 'natte' type. Deze zones verbinden gebieden die soorten herbergen van natte en vochtige omstandigheden, zoals de IJsvogel, Kamsalamander en Boomkikker. Een natte verbindingzone is gemiddeld ten minste 10 meter breed, maar heeft idealiter een oppervlak van 2,5 ha per strekkende kilometer (dus gemiddeld 25 m breed). De wenselijke maatvoering is onder meer afhankelijk van de lengte en de aard van het gebied dat de ecologische verbindingzone moet doorkruisen. De verbindingzone bestaat uit een mozaïek van (vochtig) grasland, kleine loofbosjes, greppels houtwallen, oevers van sloten of beken (drasbermen). Om de 300 à 400 m ligt een stapsteen van 0,5- 3 ha groot en bestaat uit struweel, heggen of houtwallen met voldoende schuilmogelijkheden. Ook liggen er enkele poelen in. De realisatie van natte verbindingzones kan mede gekoppeld worden aan andere doelstellingen zoals beek- en kreekherstel.

Om de verbindingzones te realiseren dient langs de waterlopen grond te worden verworven en te worden ingericht. Hier worden ook eventueel te realiseren stapstenen in meegenomen. De waterschappen zijn verantwoordelijk voor de eerste 10 meter, gemeenten voor de overige 15 meter. Dit laatste gebeurt nog onvoldoende. Wij willen ons samen met de gebiedscommissie actief inspannen dat gemeenten hun taak serieus oppakken. De waterschappen en gemeenten kunnen de natte verbindingzones ook door particulieren en agrariërs laten inrichten en/of beheren. Het Stimuleringskader groene en blauwe diensten is hiervoor het procedurele en financiële raamwerk.

Droge ecologische verbindingzones

Er liggen ook enkele droge verbindingzones in de Wijde Biesbosch. Deze verbindingzones zijn van belang voor reptielen en ruigte- en struweelvogels. Ook kleine zoogdieren zullen hiervan profiteren. De verbindingzones bestaan uit struweel, ruigte en schraal grasland met regel-

matig (zandige) open plekken. De minimale breedte is 25 m. Om de enkele honderden meters liggen stapstenen, die begroeid zijn met heischrale graslanden, ruigte, struweel en bos. Een goede ecologische verbindingszone bevat veel gradiënten waardoor tal van soorten er gebruik van kunnen maken.

De gemeenten zijn verantwoordelijk voor het realiseren van de droge verbindingszones. Deze zones kunnen zij ook laten inrichten en/of beheren door particulieren of agrariërs. Het stimuleringskader groene en blauwe diensten is hiervoor de procedurele en financiële basis. Wel is het van belang dat de aanleg kwalitatief goed moet zijn.

Wij willen binnen de plantermijn alle binnen de EHS vastgestelde (natte en droge) ecologische verbindingszones realiseren. Op de ambitiekaart zijn deze weergegeven. Specifiek voor de EVZ langs de Gantel ten noordoosten van Nieuwendijk heeft de gebiedscommissie geconstateerd dat deze praktisch gezien niet realiseerbaar is. Als alternatief stelt zij, conform het Masterplan 'Realisering natte groene hoofdstructuur Alm en Biesbosch' van het Hoogheemraadschap Alm en Biesbosch, voor om een EVZ van de Kornsche Boezem naar de Vierbansche Gantel op te nemen. Wij hebben deze in dit gebiedsplan en de ambitiekaart overgenomen.

Op de ambitiekaart hebben wij geen onderscheid gemaakt tussen zones die als eerste worden aangepakt of zones die later aan de beurt komen. In het uitvoeringsprogramma zal dit wel gebeuren.

Het realiseren van ecologische verbindingszones heeft relatie met veel andere revitaliseringsdoelen zoals die in dit plan beschreven staan: Ruimte voor de Rivier, regionale waterberging, waterkwaliteit, beekherstel, groene en blauwe diensten, EHS, regionale natuur- en landschapseenheid, behoud en versterking van landschappelijke en cultuurhistorische waarden en recreatie. Wij vinden dat realisering van deze doelen zoveel mogelijk in samenhang moet worden opgepakt. Deze koppeling moet een basis zijn voor de prioritering. Voorwaarde hierbij is wel dat de ecologische functie van de ecologische verbindingszones in ieder geval niet gehinderd wordt, maar bij voorkeur versterkt wordt.

Robuuste ecologische verbindingszones

In de Wijde Biesbosch liggen twee robuuste ecologische verbindingszones (REVZ), de Natte As en de Nieuwe Hollandse Waterlinie. De 'Natte As' loopt door heel Nederland: van het Lauwersmeer in Groningen tot in Zeeland. De REVZ 'Nieuwe Hollandse Waterlinie' volgt grofweg het tracé van deze oude verdedigingslinie.

Doel van de robuuste ecologische verbindingen is het realiseren van een robuust, duurzaam ecologisch netwerk, waarin de grote natuurgebieden in ons land en de regionale natuur- en landschapseenheden (RNLE) met elkaar worden verbonden. Voor de Natte As zullen er in Brabant (en dus ook in de Wijde Biesbosch) nauwelijks hectares nodig zijn. Het grootste deel van de verbinding ligt op het gebied van de provincies Zuid-Holland en Zeeland.

De 'Nieuwe Hollandse Waterlinie' is voor de Wijde Biesbosch wel van belang. Deze zone loopt vanaf de Biesbosch via de kreken Steurgat en Bakkerskil en de Zevenbansche Boezem naar de Merwede, en loopt dan verder door tot aan de Lek. De begrenzing zal in de komende jaren, in nauw overleg met het gebied, nader uitgewerkt moeten worden om in aanmerking te komen voor Rijksmiddelen en beheersvergoedingen in het kader van Programma Beheer. Het Rijk heeft deze zones ook in de nota Ruimte opgenomen.

Wij zien ook meerwaarde in de robuuste ecologische verbindingszone. Niet alleen de natuurwaarden kunnen hiermee worden verbeterd, maar de zone biedt ook kansen voor kwaliteitsverbetering van het landschap, aanknopingspunten voor recreatie en toerisme (ook in relatie tot herstel van de verdedigingswerken) en verbrede landbouw. Daarom is de zone indicatief op de kaart aangegeven. Op dat moment dat hiervoor vanuit het Rijk middelen beschikbaar komen zullen wij aan de gebiedscommissie vragen de zone nader uit te werken.

Ontbrekende schakels

Zelfs wanneer alle in de EHS vastgestelde verbindingzones en de REVZ's gerealiseerd worden constateren wij dat er op een aantal plaatsen toch nog hiaten in het ecologisch netwerk overblijven. Dit is het geval bij de volgende gebieden:

- Tussen Markkanaal/omgeving Ter Aalst en Binnenpolder van Terheijden
- Tussen Engelermeer en Sompen en Zooislagen
- Langs de goederenspoorlijn van Wagenberg naar het westen
- Ten zuiden van Drimmelen, tussen De Worp en de spoorlijn
- Westelijk van Geertruidenberg (vanwege de beperkte mogelijkheden voor een goed functionerende ecologische verbindingzone langs de Donge binnen het stedelijk gebied van Geertruidenberg)

Wij zijn van mening dat een vorm van een groene(re) verbinding op deze plekken wenselijk is. Het moet echter niet de vorm en planologische betekenis krijgen van een ecologische verbindingzone en in de toekomst geen beperkingen op gaan leveren door de aanwezigheid van bepaalde planten- of diersoorten. Wij willen samen met de commissie voor deze gebieden op lokaal niveau bekijken of, waar en op welke wijze en met welke middelen dit ingevuld kan worden. De exacte locatie zal ook sterk afhankelijk zijn van kansen die zich voordoen. Daarbij geldt ook dat aansluiting met andere doelen een belangrijke meerwaarde heeft. Op dit moment vinden we het nog te vroeg om de zones op de ambitiekaart aan te geven.

Ontsnippering

De verbindingzones functioneren alleen goed wanneer er geen barrières (met name door de infrastructuur) voorkomen. Verspreid in het gebied komen knelpunten (A27, A59, N267, N627, N285, N629, Wilhelminakanaal, Markkanaal, Kanaal naar de Amer, Drongelensch Kanaal) voor.

Wij vinden het belangrijk om, samen met de gebiedscommissie, lopende ontsnipperingsprojecten te ondersteunen en nieuwe initiatieven te stimuleren, omdat daarmee de migratie en uitwisseling van soorten in stand blijft en populaties zich weer kunnen herstellen.

Ontsnipperingsmaatregelen kunnen sterk verschillen qua aard en omvang. Zowel relatief kleine ingrepen zoals het plaatsen van wildspiegels, als grote ingrepen zoals het aanleggen van ecoducten en kleinwildtunnels vallen onder de term ontsnippering. Dit geldt ook voor het aanleggen van ecologische verbindingzones die in landbouwgebieden zijn geprojecteerd.

Bij de realisatie van nieuwe infrastructurele projecten wensen wij nadrukkelijk een verdere versnippering van natuurgebieden te voorkomen.

Versterking natuurwaarden buiten de EHS

Veel soorten zijn niet gebonden aan bos- of waterbiotopen, maar komen juist voor in (kleinschalig) agrarisch landschap. Wij vinden dat ook de natuurwaarden buiten de EHS en de verbindingzones aandacht moeten krijgen. Deze vormen immers een onlosmakelijk geheel met de natuurwaarden binnen de natuurgebieden en vormen van nature reeds een verbindend element. In de Wijde Biesbosch zijn reeds een aantal natuur- of groengebieden aanwezig die niet tot de EHS behoren (onder andere bij Made, Nieuwe Vaart, Waalwijk en Nieuwkuijk). Wij willen deze gebieden behouden en zo mogelijk verder versterken. Elders willen wij, samen met de gebiedscommissie, komen tot inrichting van deze gebieden, zoals het gebied bij Vijf Eiken in Oosterhout, rondom de zandwinplas bij Wagenberg, en als groene inpassing van het bedrijventerrein Scharlo bij Waspik. Deze gebieden zijn op de ambitiekaart aangeduid als 'natuur- en groengebieden buiten de EHS'.

Realisatie (robuuste) ecologische verbindingzones, overige verbindingen en natuurwaarden buiten de EHS
 De aankoop van EHS (een deel van ecologische verbindingzones vallen hierbinnen) vindt plaats via Rijksmiddelen. De realisatie kan plaatsvinden via Programma Beheer. Dit is een subsidieregeling voor natuurbeheer, agrarisch natuurbeheer en particulier natuurbeheer. Buiten de ecologische hoofdstructuur kunnen ook de ruime jas zoekgebieden en de landschapsgebieden met deze subsidieregeling gerealiseerd worden.

Wij willen de werking van de ecologische verbindingzones versterken door gemeenten en waterschappen te ondersteunen bij het realiseren van deze verbindingen. Wij stellen daar jaarlijks middelen voor ter beschikking. De middelen voor de realisatie van ecologische verbindingzones kunnen via het Coördinatiepunt Landschapsbeheer (Brabants Landschap) vrijkomen. Daar is voornamelijk geld beschikbaar voor kleine landschapselementen. Naast deze middelen ontwikkelen wij een Stimuleringskader groene en blauwe diensten voor gebieden en ecologische verbindingzones buiten de ecologische hoofdstructuur. Wij willen met dit Stimuleringskader inrichting en beheer van natte en droge verbindingen door agrariërs en particulieren mogelijk maken. Bij toepassing kan de inzet van grond, de aanleg en het onderhoud, overeenkomstig de vergoedingssystematiek, worden gefinancierd. Op dit moment worden pilots voor het Stimuleringskader uitgevoerd. Het project Agrarisch Landschapsbeheer in het gebied Brabantse Delta is zo'n pilot (zie § 7.3.5). Wij zien goede mogelijkheden voor de inzet van dit Stimuleringskader ook in de Wijde Biesbosch, zowel specifiek voor de realisatie van ecologische verbindingen als voor groen-blauwe dooradering in het algemeen. Wij vragen de gebiedscommissie om de komende planperiode de mogelijkheden hiervoor nader uit te werken. Vooruitlopend moeten kansen die er zijn worden aangepakt door per geval uit te gaan van maatwerk.

Wij willen hierbij benadrukken dat het voor realisatie van EVZ's en bepaalde delen van de EHS door particulieren en agrariërs belangrijk is een goede kwalitatieve inrichting en beheer door de tijd heen te waarborgen (continuïteit garanderen). Wij zullen hier aandacht aan besteden bij de ontwikkeling van het Stimuleringskader groene en blauwe diensten. Wij streven verder ook naar multifunctioneel ruimtegebruik. Hierbij mag het ecologisch functioneren niet gehinderd worden.

7.3.3 Regionale natuur- en landschapseenheden

Wij hebben in het Streekplan 2002 in Noord-Brabant een aantal regionale natuur- en landschapseenheden (RNLE'n) aangewezen. In de Wijde Biesbosch ligt de RNLE De Biesbosch en een klein gedeelte van de RNLE Loonse en Drunense Duinen en de RNLE Maasduinwaarden.

De hoofddoelstelling van een RNLE is de bescherming en ontwikkeling van natuur-, landschap-, en cultuurhistorische waarden. Uitgangspunt is dat de aanwezigheid van duurzame economische maar wel extensieve functies in deze gebieden op langere termijn bescherming bieden tegen verdere intensivering en verstedelijking. De RNLE heeft vooral de functie van buffer tussen de natuurkerngebieden en de omgeving waarin de natuur en landschap geen prioriteit meer heeft. Met het planologisch regime dat van toepassing is op de RNLE wordt daarom beoogd om een harde bescherming te bieden tegen verstedelijking en aanverwante grootschalige versterkingen zoals kassencomplexen, nieuwe grootschalige vormen van verblijfsrecreatie en ander grootschalige functieveranderingen die niet bij het gebied passen. De planologische randvoorwaarden zijn vastgelegd in het Streekplan 2002. Deze zijn veelal niet gekoppeld aan de RNLE op zich, maar aan de Streekplancategorie die ter plekke van toepassing is (de RNLE is opgebouwd uit GHS-natuur, GHS-landbouw en AHS-landschap). Zoals eerder gezegd staat de bescherming en ontwikkeling van natuur-, landschaps- en cultuurhistorische

waarden centraal. Binnen het gebied is ruimte voor grondgebonden landbouw, maar geen ruimte voor intensivering zijnde intensieve veehouderij, glastuinbouw en gebouwgebonden teelten. Maatregelen gericht op het realiseren van RNLE-doelstellingen hebben betrekking op:

- verbetering van milieufactoren (bodem, water, lucht);
- aansluiting bij het watersysteem;
- bescherming en ontwikkeling van landschap en cultuurhistorie;
- bos- en/of natuurontwikkeling;
- koppelingen van landbouw, extensieve recreatie, agrarisch natuurbeheer en strategisch waterbeheer (multifunctioneel grondgebruik).

In het voorjaar van 2004 heeft de gebiedscommissie de begrenzing van de RNLE De Biesbosch nader uitgewerkt en op 17 maart 2004 vastgesteld. De begrenzingen van de RNLE Loonse en Drunense Duinen en Maasuiserwaarden zijn uitgewerkt door de reconstructiecommissies De Meierij respectievelijk Maas en Meierij en ook, voor wat betreft het gedeelte dat in de Wijde Biesbosch gelegen is, vastgesteld door de gebiedscommissie Wijde Biesbosch op 17 maart 2004. Deze begrenzing hebben wij in dit gebiedsplan overgenomen.

Bij de uitwerking van de begrenzing zijn de globale grenzen zoals opgenomen in het Streekplan 2002 zijn als uitgangspunt genomen. Op basis hiervan is de RNLE op perceelsniveau begrensd. Daarbij is zoveel mogelijk uitgegaan van wegen en waterlopen. Sommige gebieden die binnen de globale grenzen van het Streekplan lagen, maar niet passen binnen de doelstellingen van de RNLE, zijn daarbij buiten de RNLE gelegd, terwijl juist andere gebieden die een logisch geheel vormen met de RNLE er binnen zijn gelegd. Hierbij is rekening gehouden met het zogenaamde ballonprincipe, dat wil zeggen dat de totale omvang van de RNLE niet mag wijzigen: ergens een stuk buiten de RNLE leggen betekent dus dat dit elders gecompenseerd moet worden door een gebied er juist binnen te leggen. Het resultaat is weergegeven op plankaart 2. Met deze nauwkeurige begrenzing is nadere invulling gegeven aan de opdracht in het Streekplan. In paragraaf 12.5 is aangegeven wat de status van deze gedetailleerde begrenzing is.

Indien delen van de AHS-landschap, subzone RNLE-landschapsdeel, door de begrenzing buiten de RNLE komen te liggen, krijgen zij de status van AHS-landbouw. Mochten zich hier bijzondere landschappelijke of natuurlijke waarden bevinden, dan moeten de gemeenten hiervoor beschermend en/of ontwikkelingsgericht beleid opnemen in hun bestemmingsplannen. Hieronder zijn per RNLE de belangrijkste overwegingen voor de begrenzingen aangegeven.

RNLE De Biesbosch

De commissie onderschrijft de algemene doelstellingen van de RNLE, namelijk het tegengaan van de verstedelijking, het behoud/ontwikkeling van een duurzame grondgebonden landbouw en het behoud/ontwikkeling van natuur en landschap. Wij waarderen dit en hebben deze doelstelling en uitgangspunten daarom in dit gebiedsplan overgenomen. Voor RNLE De Biesbosch betekent dit dat het Nationaal Park de Biesbosch een bufferzone krijgt om het park. Het gebied wordt planologisch beschermd tegen verstedelijking.

Binnen de RNLE wordt grondgebonden landbouw nagestreefd. De bedrijven die binnen RNLE De Biesbosch liggen zijn merendeels grondgebonden bedrijven; zij bepalen de landschappelijke kwaliteit van het gebied. In de landbouwvelden blijft het accent liggen op de gangbare landbouw (akkerbouw, melkveehouderij, vollegrondsgroenteteelt, fruitteelt en gemengde bedrijven). Voor de grondgebonden landbouw is uitbreiding van het bouwblok tot een bepaalde oppervlakte mogelijk. Op dit moment is binnen de RNLE een bouwblokvergroting mogelijk met 15% of tot een bovenmaat van 1,5 hectare. Een aantal agrariërs in het

gebied geeft aan dat dit te beperkt is om de grondgebonden landbouw de noodzakelijke ontwikkelingslag richting schaalvergroting en specialisatie te kunnen laten maken. Samen met de commissie vinden wij dat de bouwblokmaat de continuïteit van de grondgebonden landbouw niet in de weg mag staan. Deze vorm van landbouw is immers een belangrijke drager van het gewenste landschap. Indien uit een gedegen inventarisatie blijkt dat dit wel het geval is, vinden wij dat bekeken moet worden hoe maatwerk hiervoor kan worden geleverd. Vooralnog willen wij, net als de commissie, echter niet tornen aan de afspraken die hierover in het kader van het Streekplan zijn gemaakt.

Voor de teeltondersteunende voorzieningen gelden voor de categorieën “lage tijdelijke” en “overige” teeltondersteunende voorzieningen in het deel van de RNLE dat behoort tot de AHS-landschap, subzone RNLE-landschapsdeel (conform de nota Teeltondersteunende voorzieningen) dezelfde richtlijnen als in de AHS Landbouw. Wij willen geen nieuwvestiging van glastuinbouwbedrijven of intensieve veehouderijen. Omschakeling naar intensieve veehouderij kan alleen op duurzame locaties. Vestiging van de grondgebonden landbouw kan alleen plaatsvinden op bestaande bouwblokken. Een grondbank en kavelruil kunnen hiervoor als instrumenten worden ingezet.

Indien de Noordwaard wordt ingezet voor Ruimte voor de Rivier willen wij ons, samen met de gebiedscommissie inzetten om inplaatsing van grondgebonden agrarische bedrijven uit de Noordwaard in de Oostwaard (inclusief Jannezeand) mogelijk te maken.

Binnen RNLE de Biesbosch zijn er mogelijkheden voor verbrede landbouw in relatie met groen-blauwe dooradering of eventuele regionale waterberging. Voor de realisatie daarvan kan een beroep worden gedaan op onze Stimuleringsregeling groene en blauwe diensten, die in ontwikkeling is (zie paragraaf 7.3.5). Het opstellen van een landschapsontwikkelingsplan is hiervoor een goed hulpmiddel.

Wij vinden het belangrijk dat de natte groene hoofdstructuur (ecologische verbindingszones) in het gebied wordt gerealiseerd. Voor het functioneren van de RNLE als samenhangende eenheid is in het gebied geen grootschalige natuurontwikkeling gewenst. De huidige afwisseling tussen natuur en landbouwgebieden maken het gebied juist zeer waardevol. Een uitzondering hierop ontstaat op het moment dat de Noordwaard wordt ingezet voor Ruimte voor de Rivier. In dat geval kan dit gepaard gaan met (grootschalige) natuurontwikkeling in dit gebied als uitbreiding van de Biesbosch.

Door de afwisseling van natuur en landbouwgronden is het gebied van de RNLE de Biesbosch een aantrekkelijk gebied voor ganzen. 's Winters zitten er tienduizenden. Omdat wij vinden dat hiervoor een regeling getroffen moet worden hebben we in het kader van het Beleidskader Faunabeheer akkerbouw- en weidevogelgebied aangewezen als foerageergebied voor overwinterende ganzen (zie § 8.3.2).

In en rond de Biesbosch vindt veel (water)recreatie plaats. Het Nationaal Park ontleent hier een groot deel van zijn meerwaarde aan. Wij vinden dat deze vorm van recreatie behouden moet blijven, maar wel goed moet zijn afgestemd op de draagkracht van het gebied. Rond het Nationaal Park de Biesbosch moet een aantrekkelijk landelijke gebied behouden blijven voor de recreatie. Er is geen ruimte voor grootschalige of intensieve vormen van recreatie of lawaaisporten, maar alleen voor extensieve recreatie die past bij onze visie in dit gebiedsplan (zie hoofdstuk 9). Wij willen de realisatie van een golfbaan in het gebied niet uitsluiten, mits deze past bij de aard en het karakter van het gebied en extensief van opzet is. De ontwikkeling van een golfbaan zal ook gepaard moeten gaan met compenserende maatregelen elders in het gebied. Een gebiedsconvenant zou volgens ons een instrument kunnen zijn om de gewenste ontwikkelingen te kunnen sturen.

Op basis van de uitgangspunten is de begrenzing voor de RNLE Biesbosch dat binnen het plangebied van de Wijde Biesbosch valt uitgewerkt. Het deel van de RNLE Biesbosch dat bin-

nen het plangebied van de Brabantse Delta valt is door de gebiedscommissie Brabantse Delta uitgewerkt en in dat gebiedsplan opgenomen. Daarbij heeft uiteraard een goede afstemming plaatsgehad.

Voor het zuidelijk deel van de RNLE (ten zuiden van de Amer) is uitgegaan van de primaire waterkerende dijk. Vanuit deze dijk is gekeken welke gebieden binnen de RNLE moeten komen te liggen en welke er buiten.

Vanaf het grensgebied van de Brabantse Delta ligt de grens op de primaire waterkerende dijk. Dit is een logisch herkenbare grens die aansluit op de begrenzing in Brabantse Delta. Het havengebied van Lage Zwaluwe is buiten de begrenzing gehouden. Er zijn plannen voor herinrichting van de haven en woningbouw in de Louispolder. Deze functies passen niet in de RNLE. Bij het Gat van den Ham is de logische grens van de regionale waterkering aangehouden: de Nieuwe Zwaluwse Polder en daarmee een aantal intensieve veehouderijbedrijven liggen buiten de begrenzing. Dit is gecompenseerd door het zuidelijk deel van het Gat van den Ham en het leefgebied kwetsbare soorten bij Hooge Zwaluwe binnen de RNLE grens te leggen. Het gehele gebied van het Gat van den Ham vormt immers een geomorfologische eenheid. Het leefgebied kwetsbare soorten is verder een waardevol weidevogelgebied.

Bij natuurgebied de Worp is het gebied tot aan de Breede Vaart opgerekt, omdat dit gebied verbonden is met de Biesbosch en één peilvak vormt. Vanaf de Breede Vaart loopt de grens verder via de primaire waterkering; Drimmelen en de jachthaven liggen buiten de begrenzing. De jachthaven is een intensieve vorm van recreatie die niet aansluit bij de doelstellingen van de RNLE. Wel vinden wij een groene aankleding van dit gebied belangrijk.

Bij het Kanaal naar de Amer loopt de grens direct na het kanaal naar de primaire waterkerende dijk terug. Het gebied tussen de Bergsche Maas en de Standhazense Dijk is in het uitwerkingsplan Moerdijk e.o. (waar de gemeente Geertruidenberg onder valt) aangeduid als transformatiegebied voor wonen of werken. Opname binnen de RNLE is daarom niet wenselijk. Wij vinden evenwel dat er binnen het gebied ruimte moet blijven voor de realisatie van een ecologische verbinding westelijk van Geertruidenberg langs het Kanaal naar de Amer (als schakel tussen de Biesbosch en het achterliggende gebied van de Donge ten zuiden van Geertruidenberg). De ecologische verbindingzone langs de Donge loopt immers door stedelijk gebied en lijkt weinig kansrijk: de zone oostelijk langs het Kanaal naar de Amer vormt hiervoor een goed alternatief (zie ook paragraaf 7.3.2).

Het bosje westelijk van Amercentrale is binnen de RNLE gelegd. Het betreft een onderdeel van de EHS. De Amercentrale is buiten de begrenzing gehouden en de Slikpolder (GHS leefgebied kwetsbare soorten) bij de Donge is binnen de grenzen van de RNLE gelegd. Vanaf de Donge volgt de begrenzing de primaire waterkerende dijk tot aan de A27 (brug bij Keizersveer). Het buitendijks natuurgebied Klein Nieuw Dombosch valt hiermee binnen de RNLE. De brug bij Keizersveer vormt een duidelijk herkenbare grens.

Voor het gedeelte van de RNLE ten noorden van de Amer is in de Oostwaard overwegend de regionale waterkering als vertrekpunt voor de begrenzing genomen. Op bepaalde plekken is daarvan afgeweken en zijn andere grenzen, zoals wegen en waterlopen gevolgd.

Vanaf de brug bij Keizersveer is de grens op de noordoever (primaire waterkering) van de Bergsche Maas gelegd, zodat Recreatieoord Kurenpolder buiten de RNLE ligt. De grens volgt de begrenzing van de GHS en loopt verder over de Aakvlaaiweg. De Kurenpolder is een groot-schalig recreatiebedrijf dat niet binnen het concept van de RNLE past. De Aakvlaai kent een bij het gebied passende vorm van recreatie en is daarom wel binnen de RNLE opgenomen.

De grens loopt verder via de Bleeke Kil tot aan de Groene Dwarssteeg bij Nieuwendijk. De Bleeke Kil vormt een logische en in het landschap herkenbare grens. Bovendien wordt daarmee zoveel mogelijk bebouwing liggend bij Hank en op de waterkering (Buitenkade) bui-

ten de begrenzing van de RNLE gelaten. De Nathalspolder en de Polders Oud en Nieuw Boerenverdriet vallen daarmee ook buiten de RNLE.

Bij Nieuwendijk is de Groene Dwarssteeg als grens aangehouden in plaats van de regionale waterkering. Zodoende wordt voorkomen dat een deel van de bebouwing van Nieuwendijk binnen de RNLE ligt. De Groene Dwarssteeg is tevens een herkenbare grens.

De grens volgt de Groene Dwarssteeg tot aan de waterkering, de grens loopt kort over de dijk en volgt dan de Bakkerskil tot de Heijmansgatweg. Vanaf de Heijmansgatweg loopt de grens over de waterkering, via de Krouwerskade om het GHS gebied en volgt dan de Weerenweg. Fort Bakkerskil is binnen de begrenzing gelegd omdat het een cultuurhistorisch waardevol element is dat goed past binnen de RNLE.

Ten zuiden van Werkendam tot aan het Steurgat volgt de RNLE de grens van het transformatiegebied voor wonen en werken zoals aangegeven in het uitwerkingsplan landelijke regio Land van Heusden en Altena. Binnen dit transformatiegebied zal de ontwikkeling van een regionaal bedrijventerrein voor het Land van Heusden en Altena plaatsvinden. Met het volgen van de Bakkerskil en de grens van het uitwerkingsplan wordt het noordelijk deel van de RNLE een flink stuk opgetrokken. Op deze manier wordt het waardevolle open agrarisch landschap zoveel mogelijk binnen de RNLE getrokken en vormt daarmee een bescherming voor verdere verstedelijking. Ook in het kader van de Ruimte voor de Rivier-maatregelen vinden wij het belangrijk dat dit gebied behouden blijft als landbouwgebied, om zo ruimte te hebben voor de eventuele verplaatsing van agrarische bedrijven uit de Noordwaard naar dit gebied. In het uitwerkingsplan is een zoekgebied voor een nieuwe haven/nat bedrijventerrein aangegeven als strategische locatie op lange termijn. De aanleg van een nieuwe haven/nat bedrijventerrein kan alleen plaatsvinden wanneer in het kader van Ruimte voor de Rivier een verruiming van het Steurgat wordt doorgevoerd. Indien deze plannen doorgaan is een nieuwe ruimtelijke afweging noodzakelijk. Dit zal dan ook gelden voor de RNLE-grens. Op plankaart 1 is deze aanduiding van een strategische locatie op lange termijn overgenomen met verwijzing naar het uitwerkingsplan.

Vanaf het Steurgat ligt de grens zodanig dat de GHS natuurparel en het Fort Steurgat binnen de RNLE liggen. Fort Steurgat is een cultuurhistorisch waardevol element dat binnen de RNLE past. Het bestaande bedrijventerrein en de jachthavens passen niet in het concept van de RNLE en vallen er buiten.

Met de bovenbeschreven begrenzing wordt voldaan aan het ballonprincipe. De totale omvang van de RNLE Biesbosch is enigszins groter dan de globale grens op het Streekplan. Dit wordt geheel veroorzaakt door het oprekken van de RNLE bij Werkendam; de omvang van het zuidelijk deel van de RNLE is kleiner geworden ten opzichte van de globale grens van het Streekplan.

Hierbij moet wel opgemerkt worden dat dit gebied kleiner kan worden bij een eventuele aanpassing van de grenzen aan de definitieve grenzen van het Uitwerkingsplan Land van Heusden en Altena. Maar ook in dat geval zal naar verwachting een positieve hectarebalans blijven bestaan.

Om de ontwikkeling van natuur, landschap en landbouw binnen de RNLE ook daadwerkelijk in samenhang op te pakken heeft de gebiedscommissie afgesproken om dit in de eerste planperiode uit te werken in een plan van aanpak met concrete projecten. Het zuidelijk gedeelte van de RNLE bij het Gat van den Ham zal daarbij als eerste worden opgepakt. Wij ondersteunen dit van harte.

RNLE Maaswaterwaarden

Voor de RNLE Maaswaterwaarden is de Maasdijk als uitgangspunt voor de begrenzing geno-

men. Binnendijs gelegen aanwezige of te ontwikkelen natuurelementen die goed aansluiten op de RNLE zijn wel opgenomen. Aan de westzijde is de globale grens uit het Streekplan opgerekt tot Hedikhuizen, vanwege de geomorfologische eenheid van dit gebied met het gebied in Maas en Meierij. De grens volgt ook de Maasdijk. Het gebied dat daarmee binnen de RNLE valt is in Streekplan aangeduid als GHS-natuur, subzone overige bos en natuurgebieden en GHS-landbouw, subzone leefgebied kwetsbare soorten.

RNLE Loonse en Drunense Duinen

Twee delen van de RNLE Loonse en Drunense Duinen liggen binnen het gebied van de Wijde Biesbosch. Het betreft het Vlijmsch Ven en het deel van het natuurgebied Lange Wiel in de Baardwijkse Overlaat. Bij het Vlijmsch Ven is de Heidijk als noordgrens genomen. In de Baardwijkse Overlaat loopt de grens over de Overlaatweg en het Drongelensch Kanaal. Bij Waalwijk is de begrenzing gelegd op de grens van het stedelijk gebied. Het gebied ten zuiden van het Lido valt hierdoor buiten de RNLE.

7.3.4 Soortenbescherming

Tal van plant- en diersoorten worden in hun voortbestaan bedreigd. Door de sterke versnippering van natuurgebieden en de aanwezige milieubelasting zijn aanvullende soortgerichte maatregelen nodig. Om soorten te beschermen zijn wetten van kracht, zoals de Flora- en Faunawet, de Habitatrictlijn, de Vogelrichtlijn en de Natuurbeschermingswet. Hier liggen de kerndoelen van het natuurbeheer, met harde randvoorwaarden en uitstraling naar de omgeving van de gebieden waarop deze wetten van kracht zijn.

Wij hebben een aantal wettelijk beschermde soorten planten en dieren aangewezen als 'aandachtssoorten'. Dit betekent dat deze soorten extra aandacht behoeven om ze in de toekomst te behouden. Op 23 maart 2004 hebben wij de nota Uitvoering soortenbeleid vastgesteld. Hierin wordt uitwerking gegeven aan de intensivering van het soortenbeleid zoals is vastgelegd in het 'Natuur en Landschapsoffensief Noord-Brabant' en het bestuursakkoord. Voor de prioritaire soorten en habitats, waaronder ook de soorten van de Vogelrichtlijn en Habitatrictlijn vallen, worden actieplannen opgesteld. Daarin wordt aangegeven wat voor maatregelen er voor een bepaalde bedreigde soort of habitat genomen moeten worden om het neergaande tijt te keren. Deze plannen worden de komende 15 jaar opgesteld volgens nog in te vullen meerjarenprogramma's. De gebiedscommissie zal, in het kader van de uitvoering, actief meewerken om deze soortbeschermingsplannen op te stellen en te realiseren. Wij zullen er, samen met de commissie, scherp op toezien dat bij concrete projecten en uitwerkingen ingevolge het gebiedsplan wordt voldaan aan de wettelijke vereisten voor de bescherming van de soorten en habitats (o.a. Habitattoets).

Behalve de wettelijk beschermde soorten en gebieden willen wij ook elders de kwetsbare soorten zoveel mogelijk beschermen. Voor kwetsbare plantensoorten zijn de leefgebieden vrijwel geheel gebonden aan de natuurterreinen binnen de ecologische hoofdstructuur. Kwetsbare diersoorten komen ook buiten de ecologische hoofdstructuur voor.

Bij ontwikkelingen zal dus rekening worden gehouden met de habitateisen die elke soort stelt. De kwetsbare soorten worden onder andere beschermd tegen de intensieve veehouderij door hun leefgebied aan te wijzen als een extensiveringsgebied intensieve veehouderij (zie §5.3.2). Ook minder intensief grondgebruik en de versterking van de groen-blauwe dooradering dragen hieraan bij.

In het kader van dit plan zullen ook maatregelen worden getroffen die bijdragen aan instandhouding, herstel en ontwikkeling van een zo natuurlijk mogelijke verscheidenheid van plant- en diersoorten door versterking van de voor de soort noodzakelijke leefomgeving. Dit zal in elk

geval gebeuren in de gebieden die als 'te versterken (behouden) natuurwaarden' op de ambitiekaart staan aangegeven, maar ook elders in het gebied zal hier aandacht voor moeten zijn en kansen worden benut. De maatregelen zullen op korte termijn nog nader geïnventariseerd moeten worden in het kader van de nota Uitvoering soortenbeleid en worden opgenomen in het uitvoeringsprogramma.

7.3.5 Agrarisch en particulier natuurbeheer

Wij zien een meerwaarde om agrariërs en overige particulieren met gronden in het buitengebied te betrekken bij het onderhoud en de aanleg van landschapselementen die passen binnen de visies zoals vastgelegd in de landschapsbeleidsplannen van gemeenten.

Landschapsbeleidsplannen geven aan waar en op welke wijze de bestaande kwaliteiten gehandhaafd dienen te worden en anderzijds in welke richting het landschap zich zou kunnen ontwikkelen en welke maatregelen daarvoor nodig zijn. Agrarisch en particulier natuurbeheer bieden daarbij extra kansen om de verschillende doelstellingen met betrekking tot ecologische hoofdstructuur, ecologische verbindingzones, RNLE, kwetsbare soorten, landschap en cultuurhistorie, verbrede landbouw, extensivering melkveehouderij en waterkwaliteit te realiseren.

Wij vinden het project Agrarisch Landschapsbeheer Brabantse Delta een goed voorbeeld voor hoe het kan. Dit project is een pilot voor ons provinciaal Stimuleringskader groene en blauwe diensten dat in ontwikkeling is. Dit stimuleringskader is boven op het rijksbeleid Programma Beheer, waar ook een subsidieregeling voor agrarisch natuurbeheer in vastligt. Het onderscheid ligt vooral in het feit dat Programma Beheer geldt voor de gebieden en ecologische verbindingzones die binnen de EHS vallen.

Het doel van het Stimuleringskader groene en blauwe diensten is het verhogen van de kwaliteit van natuur en landschap in het agrarische cultuurlandschap en het duurzaam in stand houden van de kwaliteit van een aanzienlijke oppervlakte ecologisch, landschappelijk- en cultuurhistorisch waardevol agrarisch gebied. Deze regeling kan in principe binnen de gehele provincie Noord-Brabant worden ingezet maar de voorkeur gaat uit naar agrarische gebieden met (potentiële) natuur- en landschapswaarden.

Een pilot als het project agrarisch landschapsbeheer zoals uitgewerkt in het revitaliseringsgebied Brabantse Delta kan zo mogelijk mede ingezet worden om de verschillende doelstellingen bijvoorbeeld met betrekking tot delen van de ecologische hoofdstructuur, ecologische verbindingzones, RNLE, groen-blauwe dooradering, kwetsbare soorten, waterkwaliteit en -kwantiteit, landschap en cultuurhistorie en verbrede landbouw te realiseren. De gebiedscommissie Wijde Biesbosch heeft aangegeven de mogelijkheden te onderzoeken om ook voor de Wijde Biesbosch een dergelijk project te ontwikkelen. Wij ondersteunen dit.

Agrarisch natuur- en landschapsbeheer (groene en blauwe diensten) op het agrarisch bedrijf wordt gezien als een nevenactiviteit. Hierbij is het dus van belang om uit te dragen dat nieuw groen vrij groen is. Dit betekent dat in dit verband aangelegd groen later geen beperkingen op kan leggen aan de bedrijfsvoering. Bij gebruikmaking van subsidie van het 'Stimuleringskader groene en blauwe diensten' zal dit het inhoudelijke, procedurele en financiële kader zijn. Hier zijn bepalingen in opgenomen ten aanzien van 'vast groen' en 'vrij groen'.

Platform De Langstraat en Agrarische natuurvereniging Slagenland

Als vervolg op het succesvolle revitaliseringsproject Glasnot (herstructureren glastuinbouw bij Nieuwe Vaart in combinatie met herstel van natuur, landschap en cultuurhistorische waarden) is onder leiding van oud-wethouder Paul de Gier het Streekplatform De Langstraat van start gegaan. Dit Platform draagt bij aan de uitvoering van projecten voor de verbetering van het landelijk gebied. Daarnaast is in natuurgebied 'Westelijke Langstraat' onlangs de agrarische

natuurvereniging Slagenland opgericht. ANV Slagenland wil agrarische ondernemers in dit deel van de Ecologische Hoofdstructuur een blijvend perspectief bieden, onder andere door een bijdrage te leveren aan het onderhoud van het gebied. De eerste projecten zijn inmiddels gestart. Zo zullen weidevogels in het gebied actiever beschermd worden en start het Wageningse bureau Allerra een onderzoek naar het toekomstperspectief van de land- en tuinbouw in het gebied. En een aantal leden gaat een officiële cursus volgen rond natuur- en landschapsonderhoud. Van ANV Slagenland kunnen zowel agrariërs als burgers lid worden. De gebiedscommissie Wijde Biesbosch heeft de oprichting financieel ondersteund. ANV Slagenland telt inmiddels 20 leden.

7.3.6 Nationale Parken

In de Wijde Biesbosch ligt het Nationaal Park De Biesbosch en een klein deel van het Nationaal Park Loonse en Drunense Duinen. Voor beide parken is een Beheer- en Inrichtingsplan opgesteld.

In nationale parken wordt gestreefd naar duurzame instandhouding van de natuur en het zo verder ontwikkelen van de bestaande en potentiële, voor het gebied kenmerkende, natuurwaarden. Hiertoe wordt het natuurbeheer geïntensiveerd en waar mogelijk natuurontwikkeling toegepast. Daarnaast gelden vaak ook andere doelstellingen, zoals het recreatief medegebruik en behoud of versterking van de cultuurhistorische waarden.

Nationale parken zijn speciale aandachtsgebieden van de Rijksoverheid. De aandacht van de Rijksoverheid uit zich onder meer in de vorm van financiële ondersteuning om de parkgebieden optimaal te beheren.

Een belangrijk onderdeel van het Beheer- en Inrichtingsplan voor de Biesbosch is een goede dosering van de recreatie. Binnen het gebied is een zonering van kracht voor diverse vormen van (water)recreatie. Buiten het gebied is het aantal ligplaatsen in grote mate afhankelijk van de recreatieve druk die het gebied aan kan.

Wij willen ons vooral richten op een goede afstemming tussen gebiedsplan en Beheer- en Inrichtingsplan.

7.3.7 Landschapsecologische zones

In de Wijde Biesbosch liggen een aantal landschapsecologische zones: tussen Breda en Oosterhout, tussen Waalwijk en Drunen, Drunen en Nieuwkuijk en Vlijmen en 's-Hertogenbosch. Op de ambitiekaart zijn deze zones aangegeven met de legenda-eenheid 'landschappelijk te versterken gebieden'.

Volgens het Streekplan 2002 is een landschapsecologische zone een structurerende groene bufferzone tussen twee stedelijke kernen in een stedelijke regio, die bestaat uit een combinatie van gebieden voor de grondgebonden landbouw, de natuur en de recreatie, en een verbindende functie heeft voor aangrenzende landelijke regio's, zowel in landschappelijk als in ecologisch opzicht.

In alle gevallen hebben de landschapsecologische zones in de Wijde Biesbosch de functie om verstedelijkingsdruk te voorkomen. Voor de zone tussen Oosterhout en Breda zetten wij in op een versterking van de groene verbindingsfunctie in het noordelijk deel van deze zone en behoud en versterking van het open (landbouwkundig) karakter in het zuidelijk deel. De landschapsecologische zone sluit aan de noordzijde aan op de ecologische verbindingzones aan weerszijden van het Markkanaal en aan de ecologische verbindingzone langs het industrieterrein Weststad via het Kanaal naar de Amer richting de Biesbosch. Aan de zuidzijde loopt de zone via landgoed Oosterheide naar de Boswachterij Dorst. Daarvoor dienen ontsnipperingsmaatregelen onder de verbindingsweg Breda-Oosterhout en de A27 genomen te worden. Om de (landschaps)-ecologische functie van de zone goed tot zijn recht te laten komen, zodat

dieren er daadwerkelijk gebruik van kunnen maken om te migreren, wordt gestreefd naar een verplaatsing van boomteelt uit deze zone. Hiervoor is een alternatieve locatie bij Steenoven aangewezen (zie ook paragraaf 8.3.1). Het hele gebied heeft een duidelijke meerwaarde voor de recreanten en toeristen. De recreatieve druk mag echter niet te groot worden. Derhalve is een goede zonering noodzakelijk.

In de zone tussen Waalwijk en Drunen staat behoud van de openheid centraal. Het huidige landgebruik moet worden behouden. Bij een eventuele aanpassing van de op- en afritten langs de A59 in combinatie met een nieuwe ontsluitingsweg van Waalwijk dient hier rekening mee gehouden te worden. Langs het Drongelensch Kanaal willen wij dat het landschap wordt versterkt door de aanplant van bomen of bosschages. Uit onderzoek is gebleken dat de natuurwaarden langs de Elshoutse Zeedijk en wielen moet worden versterkt. Het Waterschap Aa en Maas wil in 2005 met terreinbeheerders komen tot maatregelen hiervoor die binnen de 1^e planperiode (2005-2008) kunnen worden uitgevoerd.

De zone tussen Nieuwkuijk en Drunen is reeds intensief in gebruik. In de landschapsecologische zone is een uitbreiding van het Land van Oijt voorzien. Net er buiten is ruimte voor uitbreiding van het stedelijk gebied en glastuinbouwgebied voorzien. Wij willen in deze zone vooral inzetten op een landschappelijke versterking en het herstel van de bossen van d'Outrebroek. In de noordzijde van de zone dient het ontsnipperingsknelpunt van de N267 aangepakt te worden. Tevens moeten groenstroken richting Eendenkooi worden aangelegd. Tussen Vlijmen en 's-Hertogenbosch heeft de zone een duidelijke functie als geleiding tussen het stedelijk gebied. De ecologische verbinding tussen Moerputten- Engelermeer en Sompen en Zooislagen kan worden versterkt, onder andere door een extra groene verbinding langs de Bossche Sloot (zie ook paragraaf 7.3.2.). Het gebied heeft goede mogelijkheden als stedelijk uitloopegebied.

De uitwerking en invulling van de landschapsecologische zones is vooral een taak van de gemeenten in het kader van de uitwerkingsplannen van de stedelijke regio's. Wij zien voor onszelf samen met de gebiedscommissie als taak om partijen bij elkaar te brengen en te wijzen op de koppeling van beleidsdoelstellingen en daaraan gekoppelde middelen en instrumenten.

De zone langs de Groenstraat/Hoge Dijk bij Oosteind is ook op de ambitiekaart aangeduid als landschappelijk te versterken gebied. Het betreft hier echter geen landschapsecologische zone uit het Streekplan. Het gebied is echter wel op de plankaart van het uitwerkingsplan stedelijke regio Breda-Tilburg als gebied voor landschapsontwikkeling aangegeven. Wij zien in het kader van dit gebiedsplan ook graag een groenere invulling van dit gebied, gekoppeld aan de ontwikkeling van het glastuinbouwgebied bij Oosteind.

Evenzo geldt dit voor de zone zuidelijk langs de Donge. Het gebied biedt goede kansen voor extensieve vormen van recreatie (wandelen, fietsen). Wij willen kansen die zich voordoen voor versterking van landschappelijke elementen op vrijwillige basis graag ondersteunen.

Langs de Sprangse Sloot en aan weerszijden van het bedrijventerrein Maasoevers/Scharlo hebben wij ook zones aangegeven. Het accent ligt hier echter sterker op het realiseren van nieuwe natuur dan landschappelijke versterking. Deze zones zijn daarom op de ambitiekaart (plankaart 1) als 'natuur en groengebieden buiten de EHS' aangeduid.

8 Landbouw

8.1 Huidige situatie

Bedrijfsaantal

In de Wijde Biesbosch gebruikt de landbouw 52% van het totale landoppervlak. De meeste landbouw is melkveehouderij (40% van landbouwoppervlak). In vergelijking met de totale provincie is het akkerbouwareaal groot, en is het areaal aan intensieve veehouderij relatief gering. Ook zijn de melkveebedrijven relatief extensief wat betekent dat er gemiddeld minder koeien op een hectare grazen.

De melkveehouderij, akkerbouw en glastuinbouw zijn de belangrijkste sectoren qua aantal (zie tabel). Verder valt het grote aantal bedrijven bij de categorie 'overige graasdieren' (schapen, geiten en paarden) op. Dit zijn echter over het algemeen zeer kleine bedrijven met een beperkte economische betekenis.

Tabel: aantal bedrijven (hoofd- en neventak) en oppervlakte in 2000 (bron: Landbouwmetelling, 2000)

		Totaal	Hoofd-bedrijven	Neven-bedrijven	Tot. Opp. (ha)
Akkerbouw	Akkerbouw	358	285	73	10.791
Tuinbouw	Open grond	44	39	5	304
	Glas	133	124	9	321
	Champignons	2	2	0	0
	Overige tuinbouw	15	11	4	37
Blijvende teelt	Bomen	36	27	9	189
	Overige blijvende teelt	41	33	8	501
Graasdieren	Melkvee	396	392	4	13.236
	Kalvermesterij	5	5	0	38
	Overige graasdieren	286	220	66	2.816
Hokdieren	Varkens	65	61	4	454
	Kippen	14	13	1	69
	Combi varkens/kippen	0	0	0	0
	Overige hokdieren	2	1	1	8
Combinatie	Gewassencombi's	26	22	4	459
	Veeteeltcombi's	10	10	0	138
	Overige combi's	136	122	14	3.464
Totaal		1.569	1.367	202	32.826

De akkerbouw is met name geconcentreerd in het westelijk deel van het gebied (gemeenten Werkendam en Drimmelen). Melkveehouderij komt, met uitzondering van het westelijk deel en de oeverwallen in het Land van Heusden en Altena, in het gehele gebied voor. Veel van deze bedrijven zijn gelegen in de lintvormige dorpen, zoals Raamsdonk, Babylonienbroek, Oosteind. Rondom Made, Den Hout en Teteringen komt een concentratie intensieve veehouderijbedrijven voor. (Glas)tuinbouw is vooral geconcentreerd op de oeverwal van het Land van Heusden en Altena, rondom Vlijmen/Haarsteeg, in Made en in Oosteind en 's-Gravenmoer. Tussen Terheijden en Wagenberg liggen een aantal perspectievolle boomteeltbedrijven. Ook in het gebied tussen Oosterhout en Breda is een groot areaal in gebruik door de boomteelt, maar deze vormt een knelpunt met betrekking tot de (landschaps)ecologische functie en de doelstellingen ten aanzien van natuur en waterhuishouding van de landinrichting Teteringen. Kaart 8.1 geeft een overzicht van de ligging van de verschillende typen landbouwbedrijven.

In Brabantbreed opzicht zijn er in de Wijde Biesbosch relatief veel grote glastuinbouwbedrijven zowel qua oppervlakte als productieomvang. Er is een aantal gebieden waarin glastuinbouwbedrijven geconcentreerd liggen: Made, Oosteind, 's-Gravenmoer, Sprang-Capelle, Haarsteeg, Vlijmen, Werkendam, Woudrichem en Andel. Vooral bij Made is sprake van een sterk geconcentreerd gebied.

Daarnaast liggen er in de Wijde Biesbosch ongeveer 30 solitaire glastuinbouwbedrijven verspreid in de agrarische hoofdstructuur (AHS). Deze bedrijven mogen, conform het Streekplan, tot 3 hectare groeien. De meeste bedrijven hebben, gezien de huidige gemiddelde bedrijfsomvang, nog uitbreidingsruimte. Een aantal bedrijven heeft deze mogelijkheid echter niet doordat het bestemmingsplan nadere grenzen stelt. Er zijn enkele glastuinbouwbedrijven die in of in de directe omgeving van natuurgebieden liggen.

Doordat er in het verleden weinig eisen zijn gesteld aan de landschappelijke inpassing liggen sommige bedrijven storend in het landschap. Dit draagt bij aan het negatief beeld dat veel bewoners hebben ten opzichte van deze sector. Bovendien vormt lichtuitstraling een probleem vanwege de impact op mens en natuur.

In de Wijde Biesbosch zijn er relatief weinig biologische bedrijven, in 2000 waren er (inclusief bedrijven die omschakelden) slechts 6 biologische bedrijven.

Het aandeel bedrijven met verbrede landbouw op het gebied van verwerking, huisverkoop en stalling ligt boven het Brabantse gemiddelde. Beheerslandbouw en verhuur komen relatief weinig voor.

Productieomvang

De melkveehouderij en de glastuinbouw leveren de grootste bijdrage aan de totale productieomvang in de Wijde Biesbosch. Op enige afstand volgt de akkerbouw.

Bedrijfsomvang

De bedrijfsomvang wordt over het algemeen gemeten in nge's (nederlandse grootte eenheden). Het aantal nge vertegenwoordigt een economische waarde. Hiermee kunnen verschillende sectoren zoals melkveehouderij, varkenshouderij en akkerbouw objectief met elkaar vergeleken worden. Volgens de huidige normen uit 2000 vertegenwoordigt bijvoorbeeld een melkkoe 1,27 nge, een vleesvarken 0,033 nge en een ha consumptie-aardappelen op klei 2,09 nge, een ha wintertarwe 0,84 nge, een ha tomaten onder glas 247 nge en een ha appels 4,96 nge.

Om op lange termijn levensvatbaar te zijn, moet een volwaardig hoofdberoepsbedrijf tenminste 50 nge omvatten (globale aanname), voor de intensievere sectoren ligt deze grens nog hoger. In de Wijde Biesbosch is maar liefst 49% van de bedrijven kleiner dan 50 nge. Dit zijn met

name de categorieën 'akkerbouw', 'vollegondstuinbouw' en 'overige graasdierbedrijven'. De melkveehouderij, de glastuinbouw en de intensieve veehouderij hebben een grotere omvang dan 50 nge en zijn daarmee over het algemeen levensvatbare bedrijven.

In oppervlak zijn de melkvee- en akkerbouwbedrijven het grootste, respectievelijk gemiddeld 33,4 en 30,1 ha. Deze grootte ligt voor beide sectoren ruim boven het gemiddelde van Brabant.

Bedrijfsopvolging

In Nederland stoppen veel agrarische bedrijven omdat er geen opvolger is. Ook in de Wijde Biesbosch is dit het geval: gemiddeld heeft 30% van de agrarische bedrijven geen opvolger. Voor de glastuinbouw, melkveehouderij en varkenshouderij ziet het plaatje er gunstiger uit, voor de 'akkerbouw', 'overige graasdieren' en 'overige combinatiebedrijven' is het ongunstiger.

Bedrijfsstructuur

Als inrichtingsnorm voor een goede bedrijfsvoering geldt een streven naar een zo beperkt mogelijk aantal kavels, bijvoorbeeld een maximum van 3 kavels. De melkveehouderij in Wijde Biesbosch heeft gemiddeld 5,7 en de akkerbouwbedrijven 4,5 kavels. Voor de melkveehouderij is een huiskavel gewenst van minimaal 60% van het totale bedrijfsoppervlak, in het gebied is dat slechts 48%. Een verbetering van de verkaveling wordt door de landbouwsector nog altijd als wens uitgesproken. De toenemende specialisatie en schaalvergroting hebben hier mee te maken.

Ontwikkelingen

De landbouw heeft het over het algemeen niet zo gemakkelijk. Dalende productprijzen en oplopende kosten leiden tot een aanzienlijke afname van het inkomen in de primaire land- en tuinbouw. Het aantal bedrijven en de werkgelegenheid in de landbouw nemen af. Wel nemen de gemiddelde bedrijfsoppervlakte en bedrijfsomvang toe. Een andere tendens is een verdergaande intensivering van het grondgebruik. In een aantal gevallen leidt dit tot verdergaande aantasting van landschaps-, natuur, cultuurhistorische en hydrologische waarden.

De toekomst van de landbouw wordt voor een groot deel bepaald op internationale schaal: wereldhandelsverdragen en het Europese landbouwbeleid spelen hierin een grote rol. In juni 2002 zijn besluiten genomen over de herziening van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB). Kern van de voorstellen is dat bedrijven vanaf 2005 geen productsteun meer krijgen maar inkomenssteun. Deze inkomenssteun krijgen de boeren alleen als ze meer rekening gaan houden met het milieu en aspecten van voedselveiligheid. Dit zal vooral consequenties hebben voor de akkerbouw en melkveehouderij.

De grondprijs is de afgelopen jaren gedaald, onder andere als gevolg van een daling van de inkomens in de landbouw en de afname van grondaankopen voor natuur. Grond en arbeid zijn echter, zeker vanuit internationaal perspectief, relatief duur in Brabant.

Er is nog steeds een behoorlijke druk op de ruimte vanuit de ruimtebehoefte van wonen, bedrijvigheid, infrastructuur, recreatie, waterberging en ontwikkeling en herstel van natuur en landschap. Hierdoor neemt het landbouwareaal af en is een schaalvergroting van bedrijven niet altijd goed te realiseren.

Vanwege knelpunten op de Nederlandse arbeidsmarkt worden in de opengrondstuinbouw en in de glastuinbouw veel seizoensarbeiders uit andere landen (met name Polen) ingeschakeld. Huisvesting van deze tijdelijke krachten is een probleem, vaak kunnen ze alleen terecht op de campings en bungalowparken in de buurt.

Nederland staat op het gebied van kennisontwikkeling, handel en agrologistiek, financiering en samenwerking in de keten nationaal en internationaal gezien op hoog niveau. De technologische verandering op het gebied van informatietechnologie, automatisering en verbetering van rassen en productiemethoden zet ook door. De concurrentie vanuit het buitenland wordt echter ook steeds groter.

De consument stelt steeds hogere eisen aan agrarische producten. Hierbij gaat het vooral om kwaliteit, identiteit, diversiteit, gemak en service. Ook is er meer aandacht voor voedselveiligheid, milieu, dierenwelzijn en ethiek. De agrarische sector heeft hier wel oren naar en gaat meer marktgericht produceren. De afgelopen jaren zijn tal van producentenorganisaties opgericht. Deze bieden boeren en tuinders de mogelijkheid nieuwe producten of activiteiten aan te bieden in voldoende schaalomvang met behoud van de onafhankelijkheid van het eigen bedrijf.

De vermindering van de milieudruk zet door. Het verbruik van chemische gewasbeschermingsmiddelen en de uitstoot van broeikasgassen worden minder; het mestoverschot is, bij de huidige verliesnormen, aanzienlijk verminderd. Ook wordt er steeds meer mest bewerkt zodat er goede bemestingsstoffen ontstaan of energie uit gewonnen kan worden. Bedrijven worden met stijgende milieukosten geconfronteerd. Toch zijn nog lang niet alle problemen opgelost: voor veel andere stoffen blijven de normen nog steeds overschreden worden.

Binnen de looptijd van het plan dient de Kaderrichtlijn Water geïmplementeerd te zijn (2015). Deze richtlijn zal naar verwachting hoge kwaliteitseisen stellen aan grond- en oppervlaktewateren. Eerste globale berekeningen geven aan dat dit gevolgen kan hebben voor 1/3 tot 2/3 van de landbouwbedrijven en met name voor de intensievere vormen van landbouw.

Het huidige kabinet heeft de wens om meer agrariërs en andere particuliere grondeigenaren in te zetten voor natuurbeheer. Steeds meer bedrijven leveren deze 'groene dienst'. 'Blauwe' diensten, zoals waterberging zijn onder voorwaarden te combineren met agrarische activiteiten. De financiering is echter nog een beletsel voor een ruime toepassing in de praktijk tot op heden, omdat er nog geen duidelijke regels gelden. Dit geldt overigens ook voor de groene diensten.

8.2 Visie 2016

Landbouw blijft de grootste grondgebruiker in de Wijde Biesbosch. De agrarische sector is één van de belangrijkste economische dragers in het landelijk gebied en zorgt daarnaast voor het beheer van het landschap. Wij zetten daarom in op behoud en verbetering van de landbouwkundige structuur in combinatie met behoud en herstel van natuur-, milieu- en landschapswaarden.

In de open poldergebieden heeft de landbouwkundige ontwikkeling voorrang gekregen boven de ruimtevraag vanuit andere functies. Het gebied is uitermate geschikt voor vrijwel alle vormen van grondgebonden landbouw. Het open karakter van dit gebied is hiermee behouden. De landbouw heeft zich kunnen ontwikkelen binnen de randvoorwaarden die vanuit het milieu, de natuur- en omgevingswaarden worden gesteld. In het westelijk deel van het gebied voert de akkerbouw nog steeds de boventoon, maar de akkerbouwnmatige tuinbouw heeft vanwege de hogere marges duidelijk aan terrein gewonnen. In de akkerbouwsector hebben schaalvergroting en de marktontwikkelingen geleid tot minder maar wel grotere bedrijven. In het open komgebied van het Land van Heusden en Altena en in de kleipolders ten zuiden van de Bergsche Maas ligt het accent nog steeds op de melkveehouderij. De schaalvergroting heeft hier doorgezet en bedrijven tot 250 melkkoeien zijn geen uitzondering meer. Binnen dit primair agrarisch gebied is door agrarisch natuurbeheer en akkerrandenbeheer een

groen-blauwe dooradering gecreëerd. Deze draagt bij aan het instandhouden van een leefgebied voor planten en dieren in vooral het agrarisch gebied en de doelstellingen voor de Kaderrichtlijn Water.

In de meer besloten gebieden zoals de oeverwallen van het Land van Heusden en Altena en rondom Oosterhout hebben de randvoorwaarden vanuit milieu en landschap en de combinatie met andere functies een ontwikkeling tot grote aaneengesloten bedrijven, zoals in de open poldergebieden, minder goed mogelijk gemaakt. In deze gebieden zijn daarom kansen geboden voor bedrijven om zich te ontwikkelen in de richting van intensievere en gespecialiseerde teelten, binnen de randvoorwaarden die vanuit de omgevingskwaliteiten worden gesteld. Dit geldt ook voor de omgeving van Vrijhoeve/Waspik-Boven, die door herstel van het slagenlandschap een meer besloten structuur heeft gekregen. Het landschap biedt in deze gebieden meer mogelijkheden voor teelten die een opgaand karakter of extra teeltondersteunende voorzieningen nodig hebben. Bij Terheijden heeft de boomteelt zich optimaal kunnen ontwikkelen. Het knelpunt van de boomteelt in het gebied tussen Oosterhout en Teteringen, met betrekking tot de (landschaps)ecologische functie en de doelstellingen ten aanzien van natuur en waterhuishouding van de landinrichting Teteringen, is opgelost door de bedrijven uit het gebied de mogelijkheid te geven om te verplaatsen naar het gebied Steenoven.

Rondom de Biesbosch, in het Gat van den Ham, het open gebied tussen Breda en Oosterhout, het Vlijmens Ven en in de Langstraat zijn meer randvoorwaarden vanuit milieu, natuur en landschap. De landbouw is hier sterk met deze doelstellingen verweven.

De glastuinbouw is een kansrijke sector gebleken. Wij hebben een aantal gebieden aangewezen waar deze sector zich verder heeft kunnen ontwikkelen. In een aantal van deze gebieden is ook ruimte gegeven voor her- en nieuwvestiging van solitaire glastuinbouwbedrijven of bedrijven die in kwetsbaar gebied lagen. De glastuinbouwbedrijven en -gebieden zijn landschappelijk goed ingepast en de lichtuitstraling is geminimaliseerd. Hierdoor is het maatschappelijk draagvlak voor deze sector behouden gebleven.

De intensieve veehouderij is niet verder gestimuleerd. Wij hebben meegewerkt om een aantal bedrijven die dichtbij verzuringsgevoelige of stankgevoelige objecten lagen, elders in het gebied op duurzame locaties betere ontwikkelingskansen te bieden.

Vooraf in gebieden met bijzondere waarden voor natuur, landschap, milieu of water is de duurzame landbouw (waaronder biologische landbouw) gegroeid. Deze vormen van landbouw hebben bijgedragen aan natuur- en milieudoelstellingen.

De verbrede landbouw heeft ook bijgedragen aan de gebiedsdoelstellingen. Zo zijn in bepaalde gebieden de natuur- en landschapswaarden versterkt door agrarisch natuur- en landschapsbeheer, zijn de recreatieve mogelijkheden toegenomen doordat ondernemers hierop ingespeeld hebben, leveren boeren blauwe diensten door bijvoorbeeld waterberging op hun land te realiseren, gewassen te telen ten behoeve van duurzame energie of waterzuivering en vervullen een aantal bedrijven een rol in de zorgsector.

8.3 Het plan

8.3.1 Ruimtelijke structuur landbouw

Wij zien landbouw als één van de belangrijkste sociale en economische dragers voor het landelijk gebied van de Wijde Biesbosch in de toekomst. De landbouw is daarnaast vooral ook bepalend voor de structuur en, in mindere mate, beheer van het landschap. Een sterke landbouw is

daarom belangrijk. De landbouw krijgt dan ook de ruimte in de Wijde Biesbosch. Welke ruimte de landbouw krijgt, verschilt per sector en per deelgebied en de ter plaatse geldende randvoorwaarden vanuit water-, bodem en milieukwaliteit en natuur, landschap en cultuurhistorie (zoals beschreven in de vorige hoofdstukken).

Op basis van een analyse van de huidige situatie, de autonome ontwikkeling én met name het aankomend (Europees) beleid en regelgeving (zoals geschetst in §8.1) hebben de gebiedscommissie en wij ons uitgebreid de vraag gesteld of de landbouw wel de economische drager kan blijven, en zo ja, in welke vorm. Immers, die analyse maakt duidelijk dat de landbouw in de Wijde Biesbosch zal (moeten) veranderen, wil zij de slag naar een economische, milieukundig, landschappelijk en maatschappelijk duurzame landbouw kunnen maken. Is het niet door marktwerking dan wel door aangepast beleid en regelgeving. Met name de hervorming van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid en de Europese Kaderrichtlijn Water zullen grote gevolgen gaan hebben. Dit beeld wordt in een groot aantal rapporten en studies onderschreven. Voor de Wijde Biesbosch zal dit met name gaan spelen in de akkerbouw, vollegrondstuinbouw, boomteelt en melkveehouderij.

Veel agrarisch ondernemers zullen dus keuzes moeten maken:

- een deel, vooral waar geen opvolgers zijn, zal stoppen;
- een deel zal zich verdergaand richten op voedselproductie of andere producten in het kader van land- en tuinbouw
- een deel zal zich richten op verbreding

Wij zijn van mening dat de landbouw niet zal verdwijnen uit de Wijde Biesbosch. Enerzijds zijn kennis en innovatievermogen in dermate hoge vorm aanwezig bij de agrarische sector dat de agrarisch ondernemers zich weten in te passen binnen de veranderende omgeving en productie-eisen. Anderzijds biedt juist het gebied van de Wijde Biesbosch, door de goede productieomstandigheden (grond, water, klimaat, relatieve lage grondclaims vanuit andere functies) in relatie tot andere delen van Brabant en Nederland, goede mogelijkheden voor een doorontwikkeling van de landbouw.

Omgekeerd zou ook beredeneerd kunnen worden dat er in veel delen van de Wijde Biesbosch ook geen andere drager voor het landelijk gebied zal zijn.

Er van uitgaande dat de landbouw een belangrijke drager zal blijven zal de strategie voor de blijvers zich dan moeten richten op schaalvergroting en specialisatie of verbreding. Verbreding heeft met name kansen in gebieden waar ook vanuit andere functies kansen liggen, bijvoorbeeld gebieden voor extensieve recreatie (boerderijcampings, huisverkoop), gebieden voor waterberging, natuur of landschapswaarden (groen-blauwe diensten), kernrandzones (nieuwe economische dragers) e.d. In dit gebiedsplan is aangegeven dat wij deze verbreding willen faciliteren (zie § 8.3.4). In andere gebieden zal schaalvergroting en specialisatie noodzakelijk zijn om voldoende inkomen uit het agrarisch bedrijf te kunnen halen en de slag naar een economisch en milieukundig duurzame landbouw te kunnen maken. Waar en op welke wijze dit zal moeten en kunnen plaatsvinden is beschreven in deze paragraaf.

In onze ogen is een aantal randvoorwaarden essentieel voor de ontwikkeling van de landbouw. Het betreft een aantal algemene randvoorwaarden zoals die volgen uit het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) en randvoorwaarden ten aanzien van de omgevingskwaliteiten (waaronder de Kaderrichtlijn Water, gewasbeschermings-, natuur-, soortenbeschermings-, ammoniak- en stankbeleid). Deze zijn beschreven in de voorgaande hoofdstukken. Daarnaast zal een aantal specifieke, structuurversterkende maatregelen (schaalvergroting, voldoende ruimte op bouwblokken, verbeteren verkavelingssituatie, her- en nieuwvestiging (indien hervestiging niet

mogelijk is) van bestaande bedrijven, zoetwaterbeschikbaarheid, teeltondersteuning en regeling voor ganzenproblematiek) noodzakelijk zijn. In paragraaf 8.3.2 wordt hier nader op ingegaan.

Zonering ontwikkelingsrichtingen landbouw

Op plankaart 1 (de ambitiekaart) is een aantal legenda-eenheden voor de landbouw weergegeven. Het overgrote deel van het gebied van de Wijde Biesbosch bestaat uit grondgebonden landbouw. In het noordelijk en westelijk deel is dit grondgebonden landbouw in een open landschap. Hier is het behoud en de versterking van het open landschap een belangrijke randvoorwaarde voor de ontwikkeling van de landbouw. Wij willen in deze gebieden grondgebonden vormen van landbouw stimuleren die aan deze doelstelling bijdragen. Het open karakter en het in beperktere mate aanwezig zijn van concurrerende functies zoals wonen, werken, natuur of recreatie, maken de ontwikkeling van grootschalige landbouwbedrijven in deze gebieden mogelijk.

In het zuidelijk deel van de Wijde Biesbosch en op de oeverwal van het Land van Heusden en Altena zijn gebieden aangewezen voor grondgebonden landbouw in meer besloten landschappen. Het landschap is hier kleinschaliger en meer besloten. Schaalvergroting is in deze gebieden, als gevolg van de verscheidenheid aan functies en versnippering van eigendommen, veel minder een haalbare strategie dan in de open landbouwgebieden. In onze ogen zijn in deze gebieden intensievere teelten passender en dienen waar mogelijk kansen te krijgen, uiteraard binnen de randvoorwaarden vanuit de omgeving en het milieu. Daarnaast biedt ook verbreding met name in deze gebieden perspectief (zie paragraaf 8.3.4).

Er zijn twee gebieden aangegeven waar de boomteelt extra gestimuleerd wordt. Daarnaast is een aantal gebieden aangegeven waar clustering van de glastuinbouw plaatsvindt: vestigingsgebieden of doorgroeigebieden.

Wij vinden het niet wenselijk om binnen deze hoofdzonering een verdere onderverdeling te maken in verschillende soorten teelten, omdat deze al snel op basis van de huidige inzichten en technieken ingevuld zal worden. Het gebiedsplan gaat juist uit van een ontwikkelingsstrategie, dat wil zeggen dat het plan aangeeft vanuit welke randvoorwaarden (landschap, natuur, water, milieu e.d.) bepaalde functies zich in de toekomst moeten kunnen ontwikkelen. Het is dan aan de markt en de techniek om te zorgen dat functies zich binnen deze randvoorwaarden kunnen voegen.

Wij vinden het daarom vooral belangrijk dat de randvoorwaarden die een gebied of haar omgeving aan het (landbouw)gebruik stelt, duidelijk zijn. Die randvoorwaarden worden bepaald door de huidige waarden en vloeien voort uit Europees beleid, rijksbeleid of sectoraal beleid. In relatie tot het (landbouw)gebruik is reeds een groot aantal randvoorwaarden goed tot redelijk goed in beeld:

- het criterium openheid is in het gebiedsplan opgenomen middels de zonering in grondgebonden landbouw in open en besloten landschappen;
- de onderverdeling in GHS/AHS uit het Streekplan stelt voorwaarden in relatie tot natuur- en landschapswaarden
- cultuurhistorische waarden zijn geborgd middels de CultuurHistorische Waardenkaart, aardkundige waarden middels het beleid voor aardkundig waardevolle gebieden
- Vogel- en Habitatrichtlijn, Natuurbeschermingswet en Flora- en Faunawet stellen eisen ten aanzien van bescherming soorten en gebieden

Een aantal randvoorwaarden is momenteel nog minder goed in beeld. Dit betreft met name de aspecten waterkwaliteit en waterdoelen (gewenste grond- en oppervlaktewaterregime).

Zoals in hoofdstuk 4 aangegeven vinden wij het noodzakelijk dat dit snel wordt uitgewerkt. Waterschappen zijn op dit punt in sommige gebieden actief. Voor waterkwaliteit een aantal pilots worden uitgevoerd en zullen ten behoeve van de Kaderrichtlijn stroomgebiedsbeheers-

plannen (met daarin normen voor grond- en oppervlaktewaterkwaliteit) moeten worden opgesteld. Met betrekking tot het aspect openheid is het wenselijk dat de hoofdingeling zoals opgenomen in de zonering in open en besloten landbouwgebieden nader wordt verfijnd: binnen bijvoorbeeld de open poldergebieden hangt het immers nog sterk van het betreffende deelgebied af tot welke maat en schaal ontwikkelingen mogelijk zijn. Dit zal binnen de 1^e planperiode samen met de betrokken partijen nader worden ingevuld.

Wij vragen de commissie bij de uitvoering echter niet te wachten tot alles bekend is. Maatregelen en projecten in gebieden waar nu al bekend is dat er iets moet en kan gebeuren moeten reeds worden uitgevoerd.

Gewenste ontwikkelingsrichtingen per sector

Hieronder is per sector beschreven wat de beoogde ontwikkelingen zijn en hoe en waar wij deze willen realiseren.

Akkerbouw en vollegrondstuinbouw

De ruimtelijke structuur van de akkerbouw en vollegrondstuinbouw is over het algemeen goed. In de oude zeekelepolders ten westen van de Kornsche Dijk, in de gemeente Drimmelen, de Gecombineerde Willemspolder en het gebied tussen de Bergsche Maas en A59 heeft de akkerbouw en vollegrondstuinbouw goede ontwikkelingsmogelijkheden. Schaalvergroting en intensivering zullen de komende jaren de algemene bedrijfsstrategie van de akkerbouwers zijn. Daarbij neemt de diversiteit in schaalgrootte en soort activiteiten toe. Door de specialisatie zijn de agrariërs genoodzaakt vanwege de vruchtwisseling gronden te huren of te ruilen met collega-akkerbouwers of met veehouders. De samenwerking met de veehouderij op het gebied van mest en grondruil voor de vruchtwisseling biedt kansen.

In de vollegrondstuinbouw zal schaalvergroting en teeltspecialisatie bedrijfsstrategieën zijn. Onder andere in het gebied tussen Drunen en Vlijmen is ruimte voor de verdere versterking van de vollegrondstuinbouw. In het kader van de 'herstructurering glastuinbouw Heusden' zullen binnen dit gebied mogelijkheden moeten zijn voor omschakeling of verplaatsing van vollegrondstuinbouwbedrijven die weg moeten uit het te ontwikkelen glastuinbouwgebied bij Heusden. Wij zullen hiervoor in overleg met de betrokken agrariërs, de ZITO en de gemeente een passende oplossing zoeken.

Wij willen voldoende ontwikkelingsruimte geven aan de akkerbouw en vollegrondstuinbouw, door:

- meewerken aan schaalvergroting;
- ruimte bieden voor voldoende grote bouwblokken;
- mogelijkheden bieden voor samenvoeging van bedrijven,
- verbeteren van de verkavelingssituatie (waarbij ook de kavelgrensbeplanting betrokken moet worden)

Hierbij streven wij naar het voorkomen van een aantasting van landschaps-, natuur- en cultuurhistorische waarden. Indien dit onoverkomelijk is zoeken wij naar mogelijkheden voor compensatie.

Hiernaast zal de verbetering van de landbouwkundige situatie bij integrale projecten onderdeel zijn van de gebiedsgerichte aanpak. Zo zal bij beek- of kreekherstel de verbetering van de ruimtelijke structuur van de landbouw meeliften met inrichtingsprojecten in het gebied. Door een dergelijke gebiedsgerichte aanpak ontstaat er een zogenaamde win-win situatie: zowel doelstellingen voor de beek of kreek als doelstellingen voor de landbouw worden ingevuld. Door daadwerkelijk wat te bieden aan de agrariërs in het gebied, ontstaat er ook draagvlak voor de verkoop of ruil van gronden ten behoeve van het herstel van de beek of kreek. Een andere

vorm van een win-win situatie in een gebiedsgerichte aanpak is dat agrariërs een bijdrage kunnen leveren aan de instandhouding van natuur en landschapswaarden door kavelgrensbeplanting te betrekken bij kavelaanpassingen.

Grondgebonden melkveehouderij

In de Wijde Biesbosch wordt een groot belang gehecht aan een gezonde grondgebonden melkveehouderij. Het gebied biedt voor deze sector een goed duurzaam ontwikkelingsperspectief. Bovendien kan zij een grote rol spelen bij het beheer van natuur- en landschapswaarden. Projecten gericht op een versterking van de grondgebonden melkveehouderij zullen dan ook waar mogelijk ondersteund worden door ons. Wij willen voldoende ontwikkelingsruimte geven aan de grondgebonden melkveehouderij. Aandachtspunten daarbij zijn:

- meewerken aan schaalvergroting;
- ruimte bieden voor voldoende grote bouwblokken;
- mogelijkheden bieden voor samenvoeging van bedrijven;
- verbeteren van de verkavelingssituatie
- aanwijzen gebieden voor inzet Koopmansgelden.

Ook in integrale projecten zal het verbeteren van de structuur van de melkveehouderij een onderdeel zijn evenals het streven naar win-win situaties, net als hierboven reeds beschreven is bij de akkerbouw en vollegrondstuinbouw.

Naast de grondgebonden melkveehouderij komen er in de Wijde Biesbosch ook enkele grondgebonden rundveebedrijven voor. Dit is een beperkte tak. Gelet op de huidige bedrijfsstructuur zijn hiervoor op korte termijn geen structuurversterkende maatregelen nodig.

In de Wijde Biesbosch liggen verschillende kwetsbare gebieden. Dit zijn de natuurgebieden, natuurbeheersgebieden, beken en kreken, beschermingsgebieden voor grondwater, zoekgebieden voor waterberging, leefgebieden van kwetsbare soorten en RNLE'n. Het kan hier zijn dat de druk van de melkveehouderij op milieu en natuurwaarden te hoog is. In deze gebieden zetten wij dan ook in op extensivering van de melkveehouderij. Wij geven prioriteit aan de natte natuurplek en de beïnvloedingszones daarom heen die binnen de 1^e uitvoeringsperiode worden opgepakt (zie hoofdstuk 4). Maar ook indien zich elders binnen de andere kwetsbare gebieden kansen voordoen willen wij dat deze worden benut. De gebieden waar wij streven naar extensivering van de melkveehouderij zijn weergegeven op plankaart 2.

Door extensivering van de melkveehouderij wordt een bijdrage geleverd aan vermindering van de milieudruk; vermindering van de nitraatuitspoeling, bestrijding van verdroging, vermindering van fosfaatuit- en afspoeling en vermindering van de ammoniakuitstoot. Met name in de zandgebieden kan dit effectief zijn. In kleigebieden is de problematiek kleiner en levert extensivering van de melkveehouderij in een aantal gevallen minder milieuwinst op. Per geval zal bekeken moeten worden of de extensivering zinvol is.

Extensivering kan mede gestimuleerd worden door Koopmansgelden. Daarnaast worden ook andere instrumenten ingezet: kavelruil en herverkaveling.

Fruitteelt

Hoewel fruitteelt op dit moment nog maar beperkt voorkomt (met name in het Land van Heusden en Altena en bij Waspik) heeft deze sector, naast de boomteelt, goede toekomstperspectieven. Voornamelijk in het kleigebied zal de fruitteelt zich kunnen ontwikkelen. Deze gebieden zijn weliswaar open gebieden, maar wij zijn van mening dat met een goede situering en landschappelijke inpassing van de fruitteelt dit open karakter behouden kan blijven. Ook de mogelijkheden voor nachtvorstbestijding vormen een belangrijk aandachtspunt.

De ZLTO heeft aangegeven dat de provinciale beleidsregels die er zijn ten aanzien van teeltondersteunende voorzieningen zoals windsingels en kappen echter wel belemmeringen opleveren. De wijze waarop is echter op dit moment nog onvoldoende onderbouwd. Daarom willen wij op voorhand niet tornen aan het beleid zoals vastgelegd in onze Beleidsnota Teeltondersteunende voorzieningen. Wel staan wij, zoals dat voor alle beleid geldt, vanzelfsprekend open, om op basis van goed onderbouwde voorstellen en evenwel binnen de specifieke mogelijkheden binnen het betreffende gebied, een beleidsaanpassing of andere oplossing serieus te bezien (zie ook paragraaf 8.3.2). Binnen een RNLE zullen de mogelijkheden voor verruiming beperkter zijn. Bij een eventuele verruiming van de mogelijkheden voor teeltondersteunende voorzieningen zullen wij de mogelijkheden voor een koppeling met groen-blauwe dooradering meenemen. Ook in de fruitteelt is een verdere verbetering van de verkaveling in een aantal gevallen wenselijk. Daarbij kan gedacht worden aan kavelruil en kavelaanpassingen in combinatie met een op de teelten gerichte verplaatsingsregeling. Dit laatste houdt in dat bij kavelruil de overschakeling naar nieuwe kavels gefaseerd plaatsvindt. De fruitbomen worden eerst op de nieuwe kavels ingeplant en krijgen de tijd om te groeien (ongeveer 3 jaar). Pas dan is een rendabele bedrijfsvoering mogelijk op de nieuwe kavels en vindt de daadwerkelijke kavelruil plaats. Daarnaast kunnen ook voor de fruitteelt instrumenten tot bedrijfsvergroting worden ingezet zoals samenvoegen van bedrijven en grondbankfinanciering.

Boomteelt

In het zuidwestelijk deel van de Wijde Biesbosch is de boomteelt goed ontwikkeld. Tussen Wagenberg en Terheijden liggen een aantal perspectievolle boomteeltbedrijven. Ook in het gebied tussen Oosterhout en Breda is een groot areaal in gebruik door de boomteelt. In dit gebied vormt deze teelt echter een knelpunt voor de ontwikkeling van de landschapsecologische zone tussen Breda en Oosterhout, voor de ecologische koppeling van de diverse natuurgebieden zoals Vrachelse Heide en Boswachterij Dorst, voor de waterkwaliteit van het grondwaterbeschermingsgebied en voor de realisatie van de ecologische hoofdstructuur en een daaraan gekoppeld hydrologisch herstel in het kader van de landinrichting Teteringen.

Op de ambitiekaart (plankaart 1) is een tweetal gebieden aangewezen in de Wijde Biesbosch waar boomteelt goede ontwikkelingskansen heeft. Boomteelt zal hier gestimuleerd worden, bijvoorbeeld door verbetering van de verkaveling en optimalisering van de waterhuishouding. De gebieden liggen tussen Wagenberg en Terheijden en bij Steenoven.

In Wagenberg zijn boomteeltbedrijven reeds sterk vertegenwoordigd en de grond is hier geschikt: leemhoudende gronden. Daarnaast is dit gebieden vanuit het oogpunt van landschap (inclusief cultuurhistorie, archeologie en aardkundige waarden), natuur en waterhuishouding minder kwetsbaar.

In Steenoven is op dit moment nog geen boomteelt. Vanuit de lagenbenadering (waterhuishouding, bodemstructuur) biedt dit gebied echter wel kansen voor een ontwikkeling van boomteelt. Het gebied heeft echter ook hoge landschappelijke waarden. Ondanks deze waarden willen wij dit gebied inzetten om het knelpunt van de boomteelt in het gebied tussen Oosterhout en Teteringen aan te pakken. De winst die in dat gebied gerealiseerd kan worden vinden wij belangrijker dan het eventuele verlies aan landschappelijke kwaliteiten in het gebied Steenoven. Gezien de landschappelijke waarden willen wij het gebied Steenoven alleen inzetten voor het oplossen van het knelpunt van de boomteelt in het gebied tussen Oosterhout en Teteringen. In beide gebieden willen wij de ontwikkeling van de boomteelt stimuleren door onder andere uitbreiding, omschakeling en verplaatsing van bedrijven in en naar deze gebieden mogelijk te maken, teeltondersteunende voorzieningen binnen de draagkracht van het gebied mogelijk te maken en de waterhuishouding hierop af te stemmen. Ten behoeve van een verbetering van de verkaveling kan een gefaseerde verplaatsingsregeling worden ingezet, vergelijkbaar met die bij de fruitteelt.

Voor het vormgeven van bovenstaand beleid ten aanzien van nieuwvestiging en omschakeling zullen nog nader criteria worden ontwikkeld.

Glastuinbouw

Wij willen de ontwikkeling van glastuinbouw sturen. Als overal in de Wijde Biesbosch een aantal kassen verschijnt, geeft dat een rommelig beeld in het landschap. Concentratie van kassen is dus gewenst. Daarnaast ligt er een aantal bedrijven in kwetsbare gebieden, zoals de Langstraat, of solitair in het (open) landschap of in toekomstige uitbreidingsgebieden voor wonen en werken, zoals bij Vlijmen. Wij willen actief meewerken aan de verplaatsing van deze bedrijven. Wij hebben een aantal locaties aangewezen waar de glastuinbouw ontwikkelingsmogelijkheden krijgt: vestigingsgebieden en doorgroeigebieden (zie ambitiekaart (plankaart 1)). In de aanwijzing van deze locaties is rekening gehouden met natuurwaarden, het landschap en de waterhuishoudkundige situatie. Ook is daarbij de Partiele Herziening Streekplan Noord-Brabant 2002 betrokken. Overleg met de provincie, gemeenten, ZLTO en BMF is nodig om te komen tot een nadere uitwerking en begrenzing van de voorgestelde locaties.

In vestigingsgebieden is ruimte voor nieuwvestiging van glastuinbouwbedrijven. De gemeenten zijn verantwoordelijk om de gebieden nader te begrenzen. Wij vinden het voor het draagvlak wenselijk dat dit in overleg gebeurt met ZLTO, BMF en eventueel het waterschap. In deze nader begrensde vestigingsgebieden zullen de gemeenten moeten bepalen tot welke omvang individuele bedrijven mogen groeien. Hierbij geldt dat de omvang van glastuinbouwbedrijven in vestigingsgebieden in beginsel alleen mag worden beperkt, voor zover dat noodzakelijk is in verband met ter plaatse aanwezige waarden en belangen van natuurlijke, landschappelijke, cultuurhistorische, water- en bodemhuishoudkundige of milieuhygiënische aard.

Wij hebben het gebied Vlijmen-Haarsteeg en de Plukmadese Polder bij Made als vestigingsgebied aangewezen. Deze gebieden komen overeen met het zoekgebied in het Streekplan. Wij vragen speciale aandacht voor een goede landschappelijke inpassing van deze gebieden.

In de doorgroeigebieden is ruimte voor doorgroei van bestaande glastuinbouwbedrijven met een bovenmaat die ruim genoeg is voor een duurzame bedrijfsontwikkeling. In deze gebieden moet ook ruimte zijn voorerschikking van bouwblokken van bestaande bedrijven om zodoende de doorgroei en nieuwvestiging van bedrijven binnen het gebied mogelijk te maken.

Conform de definitie van de Partiele herziening Streekplan Noord-Brabant 2002 is een doorgroeigebied in sommige gevallen op beperkte schaal (enkele bedrijven) ook nieuwvestiging van glastuinbouwbedrijven mogelijk wanneer sprake is van sanering van een bedrijf ter verbetering van de ruimtelijke kwaliteit. Wij willen deze ruimte ook bieden voor solitair liggende bedrijven die willen verplaatsen. Afhankelijk van de ruimtelijke inrichting en randvoorwaarden vanuit milieu, natuur, water en landschap zal door de gemeente bepaald moeten worden voor hoeveel bedrijven er ruimte is binnen een doorgroeigebied en tot hoe groot de glastuinbouwbedrijven maximaal kunnen doorgroeien.

Doorgroeigebieden liggen bij Werkendam, Woudrichem, Andel, Vlijmen-Noord-Oost, Sprang-Capelle (GlasNat) en Oosteind.

Gelet op de lagenbenadering en de omvang van de gebieden zijn wij van mening dat in de gebieden Werkendam, Woudrichem, Oosteind en Vlijmen-Noord-Oost alleen ruimte is voor de doorgroei en eventueel herschikking van bestaande bedrijven. Voor verplaatsing van bedrijven van elders is geen ruimte.

In de doorgroeigebieden bij Andel en Sprang-Capelle is wel op beperkte schaal ruimte voor de nieuwvestiging van solitaire bedrijven of bedrijven uit kwetsbaar gebied, naast ontwikkelingsruimte voor doorgroei en herschikking van bestaande bedrijven uit het gebied. Wij staan positief tegenover ontwikkelingen om ondernemers in de streek met voorrang te bedienen, een en

ander bijvoorbeeld middels grondpolitiek nader uit te werken. Voor deze gebieden achten wij het wenselijk dat een beeldkwaliteitsplan wordt opgesteld. In het beeldkwaliteitsplan wordt aandacht besteed aan de ruimtelijke situering van de glastuinbouwbedrijven, een goede landschappelijke inpassing en de waterhuishoudkundige situatie.

Voor de gebieden Oosteind en Vlijmen Noord-Oost correspondeert de typering als doorgroeigebied niet met de aanduiding op het Streekplan. In het Streekplan zijn deze gebieden als vestigingsgebied glastuinbouw aangewezen. In Oosteind is vanuit de landschappelijke waarden slechts ruimte voor de doorgroei en herschikking van bestaande bedrijven; Vlijmen Noord-Oost is in het kader van het Uitwerkingsplan stedelijke regio Waalboss een zoeklocatie voor woningbouw op middellange termijn. Inplaatig van bedrijven van elders is in dit verband hier niet wenselijk. Wel zal binnen het gebied de mogelijkheid moeten zijn voor verplaatsing van één bedrijf om op die manier de doorgroei van de andere glastuinbouwbedrijven binnen het gebied mogelijk te maken.

Voor de glastuinbouwbedrijven buiten de doorgroe- en vestigingsgebieden geldt dat deze, overeenkomstig het beleid voor solitaire glastuinbouwbedrijven uit het Streekplan, uit kunnen breiden tot maximaal 3 ha netto glas.

Ondanks de aanduiding van de diverse glastuinbouwgebieden op de kaart denken wij dat er te weinig ruimte voor glastuinbouw zal zijn om de toekomstige ontwikkelingen op te kunnen vangen. Er zal immers nog extra ruimte gevonden moeten worden in het kader van het project herstructurering glastuinbouw Heusden en de plannen van Waalboss. Daarnaast lijkt ook de invulling van glastuinbouwlocaties in het Uitwerkingsplan Breda-Tilburg te weinig om aan de provinciale taakstelling te kunnen voldoen.

Gezien het bovenregionale belang en de koppeling met de stedelijke regio's (met name het Uitwerkingsplan Breda-Tilburg) bepleit de gebiedscommissie dat de provincie hier samen met de betrokken partijen het overleg over opstart en middels een quick-scan zoekt naar de mogelijkheden voor alternatieve locaties, waarbij naar bestaande, maar mogelijk ook naar nieuwe locaties gekeken moet worden. Wij willen dit meenemen in de evaluatie van het glastuinbouwbeleid via de Stuurgroep Glastuinbouw (vanaf voorjaar 2005).

Wij hebben samen met de ZLTO de Tuinbouwontwikkelingsmaatschappij (TOM) opgericht. Doelstelling van de TOM is het (her)ontwikkelen van duurzame glastuinbouwlocaties en het saneren van glastuinbouwbedrijven in kwetsbare gebieden. Bij de ontwikkeling van duurzame glastuinbouwlocaties kan de TOM een faciliterende en ondersteunende rol vervullen voor gemeenten en glastuinbouwondernemers.

Overige teelten

In de Wijde Biesbosch zijn er slechts enkele bedrijven met gebouwgebonden teelten als champignonenteelt of witloftrekkerij. Een grootschalige ontwikkeling in deze richting wordt op dit moment niet voorzien. Indien de behoefte aan gebouwgebonden teelten stijgt, zullen wij de gebiedscommissie vragen dit aspect nader uit te werken. De huidige bedrijven krijgen voldoende ontwikkelingsruimte.

Intensieve veehouderijen

In grote gebieden van de Wijde Biesbosch is geen intensieve veehouderij aanwezig. Ons streven is er op gericht de toename van de intensieve veehouderij te beperken. Gelet daarop vinden wij het noodzakelijk dat gemeenten beleid opnemen omtrent omschakeling in hun bestemmingsplan. Slechts om knelgevallen op te lossen, kan ruimte worden geboden op duurzame

locaties voor vestiging van intensieve veehouderij. Een duurzame locatie is een bestaand agrarisch bedrijf waar het vanuit ruimtelijk oogpunt (natuur, landschap e.d.) verantwoord is te groeien tot een bouwblok van maximaal 2,5 ha voor een intensieve veehouderij.

Specifiek in de extensiveringsgebieden intensieve veehouderij is voor extra uitbreidingsmogelijkheden in veel gevallen weinig tot geen ruimte (zie paragraaf 5.3.2). Om toch te kunnen blijven ontwikkelen, willen wij stimuleren dat het bedrijf verplaatst naar een duurzame locatie. Een analyse van de gebiedscommissie en de ZLTO maakt duidelijk dat het om negen bedrijven gaat. Niet alle negen bedrijven zullen echter de behoefte hebben om te verplaatsen. Een aantal zal binnen de geldende regelgeving voldoende ruimte zien voor een voortzetting van het bedrijf op de bestaande locatie. Andere bedrijven zullen wellicht omschakelen of stoppen door het ontbreken van een bedrijfsopvolger.

Voor de bedrijven die willen verplaatsen is in eerste instantie de ondernemer zelf verantwoordelijk voor het vinden van een andere locatie. Het Ontwikkelingsbureau Intensieve Veehouderij (OBIV) kan waar mogelijk hierbij helpen. Primair zijn hiervoor bestaande duurzame locaties in beeld op vrijkomende agrarische bedrijven. Indien dit niet mogelijk is zullen wij via maatwerk bezien wat voor andere mogelijkheden er zijn. In lijn met de notitie 'Duurzame locaties en projectlocaties' stellen wij de volgende voorwaarden aan verplaatsing naar een duurzame locatie:

- als duurzame locatie komen bestaande agrarische bedrijven in aanmerking;
- een bedrijf moet kunnen uitgroeien tot maximaal 2,5 ha;
- deze omvang moet mogelijk zijn binnen de randvoorwaarden van landschap en cultuurhistorie, natuur en milieu
- er moet voor worden gezorgd dat verplaatsing naar een bestaande locatie financieel mogelijk is

Verder stellen wij nog de volgende randvoorwaarden:

- de aldus gecreëerde inplaatsingsruimte mag niet leiden tot toename van de intensieve veehouderij binnen Wijde Biesbosch
- de vrijkomende locatie moet gevrijwaard worden voor een nieuwe ongewenste bestemming en eventuele achterblijvende bedrijfsgebouwen moeten, indien hier geen passend hergebruiksmogelijkheden voor zijn (zie ook paragraaf 10.3.3), worden gesloopt

De gemeenten hebben aangegeven dit beleid verder uit te werken in een beleidskader, waardoor een te verplaatsen ondernemer zich kan hervestigen op een duurzame locatie.

Naast bedrijfsverplaatsing uit de kwetsbare gebieden willen wij ook bedrijfsbeëindiging faciliteren. Bedrijfsverplaatsing en bedrijfsbeëindiging vinden uitsluitend op vrijwillige basis plaats. Er zijn verschillende instrumenten beschikbaar om verplaatsing en beëindiging mogelijk te maken. In hoofdstuk 11 wordt hier nader op ingegaan.

Voor bedrijven die door hun ligging in of nabij kernen, lintbebouwing of in kernranden of door uitbreiding van woon- en werkgebieden geen duurzaam ontwikkelingsperspectief hebben, moet op gemeentelijk niveau een passende oplossing worden gezocht. Op dit moment is het instrumentarium voor beëindiging of verplaatsing van deze bedrijven echter beperkt. Zo kan een ondernemer in West-Brabant, in tegenstelling tot Oost- en Midden-Brabant, waar de Reconstructiewet geldt, niet in aanmerking komen voor een sloopvergoeding voor het slopen van agrarische bedrijfsgebouwen. Het is wel mogelijk om in ruil voor het slopen van stallen of bedrijfsgebouwen extra bouw mogelijkheden te bieden in dorp of kernrand (Regeling Ruimte voor Ruimte), maar dit gaat ten koste van het woningcontingent van de betreffende gemeente. Daarnaast is het probleem van de stankhinder door de intensieve veehouderij in West-Brabant, en ook in Wijde Biesbosch, veel beperkter dan in de reconstructiegebieden (zie ook hoofdstuk 5).

Om die reden vinden wij het op dit moment te vroeg om ook rondom de dorpen, steden en andere stankgevoelige objecten zogenaamde extensiveringszones aan te wijzen. De gemeenten zullen binnen de termijn van het eerste uitvoeringsprogramma nader uitwerken om welke bedrijven het gaat en welk passend instrumentarium daarvoor kan worden ingezet.

Varkensvrije zone en veterinaire veiligheid

De Reconstructiewet schrijft de begrenzing van varkensvrije zones voor. Wij hadden hiervoor samen met de gebieds- en reconstructiecommissies een voorstel uitgewerkt, waarbij een deel van deze zones binnen het gebied van de Wijde Biesbosch vielen. De varkensvrije zones hadden een functie in het beteugelen van de verspreiding van besmettelijke ziekten en de bestrijding van deze ziekten na een eventuele uitbraak. Hierbij ging het bijvoorbeeld om de varkenspest. Op grond van besluiten van de Europese Commissie (beschikking 2003/859/EG d.d. 5 december 2003) is het nu mogelijk om bij een uitbraak van varkenspest de dieren te vaccineren. Uit nader onderzoek van Alterra en CIDC-Lelystad blijkt dat de varkensvrije zones nu uit veterinair oogpunt geen meerwaarde meer hebben. Dit heeft er toe geleid dat de minister van LNV aan de provincies heeft verzocht geen varkensvrije zones meer in de plannen op te nemen. In het Bestuurlijk Overleg Reconstructie (rijk en provincie) op 22 april 2004 hebben de provincies toegezegd dit verzoek in te willigen.

Aangezien de problematiek ten aanzien van de intensieve veehouderij niet zo sterk speelt in de Wijde Biesbosch, zien wij via dit gebiedsplan geen noodzaak om de veterinaire veiligheid, door onder andere de samenwerking van bedrijven op ketenniveau te versterken of anderszins maatregelen te nemen die leiden tot vermindering van veetransporten, verder te vergroten. Dit is een primaire verantwoordelijkheid voor het agrarische bedrijfsleven.

8.3.2 Randvoorwaarden ontwikkeling landbouw

Wij hebben aangegeven dat wij in het kader van het gebiedsplan in het bijzonder aandacht willen geven aan een aantal algemene en specifieke randvoorwaarden voor de ontwikkeling van de landbouw. Onder algemene randvoorwaarden worden verstaan die randvoorwaarden die volgen uit het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) en randvoorwaarden t.a.v. de omgevingskwaliteiten (waaronder de Kaderrichtlijn Water, gewasbeschermings-, natuur-, soortenbeschermings-, ammoniak- en stankbeleid). In de voorgaande hoofdstukken van dit gebiedsplan en paragraaf 8.3.1. wordt hier op ingegaan.

De specifieke randvoorwaarden betreffen de verbetering van de verkaveling, beschikbaarheid van zoet water, de mogelijkheden voor toepassing van teeltondersteunende voorzieningen en de ganzenproblematiek. Onderstaand zijn deze uitgewerkt.

Voor een goede ontwikkeling van de landbouw gelden hiernaast nog een reeks van randvoorwaarden van een goede drooglegging tot de mogelijkheid tot kennisuitwisseling. In het hoofdstuk water (hoofdstuk 4) en wonen, werken en leefbaarheid (hoofdstuk 10) is hier nader op ingegaan.

Verbeteren verkaveling

Wij zullen samen met de gebiedscommissie projecten ten behoeve van het optimaliseren van de bedrijfsstructuur ondersteunen en faciliteren, uiteraard binnen de mogelijkheden die de omgevingskwaliteiten stelt. Binnen het uitvoeringsprogramma is er ruimte voor projecten op onder andere de volgende gebieden:

- verbetering van de verkaveling door kavelruil en kavelaanpassingen;
- ondersteunen van bedrijfsvergroting zoals het samenvoegen van bedrijven en grondbank-financiering.

Zoals bij de verschillende sectoren reeds beschreven zal de verbetering van de landbouwkundige situatie bij integrale projecten onderdeel zijn van de gebiedsgerichte aanpak. Op deze

manier ontstaat een win-win-situatie waarmee zowel de landbouw als de andere doelstellingen uit het gebiedsplan gebaat zijn.

Zoet water

De beschikbaarheid van zoet water is een belangrijke randvoorwaarde voor de ontwikkeling van de landbouw. Het is daarom belangrijk om de zoetwatervoorziening voor de toekomst zoveel mogelijk te verzekeren. In de uitvoering van het gebiedsplan zal hier zeker aandacht aan besteed worden. Hoe de zoetwatervoorziening vorm moet krijgen, is nog niet bekend, het is nog onderwerp van studie (zie ook paragraaf 4.3.1). Functiecombinaties, bijvoorbeeld met waterberging, worden hierbij betrokken.

Op de langere termijn moet de landbouw ook rekening houden dat de beschikbaarheid van zoetwater, met name in de zomerperiodes als gevolg van een toenemende schaarste aan zoetwater, niet altijd gegarandeerd kan blijven. Het is daarom wenselijk dat er een spoor wordt uitgezet voor ontwikkelingen (o.a. technische ontwikkelingen, landbouwkundige innovaties, andere teelten) die aansluiten op deze mogelijke schaarste.

Teeltondersteunende voorzieningen

Met het intensiever worden van de teelten is ook de behoefte aan toepassing van teeltondersteunende voorzieningen groter geworden. Door de ZLTO en de gebiedscommissie is aangegeven dat voor sommige teelten onze Beleidsnota Teeltondersteunende Voorzieningen te beperkend lijkt. Bijvoorbeeld voor de fruitteelt. Deze kan als neventak een belangrijke bijdrage leveren aan het inkomen van de agrariër. Daartoe is volgens de agrariërs echter een groter oppervlak aan teeltondersteunende voorzieningen nodig dan conform de Nota is toegestaan, namelijk minimaal 3 ha. Voor de boomteelt en de vollegrondstuinbouw leeft ook de wens voor ruimere mogelijkheden van de toepassing van teeltondersteunende voorzieningen. De wijze waarop is echter op dit moment naar onze mening nog onvoldoende onderbouwd.

Daarom willen wij op voorhand niet tornen aan het beleid zoals vastgelegd in onze Beleidsnota Teeltondersteunende voorzieningen. Wel staan wij, zoals dat voor alle beleid geldt, vanzelfsprekend open, om op basis van een goed onderbouwde behoefteraming en analyse van de knelpunten en evenwel binnen de specifieke mogelijkheden binnen het betreffende gebied, een beleidsaanpassing of andere oplossing serieus te bezien. Als aandachtspunt hierbij geldt wel dat een verruimde toepassing niet ten koste mag gaan van de omgevingskwaliteiten, waaronder landschapswaarden, aanwezige of potentiële natuurwaarden en de waterhuishouding. Tevens zullen wij dan bekijken of aan deze verruiming een versterking van de groen-blauwe dooradering gekoppeld kan worden.

Via de Stuurgroep Glastuinbouw zal het beleid voor de teeltondersteunende voorzieningen geëvalueerd worden en dit kan later leiden tot een eventuele bijstelling van dit gebiedsplan.

Verplaatsing

Voor een duurzame ontwikkeling van de landbouw is het in een aantal gevallen het beste dat een bedrijf verder gaat op een andere locatie. In de lijn van het Streekplan zal daarvoor in eerste instantie gekeken moeten worden naar een duurzame locatie op een vrijkomend agrarisch bedrijf of ander bestaand niet-agrarisch bedrijf. De onderverdeling van de diverse landbouwsectoren in het gebiedsplan en op de ambitiekaart geven richting waar dit kan.

De gemeenten werken hieraan mee. Uiteraard moet het bedrijf ook passen binnen de randvoorwaarden van de omgevingskwaliteit. Daarnaast zal per individueel geval bekeken worden of deze verplaatsing gepaard kan gaan met kwaliteitsverbetering op de oude locatie of elders in het gebied.

Wanneer hergebruik om aantoonbare redenen echter niet mogelijk zijn wij bereid om via maatwerk naar andere oplossingen te zoeken.

Ganzenproblematiek

De aanwezigheid van grote aantallen ganzen leidt in veel landbouwgebieden in de directe omgeving van de Biesbosch tot aanzienlijke schade, doordat zij vaak hele percelen grasland kaalvreten. Wij zijn samen met het Ministerie van LNV in overleg om binnen de provincie gebieden aan te wijzen als foerageergebied voor overwinterende ganzen en smienten. Het is de bedoeling dat in deze gebieden deze vogels van 1 oktober tot en met 30 april met rust worden gelaten, waarbij de boer ganzenschade aan zijn landbouwgewassen altijd krijgt vergoed en op vrijwillige basis SAN-pakketten voor ganzenbeheer kan afsluiten. Buiten deze gebieden dienen de ganzen te worden verjaagd waarbij ter ondersteuning van de verjaging, op basis van een door de provincie aan de Faunabeheereenheid te verlenen ontheffing, aanvullend afschot wordt toegestaan. Het streven is dat de regeling met bijbehorende gebieden per 1 juni 2005 in werking kan treden. In dit gebiedsplan sluiten wij bij deze regeling aan.

8.3.3 Duurzame productie en mestverwerking

Biologische landbouw en duurzame landbouw kunnen bijdragen aan natuur- en milieudoelstellingen. Vooral in gebieden met waarden voor natuur, landschap, milieu of water is deze vorm van landbouw gewenst. Wij willen een duurzame productie daarom met name stimuleren in kwetsbare gebieden zoals brongebieden en beekdalen, grondwaterbeschermingsgebieden, leefgebieden voor kwetsbare soorten en overige GHS-landbouwgebieden, RNLE'n, landschapsecologische zone, gebieden met landschappelijke en cultuurhistorische waarden en (zoek)gebieden voor waterberging.

Er zit veel innovatiekracht in de sector. Zij werkt al jaren aan projecten die moeten bijdragen aan een duurzamere bedrijfsvoering, bijvoorbeeld op het gebied van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen of toediening van meststoffen.

Om een duurzame productie verder te stimuleren neemt de commissie in het uitvoeringsprogramma (pilot)projecten op die bijdragen aan energiebesparing en het verkrijgen van gesloten, schone productiesystemen op bedrijfs-, keten- en gebiedsniveau.

De groei van het aantal biologische bedrijven is sterk afhankelijk van de ontwikkelingen van de markt. Taak van de biologische boeren is om vraaggericht te produceren. Dit kan grootschalig betekenen waarbij grote hoeveelheden geproduceerd worden met geringe marges. Of juist kleinschalig met de nadruk op kwaliteitsproductie, waarbij bijvoorbeeld in regionale ketens wordt gewerkt aan streekproducten.

Voor zowel grootschalige als kleinschalige productie is de afzetstructuur van de biologische producten heel belangrijk. Het product moet de weg naar de consument kunnen vinden. De consument is te vinden in supermarkten en boerderijwinkels maar ook in ziekenhuizen, bedrijfskantines en restaurants.

In het uitvoeringsprogramma zullen voornamelijk projecten op het gebied van voorlichting, samenwerking in verwerking van producten en versterking van afzetstructuren worden opgenomen.

Voor verbetering van de bedrijfsstructuur van biologische bedrijven of bedrijven met een duurzame(re) productie kan gedacht worden aan het verbeteren van de verkaveling. Dit kan door kavelruil en kavelaanpassingen in combinatie met een op de teelten gerichte verplaatsingsregeling. Dit laatste houdt in dat bij kavelruil rekening gehouden wordt met de 2-jarige termijn voor biologische bedrijven waarbij geen kunstmest en gewasbeschermingsmiddelen op de grond gebruikt mogen worden. Pas dan kunnen de producten van die grond het biologische keurmerk krijgen. In de Wijde Biesbosch is een redelijk evenwicht tussen mestproductie en mestafname. Wij stimuleren de samenwerking tussen agrarische bedrijven zodat dit 'mestevenwicht' in de regio benut kan worden. Vanwege het bestaande mestevenwicht in de Wijde Biesbosch is er voor

ons in het kader van dit gebiedsplan geen directe noodzaak aanwezig om initiatieven voor mestbewerking en mestverwerking actief te ondersteunen.

8.3.4 Verbrede landbouw

Algemeen

De landbouw is één van de belangrijkste dragers van het landschap van de Wijde Biesbosch, zowel landschappelijk als economisch. Om het landschap en de sociale en economische betekenis voor de toekomst te behouden is het van belang dat agrariërs een goed inkomen kunnen blijven genereren in het gebied. Enerzijds zal dit gebeuren door schaalvergroting, intensivering en specialisatie. Anderzijds ontstaat steeds meer de behoefte om de inkomensbasis van agrariërs te verbreden door bijvoorbeeld toeristische activiteiten te ontwikkelen, aan natuur- en landschapsbeheer te doen of nieuwe economische dragers te ontwikkelen. Ook het streven naar multifunctioneel grondgebruik zoals bijvoorbeeld bij waterbergingsgebieden, biedt hiervoor kansen.

In eerste instantie worden initiatieven voor verbreding door de sector zelf opgepakt. Binnen de mogelijkheden van het ruimtelijke beleid kunnen (voormalige) agrarische bedrijfsgebouwen worden benut voor verbrede activiteiten die zijn afgestemd op de omgeving (zie ook paragraaf 10.3). Hiervoor is recentelijk de nota Buitengebied in ontwikkeling vastgesteld.

In juli 2004 hebben ZLTO, de Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij (BOM), de Rabobanken en het Kenniscentrum Duurzame Stad- en Streekontwikkeling (KDS) een samenwerkingsverband opgericht: Agro & Co. Wij nemen hieraan deel na definitieve goedkeuring van Provinciale Staten in het najaar van 2004. Agro & Co gaat zich op drie terreinen bewegen:

- Productie, verwerking, distributie en verkoop van agrarische producten, voeding of non-food.
- Verbreding
- Koppelingen met projecten die met groene ruimte te maken heeft (bijvoorbeeld de versterking van landgoederen).

Daarbij behoort financiële ondersteuning van ondernemers met innovatieve plannen, hetgeen bijvoorbeeld het geval kan zijn bij omschakelende agrariërs, tot de mogelijkheden.

Daarbij gelden wel strenge criteria zoals de mate van creativiteit en toegevoegde waarde.

Verbreding in natuur en landschap

Voor verbreding op het gebied van natuur en landschap liggen kansen in de gebieden die beschreven staan in de hoofdstukken 'landschap' en 'natuur' (zie hoofdstukken 6 en 7). Dit zijn de gebieden met bepaalde natuur- of landschapswaarden of waar deze waarden versterkt of ontwikkeld worden. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan agrarisch natuurbeheer en landschappelijke inpassing van glastuinbouw, maar in algemene zin ook aan het produceren binnen de randvoorwaarden vanuit natuur, landschap en milieu (zie hoofdstuk 5 en paragraaf 8.3.2). Maar de commissie heeft aangegeven ook kansen in andere gebieden niet te willen laten lopen.

Verbreding in water

In de zoekgebieden voor waterberging liggen kansen voor de combinatie van landbouw en waterberging. In ruil voor een vergoeding kan dan bijvoorbeeld landbouwgrond tijdelijk onder water staan (blauwe dienst). Ook in de gebieden die aangeduid zijn als 'functie afgestemd op de waterkwantiteit' is het leveren van blauwe diensten mogelijk. In hoofdstuk 4 is een en ander reeds uitgewerkt. Het Spiegelproject Overdiepse Polder is een goed voorbeeld van een koppeling van landbouw en waterdoelen. Mogelijk biedt ook het plan om de Noordwaard in te zetten voor rivierverruiming een duurzaam perspectief voor de combinatie van agrarische functies en waterberging. Bij de uitwerking van het plan voor de Noordwaard zal dit worden gezien.

Op de ambitiekaart zijn bepaalde gebieden aangegeven waar waterkwaliteit vooruitlopend op de Kaderrichtlijn Water dient te verbeteren (functie afgestemd op waterkwaliteit). Hier zal de commissie, in het kader van de uitvoering, projecten stimuleren die gericht zijn op het verminderen van het gebruik van meststoffen en gewasbeschermingsmiddelen of het beperken van de uitspoelingen van deze stoffen naar het grond- en oppervlaktewater. Hiervoor worden binnen de provincie 3 pilots opgezet, waarna het in andere gebieden geïmplementeerd kan worden (zie hoofdstuk 4). Zover maatregelen negatieve effecten hebben op de landbouwkundige bedrijfsvoering, worden tussen het waterschap en desbetreffende agrariërs afspraken gemaakt over vergoedingen.

Verbreding in recreatie en toerisme

Het gebied rondom de Biesbosch, de oeverwal in het Land van Heusden en Altena, het zogenaamde Gat van den Ham, het gebied rondom Oosterhout en het Langstraatgebied bieden de meeste kansen voor verbreding in de recreatief-toeristische sfeer. Rondom Oosterhout is recreatie en toerisme reeds het sterkst ontwikkeld. In de andere gebieden bieden de natuur, het landschap of de cultuurhistorie goede aanknopingspunten (zie ook paragraaf 9.3). Maar ook in de rest van de Wijde Biesbosch liggen kansen, bijvoorbeeld in de buurt van de kernen of aan recreatieve routes. Of een bepaalde recreatief-toeristische neventak kansen maakt, is afhankelijk van de vraag hiernaar op die bepaalde locatie en de ruimtelijke randvoorwaarden (o.a. natuur- en landschapswaarden). Voor alle recreatief-toeristische ontwikkelingen bij agrarische bedrijven geldt dat het goed moet passen in de omgeving, en geen belemmering mag vormen voor de agrarische bedrijvigheid in het gebied of geen negatief effect mag hebben op de natuurlijke en landschappelijke kwaliteiten van de omgeving. Initiatieven binnen de GHS moeten daartoe passen binnen de mogelijkheden die het Afsprakenkader Recreatie en Toerisme daarvoor geeft.

Verbreding in zorg

Zorgboerderijen worden een steeds meer geaccepteerd en gewaardeerd fenomeen. Binnen een zorgboerderij wordt de productie van gewassen en/of het houden van dieren gecombineerd met geestelijke of lichamelijke gezondheidszorg. De patiënten helpen mee op de boerderij. Zorgboerderijen kunnen in principe overal (sterk afhankelijk van de markt), mits de landbouwkundige, landschappelijke en/of natuurlijke kwaliteiten van het gebied niet worden aangetast.

9 Recreatie en toerisme

9.1 Huidige situatie

Algemeen

Toerisme en recreatie in de Wijde Biesbosch zijn over het algemeen nog beperkt ontwikkeld. Het gebied kenmerkt zich als een bundeling van min of meer op zichzelf staande clusters. De onderlinge relaties tussen deze clusters zijn beperkt, met uitzondering van die met Nationaal Park de Biesbosch. Deze koppeling wordt echter nog onvoldoende benut, in het bijzonder in promotionele zin. Daarnaast kan de relatie tussen de clusters worden versterkt. Water en natuur en landschap kunnen hierin als bindende elementen een grote rol spelen. De kansen van de Wijde Biesbosch voor de recreant en toerist van buiten het gebied kunnen nog aanzienlijk worden vergroot.

Natuur en landschap

De natuur is een belangrijk decor voor recreatie en toerisme. Natuur en landschap kennen in de Wijde Biesbosch grote verschillen. Het Nationaal Park de Biesbosch is een grote trekker, maar ook de Boswachterij Dorst is een aantrekkelijk gebied. Natuurorganisaties als Het Brabants Landschap, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer stellen de natuur steeds meer open voor recreatie en toerisme. Wel wordt daarbij gekeken naar de draagkracht van de gebieden. Deze is afhankelijk van het type natuur en de grootte van het gebied. Het ecologisch functioneren staat daarbij natuurlijk voorop. Door bepaalde gebieden af te sluiten en routes aan te leggen is een zekere sturing van de bezoekersstroom mogelijk. Specifiek voor het Nationaal Park de Biesbosch geldt dat dit erg gevoelig is voor teveel waterrecreatie en met name motorjachten en jetski's. In het Beheers- en Inrichtingsplan voor dit gebied zijn afspraken gemaakt over de mate toegankelijkheid van het gebied (waar welke vormen van recreatie mogen) en ook over het aantal ligplaatsen voor motorjachten in de omgeving van de Biesbosch. Ook de ZLTO zet zich steeds meer in om het platteland open te stellen voor de consument.

Cultuur en cultuurhistorie

Wijde Biesbosch is rijk aan cultuur en cultuurhistorie. Onder andere Heusden, Geertruidenberg en Woudrichem hebben een zeer rijk verleden als vestingsteden. De forten en kazematten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie getuigen van de rol die de regio op het gebied van de krijgshistorie heeft gespeeld. Monumenten uit dit verleden zijn deels goed bewaard gebleven. Het slagenlandschap van de Langstraat verhaalt de ontginningsgeschiedenis van dit gebied. In het Land van Heusden en Altena is sprake van een typisch rivierenlandschap met (oude) lintbebouwing op kronkelige dijken.

Naast de bekende cultuurhistorische elementen is er een groot aanbod aan voor het publiek onbekende cultuurhistorische elementen. Veel van deze elementen zijn op dit moment niet of nauwelijks zichtbaar in het landschap. Voorbeelden hiervan zijn de verdedigingslijnen. De regio kent een rijk geschakeerd turfverleden.

In de wijde regio (West-Brabant) zijn er zowel kleine als grote musea te vinden met zeer gevarieerde collecties. Naast de musea zijn er schouwburgen en bioscopen die het cultuuraanbod aanvullen.

Dagrecreatie

Een belangrijk deel van de aanwezige dagrecreatiemogelijkheden wordt gevormd door de routegebonden recreatie. Zo zijn er fietsroutes, wandelroutes, skateroutes en ruiterroutes. Het aanbod blijft echter sterk achter vergeleken met andere gebieden in Brabant en de rest van Nederland.

Andere vormen van dagrecreatie zijn per gemeente en per kern zeer verschillend. Veel dagrecreatie is cultuur(historisch)-, water- of natuurgebonden. De belangrijkste trekker is het Nationaal Park De Biesbosch: het heeft een grote aantrekkingskracht op dagrecreanten uit de verre omtrek die het gebied aandoen met een rondvaartboot of al varend met de eigen boot of kano. De Ruige Route rondom en door de Biesbosch biedt wandelaars uitermate goede mogelijkheden om de natuur en cultuur van dit gebied te beleven.

Andere bekende toeristische dagrecreatieve trekpleisters heeft Wijde Biesbosch zelf niet. Wel liggen net buiten het gebied 2 grote attractieparken (de Efteling en het Land van Ooit) en het Nationaal Park Loonse en Drunense Duinen. De historische centra van 's-Hertogenbosch en Breda trekken veel (winkelend) publiek. Ook vermeldenswaardig is de concentratie van keuken- en meubelzaken bij Waalwijk. Vooral op koopzondagen is het daar zeer druk.

In het gebied zelf zijn een aantal kleinschalige dagrecreatie-voorzieningen, bijvoorbeeld de Kurenpolder en de boswachterij Dorst. Er ligt ook een aantal golfbanen in de Wijde Biesbosch. Verschillende gemeenten willen in de toekomst ruimte bieden voor de aanleg van een golfbaan, omdat de (recreatieve) golfsport sterk in opkomst is. Er is een relatief groot aanbod aan natuurlijk open zwemwater.

Verblijfsrecreatie

De verblijfsrecreatie in de Wijde Biesbosch is matig ontwikkeld. Er is grofweg een tweedeling te maken binnen het gebied. De ene helft van de bedrijven ligt aan het water. Dit zijn veelal kleinere kampeerbedrijven. De ander helft en nagenoeg alle groepsaccommodaties bevinden zich in de regio Oosterhout. Deze liggen bijna allemaal tegen of in bos- en natuurgebieden. Vooral de verblijfsrecreatie van de Katjeskelder en de Kurenpolder hebben een regionale toegevoegde waarde in termen van werkgelegenheid en bestedingen. De overige verblijfsaccommodatie is relatief kleinschalig en sterk gericht op vaste kampeerplaatsen; de gasten staan hier een groot deel van het jaar op hun 'vaste' plek. Er is ruimte nodig voor produktvernieuwing en kwaliteitsverbetering. Voor sommige bedrijven die in of aan de rand van natuurgebieden liggen kan dit op gespannen voet staan met aanwezige natuur- en landschapswaarden. Agro(verblijfs)toerisme is zeer beperkt ontwikkeld. Het gaat dan vooral om kleinschalige minicampings op een boerenbedrijf.

In verschillende plaatsen in de regio zijn hotels en pensions gevestigd. Met name in steden als Oosterhout en Waalwijk zijn meerdere hotels te vinden.

Waterrecreatie

De waterrecreatie is door de ligging aan de grote rivieren en de aanwezigheid van de Biesbosch, wel sterk ontwikkeld. Vormen van waterrecreatie zijn: (toer)varen, vissen, uitkijken over het water en wandelen, fietsen of autorijden langs het water. De toervaart is hiervan het belangrijkste. Deze sector is de laatste jaren sterk gegroeid.

Veel gemeenten hebben de afgelopen jaren geïnvesteerd in havens of zijn van plan dit in de toekomst te doen. Drimmelen is de watersportconcentratie in de regio (en in Brabant). De ontwikkeling van Waterrecreatiecentrum Drimmelen moet de diversiteit in het watersportprodukt vergroten en de relatie tussen het water en het land versterken. Ook in Lage Zwaluwe en Geertruidenberg willen gemeenten en ondernemers de waterrecreatie versterken.

De relatie tussen het water en het achterliggende land is in de meeste gevallen slecht ontwikkeld: de watersporters komen niet veel verder dan het water, de oevers en de havens. Ook de

beleving van het water vanaf het land, zoals bootjes kijken, wandelen langs het water, kan beter. Hier liggen nog aanzienlijke kansen.

Veel watergangen zijn ook bestempeld als ecologische verbindingszone. Deze functie kan conflicteren met het stimuleren van waterrecreatie, met name als de watergangen of hun oevers vrij smal zijn. Bij zulke wateren dient zeer zorgvuldig getoetst te worden of een hogere recreatiedruk wel te combineren is met de ecologische functie die op de watergang ligt.

Evenementen

Het aanbod aan kleine en grootschalige evenementen in de Wijde Biesbosch is beperkt. Elke kern of stad kent wel jaarlijks terugkerende evenementen, zoals jaarmarkten, kermissen of het carnaval, maar echte evenementen van bovenregionale of zelfs nationale bekendheid ontbreken. Een uitzondering vormen de Nationale Taptoe en het Jazzfestival in Breda, net buiten het gebied.

Trends en ontwikkelingen

Trends kunnen de toekomstige behoefte op het gebied van recreatie en toerisme voorspellen, maar zijn zelf ook aan verandering onderhevig. Op het moment van dit schrijven zijn de volgende trends en ontwikkelingen te onderscheiden.

Recreatie en toerisme worden steeds belangrijker. Mensen willen in hun 'echte' vrije tijd zoveel mogelijk genieten en zoveel mogelijk beleven. Authenticiteit, sensatie, maar ook rust zijn daarbij belangrijk. Mensen zijn moeilijker in één bepaalde doelgroep te plaatsen. Een doelgroep die in de toekomst aan belang zal toenemen zijn de senioren. Deze mensen zijn over het algemeen nog steeds erg actief.

Het aantal niet-Nederlanders neemt nog steeds toe. Of dit ook effect op de vrijetijdsbesteding van de Nederlandse bevolking heeft, is echter nog nauwelijks onderzocht.

De individualisering die een aantal jaren geleden steeds sterker werd, is op zijn retour en neemt af. Grenzen tussen verschillende branches vervagen (bijvoorbeeld winkelen, cultuuraanbod en horeca vloeien in elkaar over). Samenwerking tussen aanbiedende partijen wordt door de overheid gestimuleerd. Internet wint aan belang op het gebied van informatievoorziening aan recreant en toerist. Maatwerk en individuele benadering worden door de automatisering algemeen mogelijk.

9.2 Visie 2016

Binnen de randvoorwaarden van natuur en landschap hebben recreatie en toerisme in de Wijde Biesbosch zich verder ontwikkeld. De aantrekkelijkheid van het Nationaal Park de Biesbosch is sterk vergroot, onder andere door de uitbreidingen die in het kader van Ruimte voor de Rivier hebben plaatsgevonden. Het gebied is nu niet alleen goed toegankelijk voor de waterrecreant, maar ook per fiets of te voet kan men het gebied in. Het gebied trekt recreanten en toeristen uit het hele land en van ver daarbuiten. Gekoppeld aan de nieuwe natuur die samen met de Ruimte voor de riviermaatregelen rondom de Biesbosch tot stand gaat komen zijn er plannen voor een verblijfsrecreatiepark aan de rand van deze nieuwe natuur. Om de druk op de kwetsbare delen van het gebied niet te groot te laten worden zijn bij Hank, Werkendam en Spieringsluis een aantal recreatieve poorten aangewezen en zijn kwetsbare gebieden van de Biesbosch afgesloten van publiek. De aanwezigheid van het Nationaal Park heeft in de omgeving ervan veel kansen geboden voor extensieve vormen van dag- en verblijfsrecreatie.

De herstelde Nieuwe Hollandse Waterlinie blijkt in combinatie met andere belangrijke cultuurhistorische elementen (vesting Woudrichem, griendcultuur Uitwijksche Veld) een tweede grote trekker voor het Land van Heusden en Altena te zijn geworden. Het heeft ook een versterking

betekend voor de recreatieve mogelijkheden op de oeverwal en de watersport over de rivieren (Merwede, Afgedamde Maas). De behoefte aan verblijfsrecreatie is toegenomen en ingevuld. Ook op en langs de Bergsche Maas heeft de watersport zich verder ontwikkeld. De havenfaciliteiten bij Lage Zwaluwe, Drimmelen, Geertruidenberg, Heusden en Peerenboom en de relatie met het achterland zijn sterk verbeterd. Doordat het Oude Maasje aan de oostzijde verbonden is met de Bergsche Maas zijn de mogelijkheden voor watergebonden recreatie hier ook vergroot. Deze ontwikkelingen van de waterrecreatie zijn volledig afgestemd op de ecologische verbindingsfunctie van de watergangen.

In Oosterhout en omgeving is de verblijfsrecreatie versterkt, vooral door een kwaliteitsverbetering van de aanwezige parken in combinatie met een beperkte groei. Het aanbod aan dagrecreatieve voorzieningen is gegroeid. Voor verloren gegane natuurwaarden is nieuw groen aangelegd. Voor bedrijven waar deze kwaliteitsverbetering en beperkte groei door de aanwezige natuur- en landschapswaarden ter plekke niet mogelijk is, hebben wij samen met de gebiedscommissie meegewerkt aan het vinden van een andere passende locatie of andere vorm van kwaliteitsverbetering.

Ook in de Langstraat zijn de kansen voor (extensieve vormen van) recreatie toegenomen, vooral als gevolg van de aanwezige cultuurhistorische en natuurwaarden en een versterking en promotie van het slagenlandschap.

9.3 Het plan

De regio bestaat uit een optelsom van losse, op zichzelf vaak goede, toeristisch-recreatieve elementen. Met als gevolg dat routestructuren op regionaal niveau matig van de grond komen en promotie van het gebied versnipperd plaatsvindt. Wij hebben daarom de volgende speerpunten naar voren gebracht: groeikansen voor het watersportproduct, meer samenhang in het gebied, kwaliteitsverbetering en product vernieuwing, groei in aantal toeristische accommodaties, stimulering van meer bovenlokale dagrecreatieve bestemmingen (die als trekker kunnen functioneren), versterking van cultuurhistorische elementen en promotie van het gebied.

De toeristisch-recreatieve ontwikkelingen van de Wijde Biesbosch zijn vertaald op de ambitiekaart. Op de kaart zijn vijf typen gebieden te onderscheiden: projectlocatiegebied, intensief recreatief gebied, kansrijk extensief recreatief landelijk gebied, stedelijk uitloopgebied, kansrijk extensieve waterrecreatie. Daarnaast zijn recreatieve poorten aangeduid. Een beschrijving van de begrippen is opgenomen in bijlage 3.

Op de kaart zijn de mogelijkheden van de diverse gebieden in de Wijde Biesbosch aangeduid. Op hoofdlijnen wordt voor de diverse deelgebieden in de Wijde Biesbosch de volgende toeristisch-recreatieve ontwikkelingen voorgestaan.

9.3.1 Intensieve recreatie

Een aantal gebieden binnen de Wijde Biesbosch is geschikt voor een intensief recreatief gebruik. Bij intensieve recreatie gaat het om vormen van openluchtrecreatie waarbij sprake is van één groot bedrijf of een sterke concentratie aan recreatievoorzieningen en waarbij relatief veel mensen per oppervlakte-eenheid aanwezig zijn. Meestal is de beleving van het landschap of de omgeving niet het hoofddoel. Binnen het gebiedsplan is voor de intensieve recreatie onderscheid gemaakt in gebieden waar de ontwikkeling of uitgroei van een grootschalige locatie mogelijk is (projectlocatiegebied) en gebieden waar een verder doorontwikkeling of uitgroei, als gevolg van natuur- of landschapswaarden, andere functies of bedrijfseconomische redenen beperkter is (intensief recreatief gebied).

Projectlocatiegebieden

Wij hebben vijf projectlocatiegebieden aangewezen: Almkerk, Geertruidenberg, Lage Zwaluwe, Drimmelen en Heusden. Hier is een clustering mogelijk van grootschalige en kleinschalige verblijfsrecreatieve bedrijven, dagattracties, intensieve watersportlocaties, intensieve toeristisch-recreatieve voorzieningen en openluchtrecreatie-gebieden. Een projectlocatiegebied biedt ruimte voor kwaliteitsverbetering, product vernieuwing en kwaliteitsuitbreiding van de bestaande bedrijven (grootschalig en kleinschalig) of voor (incidentele) nieuwvestiging. Er is geen overlap van deze gebieden met GHS-natuur.

Bij Almkerk is ruimte voor de ontwikkeling van verblijfsrecreatie, gecombineerd met een versterking van de dagrecreatie (golfbaan). Op deze manier willen wij bereiken dat bezoekers van het Land van Heusden en Altena langer in het gebied verblijven. Zeker wanneer de Biesbosch als dagrecreatieve trekker in betekenis toeneemt is hier zeker behoefte aan. De aard en omvang van de ontwikkelingen moeten passen bij de maat en schaal van het gebied en afgestemd zijn op andere functies en plannen, zoals (regionale) waterberging en het project 'groene koppeling' van de gemeente Woudrichem, gericht op de versterking van de omgevingskwaliteit van het gebied. Bij Geertruidenberg en Heusden willen we, samen met de commissie, de watersport en het dagtoerisme stimuleren. Beide stadjes hebben een mooie vesting. In Geertruidenberg ligt een aantal verspreid liggende havens. Als gevolg van stedelijke herstructurering zullen een aantal havens op termijn de functie voor de industrie verliezen. Door deze havens geschikt te maken voor de waterrecreant, te zorgen voor een gezamenlijke strategie en promotie en een koppeling met de vesting kan de aantrekkingskracht van Geertruidenberg worden vergroot. Ook bij Heusden kan door de verdere ontwikkeling van de haven en de versterking van de relatie met de vesting en het achterland de recreatie in belang toenemen.

Bij Lage Zwaluwe zien wij eveneens goede mogelijkheden om het watersportproduct verder te ontwikkelen. Dit kan gekoppeld worden aan de plannen voor de herstructurering van de haven. De relatie met het achterland (omgeving 'Gat van den Ham') dient daarbij eveneens versterkt te worden.

Rond de haven van Drimmelen wordt de komende jaren gebouwd aan het WaterRecreatieCentrum Drimmelen (WRCD). De ontwikkeling van een landgebonden vorm van dagrecreatie in het zuidelijk deel van het gebied kan de kracht van het WRCD sterk vergroten. Wij willen hiervoor de ruimte bieden.

Voor de ontwikkelingen van de watersport zullen wel goed in relatie moeten worden gezien met de maximaal toelaatbare recreatieve druk in het Nationaal Park de Biesbosch en de ecologische verbindingfunctie van de wateren.

Intensief recreatief gebied

Ook in een intensief recreatief gebied is een clustering van intensieve toeristisch-recreatieve bedrijven en voorzieningen aanwezig of kan dit hiernaar toe uitgroeien. Net als in een projectlocatiegebied wordt er ingezet op kwaliteitsverbetering, product vernieuwing en/of kwaliteitsuitbreiding van de bestaande bedrijven (grootschalig en kleinschalig). De mogelijkheden voor nieuwe bedrijven zijn echter beperkter vanwege andere waarden of functies in het gebied of een te beperkte groeimarkt. In de intensief recreatieve gebieden willen wij meewerken aan kwaliteitsverbetering en -uitbreiding van de bestaande bedrijven (uiteraard afgestemd op aanwezige omgevingswaarden, zoals natuur, landschap, cultuurhistorie, archeologie, water) en aan vernieuwing en vergroting van het productaanbod. Daarbij hoort tevens een versterking van de landschappelijke en ecologische kwaliteiten van het gebied. Initiatieven voor gebieden of bedrijven die binnen de GHS en AHS-landschap vallen moeten passen binnen het Afsprakenkader toerisme en recreatie en daarom ter advisering worden voorgelegd aan de onafhankelijk Adviescommissie voor recreatie en toerisme.

De intensief recreatieve gebieden in de Wijde Biesbosch bevinden zich bij de Kurenpolder en de Aakvlaai, de Veense Put, rondom Oosterhout, langs het Oude Maasje aan de zuidzijde van de Bergsche Maas, bij Capelle, en ter hoogte van het Land van Ooit.

Voor de Kurenpolder is de visie vooral gericht op een verdere ontwikkeling van de verblijfs- en dagrecreatie. Het gaat daarbij om de realisering van een grootschalig kampeerproduct, waardoor een goede uitvalsbasis ontstaat voor de recreatieve beleving van het Land van Heusden en Altena en de Biesbosch. Bij de Aakvlaai is nieuwe natuur aangelegd die ook een duidelijke recreatieve functie heeft. De bezoeker heeft hier via onder andere wandelroutes de mogelijkheid de Biesbosch-natuur te ervaren. Hiermee wordt de druk op andere gevoelige natuurwaarden binnen het Nationaal Park verminderd. Wij denken dat deze functie van de Aakvlaai nog verder uitgebouwd kan worden in combinatie met de ontwikkeling van een recreatieve poort bij de jachthaven van Hank. Het gaat dan vooral om een goede toegeleiding van bezoekers naar dit gebied (bewegwijzering, naamsbekendheid), het versterken van de route-structuren (waaronder bijvoorbeeld ook de koppeling van diverse producten zoals wandelen, fietsen en varen), en de versterking van de relatie met de rest van het Land van Heusden en Altena of de gebieden aan de overzijde van de Amer. Bij de Veense Put is vooral kwaliteitsverbetering gewenst.

In het gebied zuidelijk van Oosterhout zien wij twee gebieden voor intensieve recreatie. In het gebied van de Vrachelse Heide gaat het vooral om een versterking van de verblijfsrecreatieve functie van het gebied, afgestemd op de draagkracht van het gebied en gekoppeld aan een versterking van de omgevingskwaliteit. Het gebied biedt hiervoor goede kansen vanwege het huidige hoogwaardige vakantiepark, de (geplande) golfbanen in de omgeving, de natuur- en landschapswaarden en de nabijheid van Oosterhout en Breda. De ligging nabij het Markkanaal en Wilhelminakanaal en het fietsknooppuntennetwerk biedt kansen om de aantrekkelijkheid van het gebied nog meer op te waarderen. Het gebied Seters vervult een belangrijke functie in de opvang van stedelijke recreatiedruk. In dit gebied willen wij vooral inzetten op kwaliteitsverbetering van de bestaande bedrijven en versterking van de dag- en verblijfsrecreatieve functie, afgestemd op en in combinatie met behoud en versterking van de omgevingskwaliteiten en de visie voor de Boswachterij Dorst. De ontwikkelingen vinden plaats in combinatie met de ontwikkeling van een recreatieve poort in het gebied.

Langs het Oude Maasje zuidelijk van de Bergsche Maas liggen kansen voor een verdere uitbouw van de watergebonden recreatie. Er liggen reeds enkele voorzieningen (camping, jachthaven, kleinschalige horeca). Wij willen samen met de commissie vooral de kwaliteit en de samenhang hiervan versterken.

Het gebied van de Sprankelaar bij Capelle heeft momenteel, als gevolg van de permanente bewoning van de bungalows, nauwelijks een functie als recreatief gebied. Wij willen samen met de commissie deze oorspronkelijke functie weer proberen te versterken door het tegengaan van de permanente bewoning. De gemeente zal hiervoor het initiatief nemen.

Het Land van Ooit tussen Drunen en Nieuwkuijk vormt een belangrijke toeristische trekker voor dit deel van de Wijde Biesbosch. Wij vinden dat het park voldoende ontwikkelingsperspectief moet houden. De ligging binnen de landschapsecologische zone (zie paragraaf 6.3.2 en 7.3.7) vraagt om een goede landschappelijke inpassing hiervan.

In het kader van het uitvoeringsprogramma wil de gebiedscommissie projecten ondersteunen die bijdragen aan de doelstelling voor de bovengenoemde gebieden.

9.3.2 Extensieve recreatie

Andere gebieden in de Wijde Biesbosch dan die genoemd in paragraaf 9.3.1 zijn minder geschikt voor intensief recreatief gebruik, maar bieden wel veel kansen voor extensieve vormen van recreatie. Dit kunnen zijn wandelen, fietsen, skaten, genieten van de natuur, landschap of

cultuur(historie), maar ook (kleinschalige) horeca en dag- en verblijfsrecreatie.

Op de ambitiekaart zijn 'kansrijke extensief recreatieve gebieden' aangegeven. Dit zijn aantrekkelijk en interessante landelijke gebieden vanuit landschap en cultuurhistorie of vanuit de nabijheid van aantrekkelijke natuurgebieden. Kwetsbare gebieden zijn daarbij ontzien.

Belangrijk is dat de samenhang in de gebieden versterkt wordt met aandacht voor versterking van de omgevingskwaliteiten (landschap).

Wij zien hiervoor kansen in de volgende gebieden: randen van de Biesbosch en directe omgeving, de oeverwal van het Land van Heusden en Altena, het Uitwijksche Veld, het zogenaamde 'Gat van den Ham', de plassen bij Wagenberg en Raamsdonkveer, langs de Mark, de randen van boswachterij Dorst, langs de Donge en de Langstraat.

In de omgeving en de randen van de Biesbosch gaat het dan vooral om de uitbouw van de relatie van het (voornamelijk agrarisch) gebied met het natuurgebied van de Biesbosch. Wij denken daarbij aan het versterken van de routestructuren, zoals fiets- en wandelroutes. Ook de koppeling tussen verschillende producten, waarbij bijvoorbeeld de mogelijkheid ontstaat dat recreanten eerst een gedeelte varen met een boot en vervolgens met een (huur)fiets of te voet verder gaan om uiteindelijk weer bij het startpunt uit te komen, kan de aantrekkelijkheid van het gebied vergroten. Wij vinden het belangrijk dat daarbij aandacht is voor een goede verkeersveiligheid van met name fietsers op de dijken. De uitbouw van de routes biedt kansen voor kleinschalige voorzieningen als nevenactiviteiten bij landbouwbedrijven (bed&breakfast, theehuis, etc.). Deze ontwikkelingen passen ook prima binnen de RNLE-doelstellingen en visie voor het gebied. Door het aantrekkelijker maken van de directe omgeving van de Biesbosch kan het gebied een belangrijke schakel vormen met de rest van het Land van Heusden en Altena en de mogelijkheden voor extensieve recreatie rond de oeverwal versterken. Bij de invulling en uitwerking van de recreatieve potentie in de randen en de omgeving van de Biesbosch zal rekening worden gehouden met de gewenste rust voor en de noodzakelijke bescherming van wettelijk beschermde soorten.

De oeverwal van het Land van Heusden en Altena is door de directe ligging langs het water en de aaneenschakeling van (cultuurhistorisch) interessante kernen reeds een aantrekkelijk gebied voor met name extensieve vormen van recreatie (fietsen, wandelen, motorrijden, varen). Wij zien hier kansen om deze functie te versterken door het ontwikkelen van ondersteunende horecavoorzieningen langs de routes, uitbouw van de routes en het verbeteren van de verkeersveiligheid van fietsers op de dijken. De aanwezigheid van dagbestemmingen met een autonome aantrekkingskracht, zoals o.a. de vesting Woudrichem biedt aanknopingspunten voor de realisatie van kleinschalige logiesgelegenheden en dagrecreatie. Voor een duurzame groei zijn echter meer van dergelijke autonome trekkers nodig. Mogelijk kunnen deze gevonden worden in een versterking van de relatie van de kernen met het water (o.a. 'meer met het gezicht naar het water', kwaliteitsborging en versterking aanwezige jachthavens) of de relatie met Gelderland, zoals pontjes naar de Bommelerwaard. Ook de aanwezigheid van cultuurhistorische elementen (Nieuwe Hollandse Waterlinie, vesting Woudrichem, slot Loevestein) en natuurwaarden (Biesbosch, Uitwijksche Veld, uiterwaarden) in het achterland biedt aanknopingspunten. Rond het Uitwijksche Veld zelf denken wij vooral aan beleving van natuur- en cultuurlandschap door een uitbouw en promotie van routes.

Het Gat van den Ham is een agrarisch gebied met nadrukkelijke landschappelijke waarden. Door deze waarden en de ligging tussen Lage Zwaluwe en Drimmelen met de daar geplande recreatieve ontwikkelingen biedt het gebied kansen als wandel- en fietsgebied, dat op zijn beurt weer kansen geeft voor de kleinschalige voorzieningen als nevenactiviteit op landbouwbedrijven. Net als rond de Biesbosch passen deze ontwikkelingen binnen de visie voor de RNLE. Rond de plassen bij Wagenberg en Raamsdonkveer kan de ontwikkeling gericht zijn op extensieve waterrecreatie voor bezoekers uit de nabije omgeving. Het accent ligt hier op rust. Een kleinschalige ondersteunende horecavoorziening is wellicht mogelijk. Langs de oevers van de

Mark gaat het vooral om de beleving van natuur- en landschapswaarden te voet of per fiets. In samenhang met de visie van de gebiedscommissie Brabantse Delta voor de Mark wil de commissie de relatie water-land versterken en toervaren meer stimuleren. Er is een aantal ontwikkelingen die hier gewenst zijn waaronder verbetering van de toegankelijkheid en bewegwijzering vanaf het water, stimuleren van gecombineerde vaar- en fietsarrangementen, versterken van de relatie van kernen aan het water met het water (belevingswaarde) en verbeteren toegankelijkheid door uitbreiding van het aantal passantenplaatsen. Wij ondersteunen dit. Bij de Boswachterij Dorst willen wij de recreatie beperkt houden tot de randen, om daarmee de kwetsbare natuur in de kern van het gebied zoveel mogelijk te ontsien. Het gaat daarbij om extensief gebruik, zoals te voet of per fiets beleving van de natuur. Goede routes en bewegwijzering dragen hieraan bij. Binnen deze zone ligt het natuurbad Surrae. De gemeente Oosterhout is een onderzoek gestart naar de mogelijkheden om dit bad open te houden. De huidige aard en schaal geldt daarbij als maximummaat.

Ook langs de Donge ligt het accent op de beleving van het landschap te voet of per fiets. Het gebied is hiervoor reeds vrij goed ingericht, maar een verdere verbetering, koppeling en promotie van de routes en kwaliteitsverbetering van het landschap kunnen de waarden van dit gebied nog vergroten.

In de Langstraat bieden de natuur-, cultuurhistorische en landschapswaarden van het slagen-landschap goede aanknopingspunten voor extensieve recreatie. Het gaat dan vooral om beleving van het gebied te voet, per fiets of skeelerend. Het Halve Zolenpad is op de meeste plekken al optimaal hiervoor ingericht. In samenhang met de routes zien we mogelijkheden voor kleinschalige dag- en verblijfsaccommodatie.

De aanduiding van de bovengenoemde gebieden betekent niet dat er in de andere delen van de Wijde Biesbosch geen mogelijkheden zijn voor extensieve recreatie binnen het landelijk gebied. Ook hier kunnen op individuele schaal best kansen zijn. Maar we zien in deze gebieden te weinig perspectief om hier, vanuit dit gebiedsplan, actief met projecten aan de slag te gaan.

9.3.3 Stedelijk uitloopgebied

Een stedelijk uitloopgebied is te beschouwen als een grote tuin voor de stadsbewoner die kan worden gebruikt voor verschillende activiteiten. Het gebied tussen Geertruidenberg/Raamsdonkveer en Oosterhout (Karhuizerpolder/Oranjepolder), de omgeving van Teteringen, het Hoefsvan bij Waalwijk en het gebied oostelijk van Vlijmen staan op de ambitiekaart aangegeven als stedelijk uitloopgebied.

In de Karhuizer/Oranjepolder willen wij vooral inzetten op een landschappelijke versterking om het gebied zo nog aantrekkelijker te maken om er te wandelen en te fietsen. Het landbouwkundig gebruik moet in elk geval behouden blijven. Eventueel is een kleinschalige exploitatie van een manege, kinderboerderij of horecagelegenheid mogelijk. Rondom de zandwinplas liggen kansen voor versterking van de extensieve waterrecreatie.

De omgeving van Teteringen vormt een belangrijk uitloopgebied voor inwoners van de gemeente Breda en Oosterhout. Hier wordt vooral ingezet op landschappelijke versterking van het landschap en kleinschalige wandel- en fietsroutes, gekoppeld aan de cultuurhistorische waarden van het gebied.

Bij het Hoefsvan bij Waalwijk willen we dat de bestaande recreatieve voorzieningen verbeteren en dat de wandel- en fietspaden in het gebied worden opgewaardeerd. Een uitbreiding van de parkeervoorziening is wenselijk. Het aangrenzende gebied tussen het stedelijk gebied van Waalwijk en het Hoefsvan kent een intensief recreatief gebruik in de vorm van sportvelden.

In het kader van het uitwerkingsplan Waalboss is de ontwikkeling van kleinschalige stedelijke (woon)functies hier op lange termijn mogelijk. Hierbij dient expliciet rekening te worden gehouden met de historische structuur van de spoorlijn

Het gebied oostelijk van Vlijmen dient vooral landschappelijk versterkt te worden en biedt dan een aantrekkelijk geheel voor bezoekers van het Engelermeer.

Wij zullen voor al deze gebieden projecten die binnen de doelstelling passen ondersteunen en de gebiedscommissie verzoeken deze in het uitvoeringsprogramma op te nemen.

9.3.4 Recreatieve poorten

Er zijn door ons negen recreatieve poorten aangewezen: bij de Spieringsluis, de jachthaven bij Werkendam, de jachthaven bij Hank, het fort Altena/knooppunt Den Tol, de vesting Woudrichem, de haven van Lage Zwaluwe, Drimmelen (bezoekerscentrum), Seters (nabij camping De Hannebroek) en de vesting Heusden. De poorten bij Werkendam, Hank, Spieringsluis en Seters hebben vooral als functie om een goede opvang en geleiding van recreanten naar respectievelijk de Biesbosch en de bossen rondom Oosterhout te verzorgen mede vanwege de gewenste rust en noodzakelijke bescherming van wettelijk beschermde soorten. Op deze plaatsen kan de natuur en het landschap een grotere recreatiedruk aan. De kwetsbare delen of aangrenzende gebieden worden hierdoor ontlast. Er is aansluiting gezocht bij dag- en verblijfsrecreatieve voorzieningen en knooppunten van routes.

Bij Spieringsluis geldt specifiek de wenselijkheid van het creëren van kleinschalige logiesvoorzieningen, zoals bijvoorbeeld een landschapscamping of kleinschalige verblijfsaccommodatie en versterken van de relatie met de rest van het Land van Heusden en Altena (specifiek voor bezoekers vanuit Zuid-Holland). Bij Hank is reeds een aantal voorzieningen aanwezig (haven, horeca, parkeervoorzieningen), maar hiervan dient vooral de samenhang versterkt te worden. De poort ligt gunstig voor wandelaars (bijvoorbeeld in de Aakvlaai), maar dit wandelproduct moet nog verder worden ontwikkeld en gepromoot. Ook liggen hier mogelijkheden voor gecombineerde vaar-fietsmogelijkheden. Bij Werkendam biedt de bestaande jachthaven en horecavoorziening goede mogelijkheden als uitvalsbasis (per fiets) naar de Biesbosch. Hier is vooral een goede promotie noodzakelijk. De omgeving van Seters is reeds een druk bezocht gebied vanuit Oosterhout, o.a. door de aanwezigheid van een horecavoorziening/pannenkoekenrestaurant bij De Hannebroek. De natuurwaarden ter plaatse laten een geconcentreerde bezoekersstroom toe. De aanleg van een goede parkeervoorziening is hier echter essentieel. De andere poorten liggen vooral bij meer stedelijke of cultuurhistorische trekkers. Met deze poorten willen wij de aantrekkingskracht van deze plekken vergroten. Nu zijn deze plaatsen vaak op één aspect georiënteerd, namelijk de cultuurhistorie of het water. De variatie in het aanbod kan worden vergroot door vanaf deze poorten routes te laten vertrekken naar de directe omgeving. Of door er ondersteunende voorzieningen te creëren, zoals beperkte horeca, goede parkeervoorzieningen, informatiecentrum, fietsverhuur of dag- of verblijfsrecreatie. Voor bijvoorbeeld de poort bij Drimmelen en Lage Zwaluwe wordt gedacht aan versterking van de relatie tussen water en land (de gebieden ten zuiden van de Bergsche Maas/Amer, waaronder het Gat van den Ham; zie ook §9.3.5). Verder kan Drimmelen door een versterking of uitbreiding van het bezoekerscentrum als startpunt fungeren voor diverse excursies en dagtochten. Bij Heusden en Woudrichem gaat het ook om de versterking van de relatie tussen water en land en om het ontwikkelen van fietsmogelijkheden naar het achterland (respectievelijk omgeving Doeverten en Land van Heusden en Altena/Slot Loevestein). De restauratie van het fort Altena biedt een goede uitvalsbasis om de cultuurhistorische waarden van het Land van Heusden en Altena te beleven, met name ook voor mensen die via de A27 van elders komen. Automobilisten kunnen hier via borden op geattendeerd worden. Ook biedt het passanten de mogelijkheid om de reis te onderbreken met een bezoek aan het fort.

De exacte invulling van de diverse poorten is afhankelijk van de bestaande situatie en de mogelijkheden die het gebied en zijn omgeving biedt. Wij zullen samen met de commissie projecten die bijdragen aan de versterking van de recreatieve poortfunctie ondersteunen. Bij de ontwikkeling van recreatieve poorten gaan we uit van het streekplanbeleid op grond waarvan

de desbetreffende ontwikkelingen de draagkracht van het gebied niet mogen overstijgen en een verrijking met zich meebrengen van het toeristisch-recreatieve product van de streek. De initiatieven voor de recreatieve poorten in de GHS en AHS-landschap moeten ter advisering worden voorgelegd aan de onafhankelijke Adviescommissie voor recreatie en toerisme.

9.3.5 Waterrecreatie

Het watersportproduct in de Wijde Biesbosch zal in belang toenemen en draagt bij aan de diversiteit van het toeristisch product in de regio. De relatie met de aangrenzende gebieden in Brabant (Brabantse Delta en Maas en Meierij) maar ook met de Zeeuwse, Zuid-Hollandse en Gelderse wateren is in met name promotionele zin van belang. Wij zien hiervoor mogelijkheden langs alle grote wateren. Wij willen dat hier de relatie water-land wordt versterkt en toerevaren meer wordt gestimuleerd. Er zijn een aantal ontwikkelingen die hier gewenst zijn waaronder verbetering toegankelijkheid/bewegwijzering vanaf het water, stimuleren van gecombineerde vaar- en fietsarrangementen, versterken van de relatie van kernen aan het water met het water (belevingswaarde) en verbeteren van de toegankelijkheid door uitbreiding van het aantal passantenplaatsen. Versterking van het ondernemerschap en de bedrijfsvoering is hierbij gewenst. Veel watergangen hebben echter ook een ecologische verbindingfunctie waarbij een onderbreking van de begroeiing en de rust van de oeverzone ongewenst is. Ontwikkelingen dienen hiermee rekening te houden.

Bij Drimmelen en Lage Zwaluwe zijn op dit moment al projecten in ontwikkeling. Wij ondersteunen deze. Voor andere locaties is het gewenst dat projecten worden opgestart. De gebiedscommissie zal deze in het uitvoeringsprogramma opnemen.

Speciaal voor het Oude Maasje pleit de commissie ervoor om deze aan de oostzijde te verbinden met de Bergsche Maas, om de recreatieve mogelijkheden voor de watersport te vergroten. Het Oude Maasje is nu immers alleen vanaf de westzijde (Pontonnierskazerne) bereikbaar. Om problemen bij hoogwater te voorkomen zal hier wel een keersluis geplaatst moeten worden.

Wij zullen dit waar mogelijk ondersteunen.

Bij de ontwikkeling van de waterrecreatie is de afstemming op de ecologische draagkracht van het Nationaal Park de Biesbosch van belang. In het Beheers- en Inrichtingsplan van het Nationaal Park zijn afspraken gemaakt over het maximaal aantal ligplaatsen in de omgeving. Wij zullen samen met de commissie deze afstemming actief bewaken.

9.3.6 Kwaliteitsverbetering bestaande bedrijven

Een gezonde bedrijfstak moet zich kunnen blijven ontwikkelen, bijvoorbeeld om in te kunnen spelen op veranderende behoeften van de consument. Er zijn maatregelen nodig om de economische basis van veel recreatiebedrijven gezond te houden. Met het uitgangspunt dat ontwikkelingen de draagkracht van natuur en landschap in het gebied niet te boven mogen gaan, willen we ontwikkelingskansen bieden aan bedrijven. Bedrijven zullen dus bij nieuwe plannen de versterking van de landschappelijke waarden op en rond het eigen bedrijf nadrukkelijk mee moeten nemen.

Op basis van het Streekplan moeten initiatieven die binnen de GHS en AHS-landschap vallen passen binnen het Afsprakenkader toerisme en recreatie en daarom ter advisering worden voorgelegd aan de onafhankelijke Adviescommissie voor recreatie en toerisme. Wij vragen deze commissie bij de toetsing rekening te houden met de visie, zoals weergegeven in dit gebiedsplan.

De aanpak van de permanente bewoning van recreatiewoningen is voor ons ook een belangrijk aandachtspunt. Een aantal recreatiebedrijven heeft door deze permanente bewoning behoefte aan uitbreiding; immers zij hebben geen accommodatie meer beschikbaar voor zomergasten. Door de aanpak van deze permanente bewoning kan voorkomen worden dat deze bedrijven

moeten uitbreiden in landschappelijk aantrekkelijke en natuurgebieden. Wij vragen de recreatiebedrijven en de gemeenten om actief op te treden om permanente bewoning van recreatiewoningen tegen te gaan.

9.3.7 Golfbanen

Golfbanen zijn door ons niet apart op de ambitiekaart aangegeven. Binnen de legenda-eenheden kansrijke extensieve recreatie, stedelijk uitloopgebied, intensief recreatief gebied en projectlocatie zijn hiervoor mogelijkheden. Deze legenda-eenheden zijn immers afgestemd op de aard en draagkracht van het gebied. Wij zijn van mening dat hiermee voldoende richting wordt gegeven aan de wijze waarop een golfbaan ingericht moet zijn. In een gebied dat is aangegeven als intensief recreatief gebied zijn hierdoor meer mogelijkheden op het gebied van bezoekersintensiteit, gebouwen en benutting van het gebied dan in een extensief recreatief gebied. Voor de concrete mogelijkheden per locatie volgen wij de beleidsregels uit het Streekplan. Nieuwe golfbanen worden bij voorkeur aangelegd in stedelijke regio's. Ook in de landelijke regio's zijn nieuwe golfbanen toegestaan, mits ze aansluiten bij een bebouwde kern of een recreatiepark. Dit is geheel conform het Streekplan 2002. Wij zijn voorts van mening dat indien er initiatieven komen ten aanzien van de ontwikkeling van golfbanen in gebieden waar de agrarische bedrijfsvoering (ruimtelijk en economisch) het primaat heeft, deze afgewogen moeten worden tegen de landbouwkundige en landschapsecologische gevolgen en de bijdrage aan de werkgelegenheid en leefbaarheid. Onder randvoorwaarden is de ontwikkeling van een golfbaan in een dergelijk primair agrarisch gebied, niet direct aansluitend aan stedelijke bebouwing of bestaande recreatieve voorziening, dus mogelijk.

9.3.8 Promotie, productontwikkeling en nieuwe initiatieven

Wij zijn van mening dat de promotie van Wijde Biesbosch als potentiële recreatie- en vakantie-regio verbeterd kan worden. Daarnaast ligt er een duidelijke wens tot een betere toeristisch-recreatieve profilering van de regio. Geconstateerd wordt dat het toeristisch-recreatieve aanbod in de Wijde Biesbosch feitelijk een optelsom is van een aantal min of meer op zichzelf staande clusters. De onderlinge relaties tussen de clusters zijn beperkt met uitzondering van de relatie met Nationaal Park de Biesbosch. Wij zien mogelijkheden om de verbindingen tussen de clusters te vergroten en te benutten bij de promotie van de clusters. De combinatie van elementen uit de clusters kan leiden tot volwaardige dagtochten van een hele of halve dag of tot een langere verblijfsduur op campings, in hotels of jachthavens in het gebied. Het water en de aanwezigheid van natuur (Biesbosch, Dorst, Loonse en Drunense Duinen) moet hierin het bindende element zijn. Een voorbeeld hiervan is het Marketing Actie Plan voor de Biesbosch, waarin maatregelen genoemd zijn om de interesse voor een bezoek aan de Biesbosch of omgeving te vergroten.

In sommige deelgebieden is op dit moment al een meer intensieve samenwerking tussen de diverse aanbieders van de toeristisch-recreatieve voorzieningen opgestart. Een voorbeeld is het Toeristisch bureau Regio Altena Biesbosch (TRAB). Ook in andere clusters is dit wenselijk. Wij willen samen met de gebiedscommissie projecten die hiertoe leiden ondersteunen. Daarnaast is ook een gebiedsbrede samenwerking in de breedte van de sector en samen met de overheden, landbouw en natuurbeschermingsorganisaties noodzakelijk. Een dergelijke gebiedsbrede samenwerking wordt gezien als een voorwaarde voor het vergroten van de samenhang in de regio en daarmee het benutten van de toeristisch-recreatieve potenties. Naast deze gebiedsbrede samenwerking zullen partijen ook in deelgebieden waar nodig meer dan nu moeten samenwerken. Een goed voorbeeld is de samenwerking op de Brabantse Wal tussen de gemeenten Woensdrecht-Bergen op Zoom en Steenbergen en de landbouw of de Duinboeren in het gebied van de Meierij. Zij hebben een gezamenlijke gebiedspromotie met streekproducten. Wij zien met name rondom de Biesbosch en in de Langstraat soortgelijke kansen.

Wij constateren dat zich binnen het gebied van tijd tot tijd nieuwe initiatieven aandienen. Vaak echter stranden deze initiatieven voortijdig omdat ze niet passen op de locatie die daarbij in beeld is. We vinden dit jammer, omdat daarmee kansen op versterking van de toeristisch-recreatieve betekenis van de Wijde Biesbosch, en daarmee ook van de sociale en economische situatie, verloren gaan. We vinden echter niet dat getornd moet worden aan de eisen vanuit de omgevingskwaliteit (natuur, milieu, landschap en cultuurhistorie, waterhuishouding en andere functies), die ook de grondslag zijn geweest voor de zonering op de ambitiekaart. Voor initiatieven die duidelijk bijdragen aan de visie van dit gebiedsplan willen wij ons, samen met de gebiedscommissie, evenwel actief inzetten om te zoeken naar alternatieve locaties en mogelijkheden voor realisatie ervan.

Het Toeristisch Bureau Altena Biesbosch

Sinds juni 2001 opereert het Toeristisch Bureau Altena Biesbosch in het Land van Heusden en Altena. Het toeristisch bureau wil de naamsbekendheid van het Land van Heusden en Altena vergroten en het gebied aantrekkelijker maken voor recreatie. Het bureau voorziet VVV's van informatie over fiets- en wandelmogelijkheden, overnachtingen en bezienswaardigheden, zorgt voor promotie van het gebied en probeert nieuwe toeristische producten te ontwikkelen. Het initiatief past dus uitstekend in de doelstellingen van het gebiedsplan Wijde Biesbosch. Toerisme en Recreatie Altena Biesbosch wordt momenteel gefinancierd door de gemeenten Aalburg, Werkendam, en Woudrichem, subsidies van de provincie Noord-Brabant en Kamer van Koophandel Midden-Brabant, en contributies van lokale recreatieondernemers. Belangrijke partners zijn het Hoogheemraadschap Alm en Biesbosch, ZLTO, Staatsbosbeheer, Natuur- en Recreatieschap Nationaal Park de Biesbosch, Brabants Bureau voor Toerisme, Streekarchief Land van Heusden en Altena, BedrijvenKring Altena, en Samenwerkende Ondernemersverenigingen Altena. In de Brabantse Biesboschregio (gemeenten Drimmelen, Geertruidenberg, Werkendam en Oosterhout) wordt gedacht aan het opzetten van een soortgelijk initiatief.

10 Wonen, werken en leefbaarheid

10.1 Huidige situatie

Demografische kenmerken

In de Wijde Biesbosch wonen bijna 270.000 mensen (exclusief gemeente Breda). De bevolkingsdichtheid (460 inwoners per km²) is vrijwel gelijk aan het gemiddelde voor de provincie (478), maar hoger dan in Nederland als geheel (383). Ruim 1/3 van de inwoners wonen in de gemeenten Oosterhout en Waalwijk. Vergeleken met de provincie zijn er relatief iets meer jongeren, in het bijzonder in de gemeenten Aalburg, Werkendam, Woudrichem en Heusden. De bevolkingsgroei is gemiddeld. De verhuizing van mensen vanuit de Wijde Biesbosch naar andere gebieden of omgekeerd is nagenoeg gelijk (inkomend migratiesaldo van 0,1%).

Sociale economie

De werkgelegenheid in het gebied van de Wijde Biesbosch omvat bijna 100.000 personen, waarvan iets minder dan 45.000 in het stedelijk gebied en 55.000 in het landelijk gebied (inclusief de kernen in het landelijk gebied). De werkloosheid lag tot voor kort op een laag niveau, vanaf 2002 neemt het aantal werklozen echter sterk toe, onder meer in de landelijke gemeenten.

De werkgelegenheidsstructuur is gelijk aan de provincie, alleen is er iets meer werk in de industrie en vooral de handel. De zakelijke dienstverlening en de kwartaire sector zijn in de Wijde Biesbosch minder vertegenwoordigd.

Na een aantal jaren met hoge uitgifte van bedrijventerreinen (met name in Oosterhout) is er vanaf 2001 een sterke terugval. Desondanks is de voorraad uitgeefbaar terrein te weinig voor de nabije toekomst.

Betekenis land- en tuinbouwsector

De land- en tuinbouwsector is één van de belangrijkste dragers van de economie in het landelijk gebied, en dan in het bijzonder in de kleinere kernen (minder dan 5.000 inwoners). Het aantal bedrijven neemt echter af, evenals de werkgelegenheid. Er is een groot aantal bedrijven zonder opvolger. Hoewel de gemiddelde bedrijfsomvang stijgt, hebben veel bedrijven een te geringe productiecapaciteit om in de toekomst levensvatbaar te zijn. Grotere bedrijven en teelten met hogere marges zullen nodig zijn om rendabele bedrijfsresultaten te kunnen behalen.

Betekenis toerisme en recreatie

Het toeristisch-recreatieve aanbod in de Wijde Biesbosch is in vergelijking met andere regio's beperkt en overwegend kleinschalig van karakter. Wel is de 'leisure' sector nog een groeimarkt, waar de Wijde Biesbosch met de juiste inzet van kan profiteren. Deze sector is echter niet als dé redder van het platteland van de Wijde Biesbosch in de toekomst aan te merken. Daarvoor is concurrentie van andere regio's te groot en is de potentie van de Wijde Biesbosch op dit vlak te klein.

Andere economische dragers

De sectoren handel, industrie, zakelijke dienstverlening en de kwartaire sector worden steeds belangrijker voor de Wijde Biesbosch, en zullen in de toekomst de kurk vormen waarop de economie van de regio drijft. Deze sectoren hebben met name betekenis in de stedelijke

kernen. Daar zal de ruimtebehoefte moeten worden ingevuld, alsook de verdergaande kennis- en innovatiebehoefte.

Daarnaast is het ook nodig om een zekere economische activiteit in het landelijk gebied te hebben. Dat draagt bij aan de leefbaarheid en de sociale samenhang. De Wijde Biesbosch moet zoeken naar vernieuwende vormen van land- en tuinbouw en nieuwe economische dragers in niet-agrarische sectoren. Naast ruimte, met name voor het midden- en kleinbedrijf, vergt dit ook een goed kennis- en innovatiepeil.

Verkeer en vervoer

Het hoofdwegennet binnen het gebied Wijde Biesbosch wordt gevormd door de A59 (oost-west), de A27 (noord-zuid) en enkele belangrijke provinciale wegen, te weten N285

(Wagenberg-Zevenbergen), N261/A261 (Waalwijk-Tilburg), N322/N267 (Nieuwendijk-Nieuwkuijk) en N282 (Breda-Tilburg). Net buiten het gebied liggen de A16 en de HSL.

Op de A27 doen zich frequent opstoppen voor. Verder is de weg N322/N267 druk door veel vrachtverkeer vanuit de lokale bedrijventerreinen in het Land van Heusden en Altena. In het gebied tussen Breda, Tilburg, Dongen en Oosterhout is sprake van een te hoge verkeersdruk. In het kader van de BORDT-studie wordt gezocht naar alternatieven.

De overige wegen in het gebied kennen over het algemeen nog weinig files. Wel is de verwachting dat door de verdergaande bevolkingsgroei en mobiliteit de druk op de infrastructuur zal toenemen.

Het openbaar vervoernetwerk in het gebied is slecht. Door het ontbreken van een spoorverbinding voor personenvervoer door het gebied is men aangewezen op de busdiensten. Over het algemeen zijn alleen de grotere kernen hiermee redelijk goed bereikbaar. In het Land van Heusden en Altena is een goede structuur ontwikkeld van buurtbussen en leerlingenvervoer.

Het vaarwegennet is daarentegen goed ontwikkeld. Naast de grote rivieren (Boven en Nieuwe Merwede, Bergsche Maas, Amer, Afgedamde Maas, Oude Maasje) zijn het Markkanaal, Wilhelminakanaal en de Mark belangrijke scheepvaartverbindingen. Veel bedrijventerreinen zijn daardoor (gedeeltelijk) op het water georiënteerd.

10.2 Visie 2016

Het blijft fijn wonen en werken in de Wijde Biesbosch. Het accent van de werkgelegenheid is deels verschoven van de agrarische sector naar het midden- en kleinbedrijf, recreatie- toerisme en de dienstverlenende sector. Maar ook de landbouw is nog een sterke economische sector, vooral de akkerbouw, tuinbouw, melkveehouderij en de glastuinbouw dragen hieraan bij. Er is voldoende ruimte geweest voor de bedrijven in de regio om op geschikte locaties te ontwikkelen tot een vitaal en dynamisch bedrijfsleven. In of in de omgeving van de kernen heeft het midden- en kleinbedrijf ruimte gekregen, en is daarmee nog steeds een belangrijke economische drager in het landelijk gebied. Grotere bedrijven hebben een plek gekregen op bedrijventerreinen, grotendeels bij de grote steden. Door kennisuitwisseling met onderzoeksinstituten, scholen en niet in de laatste plaats met elkaar, blijft het bedrijfsleven innovatief. Daarbij worden startende bedrijven een handje geholpen. De kwartaire sector (overheden, zorg- en onderwijsinstellingen) heeft meer betekenis gekregen, er is onder andere een aantal (grootschalige) stuwende instellingen. Verouderde (historische) gebouwencomplexen als kloosters, militaire complexen en oude fabrieken hebben nieuwe functies gekregen, onder andere voor deze instellingen. De recreatief-toeristische sector heeft zich ontwikkeld passend binnen de kwaliteiten van de Wijde Biesbosch. Er is een herkenbaar profiel dat ook als zodanig gepromoot wordt. De bij-

drage in economische zin is aanzienlijk, maar het is niet dé nieuwe economische drager van het landelijk gebied geworden.

In de dorpen is het aantal voorzieningen op peil en zijn er voldoende woningen die tevens zijn afgestemd op de samenstelling van de dorpsgemeenschap. Elke kern heeft een eigen 'leefbaarheidsprogramma' waarin de specifieke problematiek is aangepakt.

10.3 Het plan

Voor de toekomstige sociale en economische vitaliteit van het landelijk gebied zijn onderstaande thema's (zeer) relevant. Naar verwachting leveren oplossingsrichtingen binnen deze thema's de grootste bijdrage aan een leefbaar en economisch vitaal landelijk gebied. Wij vinden het belangrijk dat deze onderwerpen zo snel mogelijk worden uitgewerkt en projecten worden opgestart. Vooruitlopend op het definitief vorm krijgen van de uitvoeringsorganisatie (zie hoofdstuk 11) heeft de gebiedscommissie daarom besloten om een apart Sociaal Economisch Platform (SEP) op te richten. Dit SEP moet een belangrijke rol vervullen bij de verdere uitwerking van de sociale en economische aspecten uit dit gebiedsplan. In het SEP zullen onder andere de gemeenten (grotendeels via het Sociaal-Economisch Samenwerkingsverband), de Kamer van Koophandel en ZLTO vertegenwoordigd zijn. Het SEP zal werken onder verantwoordelijkheid van de gebiedscommissie.

Wellicht zou het aanstellen van een streekmanager door middel van cofinanciering een mogelijkheid zijn om samen met het SEP sociale en economische projecten te stimuleren. De gebiedscommissie zal samen met het SEP bezien op welke wijze van deze mogelijkheid gebruik gemaakt zal gaan worden, mede in relatie tot de uitvoeringsorganisatie (zie hoofdstuk 11).

10.3.1 Een duurzame en vitale landbouw

Het buitengebied rondom de landelijke kernen kan een economische invulling niet ontberen. De agrarische sector speelt hier een belangrijke rol, en dat zal ook zo blijven. De economische betekenis (in termen van toegevoegde waarde) staat voorop, maar wel afgestemd op de randvoorwaarden die daaraan vanuit maatschappij of omgevingskwaliteit (natuur, landschap, milieu, water, cultuurhistorie, aardkundige waarden) worden gesteld. Wij hebben een landbouw met een goede structuur en met economisch perspectievolle bedrijven voor ogen.

Voor de Wijde Biesbosch zijn voornamelijk de melkveehouderij, tuinbouw, akkerbouw en glastuinbouw kansrijke sectoren. In bepaalde gebieden, zoals in de omgeving van Terheijden en Steenoven, hebben de boom- en vaste plantenteelt goede ontwikkelingsmogelijkheden.

De continuïteit van agrarische bedrijven kan gewaarborgd blijven door schaalvergroting, specialisatie of door een andere tak te ontwikkelen. Wij zullen dit met de gebiedscommissie waar mogelijk stimuleren of faciliteren.

Andere economische kansen liggen in de verbrede of biologische landbouw. Met name de kleigebieden zijn geschikt voor het voeren van biologische landbouw. De vraag loopt nu nog wel achter, de markt moet intensiever bewerkt worden om de kansen te benutten.

Daarnaast pleit de commissie ervoor om de haalbaarheid van de bijdrage die agrariërs als producenten van groene energie kunnen leveren, te onderzoeken. Wij ondersteunen dit.

Binnen dit thema zijn er drie speerpunten. Het ontwikkelen van kanssectoren binnen de landbouw: melkveehouderij, tuinbouw en (omgeschakelde) akkerbouw. Het ondersteunen van de haalbaarheid van verbrede landbouw. En inzetten op glastuinbouwontwikkeling.

Beide speerpunten zijn reeds aan de orde gekomen in hoofdstuk 8 'Landbouw'.

10.3.2 Uitbouwen van het toeristisch-recreatief product

Hoewel niet te verwachten valt dat deze sector de drager van het landelijk gebied in de Wijde Biesbosch wordt, kan met name hier wel veel zeer winst worden geboekt. Bovendien gaat de

ontwikkeling van toerisme en recreatie veelal hand in hand met kwaliteiten die ook nu in het landelijk gebied worden gewaardeerd.

Wij stellen ons drie doelen. Ten eerste een duidelijke profilering van de toeristisch-recreatieve sector in de markt. Ten tweede een herkenbaar en compleet kwaliteitsproduct rustend op één of enkele pijlers. Als laatste een goede samenwerking zowel binnen de keten als met andere sectoren.

De regio moet hiervoor binnen enkele jaren in samenwerking met regionale speerpunten uit aangrenzende gebieden (bijvoorbeeld Loonse en Drunense Duinen en Efteling) met een herkenbaar positief imago in de markt worden gezet. Wanneer het Rijk daadwerkelijk kiest voor de Noordwaard als gebied waar de Ruimte voor de Rivier-maatregelen moeten worden genomen, biedt dit, als dit kan samengaan met een versterking van de Biesbosch en extra verblijfs-recreatie aan de randen van dit gebied, uitstekende kansen. 'Branding' van de Wijde Biesbosch (het promoten van de regio) speelt hierbij een grote rol. Het ontwikkelen van een passend beeldmerk kan hierbij ondersteunend zijn. Op West-Brabantse schaal zullen de partners samenwerken aan het beter in de markt zetten van de Wijde Biesbosch.

Daarnaast wil de gebiedscommissie een onderzoek instellen naar de haalbaarheid van een grote trekker en toeristische poorten die passen binnen het gekozen beeldmerk. Wij zullen dit ondersteunen. Ook zetten wij in op de ontwikkeling van de watersportsector, binnen de ecologische draagkracht van het gebied.

In hoofdstuk 9 'recreatie en toerisme' is bovenstaande nader uitgewerkt.

10.3.3 Het MKB in de secundaire en (overige) tertiaire sectoren

Het 'gewone' midden- en kleinbedrijf is de belangrijkste economische drager in het landelijk gebied. Het is dan ook van belang dat deze bedrijven voldoende mogelijkheden krijgen om zich te ontwikkelen. Het midden- en kleinbedrijf is van groot belang voor banen, voorzieningen en levendigheid van het landelijk gebied. Ook is het voor de dynamiek in de lokale economie van belang dat er voldoende mogelijkheden zijn voor startende ondernemers. Wij vinden een vitaal en dynamisch bedrijfsleven in de regio, bij voorkeur op gemeenteniveau, uitermate belangrijk.

Wij geven, samen met de commissie, prioriteit aan het bieden van voldoende en voldoende diverse ruimte voor nieuwe en bestaande bedrijven, waarbij de omgevingskwaliteiten gewaarborgd blijven.

Daarnaast vinden we het van belang om voor ruime vestigingsmogelijkheden te zorgen voor bedrijven die een extra toegevoegde waarde geven aan de sociale en economische vitaliteit van de regio. Dit betreft voornamelijk de bedrijven die invulling geven aan doelstellingen zoals die verwoord zijn in dit hoofdstuk.

Belangrijk aspect daarin is de begeleiding van ondernemerschap, zowel van nieuwe (starters) als bestaande ondernemers. Bijvoorbeeld begeleiding bij initiatieven die te maken hebben met clustering van bedrijven of ketenvorming.

Ruimte op bedrijventerreinen

De thema's wonen en werken worden bij de uitwerkingsplannen van het Streekplan geregeld. In deze uitwerkingsplannen heeft de afweging plaatsgevonden waar en hoeveel ruimte wordt gegeven voor wonen en werken.

Naast regionale bedrijventerreinen bij stedelijke kernen zijn ook bovenlokale bedrijventerreinen bij de grotere landelijke kernen en ruimte voor lokale bedrijven op kleinschalige bedrijventerreinen bij de kleinere kernen van belang voor een divers aanbod. In de uitwerkingsplannen van het Streekplan voor het landelijk gebied reserveren provincie en gemeenten ruimte voor bedrijventerreinen bij de landelijke kernen. Op plankaart 1 (ambitiekaart) zijn de noodzakelijke uitbreidingsgebieden voor bedrijventerreinen (te ontwikkelen en te reserveren bedrijventerrei-

nen en strategische locaties) één op één van de uitwerkingsplannen. Deze elementen zijn indicatief en hebben in relatie tot het gebiedsplan en ambitiekaart geen enkele status. Ze zijn alleen ter informatie opgenomen.

Revitalisering bedrijventerreinen

Door revitalisering van bestaande bedrijventerreinen kan ook ruimte geboden worden aan bedrijven. Ook deze terreinen zijn in de uitwerkingsplannen van het Streekplan aangegeven. In het gebiedsplan worden deze terreinen niet apart aangegeven. Specifiek om te noemen is het bedrijventerrein Scharlo bij Waspik. De gebiedscommissie ziet hier binnen de planperiode van het gebiedsplan de noodzaak voor een revitalisering in combinatie met een beperkte uitbreiding aan de zuidwestzijde en een ontwikkelingsmogelijkheid aan de oostzijde om tot een betere landschappelijke inpassing aan beide zijden van dit terrein te komen. Dit past binnen onze visie van het uitwerkingsplan Groot Langstraat.

Startende bedrijven

Voor startende en doorstartende bedrijven wordt ook ruimte geboden in de Wijde Biesbosch. Deze bedrijven kunnen, mits ter plaatse passend, een plaats krijgen in voormalige agrarische bedrijfsgebouwen in kernrandzones en clusterbebouwingen, bedrijfsverzamelgebouwen of op kleine kavels op bedrijventerreinen. Gemeenten zullen in een visie per locatie of kern moeten bepalen welke locaties voor welk type bedrijf geschikt zijn. Daarbij zullen zij het beleid voor de voormalige agrarische bedrijfsgebouwen in acht nemen.

Voormalige agrarische bedrijfsgebouwen

Er komen steeds meer lege stallen en bedrijfsgebouwen nu een groot aantal boeren stopt of van plan is te stoppen met het bedrijf of delen van het bedrijf. Wij hebben onlangs de beleidsnota 'Buitengebied in ontwikkeling' en de 'Partiële Herziening Streekplan Noord-Brabant 2002' vastgesteld waarin de mogelijkheden voor hergebruik van de VAB's in de kernrandzones en andere clusterbebouwingen zijn verruimd. Wij nemen dit beleid in dit gebiedsplan als uitgangspunt.

De verruiming van de mogelijkheden richt zich vooral op de kernranden, de overgangszone tussen dorp en buitengebied. Kleine bedrijven, zakelijke dienstverlening en voorzieningen als kinderopvang passen volgens ons prima in de kernrand. Niet zomaar is alles mogelijk. De hergebruikmogelijkheden dienen wel te passen in een ontwikkelingsvisie en binnen de schaal van het gebied. Onderdeel van het nieuwe beleid is ook ruimere mogelijkheden voor 'statische' opslag in VAB's. Hiermee wordt de stalling van caravans, boten en dergelijke bedoeld.

In de overige delen van het landelijk gebied kunnen ook mogelijk nieuwe vormen van gebruik worden toegestaan. Initiatieven dienen wel te passen binnen de hoofdfuncties van het landelijk gebied: landbouw, natuur en recreatie én binnen de gebiedsvisie.

Met verruiming van de mogelijkheden wordt de individuele boer een handje geholpen. Maar daarnaast en zeker niet minder belangrijk, compenseert nieuwe bedrijvigheid het verlies aan werkgelegenheid en voorzieningen in de dorpen op het platteland.

In het gebiedsplan zijn voor de meeste kernen nog geen kernrandzones aangegeven omdat het beleid hiervoor nog in ontwikkeling is. Zodra dit is uitgewerkt zullen de gemeenten deze zones aanwijzen. De gemeenten zullen daarbij per gebied bekijken welke mogelijkheden voor hergebruik er zijn. Alleen tussen Veen en Spijk, bij Andel en Sprang zijn dergelijke zones al op de kaart aangegeven. De zones tussen Veen en Spijk en Andel zijn gebaseerd op de 'Structuurvisie' van de gemeenten uit het Land van Heusden en Altena. In deze gebieden wil de gemeente ruimte bieden aan bedrijvigheid die niet direct aan het landelijk gebied is gekoppeld, maar die ook niet past op de diverse bedrijventerreinen in het Land van Heusden en Altena. Voorwaarde is wel dat deze ontwikkeling goed landschappelijk wordt ingepast (zie ook

voorwaarden in hoofdstuk 6 m.b.t. beeldkwaliteitsplannen). In het gebied bij Sprang is sprake van een menging van functies die niet alle direct aan het buitengebied gebonden zijn. Het vormt een overgangsgebiedje tussen stad (Waalwijk) en dorp en landelijk gebied.

10.3.4 Kennis en innovatie

Voor een goede economische ontwikkeling zijn kennis en innovatie absolute randvoorwaarden. In de regel bevinden zich in het landelijk gebied weinig tot geen grote kennisdragers en opleidingsinstellingen en de innovativiteit van het MKB in het landelijk gebied laat te wensen over. Wij willen daarom samen met de gebiedscommissie de nodige aandacht schenken aan kennis en innovatie. Zodoende kan een sterk, innovatief en concurrerend regionaal bedrijfsleven ontstaan.

Om dit te bereiken zetten wij in op kennisuitwisseling en de toegankelijkheid van kennisbronnen. De commissie zal daartoe projecten formuleren die de samenwerking tussen bedrijfsleven en kennisinstellingen, binnen ketens en tussen ketens vergroten.

Samenwerking met de HBO-instellingen in met name 's-Hertogenbosch, Tilburg en Breda kan ook een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van kennis in de regio.

De commissie zal Regionale kenniskringen naar voorbeeld van het project Kennispoort van het REAP West-Brabant ondersteunen.

Daarnaast zetten we sterk in op de innovatiekracht van het regionale bedrijfsleven. Allereerst moet onderzocht worden in welke sectoren prioritair aandacht moet worden besteed aan het versterken van de innovatiekracht. Dan kunnen projecten opgestart worden die bijdragen aan het ontwikkelen van de innovatiekracht. Bijvoorbeeld: 'leren innoveren' voor MKB ondernemers of 'professionalisering ondernemerschap'. In sommige gevallen hoeft het wiel natuurlijk niet voor de tweede keer uitgevonden te worden, door bruggen te slaan met innovatieve regio's kan geleerd worden van al geslaagde ideeën en initiatieven.

Andere oplossingsrichtingen zijn het verbeteren van het kennisniveau bij de bedrijven en het verbeteren van de match tussen vraag en aanbod van kennis. Hieraan geven wij in het kader van dit gebiedsplan geen prioriteit.

10.3.5 Nieuwe economische dragers (NED's) in de kwartaire sector

Een sector die in de Wijde Biesbosch, en zeker in het landelijke gebied hiervan, zwak vertegenwoordigd is, is de kwartaire sector. De verschillende overheden en ook de zorg- en opleidingsinstellingen zijn sterk geconcentreerd in de grotere kernen en in het stedelijk gebied. Voor een deel is dit het logische gevolg van de bezoekersintensiteit en de herkomst van de bezoekers (denk aan scholen en ziekenhuizen), maar dit hoeft geen vanzelfsprekendheid te zijn. Er zijn waarschijnlijk mogelijkheden om meer kwartaire bedrijvigheid in het landelijk gebied te faciliteren.

Wij zien in het kader van de uitvoering hiervoor geen actieve rol voor ons en de gebiedscommissie weggelegd. Wel hebben wij een positieve houding tegenover de vestiging van stuwende instellingen in het landelijk gebied, indien dit bijdraagt aan de doelen van dit gebiedsplan.

Wellicht kunnen grote oude complexen, zoals kloosters en militaire complexen, hierin een rol in spelen. Ook staan we positief tegenover zorgactiviteiten met een relatief kleinschalige maatvoering (ter grootte van het midden- en kleinbedrijf). Wij nemen hierbij de nota Buitengebied in ontwikkeling en de Partiele herziening Streekplan Noord-Brabant 2002 als uitgangspunt.

10.3.6 Leefbaarheid en sociale aspecten per kern

De leefbaarheid en vitaliteit in het landelijk gebied hangen zeer nauw samen met de economische vitaliteit, welke in bovenstaande thema's centraal heeft gestaan. Het zorgdragen voor deze

economische vitaliteit is dan ook de grootste uitdaging waar het gaat om behoud van de leefbaarheid. Trends als individualisering en schaalvergroting van voorzieningen zijn echter onomkeerbaar en kunnen wel degelijk invloed hebben op de leefbaarheid in de kleine kernen. Naast het zorgdragen voor economische vitaliteit zijn er dan ook andere uitdagingen om de leefbaarheid te verbeteren of te vergroten. Doelstelling van ons is een leefbaar landelijk gebied, met maatwerk te effectueren in elke kern.

Dorpsontwikkelingsplannen

Elke kern is verschillend, heeft haar eigen problematiek op het gebied van leefbaarheid. Bij de ene kern kan het belangrijk zijn om de winkel te behouden, de andere kern maakt gebruik van winkels van een nabijgelegen kern en heeft meer behoefte aan kinderopvang, nieuwbouw van huizen voor jongeren, beter openbaar vervoer of uitloop in het landelijk gebied. Maatwerk op dit gebied is wenselijk. Het opstellen van integrale dorpsontwikkelingsplannen kan hier invulling aan geven. Zowel het eindproduct als het proces daarnaar toe zijn van belang; het bij elkaar brengen van verschillende lokale en regionale partijen vormt een mogelijk 'vuur' voor vernieuwing.

Hier ligt een grote rol voor de gemeenten. In de uitvoering geeft de gebiedscommissie daarbij prioriteit aan de volgende kernen: Waspik-Boven, Lage Zwaluwe, Sleenwijk, Giessen-Rijswijk, Andel, Veen, Dussen, Nieuwendijk en Hank. In deze kernen staat de leefbaarheid op dit moment of in de nabije toekomst onder druk en is dit middels actieve projecten bij te sturen. Het is belangrijk om hier op korte termijn maatregelen te nemen in de vorm van het creëren van extra voorzieningen e.d.. Ook zal door monitoring per kern ten aanzien van de verschrapping van het voorzieningenniveau in de gaten gehouden worden of ingrepen noodzakelijk zijn.

In andere, veelal kleinere kernen in het gebied, staat de leefbaarheid ook onder druk. Het opstellen van dorpsontwikkelingsplannen kan hier in de ogen van de commissie op dit moment niet veel aan veranderen. Deze kernen hebben daarvoor op dit moment daarom geen prioriteit.

Om van elkaar te leren en bruikbare ideeën in meerdere kernen te implementeren vindt de commissie het, in het kader van de uitvoering, wenselijk om een ideeënbank op te richten voor kennis en creatieve ideeën die er toe bijdragen de leefbaarheidsuitdagingen in het landelijk gebied het hoofd te bieden.

Uitbreidingen woongebieden

Zoals in paragraaf 10.3.3. al is aangegeven worden de thema's wonen en werken in de uitwerkingsplannen van het Streekplan geregeld. In deze uitwerkingsplannen heeft de afweging plaatsgevonden waar en hoeveel ruimte wordt gegeven voor wonen en werken. De gebiedscommissie heeft hierin geen besluitvormende rol gehad, maar heeft wel advies uitgebracht tijdens het planvormingsproces.

In de uitwerkingsplannen zijn de gebieden waar uitbreiding van woningbouw wordt voorzien (gebieden groter dan 5 hectare) aangegeven als 'te ontwikkelen woongebied'. In het gebiedsplan zijn deze één op één overgenomen en weergegeven op plankaart 1 (ambitiekaart). Deze elementen zijn indicatief en hebben in relatie tot het gebiedsplan en ambitiekaart geen enkele status. Ze zijn alleen ter informatie opgenomen.

10.3.7 Verkeer en vervoer

Wij zetten ons er met de gebiedscommissie voor in dat door uitvoering van projecten in het kader van het gebiedsplan optredende mobiliteitseffecten geen negatieve gevolgen voor de leefbaarheid, bereikbaarheid en verkeersveiligheid zullen hebben. Bij de verdere uitwerking van

projecten zal, daar waar substantiële verkeerstoename te verwachten is, aandacht besteed worden aan de verkeerstoename, het duurzaam functioneren van de infrastructuurnetwerken, het bereikbaar houden van Brabant, een eventuele toename van milieuhinder en de externe veiligheid.

De meeste ontwikkelingen op het gebied van verkeer en vervoer vallen echter buiten de directe reikwijdte van het gebiedsplan. Bijvoorbeeld de toepassing van het duurzaam veilig principe voor de lokale wegen in het landelijk gebied van de Wijde Biesbosch. Dit is autonoom beleid in Nederland, de gemeenten in de Wijde Biesbosch hebben dit al opgepakt. Dit geldt ook voor de files op de A27 en maatregelen hiertegen; dit is vooral een zaak van het Ministerie van Verkeer en Waterstaat. Soms hebben deze ontwikkelingen wel een raakvlak met het gebiedsplan. Een aantal voorbeelden wordt hieronder toegelicht.

Bij de optimalisering van het recreatief fietspadennetwerk in het kader van doelstellingen op het gebied van recreatie en toerisme, worden waar mogelijk de routes gebundeld met utilitair (woon-werk, woon-school, woon-winkels, etcetera) fietsverkeer. In de Langstraat is het vanuit cultuurhistorisch oogpunt wenselijk dat de maatregelen die voor Duurzaam Veilig worden genomen afgestemd zijn op de cultuurhistorische waarden en versterking van het gebied. De aanleg van vrijliggende fietsstroken, wegversmallingen of drempels passen namelijk niet goed bij de kenmerkende structuur van de dijkwegen door het gebied. Bij de herinrichting van de weg tussen Oosterhout en Breda dient de functie van de landschapsecologische zone te worden meegenomen. Ontsnipperingsmaatregelen moeten worden genomen in combinatie met snelheidsbeperkende maatregelen. Wij zullen met de gebiedscommissie de betrokken partijen op deze samenhangende doelen wijzen. Waar nodig zullen wij proberen de diverse partijen met elkaar te verbinden.

De fileproblematiek op de A27 bij de brug bij Gorinchem leidt tot ongewenst sluipverkeer door het Land van Heusden en Altena. De leefbaarheid van een aantal kernen wordt hierdoor aangetast. De gebiedscommissie pleit voor een snelle aanpak van dit fileprobleem. Wij onderschrijven deze problematiek, maar zullen daar in dit gebiedsplan geen verdere acties aan koppelen.

Een aantal ontwikkelingen speelt in de Wijde Biesbosch op het gebied van infrastructuur die op één of andere wijze invloed kunnen hebben op de visie en de uitvoering van het gebiedsplan. De belangrijkste is de zogenaamde BORDT-weg: een verbinding tussen Tilburg/Dongen en de A27 bij Oosterhout. Hiervoor zijn verschillende tracés in beeld die door de provincie nog nader afgewogen worden. De gebiedscommissie vindt het niet haar taak hierover een standpunt in te nemen, maar zal, zodra concrete plannen bekend zijn, in de uitvoering van het gebiedsplan rekening houden met het tracé.

Wij vinden het belangrijk dat er een duidelijke afstemming plaatsvindt tussen de gebiedsgerichte aanpak (GGA) verkeer en vervoer (netwerkvisie/regelstrategie) en de uitvoering van het revitaliseringsproces. De ontwikkeling van de regionale netwerkvisies vindt immers ook nadrukkelijk plaats samen met de samenwerkende gemeenten binnen de GGA-regio's. In de regionale netwerkvisies wordt voorts ook aandacht geschonken aan de consequenties van nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen, waaronder nieuwe intensieve recreatieve functies, voor het duurzaam functioneren van de infrastructuurnetwerken. Indien nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen tot knelpunten in de infrastructuur gaan leiden, zullen de gezamenlijke wegbeheerders ook gezamenlijk voor oplossingen en maatregelen voor deze knelpunten moeten zorgdragen.

10.3.8 De uitvoering

Voor de uitwerking van de sociale en economische aspecten in het gebiedsplan zal het Sociaal-economisch Platform (SEP) een grote rol krijgen. In het SEP zijn onder andere de gemeenten,

ZLTO en de Kamer van Koophandel vertegenwoordigd. Het SEP werkt de speerpunten die in de vorige paragrafen zijn genoemd uit en stelt projecten voor aan de gebiedscommissie.

Om op het platteland impulsen - mede - handen en voeten te geven, is Brabantbreed de ontwikkelingsmaatschappij Agro&Co in het leven geroepen. Agro&Co is een samenwerkingsverband tussen ZLTO, de Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij (BOM), de Rabobanken en het Kenniscentrum Duurzame Stad en Streekontwikkeling. In paragraaf 8.3.4 en 11.4.1 is hier al op ingegaan.

11 Uitvoering van het gebiedsplan

Het gebiedsplan bevat de ambities en prioriteiten voor de Wijde Biesbosch. Op onderdelen is daarbij al ingegaan op de vraag hoe die ambities en doelstellingen gerealiseerd kunnen worden. In het ambitie- en uitvoeringsprogramma wordt dit door de gebiedscommissie verder concreet gemaakt. Alle inspanningen en afspraken tot op heden zijn erop gericht om in de periode tot 2016 de doelstellingen van het revitaliseringsproces uit te voeren.

In dit hoofdstuk wordt toegelicht hoe de uitvoering van het gebiedsplan vorm krijgt door het ambitieprogramma en het uitvoeringsprogramma.

11.1 Uitvoeringsstrategie

11.1.1 Programmering op doelen

Het gebiedsplan is een 'doelenplan': het geeft aan wat we in 2016 gerealiseerd willen hebben. De programmering van de uitvoering vindt plaats aan de hand van deze doelen. Het plan is daarmee geen vaststaand ruimtelijk eindplaatje - een blauwdruk dus - maar een set van afrekenbare einddoelen, waarop verantwoording kan plaatsvinden, in combinatie met een ruimtelijke visie.

Het beleidskader "Hand aan de Ploeg" heeft in het buitengebied van West-Brabant gediend als basis voor de uitwerking van het gebiedsplan. In de nota zijn de doelstellingen voor de revitalisering van West-Brabant opgenomen. In het gebiedsplan zijn deze doelen onderling afgewogen en waarnodig geïntegreerd.

Door afrekenbare einddoelen centraal te stellen kunnen we toetsen of de beleidsdoelen aan het eind van de rit worden behaald. De manier waarop dat wordt gedaan, kan tijdens de rit worden bijgestuurd, afhankelijk van de kansen en ontwikkelingen die zich voordoen. De concrete invulling van die einddoelen vindt stapsgewijs plaats, door middel van uitvoeringsprogramma's. Deze programma's zullen ten minste eenmaal per twee jaar worden herzien.

Een plan met helder geformuleerde einddoelen heeft veel voordelen ten opzichte van de meer traditionele blauwdrukplannen met een ruimtelijk eindbeeld:

1. *Het vergroot de doelgerichtheid en kosteneffectiviteit in de programmering en uitvoering.* Heldere, meetbare doelen dwingen tot nadenken over de beoogde effecten van projecten en de bijdrage die de projecten kunnen leveren aan het realiseren van de doelen. Zo kan de (kosten) effectiviteit van verschillende projecten of activiteiten tegen elkaar afgewogen worden en kunnen de juiste keuzes gemaakt worden - welke projecten worden waar en wanneer uitgevoerd?.
2. *Monitoring, evaluatie en bijstelling worden eenvoudiger.* Een belangrijk onderdeel van de uitvoering van de revitalisering is de monitoring en evaluatie van de behaalde resultaten, op basis waarvan het uitvoeringsprogramma kan worden bijgesteld. Daarbij gaat het steeds minder om de vraag of een activiteit of project inderdaad is uitgevoerd, maar veel meer om de vraag in welke mate de activiteit of het project heeft bijgedragen aan het realiseren van de doelen. Het formuleren van heldere, meetbare doelen maakt deze werkwijze mogelijk.
3. *Het vergroten van de flexibiliteit.* Sturen op doelen biedt flexibiliteit bij de uitvoering in de streek. Als de omstandigheden veranderen, kunnen de betrokken partijen activiteiten eer-

- der, later of op andere wijze uitvoeren. Hiervoor hoeven niet steeds opnieuw bestuurlijke afspraken gemaakt te worden, op voorwaarde dat de doelen gehaald worden.
4. *Ambities blijven overeind*, terwijl de uitvoeringstermijn kan veranderen. Door doelen centraal te stellen kunnen ook bij tegenvallende financiële ruimte de ambities overeind blijven, zonder het plan meteen te moeten bijstellen. Sturen op doelen maakt het mogelijk om de doelen gedurende de uitvoering te faseren, dus sneller of juist langzamer te realiseren, afhankelijk van de mogelijkheden die zich voordoen.
 5. *Het vormt de basis voor bestuurlijke afspraken*. Helder geformuleerde, meetbare doelen vormen een goede basis voor bestuurlijke afspraken tussen relevante betrokken partijen. De opbouw van het plan en de geformuleerde doelen bieden hiervoor de mogelijkheid. Ze vormen het beleidsmatige toetsingskader voor de programmering van de activiteiten in de streek.
 6. *Duidelijkheid*. Het maakt voor de betrokkenen duidelijk wat er verwacht wordt en waar naartoe gewerkt wordt.
 7. *Koppeling tussen project en visie*. Het maakt duidelijk hoe concrete projecten passen in de integrale visie in dit plan.

11.1.2 Ambitie- en uitvoeringsprogramma

De uitvoering van het gebiedsplan wordt uitgewerkt in een ambitieprogramma en een uitvoeringsprogramma. Het ambitieprogramma is gelijktijdig met de vaststelling van het 2e concept-gebiedsplan door de gebiedscommissie vrijgegeven voor verdere onderhandelingen met ons, het Rijk en de partijen van de gebiedscommissie over de uitvoering. Het uitvoeringsprogramma is eind 2004 door de gebiedscommissie vastgesteld.

Beide programma's staan in de besluitvorming los van het gebiedsplan. Ze zijn daarom niet opgenomen in dit plan, maar zullen als aparte notities verschijnen.

In het ambitieprogramma staan alle doelstellingen van het gebiedsplan nader uitgewerkt. Hierin staan per thema (water, landbouw, natuur, etcetera) de doelstellingen die bereikt moeten worden, om welke hoeveelheden het gaat (bijvoorbeeld kilometers fietspad of aantal hectares natuurgebied) en welke maatregelen invulling kunnen geven aan de doelstellingen. Ook is een globale raming gemaakt van de kosten. Dit is gedaan voor de totale periode van 12 jaar en (meer gespecificeerd) voor de eerstkomende vier jaar (2005-2008). Het ambitieprogramma is vrij globaal. In de loop van de tijd moet er immers ruimte zijn voor flexibiliteit; het is nu nog niet precies bekend welke ontwikkelingen op het gebied afkomen over 5 of 10 jaar. Niet alle doelstellingen kunnen tegelijk opgepakt worden. Daarom zal de uitvoering van de revitalisering van het platteland gefaseerd plaatsvinden. In de gedetailleerde uitwerking van het ambitieprogramma voor de eerstkomende vier jaar (2005-2008) zijn er prioriteiten gesteld. Deze komen voort uit een combinatie van inhoudelijke overwegingen en praktische en budgettaire mogelijkheden om projecten snel tot ontwikkeling te brengen.

Het ambitieprogramma vormt de basis om in het najaar van 2004 concrete afspraken te maken tussen Rijk, provincie en de (partners van de) gebiedscommissie over de inzet en verdeling van middelen en capaciteit ten behoeve van de uitvoering. Deze zullen worden vastgelegd in het regionaal uitvoeringsprogramma 2005-2008. De doelstellingen voor de eerste vier jaar worden hierin vertaald in concrete afspraken over de inzet van middelen, capaciteit en de uitvoeringsprojecten voor de eerstkomende 4 jaar.

Het ambitie- en uitvoeringsprogramma staan in de besluitvorming los van het gebiedsplan en kennen daardoor een eigen procedure. Het uitvoeringsprogramma is eind 2004 door de gebiedscommissie vastgesteld. Het regionaal uitvoeringsprogramma van de Wijde Biesbosch

wordt, samen met de uitvoeringsprogramma's van de acht andere revitaliseringsgebieden, door ons vastgesteld als provinciaal uitvoeringsprogramma (PUP).

De looptijd van het totale gebiedsplan is 12 jaar. Na vier jaar - of eerder, indien nodig - wordt bezien of bijstelling van de ambities en prioriteiten nodig is. Het regionaal uitvoeringsprogramma wordt ten minste éénmaal in de twee jaar geactualiseerd, maar ook tussentijds is er flexibiliteit mogelijk in de uitvoering van projecten voor de verschillende doelen.

Revitalisering is en blijft dus een dynamisch proces. De gefaseerde aanpak van plan en uitvoeringsprogramma maakt het mogelijk om tijdig bij te sturen op basis van de ervaringen met de uitvoering. Ook kunnen nieuwe ontwikkelingen worden verwerkt.

11.1.3 Gefaseerde aanpak in de uitvoering

De revitalisering is en blijft een dynamisch proces. Het is niet mogelijk alles tegelijk op te pakken. Een gefaseerde aanpak van plan en uitvoeringsprogramma maakt het mogelijk tijdig bij te sturen op basis van de ervaringen in de uitvoering. Ook kunnen nieuwe ontwikkelingen, inzichten of andere prioriteiten in het beleid worden verwerkt.

De volgende overwegingen hebben een rol gespeeld bij de fasering:

1. Onze prioriteiten en die van de gebiedscommissie bij het realiseren van bepaalde doelen (in willekeurige volgorde):
 - de ontwikkeling van natuurlijke watersystemen (waterberging, beekherstel, vernatting);
 - het realiseren van de ecologische hoofdstructuur en herstel en bescherming van het landschap;
 - het bieden van toekomstperspectief aan de diverse vormen van landbouw;
 - economische ontwikkeling en behoud van leefbaarheid in het landelijk gebied;
2. Het belang van een combinatie van thematische ambities en maatregelen en van de aanpak van meer complexe, gestapelde (geïntegreerde) problematiek en maatregelen. Op sommige plaatsen zullen thematische maatregelen volstaan. Maar vaak zal dat niet het geval zijn. Een integrale aanpak is immers eigen aan het revitaliseringsproces. Ook willen we meer weerbarstige kwesties die een langere voorbereidingstijd vragen niet in de tijd naar achter schuiven. Dan is het van belang de voorbereiding daarvan in de periode 2005 - 2008 te starten.
3. Overwegingen van praktische aard: de quick wins: maatregelen die snel kunnen worden uitgevoerd en projecten die snel kunnen worden gerealiseerd.
4. Maatregelen en activiteiten die de bevolking in het gebied het meest wenselijk acht.
5. Maatregelen die een lange voorbereiding vereisen voordat de uitvoering kan starten: hiervoor wordt de voorbereiding reeds opgestart.

11.1.4 Van doelen naar projecten

Om van meetbare doelen naar concrete projecten te komen moet vorm worden gegeven aan de uitvoering. De gebiedscommissie heeft daarin een belangrijke taak. Om het uitvoeringsproces te stimuleren moet het proces op gang worden gebracht. Daarbij moet rekening worden gehouden met de verschillende uitgangssituaties in een gebied en de doelen die wij samen met de gebiedscommissie hebben gesteld.

Het op gang brengen van het proces

De uitvoering van de revitalisering komt uiteindelijk zichtbaar tot stand in allerlei regionale en lokale projecten die verbetering van de ruimtelijke en milieukwaliteit ten doel hebben en/of de verbetering van de leefbaarheid en sociale-economische structuur. Uitvoering is daarmee eerst en vooral een lokaal en regionaal georiënteerd proces. Het op gang komen van dit proces vraagt een stevig geloof in de doelen van de revitalisering waarin partijen in de streek,

gesteund door provincie en Rijk, boven alles initiatief en verantwoordelijkheid moeten tonen. Het organiserend vermogen zal met andere woorden optimaal moeten worden benut. Wij kunnen en willen hier samen met de gebiedscommissie een belangrijke katalyserende en ondersteunende rol bij spelen, waarbij het zoeken naar drijvende krachten en het mobiliseren van mensen en partners in het proces centraal staat. Door partijen met elkaar in contact te brengen kunnen projecten worden gegenereerd die gezamenlijk kunnen worden getoetst op bestuurlijke, beleidsmatige en financiële haalbaarheid. De samenwerking en samenwerkingsverbanden die daarbij in de afgelopen jaren reeds zijn ontstaan, zijn van essentieel belang om tot een effectieve uitvoering te komen. Deze zullen worden gecontinueerd en waar mogelijk uitgebreid. Zonodig zal de totstandkoming van nieuwe samenwerkingsverbanden worden bevorderd.

Oog voor verschillen in uitgangssituatie

De strategie die binnen de Wijde Biesbosch wordt gevolgd om tot realisering van de doelen te komen, kan per deelgebied verschillen, afhankelijk van de uitgangssituatie. Een goede analyse vooraf van de ruimtelijke, economische en milieuproblematiek is dan ook essentieel om tot goede projecten te komen.

Gelden er enkelvoudige doelstellingen voor het gebied of is er sprake van meerdere doelstellingen die met elkaar samenhangen? Is er een verkavelingsprobleem in het gebied en zo ja, hoe groot is daarvan de omvang? Is er een landinrichtingscommissie of andere uitvoeringscommissie in het gebied actief die de realisering kan oppakken of niet? Zo zijn er meer vragen te bedenken die een heldere formulering en beantwoording vooraf vragen.

Wetende dat de uitvoering van de revitalisering op verschillende manieren vorm kan krijgen zal van gebied tot gebied steeds moeten worden gekeken naar de meest effectieve en efficiënte uitvoeringsvorm (zie ook paragraaf 11.2).

Wanneer zich in een gebied kansen voordoen om in een (integraal) project meerdere doelen tegelijkertijd te realiseren zullen deze zeker moeten worden benut. Een goed voorbeeld hiervan zijn de beekdalen. Vaak willen we hierin meerdere doelen tegelijk realiseren zoals beekherstel, natuurontwikkeling, waterberging, landschapsversterking, multifunctionele landbouw en recreatieve routestructuren. Het bedenken van slimme combinaties in één project dient dan vele doelen.

Oog voor het totale programma

Revitalisering is een proces waarbij alle partijen zich committeren aan gezamenlijke doelen. In de wijze waarop partijen in de streek verantwoordelijkheid nemen voor individuele projecten zullen zij voldoende oog moeten hebben voor het totale programma waarin de doelen zijn vastgelegd en waar de financiering op zal worden gebaseerd. Dat heeft consequenties voor de manier waarop zij verantwoordelijkheid nemen voor individuele projecten.

Het is daarom van belang individuele projecten te beoordelen op hun positie binnen het totale programma. Criteria die een rol spelen bij de beoordeling van projecten zijn bijdrage aan de revitaliseringsdoelen ook in relatie tot de kosten van het project, haalbaarheid en tempo van uitvoering.

Om het draagvlak voor de revitalisering te behouden en te vergroten is het van belang zowel in te zetten op het "plukken van laaghangend fruit" als op het ten uitvoer brengen van "hete kolen". De eerste categorie betreft relatief eenvoudige projecten, met een hoge kosteneffectiviteit en veel draagvlak, terwijl de tweede categorie betrekking heeft op complexe projecten die stagneren en waarvoor een gerichte bestuurlijke inzet van samenwerkende partijen nodig is.

Samenwerking en creativiteit

De uitvoering van de revitalisering vergt een grote inzet van alle partijen. Maar ook vooral een grote creativiteit en bereidheid om samen te werken in de manier waarop het proces wordt

opgepakt. Dat planning met blauwdrukken niet werkt, is al eerder vast komen te staan. Maar er kan gebruik worden gemaakt van nieuwe verworvenheden op het gebied van planning. Kern daarvan is om betrokkenen in een vroeg stadium bij elkaar te brengen om gezamenlijk te bepalen hoe de gestelde doelen in de praktijk het best kunnen worden gerealiseerd en welke projecten daarvoor nodig zijn. Door kennis van bedrijven, belangengroepen, ontwerpers, burgers, overheden en kennisinstituten aan elkaar te koppelen, worden nieuwe kansen gecreëerd en kunnen knelpunten in een vroeg stadium verholpen worden. Op die manier worden vernieuwing en innovatie in de hand gewerkt en kunnen het imago en de ontwikkelkracht van de regio worden versterkt.

Het is van groot belang de juiste mensen te selecteren om het proces op gang te brengen en te houden. De ideevorming vraagt om innovatieve wetenschappers, specialisten en creatieve geesten. De draagvlakvorming vraagt om spelers uit de wereld van opinievorming en beleid. De uitvoering vraagt om financiers, bestuurders en projectontwikkelaars. In Brabant spelen diverse ontwikkelingsmaatschappijen, zoals OBIV en TOM hierin nu al een onmisbare rol. Bij de planvorming heeft de zogenoemde Telos-Driehoek centraal gestaan. Dit is een model dat ontwikkeld is door het Brabants Centrum voor Duurzaamheidsvraagstukken. Het kan gebruikt worden om het ecologisch, economisch en sociaal-cultureel kapitaal met elkaar in evenwicht te brengen. Het is van belang dat deze manier van denken ook in de uitvoering terugkomt.

Een krachtige ondersteuning van de uitvoering door de betrokken overheden is onontbeerlijk. Dit vergt een meer bedrijfsmatige en sterker op uitvoering gerichte manier van handelen van de betrokken overheden, Rijk, provincie, gemeenten en waterschappen.

Het revitaliseringsproces is een integraal proces. Dat vergt een grote mate van synergie in het denken en handelen van bestuurders en ambtenaren van de verschillende beleidssectoren die bij de plattelandsontwikkeling zijn betrokken. Beoordelaars van ruimtelijke of sociale en economische plannen, vergunningverleners en subsidieverstrekkers moeten in een vroegtijdig stadium bij de ontwikkeling van uitvoeringsplannen worden betrokken om kansen en haalbaarheid van projecten mee in te schatten. Dit maakt vroegtijdige bijsturing mogelijk en voorkomt teleurstelling achteraf. Daarnaast is het van belang dat financiële programma's binnen diverse overheden ontkokerd worden. Op dit moment leidt de verkokerde programmering nog te vaak tot het niet van de grond komen van projecten.

11.2 Organisatie

Voor het bereiken van de doelstellingen van het gebiedsplan is een effectieve gebieds- en oplossingsgerichte organisatie belangrijk. In het revitaliseringsproces is reeds een goede samenwerking tussen de verschillende overheden en maatschappelijke partners tot stand gekomen. Gezamenlijk hebben maatschappelijke instellingen de ambities voor de Wijde Biesbosch bepaald.

De gezamenlijke aanpak en verantwoordelijkheid, die in de voorbereidingsfase van het gebiedsplan is opgebouwd, moet in de fase van uitvoering worden voortgezet en uitgebouwd. Dat vergt veel inzet, creativiteit, samenwerking en oplossingsgericht denken van alle betrokkenen. Ook de gebiedsgerichte werkwijze die in de voorbereiding van het plan is ontwikkeld, moet blijven bestaan en verder worden uitgebouwd.

Het is belangrijk dat de uitvoering in de streek wordt vormgegeven. De streek weet vaak beter wat er in het gebied speelt en waar de kansen liggen. De regio is ook het best in staat om snel en effectief de beoogde doelen te realiseren.

De gebiedscommissie speelt in dit proces een cruciale rol. In het totstandkomen van het gebiedsplan heeft de gebiedscommissie een doorslaggevende rol gespeeld. Niet alleen door ons te adviseren, maar ook door te coördineren, een start te maken en te enthousiasmeren. In de uitvoeringsfase komt de verantwoordelijkheid voor de uitvoering primair in de streek te liggen. In het uitvoeringsprogramma zal worden afgesproken wie verantwoordelijk is voor het begeleiden van de doelstellingen, maatregelen en projecten. Dat zijn vooral de overheden, organisaties en instellingen die direct te maken hebben met de problematiek die aan de doelstellingen ten grondslag ligt. Zij beschikken over de mogelijkheden en middelen om de doelstellingen te helpen realiseren. De gebiedscommissie werkt op dit moment druk aan het operationaliseren van een adequate uitvoeringsorganisatie.

De provincie zal de uitvoering in de Wijde Biesbosch actief ondersteunen. Structureel worden een gebiedscoördinator en een gebiedsmakelaar ingezet. Deze medewerkers participeren ook in het hierboven genoemde uitvoeringsorganisatie. Verdere capaciteitsinzet wordt flexibel op basis van het provinciale uitvoeringsprogramma toegekend. Voorts wordt per gebied bijgedragen in de kosten van een streekmanager. De gebiedscommissies krijgen de beschikking over een werkbudget.

Binnen de provincie wordt een “back-office” ingericht die in de praktijk zal werken als vraagbaak voor vragen in de regio en als loket c.q. eerste aanspreekpunt voor vragen op inhoudelijk, financieel en juridisch gebied die te specifiek zijn voor de medewerkers in de uitvoeringsorganisatie. De “back-office” is voorts het coördinatiepunt voor afstemming met de lijnorganisatie, de toetsing van projectvoorstellen en voor de provinciale programmering en monitoring.

11.3 Wat gaat dat kosten?

Ook de bekostiging van het uitvoeringsproces is een gezamenlijke verantwoordelijkheid. In dit gebiedsplan staat het realiseren van doelen centraal. Op basis van normkosten zijn de totale kosten van de doelrealisatie tot 2016 berekend.

Voor de realisatie van de ambities in het gebiedsplan (doelstellingen voor 2016) worden de kosten geraamd op € 218 miljoen.

Tabel: Indicatief overzicht van de totale geraamde kosten tot 2016 per revitaliseringsdoel

Revitaliseringsdoelen		Kosten t/m 2016	
Proces	0. Procesgelden	€	pm
Water en bodem	1. Mogelijkheden voor regionale waterberging zijn toegenomen	10.300.000	
	2. De gewenste hydrologische situatie is gerealiseerd (GGOR)	5.600.000	
	3. Waterkwaliteit (grond- en oppervlaktewater) en bodemkwaliteit zijn verbeterd (fosfaat, stikstof, bestrijdingsmiddelen)	5.800.000	
	4. Ecologische en landschappelijke kwaliteit van beken én kreken is verbeterd	10.000.000	
	5. Schonere bodems	6.900.000	
	Subtotaal Water en Bodem	39.600.000	
Milieu	6. Ammoniakdepositie op de Wav-gebieden en emissie in het totale revitaliseringsgebied is verminderd	8.000.000	
	7. Stankhinder is verminderd	4.100.000	
	8. Duurzame productie van energie en duurzame mestverwerking is toegenomen	600.000	
	9. De kwaliteit van stille en donkere gebieden is verbeterd	100.000	
	Subtotaal Milieu	12.800.000	
Natuur	10. De EHS is gerealiseerd	82.700.000	
	11. Ecologische Verbindingszones zijn gerealiseerd	27.700.000	
	12. Kwetsbare soorten zijn beschermd	9.600.000	
	13. Agrarisch natuur- & landschapsbeheer is geoptimaliseerd	300.000	
	Subtotaal Natuur	120.400.000	
Landschap en cultuurhistorie	14. Landschappelijke en cultuurhistorische waarden zijn versterkt en hersteld	11.500.000	
	15. Beeldkwaliteit van het landelijk gebied is verbeterd	500.000	
	16. Optimale ruimtelijke kwaliteit in stedelijke regio's	4.500.000	
	Subtotaal Landschap en Cultuurhistorie	16.500.000	
Landbouw	17. Veterinaire kwetsbaarheid is verminderd	200.000	
	18. De ruimtelijke structuur voor de landbouw is verbeterd	19.900.000	
	19. Economische basis voor de landbouw is verbreed	500.000	
	20. Duurzame productie is toegenomen	500.000	
	Subtotaal Landbouw	21.100.000	
Recreatie en toerisme	21. Mogelijkheden voor toerisme en recreatie in het landelijk gebied zijn verbeterd	4.500.000	
	Subtotaal Recreatie en toerisme	4.500.000	
Wonen, werken en leefbaarheid	22. Sociale gevolgen van veranderingen binnen de landbouw worden opgevangen	600.000	
	23. Economische ontwikkelingen op het platteland worden gestimuleerd	600.000	
	24. De leefbaarheid in het landelijk gebied is behouden en versterkt	2.000.000	
	Subtotaal Wonen, werken en leefbaarheid	3.200.000	
Totaal		€ 218.100.000	

In het ambitieprogramma en het regionaal uitvoeringsprogramma 2005-2008 wordt nader ingegaan op de kostenindicatie per doelstelling en de indicatie van de kostenverdeling over de partners.

Uitgangspunt bij de gevolgde programmeringsystematiek is dat de gebiedscommissie met het rijk en de provincie meerjarige afspraken wil maken. Met andere woorden: er is uitgegaan van vierjarige afspraken over doelen waarvoor middelen ter beschikking worden gesteld. Vanaf 2007 kan dit met het Rijk via het Investeringsfonds Landelijk Gebied (ILG). Dat betekent dat de middelen over een periode van vier jaren beschikbaar zullen zijn. Na deze periode wordt verantwoording gegeven over de uitvoering van het programma.

Tot het moment dat het ILG operationeel is zal het rijk naar verwachting slechts tweejarige afspraken willen maken. Voor het regionaal uitvoeringsprogramma 2005-2008 zullen deze afspraken in het najaar 2004 worden gemaakt.

11.4 Samenhang in regelingen en instrumenten

Voor het landelijke gebied bestonden en bestaan veel regelingen en instrumenten. Specifiek voor de doelstellingen van de revitalisering zijn de afgelopen jaren bijvoorbeeld de regeling Ruimte voor Ruimte en de Ontwikkelingsbureau Intensieve Veehouderij (OBIV) ontwikkeld. Tot op heden zijn die regelingen en instrumenten grotendeels naast elkaar ingezet. Gezien de doelen die we willen bereiken, moeten de verschillende regelingen en instrumenten in samenhang met elkaar worden ingezet. Ook de behandeling van aanvragen moet gecoördineerd plaatsvinden. Zo wordt bereikt dat initiatiefnemers niet langs vele loketten hoeven te gaan en geld bij elkaar moeten sprokkelen om tot realisering van een project te komen.

Bij de revitalisering van het landelijk gebied speelt zowel regulerend als stimulerend instrumentarium een rol. Het regulerende instrumentarium omvat juridische voorschriften middels bijvoorbeeld bestemmingsplannen, Streekplan, waterhuishoudingsplan etcetera. Het voert te ver om deze allemaal te beschrijven. In deze paragraaf wordt vooral ingegaan op het stimulerende instrumentarium. Dat wil zeggen (financiële) steun voor projecten die bijdragen aan de revitalisering van het landelijke gebied. Naast de verschillende subsidieregelingen zijn er echter ook nog andere instrumenten die ingezet kunnen worden om onze doelen te realiseren. Ook worden indien nodig nieuwe instrumenten ontwikkeld. De stimulerende instrumenten zijn ondergebracht in vijf instrumentenpakketten, die hierna worden beschreven.

11.4.1 Instrumentenpakketten

Pakket 1: Inrichting

Er bestaan vele subsidieregelingen waarvan gebruik kan worden gemaakt bij de (fysieke) herinrichting van het landelijk gebied. Voortdurend verdwijnen er regelingen en komen er nieuwe voor in de plaats. Daarom is hier geen overzicht gegeven van deze regelingen.

Wij constateren dat dit woud van regelingen de uitvoerders van projecten verlamt. Als een flinke slag in de uitvoering gemaakt moet worden, moeten de diverse subsidieregelingen gebundeld worden.

Het Rijk zal de diverse rijksgeldstromen voor het landelijk gebied zoveel mogelijk gaan bundelen in het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG). De verschillende regelingen die er nu zijn, worden gesaneerd en het detailniveau van de te realiseren doelen zal worden verminderd. Bij het ILG gaat het ook om nieuwe bestuurlijke verhoudingen, waarbij verantwoordelijkheden op de juiste plek worden gelegd. Provincie en regio's krijgen daarbij de ruimte om eigen (politieke) keuzes te maken.

Pakket 2: Grondmobiliteit

Voor het realiseren van veel doelen uit het gebiedsplan is functieverandering van

(landbouw)gronden nodig. Dat geldt onder andere voor het realiseren van doelen op het gebied van natuur, landschap en waterberging. Maar ook voor de ruimtelijke structuur van de landbouw zelf, en vooral de grondgebonden melkveehouderij (grote aaneengesloten huiskavels), is verwerving van gronden, een ruimtelijke herstructurering, het flexibel toedelen van gronden, en het optimaal benutten van de grondmobiliteit gewenst. Dit pakket bestaat uit de volgende instrumenten:

- **Kavelruil:** Voor het verhogen van de grondmobiliteit wordt het instrument kavelruil breed ingezet in samenhang met inbreng van gemeentegronden (grondpot) c.q. aanhaking / uitbreiding van het provinciale grondverwervingsbeleid. Hiervoor zal voldoende en professionele uitvoeringscapaciteit beschikbaar moeten zijn.
- **Landinrichting:** Een meer integrale vorm van kavelruil is Landinrichting. Hiervoor dient een concreet afgebakend gebied te worden aangewezen door het ministerie van LNV en zal middels een raamplan en deelplannen invulling gegeven moeten worden aan integrale doelstellingen voor verbetering van de kwaliteit van het landelijk gebied. De huidige Landinrichtingswet zal naar verwachting in 2006 worden vervangen door de Wet Inrichting Landelijk Gebied (WILG). Deze wet maakt het ook mogelijk om het instrument van wettelijke herverkaveling in te zetten.
- **Grondbank:** Voor de uitvoering van veel revitaliseringsprojecten moet vooraf grond worden aangekocht. Voor deze strategische aankopen kunnen huidige BBL-gronden worden ingezet. Daarnaast zullen Rijk en provincie gelden vrijmaken voor strategische aankopen. De waterschappen en veel gemeenten hebben al budgetten hiervoor. De gezamenlijke partijen stemmen hun aankoopactiviteiten onderling goed af (via een aankoopoverleg).

Pakket 3: Groene en blauwe diensten

Er is een veelheid aan regelingen voor de stimulering van allerlei vormen van (agrarisch) beheer van landschap, natuur en bos, en voor de ontwikkeling van bos, mensgerichte natuur en soortenbescherming. Daarnaast zijn er ook de (voorziene) regelingen ten aanzien van verdrogingsbestrijding (natschaderegeling), voor waterberging, Koopmansgebieden en groenblauwe dooradering. Wij willen deze regelingen gecoördineerd en aanvullend op elkaar inzetten. De uitvoeringsorganisatie zal een belangrijke rol spelen in deze coördinatie. In Brabant zijn nog nauwelijks regelingen beschikbaar voor blauwe diensten. Regelingen voor blauwe diensten kunnen een belangrijke rol vervullen bij het realiseren van verdrogingsherstel van natuurgebieden en realisatie van waterberging. Wij vinden het belangrijk dat een regeling voor blauwe diensten wordt ontwikkeld die invulling geeft aan de behoefte en aansluit op de bestaande regelingen voor groene diensten. Indien mogelijk moeten bestaande regelingen voor groene diensten door een integrale regeling voor groenblauwe diensten worden vervangen.

Pakket 4: Verplaatsen, slopen en beëindigen

Door middel van het aanwijzen van extensiveringsgebieden voor de intensieve veehouderij willen we stimuleren dat bedrijven uit kwetsbare gebieden worden beëindigd of verplaatst door de in deze zone gelegen bedrijven (financieel) te ondersteunen bij het beëindigen of verplaatsen. De gemeenten nemen deze verantwoordelijkheid op zich voor verplaatsing van bedrijven vanuit de extensiveringszones rondom bebouwingsconcentraties. Daarnaast willen we samen met de commissie ook andere typen bedrijven (zoals glastuinbouw) die in kwetsbare gebieden liggen (financieel) ondersteunen bij het beëindigen of verplaatsen. Ook toeristisch-recreatieve bedrijven geven in sommige gevallen aan te willen verplaatsen, omdat zij op hun huidige locatie, veelal in de EHS, geen uitbreidingsmogelijkheden hebben. Wij willen bevorderen dat de gebouwen die na beëindiging of verplaatsing vrij komen, gesloopt worden om het landschapsbeeld te verbeteren en de verstening van het buitengebied tegen te gaan. In bebouwingsconcentraties wordt ruimte geboden voor hergebruik van de voormalige agrarische bedrijfslocaties.

Voor dit pakket zijn de volgende instrumenten beschikbaar of in ontwikkeling:

- **Verplaatsingsregeling Intensieve Veehouderij (VIV):**
Voor de ondersteuning van verplaatsingen is de Verplaatsingsregeling Intensieve Veehouderij (VIV) in het leven geroepen. Er kan een financiële ondersteuning gegeven worden wanneer een bedrijf bij openstelling van het project zoals bedoeld in artikel 3 van de beleidsregeling Verplaatsing Intensieve Veehouderijen, in het vigerende (ontwerp) gebiedsplan gelegen is in een extensiveringsgebied.
De achterblijvende stallen in de extensiveringsgebieden moeten worden gesloopt om de verstening van het landschap tegen te gaan. De kosten van het slopen worden vergoed in het kader van het verplaatsingsproject. In de jaren 2005-2007 heeft de provincie budget beschikbaar voor circa 50 verplaatsingen (circa € 40 mln).
- **Beëindigingsregeling:**
Naast geld voor verplaatsing komt er geld beschikbaar voor beëindiging van intensieve veehouderijbedrijven. Voor intensieve veehouderijen, die zijn gelegen in de gebieden en waarvoor de voorwaarden gelden zoals omschreven onder punt 1, die niet willen verplaatsen maar beëindigen, kunnen zich aanmelden voor een beëindigingsregeling. Hierbij wordt zowel een vergoeding voor het doorhalen van de dierrechten als een vergoeding voor de sloop van de leegkomende stallen (ter voorkoming van verstening van het landschap) verstrekt. In de jaren 2005-2007 hebben wij budget beschikbaar voor circa 75 beëindigingen (circa € 12,5 mln).
- **Ruimte voor Ruimte:**
Intensieve veehouderijbedrijven die niet in aanmerking kunnen komen of willen komen voor de beëindigingsregeling kunnen bij beëindiging gebruik maken van de bestaande 'ruimte voor ruimte'-regeling. In deze regeling worden de kosten van sloop van stallen gedragen door het bouwen van woningen. Bedrijven krijgen dan géén vergoeding voor het moeten doorhalen van de dierrechten. Deelname aan de Ruimte voor ruimteregeling staat ook open voor intensieve veebedrijven buiten extensiveringsgebieden en is vooral aan de orde wanneer bedrijven hun locatie of andere percelen hebben op een plaats waar, conform het Streekplan 2002, woningbouw in het kader van Ruimte voor Ruimte mogelijk is (in de regel aansluitend aan bestaande bebouwing).
- **Sloopregeling:**
De sloop van agrarische bebouwing die vrij komt door verplaatsing en beëindiging is in de verplaatsings- en beëindigingsregelingen opgenomen. Onafhankelijk daarvan staat ook agrarische bebouwing leeg. Wij zijn voornemens een subsidieverordening in te stellen waarin de kosten voor de sloop van overbodige agrarische bebouwing in het buitengebied (deels) vergoed wordt, onafhankelijk van de verplaatsings- en beëindigingsregelingen.
- **OntwikkelingsBureau Intensieve Veehouderij (OBIV).** Om de intensieve veehouderijbedrijven die willen verplaatsen uit een extensiveringsgebied te begeleiden, is de OBIV (voorheen OMIV) opgericht. De OBIV ondersteunt gemeenten bij de ontwikkeling van landbouwonwikkelingsgebieden. Ook worden agrarische ondernemers, die overwegen om tot bedrijfsverplaatsing te komen, hierbij ondersteund.
- **Tuinbouw Ontwikkelings Maatschappij (TOM)**
Voor de glastuinbouw geldt dat bedrijven soms nu niet op de beste plekken zijn gelegen (EHS, GHS en AHS-landschap). De Tuinbouw Ontwikkelings Maatschappij ondersteunt de verplaatsing van glastuinbouwbedrijven door het ontwikkelen van duurzame projectlocaties.
- **Verplaatsing toeristisch-recreatieve bedrijven:**
Wij onderzoeken de mogelijkheden voor een verplaatsingsregeling voor toeristisch-recreatieve bedrijven uit de kwetsbare gebieden.

Pakket 5: nieuwe economische dragers en leefbaarheid

In en rondom de kernen is een aantal problemen. Knelpunten zijn er ten aanzien van het voorzieningenniveau in de kleine kernen, uitlooptmogelijkheden vanuit de kernen, ontwikkeling van agrarische activiteiten c.q. andere economische dragers gericht op de kernen (zorgactiviteiten, boerderijwinkels), toeristisch-recreatieve ontwikkelingen, stankoverlast, mogelijkheden voor woningbouw in relatie met stankproblematiek en ontwikkeling van landschappelijke kwaliteit van de kernrand.

Hiertoe zijn de volgende instrumenten beschikbaar:

- **Streekmanager.** Een streekmanager heeft de taak om projecten op sociaal en economisch gebied te initiëren en te begeleiden. Wij bieden de mogelijkheid van cofinanciering van een streekmanager indien de streek daarom vraagt. De gebiedscommissie zal i.s.m. het SEP bekijken in welke vorm een streekmanager ingezet kan worden in de Wijde Biesbosch.
- **Dorpsontwikkelingsplannen.** In een dorpsontwikkelingsplan wordt vanuit de revitaliseringsdoelen, de lokale ruimtelijke problematiek (wat voor problemen zijn er in het betreffende dorp en de omgeving) en de lokale sociale agenda (waaraan hechten de bewoners het meeste belang) een lokaal toegespitst programma opgesteld, met (integrale) projecten die bijdragen aan het verbeteren van de leefbaarheid en nieuwe inkomensmogelijkheden voor agrariërs (beleid ten aanzien van Voormalige Agrarische Bedrijfsgebouwen). Het dorpsontwikkelingsplan wordt gezamenlijk opgesteld en uitgevoerd door bewoners, gebruikers en overheden. Iedere partij draagt vanuit zijn eigen rol bij aan de uitvoering. Door de gezamenlijke en integrale aanpak kunnen problemen opgelost worden die door een individuele of sectorale aanpak niet of veel minder snel opgelost zouden kunnen worden. Vooral het proces waarlangs het dorpsontwikkelingsplan tot stand komt (via 'dialogoog') is bepalend voor het succes van het instrument. In de pilots Gemert-Bakel en De Hilver is ervaring opgedaan met een dergelijk proces. Er worden niet alleen voor dorpen ontwikkelingsplannen gemaakt. Ook ontwikkelingsplannen voor bebouwingsclusters en stad-landplannen vallen hieronder, omdat hier dezelfde doelstellingen spelen.
- **AGRO & Co.** Dit is een ontwikkelingsmaatschappij die vooral proces- en productinnovatie wil faciliteren. Daarbij behoort financiële ondersteuning van ondernemers met innovatieve plannen, hetgeen bijvoorbeeld het geval kan zijn bij omschakelende agrariërs, tot de mogelijkheden. Daarbij gelden wel strenge criteria zoals de mate van creativiteit en toegevoegde waarde.
- **Brabants platform voor Duurzaamheidsinitiatieven.** Wij hebben het initiatief genomen voor een Brabants platform voor Duurzaamheidsinitiatieven. Vanuit het platform wordt één Brabantse Duurzaamheidsagenda opgesteld. Diverse bestaande provinciale programma's gaan daarin samenwerken zoals 'Actie Brabant Duurzaam' en 'Leren Voor een Duurzame Samenleving' (deels een Rijksprogramma). In het kader van de duurzaamheidsagenda worden concrete projecten die passen in de Telosdriehoek en uitgevoerd worden door allianties van partijen (bedrijfsleven, overheden, maatschappelijke organisaties), geïnitieerd en medegefinancierd.

11.4.2 Nieuwe instrumenten

In de praktijk komt het te vaak voor dat het geld dat beschikbaar is binnen bestaande regelingen niet volledig wordt benut. Tegelijk zijn er goede projecten en projectideeën die niet van de grond komen door gebrek aan geld. Hiervoor zijn twee oorzaken te benoemen. De huidige financiële regelingen zijn vaak star. Ze hebben een veelheid aan criteria, waardoor het soms bijna onmogelijk is om de projectaanvraag zo in te dienen, dat deze binnen de regeling past. Om alle goede projecten en projectideeën van de grond te krijgen, willen we dat er meer samenhang komt in de inzet van bestaande instrumenten. Daarnaast moeten waar nodig nieuwe instrumenten ontwikkeld worden.

Wij onderzoeken momenteel concreet de mogelijkheden voor nieuw instrumentarium met betrekking tot blauwe diensten, verplaatsing van recreatiebedrijven en sloop van leegstaande (agrarische) bedrijfsgebouwen. Daarnaast willen wij samenwerkingsverbanden aangaan met marktpartijen, via publiekprivate samenwerkingsconstructies. De ervaringen die hiermee in het verleden zijn opgedaan (OBIV, TOM, ORR (Ontwikkelingsmaatschappij Ruimte voor Ruimte)), willen wij hierbij optimaal benutten.

11.5 Bestuursovereenkomsten

De problemen in de revitaliseringsgebieden zijn zo complex dat samenwerking van alle betrokken overheden noodzakelijk is.

In de reconstructiegebieden bepaalt de Reconstructiewet (artikel 14, lid twee) dat voorafgaand aan het (ontwerp)reconstructieplan een bestuursovereenkomst gesloten wordt tussen ons en de besturen van de betrokken gemeenten en waterschappen. Gezien de verschillende rollen van gemeenten en waterschappen binnen het reconstructieproces is besloten twee bestuursovereenkomsten te sluiten. Op 21 februari 2003 is de bestuursovereenkomst met de waterschappen ondertekend en op 1 april 2004 de overeenkomst met de reconstructiegemeenten. In beide overeenkomsten staan voor de periode tot aan de inwerkingtreding van het reconstructieplan procesafspraken, afspraken over vergoeding van kosten en schade, evenals over de afstemming van procedures voor herziening van het bestemmingsplan.

In de beide West-Brabantse revitaliseringsgebieden geldt deze verplichting niet. Toch zijn een deel van de afspraken die in de bestuursovereenkomst met de waterschappen gemaakt zijn ook relevant voor West-Brabant.

Om de betrokkenheid van de verschillende partijen tijdens de uitvoering te waarborgen is op 10 november 2004 een vervolgovereenkomst met de waterschappen gesloten. Met de gemeenten wordt op 5 juli 2005 een vervolgovereenkomst gesloten. In deze overeenkomsten worden de afspraken ten aanzien van de taken en verantwoordelijkheden bij het realiseren van de uitvoeringsprojecten, de kostenverdeling, het flankerend beleid e.d. meer in detail vastgelegd. De overeenkomsten hebben het karakter van een inspanningsverplichting voor de realisatie van het plaatselijke uitvoeringsprogramma.

11.6 Communicatie

Het realiseren van de ambities en succesvol uitvoeren van de voorgenomen projecten en maatregelen staat of valt met een goede communicatiestrategie en -aanpak. Deze communicatieaanpak is in voorbereiding, samen met de uitvoeringpartners in de streek. Daarbij zullen we met de gebiedscommissie tevens afspraken maken over de organisatie van de communicatie en de inzet van instrumenten, middelen en mensen. Hierbij zijn de volgende punten van belang:

- Heldere boodschappen, zowel wat betreft het doel en de meerwaarde van het revitaliseringsproces in de Wijde Biesbosch als wat betreft de maatregelen en projecten die de streek onderneemt om de ambities te realiseren;
- Het uitdragen van successen, geslaagde projecten en ambities die zijn gerealiseerd;
- Transparantie in het totale proces van voorbereiding, besluitvorming, uitvoering en evaluatie van projecten en maatregelen;
- Investeren in instrumenten, zoals:
 - goed toegankelijke, professionele loketfuncties;
 - functioneel gebruik van websites (Internet);
 - nieuwsbrieven;
 - informatiebijeenkomsten;

- ondersteunend materiaal in de vorm van brochures e.d. over financiële regelingen, succesvolle voorbeelden, instanties en organisaties waarop voor ondersteuning een beroep kan worden gedaan;
- communicatiemateriaal waarvan de verschillende partners gebruik kunnen maken;
- persartikelen in regionale bladen en in huis-aan-huis bladen.

11.7 Monitoring en planherziening

Monitoring

Om ook te kunnen meten wat de resultaten zijn van het gebiedsplan hebben wij voor de reconstructie- en gebiedsplannen een monitorsysteem ontwikkeld. Dit monitoringssysteem wordt aangeduid als Management Informatiesysteem Revitalisering landelijk gebied (MIR). Dit is feitelijk een systeem van proces- en prestatie-monitoring. Met behulp hiervan is het mogelijk om:

- de hoofdfasen van een project te volgen en de planning te bewaken (procesmonitoring). Bovendien worden knelpunten geregistreerd.
- de in het uitvoeringsprogramma geprogrammeerde prestaties/kosten/financiering te vergelijken met de daadwerkelijk beschikte én gerealiseerde prestaties/kosten/financiering vanuit die projecten. Op die manier wordt bewaakt of hetgeen geprogrammeerd wordt ook daadwerkelijk wordt gerealiseerd (prestatie-monitoring).
- de ontwikkeling ten opzichte van de nulsituatie te monitoren. Hiermee wordt de invloed van de autonome ontwikkeling op de prestaties zichtbaar gemaakt (inclusief die van projecten die niet in de database zijn opgenomen).
- de uitputting van subsidieregelingen te volgen.

De effectmonitoring (huidige situatie, geplande effecten en reële effecten) zal in 2005 verder worden uitgewerkt. Via MIR kunnen de effecten gekoppeld worden aan de onderliggende prestaties.

Rapportages

De gegevens uit het MIR staan in principe ter beschikking van alle bij het revitaliseringsproces betrokken partners. Ze kunnen gebruikt worden ten behoeve van verantwoordingsrapportages die in het kader van subsidieregelingen gemaakt moeten worden. Daarnaast bevat het MIR bijvoorbeeld gegevens ten behoeve van de jaarverslagen van de gebiedscommissie, project-overzichten en stand van zaken van de uitvoering.

Wij zullen de monitorresultaten in de vorm van rapporten en waar mogelijk ook in de vorm van kaartbeelden presenteren. De gebiedscommissie kan op basis daarvan een analyse van de gegevens maken en conclusies trekken en aanbevelingen doen. Wij zullen met de gebiedscommissie afspraken maken over het verstrekken van gegevens uit het MIR.

Planherziening

Het gebiedsplan wordt na 4 jaar geëvalueerd. Dat zal gebeuren op basis van te zijner tijd vast te stellen "evaluatietermen". Op basis van de evaluatieresultaten zal het gebiedsplan worden bijgesteld. In het volgende hoofdstuk wordt hier verder op ingegaan.

Het verschil tussen evaluatie en monitoring is dat de monitorresultaten kunnen en moeten leiden tot verbetering van de uitvoering van het plan. Het plan zelf wijzigt niet. De evaluatieresultaten kunnen echter leiden tot bijstelling van het plan. Uiteraard zal de evaluatie gebruik maken van de informatie uit het MIR, maar daarnaast kan ook andere informatie verzameld worden.

Naast de periodieke evaluatie na 4 jaar kan het zijn dat zich ontwikkelingen voordoen die reeds binnen deze termijn vragen om aanpassing of herziening van het plan. De gebiedscommissie zal dit tijdig signaleren en dit samen met ons vormgeven.

12 Juridische aspecten

In West-Brabant geldt de Reconstructiewet niet. Deze wet biedt in de reconstructiegebieden de mogelijkheid voor een directe doorwerking in het Streekplan en bestemmingsplannen. In de revitaliseringsgebieden in West-Brabant, Brabantse Delta en Wijde Biesbosch, geldt geen directe doorwerking van de gebiedsplannen. Wel hebben de gebiedsplannen een bepaalde status. Deze en andere juridische aspecten worden in dit hoofdstuk nader toegelicht.

12.1 Status

Gezien het feit dat de Reconstructiewet niet voor West-Brabant geldt en er dus geen sprake is van een wettelijke status met de daaraan verbonden juridische gevolgen, is het van belang om te weten wat de status van een gebiedsplan dan wel is.

Een gebiedsplan is enerzijds een beleidsstuk maar is anderzijds ook uitvoeringsgericht. In het beleidsgedeelte wordt aangegeven welk beleid wij voor ogen staan en dat wordt ook op de plankaarten, behorende bij het gebiedsplan, visueel gemaakt. In het uitvoeringsgedeelte wordt beschreven hoe het gebied met ons de geformuleerde doelstellingen wil bereiken. Dus voorzien van een programma van maatregelen en middelen.

Provinciale Staten hebben via de nota 'Hand aan de Ploeg' besloten om een gebiedsplan een eigen status te geven. Het gebiedsplan wordt door Provinciale Staten vastgesteld en is daarmee de basis voor het beleid dat de komende jaren in West-Brabant gevoerd wordt. Wij zullen bestemmingsplannen en zelfstandige projectprocedures ex artikel 19 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening (beleidsmatig) toetsen aan het gebiedsplan. Het gebiedsplan fungeert hier als een aanvulling op het ruimtelijke toetsingskader en andere provinciale beleidsnota's.

12.2 Uitwerking (nadere detaillering) en wijziging van het gebiedsplan

In de praktijk zal het niet mogelijk zijn om voor alle wensen en doelstellingen direct maatregelen te formuleren. Wij hebben in die gevallen de mogelijkheid om het gebiedsplan, binnen de kaders van het plan en na overleg met de gebiedscommissie, nader uit te werken. Een overzicht van deelregio's/thema's voor nadere uitwerking/detaillering van het plan is opgenomen in bijlage 4 bij dit plan.

Een uitwerking van het gebiedsplan/detailleringsplan geeft voor een deel van het gebied of voor een bepaald thema een invulling van het gebiedsplan in concrete maatregelen en voorzieningen.

Een uitwerking van het gebiedsplan doorloopt niet dezelfde procedure als het gebiedsplan. Voor een uitwerking is een procedureel eenvoudigere procedure mogelijk. Gedeputeerde Staten in plaats van Provinciale Staten kunnen besluiten over de uitwerking van het gebiedsplan of het detailleringsplan. Uiteraard wordt de gebiedscommissie betrokken in de procedure.

Daarnaast is het mogelijk om het gebiedsplan te actualiseren. Gezien de duur van het gebiedsplan is het mogelijk dat toekomstige ontwikkelingen leiden tot het wijzigen c.q. herzien van het gebiedsplan. Wij bezien elke vier jaar of het gebiedsplan geactualiseerd zou moeten worden. Hierbij laten wij ons adviseren door de gebiedscommissie danwel de opvolger van de gebiedscommissie.

Het uitvoeringsprogramma omvat concrete activiteiten om de doelstellingen uit het gebiedsplan te realiseren. Ook bij het uitvoeringsprogramma kunnen er toekomstige ontwikkelingen zijn die nopen tot aanpassing van het uitwerkingsprogramma. Tenminste eens per twee jaar bekijken wij of het uitvoeringsprogramma gewijzigd moet worden. Wij laten ons ook hierbij adviseren door de gebiedscommissie danwel de opvolger van de gebiedscommissie.

12.3 Relatie met de uitwerkingsplannen van het Streekplan

Voor de vijf stedelijke regio's ordent het Streekplan alle functies: de 'rode' (wonen en werken), de 'groene' (landbouw, natuur en recreatie) en de 'blauwe' (water). Ook in het gebiedsplan staan voor het gedeelte dat valt binnen de grenzen van de stedelijke regio's uitspraken opgenomen over de 'groene' functies in het landelijke gebied rond de stad. Er is ambtelijk en bestuurlijk een goede afstemming geweest tussen de beide planprocessen; in principe zijn er inhoudelijk geen verschillen. Op punten waar de functie die in het gebiedsplan was aangegeven niet past bij de gewenste functie op dit gebied vanuit het uitwerkingsplan is de knoop doorgehakt bij de besluitvorming over de uitwerkingsplannen van het Streekplan. In de stedelijke regio's gaat 'rood over groen'.

12.4 Doorwerking

Eén van de mogelijkheden van de Reconstructiewet is om in het reconstructieplan te bepalen dat de keuzes, die in het plan zijn gemaakt voor bepaalde, als zodanig aangewezen gebieden, bepalend zijn voor de ruimtelijke plannen van provincie (Streekplan) en gemeenten (bestemmingsplan). Dit wordt aangeduid met de term 'planologische doorwerking'. Voor gebiedsplannen bestaat deze mogelijkheid niet.

De 'systematiek' van het gebiedsplan in relatie tot het gemeentelijke bestemmingsplan en het provinciale Streekplan wordt in de volgende paragrafen besproken.

Relatie tot het Streekplan en noodzaak/wens tot aanpassing

Bij de opstellen van het gebiedsplan is onder andere het Streekplan in acht genomen. Op één onderdeel is echter geconstateerd dat het beleid uit het Streekplan om een hoofoverweging vraagt, namelijk met betrekking tot de zoekgebieden voor rivierverruiming (zie paragraaf 4.3.4). Deze constatering is gemotiveerd opgenomen in het gebiedsplan. De vaststelling van het gebiedsplan op zichzelf heeft geen directe invloed op de werking van het Streekplan. In het van toepassing zijnde uitwerkingsplan is al aangegeven dat op het geformuleerde beleid wordt geanticipeerd door middel van toepassing van de afwijkingsbevoegdheid.

Relatie met het bestemmingsplan en noodzaak/wens tot aanpassing

Zoals eerder aangegeven kunnen in een gebiedsplan geen onderdelen worden aangewezen die direct planologisch doorwerken in het bestemmingsplan. Dit betekent dat op het moment dat het gebiedsplan bekend wordt en geldend beleid wordt, dit niet van invloed is op de werking van geldende bestemmingsplannen. Het bestemmingsplan blijft toetsingskader voor bouwvragen. Aanvragen om een bouwvergunning die passen in het vigerende bestemmingsplan moeten derhalve verleend worden.

Het kan zijn dat een aanvraag om een bouwvergunning niet past binnen het bestemmingsplan. Indien Burgemeester en Wethouders planologische medewerking willen verlenen zal dat college een verklaring van geen bezwaar aan Gedeputeerde Staten vragen (ex art. 19 WRO). Wij zullen deze verklaring afgeven indien het past binnen het Streekplan, maar ook past binnen het gebiedsplan. Op deze manier fungeert een gebiedsplan als toetsingskader voor nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen op gemeentelijk niveau en doet daardoor zijn invloed gelden.

Op grond van de Wet op de ruimtelijke ordening zijn gemeenten verplicht om één maal in de 10 jaar het bestemmingsplan te herzien. Bij de herziening van het bestemmingsplan zal de gemeente, naast het Streekplan, het gebiedsplan in acht moeten nemen. Wij zullen namelijk aan de herziening van het bestemmingsplan geen goedkeuring verlenen indien geen rekening is gehouden met het gebiedsplan.

Het kan uiteraard zo zijn dat er onderdelen in het gebiedsplan zitten waarvan wij en gemeenten van mening zijn dat deze onderdelen zo essentieel zijn voor de ontwikkeling van West-Brabant dat deze onderdelen direct van invloed zouden moeten zijn in de bestemmingsplannen. Hierover kunnen dan tussen ons en de gemeente afspraken gemaakt worden in de vorm van een bestuursovereenkomst over de aanpassing van het bestemmingsplan aan het gebiedsplan.

Strijdigheid tussen gebiedsplan en Streekplan en bestemmingsplannen

Na vaststelling van het gebiedsplan dienen eventuele strijdigheden tussen het gebiedsplan enerzijds en Streekplan, uitwerkingsplannen anderzijds zo snel mogelijk te verdwijnen. Provinciale Staten besluiten bij de vaststelling van het gebiedsplan over welke onderdelen zij het Streekplan willen herzien. Zoals hierboven is aangegeven dient hiervoor de reguliere procedure voor het herzien van het Streekplan conform de Wet op de Ruimtelijke Ordening te worden gevolgd.

Met gemeenten zal een bestuursovereenkomst gesloten worden om de gemeentelijke bestemmingsplannen aan te passen ten aanzien van de onderdelen die strijdig zijn met het gebiedsplan.

Naast het concreet genoemde onderwerp (zoekgebieden rivierverruiming) dat vraagt om een heroverweging van het beleid uit het Streekplan, omvat het gebiedsplan onderdelen waaraan een planologische overweging ten grondslag ligt en welke onder meer dienen als toetsingskader voor gemeentelijke plannen. Gemeenten zullen bij het opstellen van bestemmingsplannen en met artikel 19 WRO-procedures rekening moeten houden met de planologische visie van het gebiedsplan. Verder zullen er onderdelen zijn, waaraan niet zozeer een planologische afweging ten grondslag ligt, maar waar meer sprake is van een beleidsvisie met een sectoraal karakter (bijvoorbeeld toeristisch-recreatieve ontwikkeling). In deze situatie moet nog een verdere planologische afweging plaatsvinden op gemeentelijk niveau, gevolgd door een toets door de provincie in het kader van een bestemmingsplanprocedure of artikel 19 WRO-procedure.

In deze laatste twee gevallen zouden er in de praktijk interpretatieverschillen kunnen ontstaan. Denkbaar is dat:

- Het gebiedsplan onvoldoende duidelijk is ten aanzien van het te toetsen initiatief;
- Het gebiedsplan op verschillende manieren geïnterpreteerd kan worden;
- Tussen het gebiedsplan en het Streekplan interpretatieruimte zit.

Gelet op de aard van de plannen moet worden geconstateerd dat, anders dan voor de zaken die als een Streekplanherziening zijn voorgesteld, het onmogelijk is om in het plan alle voorkomende gevallen zodanig te beschrijven dat onduidelijkheid en interpretatieverschillen voorkomen kunnen worden. Deze problematiek is inherent aan het ontwikkelingsgerichte karakter

en daarmee het abstractieniveau van het gebiedsplan. Bij het gebruik van dit plan als toetsingskader is het daarom noodzakelijk dat niet naar 'de letter', maar naar 'de geest' van het gebiedsplan wordt getoetst. Daarnaast vindt de gebiedscommissie het wenselijk om bij onduidelikheden of interpretatieverschillen een adviserende rol te vervullen. Wij zullen van dit aanbod gebruik maken.

Relatie naar de waterschappen

In het gebiedsplan worden doelstellingen voor de waterhuishouding voorgesteld die op een bepaalde manier gerealiseerd moeten worden. Er is geen doorwerking mogelijk naar de waterbeheersplannen van de waterschappen. Wij zullen hierover met de waterschappen afspraken maken in verband met het realiseren van de in het gebiedsplan gestelde waterdoelen. Hiervoor is een bestuursovereenkomst opgesteld.

Het waterschap heeft net als de gemeenten zitting in de gebiedscommissie en is derhalve betrokken geweest bij het proces. Dit betekent dat ook zij verantwoordelijk is voor datgene wat in het gebiedsplan is opgenomen, maar ook dat er voldoende draagvlak bij de 'achterban' bestaat dat ook de gestelde doelen gerealiseerd kunnen worden.

12.5 RNLE

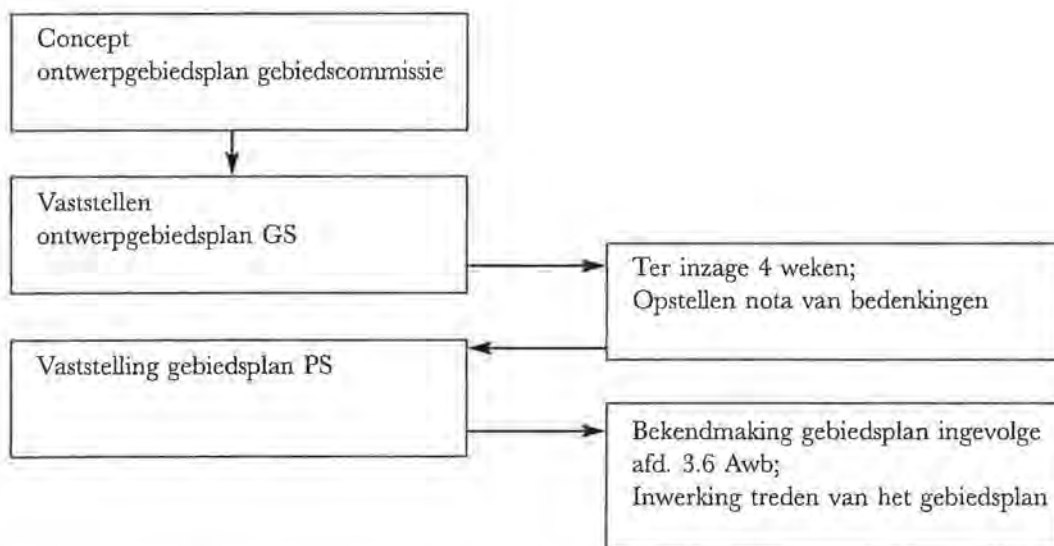
In het gebiedsplan zijn de uitgangspunten voor de RNLE'n geformuleerd (§7.3.3) en is de begrenzing op perceelsniveau aangegeven (plankaart 2). Hieraan heeft een omvangrijke discussie en afweging ten grondslag gelegen. Aan de gemeenten wordt ook gevraagd deze begrenzing in hun bestemmingsplannen op te nemen. Bestemmingsplannen zullen getoetst worden aan het beleid dat voor de RNLE'n geldt.

Het kan zijn dat een gemeente een afwijkende begrenzing van de RNLE in haar bestemmingsplan wenst. Wij zullen deze afwijking alleen goedkeuren nadat de gebiedscommissie hierover is gehoord. Dit vanwege de rol die zij gespeeld hebben bij het vaststellen van de begrenzing. Op deze manier werkt het gebiedsplan als verlengstuk van het Streekplan en is er sprake van flexibiliteit wat betreft de begrenzing, maar wel onder de strikte voorwaarde dat de gebiedscommissie hierbij wordt betrokken vanwege het gemeente-overstijgend belang.

12.6 Procedure

Voor de vaststelling van het gebiedsplan is door ons besloten om dezelfde vaststellingsprocedure te volgen als voor de reconstructieplannen in de Reconstructiewet is voorgeschreven. Het betreft dan de uitgebreide openbare voorbereidingsprocedure van de Algemene wet bestuursrecht. Paragraaf 3.5.6 van de Algemene wet bestuursrecht is van toepassing, met dien verstande dat besloten is dat de termijn voor het indienen van bedenkingen vier weken bedraagt. De vaststellingsprocedure is hiernaast schematisch weergegeven.

Voorafgaand aan deze procedure heeft de gebiedscommissie een 1^e concept-gebiedsplan vastgesteld. Dit conceptplan is gecommuniceerd naar en besproken met de streek door middel van de streekcentraalbijeenkomsten en consultatie van de in de gebiedscommissie vertegenwoordigde partijen met hun achterbannen. De reacties van de streek zijn verwerkt in het definitieve conceptplan van de gebiedscommissie. Dit 2^e concept-gebiedsplan is door de gebiedscommissie ter besluitvorming aan Gedeputeerde Staten aangeboden. Voordat zij een besluit hierover hebben genomen zijn de relevante afdelingen geraadpleegd en is advies gevraagd aan de adviesorganen Provinciale Commissie Landelijk Gebied (PCLG) en Provinciale Planologische Commissie (PPC). Op basis daarvan hebben Gedeputeerde Staten het gebiedsplan in ontwerp vastgesteld.

Het ontwerpgebiedsplan is vier weken ter inzage gelegd en een ieder heeft gedurende deze termijn bedenkingen in kunnen dienen bij Gedeputeerde Staten. Indieners die dat hadden aangegeven hebben tijdens een hoorzitting van onze Staten een toelichting kunnen geven op de ingebrachte bedenkingen.

Gedeputeerde Staten hebben vervolgens een afgewogen voorstel gedaan aan Provinciale Staten met betrekking tot de ingediende bedenkingen en de vaststelling van het gebiedsplan. Na vaststelling door Provinciale Staten is het gebiedsplan bekendgemaakt. Het gebiedsplan treedt door deze bekendmaking in werking. Aangezien er geen concrete beleidsbeslissingen zijn opgenomen in het gebiedsplan staat voor een belanghebbende geen beroep open bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State.

Voor de rechtsbescherming is het van belang dat belanghebbenden bij de uitvoering van het gebiedsplan nog inspraakmogelijkheden hebben. In het gebiedsplan staat bijvoorbeeld dat in een bepaald gebied vernet zal moeten worden ten behoeve van het behoud van een natuurgebied. In deze situatie zal het waterschap het besluit moeten nemen dat het waterpeil verhoogd wordt. Tegen dit besluit kunnen belanghebbenden bezwaar maken.

In tegenstelling tot het reconstructieplan is de vaststelling van het gebiedsplan door Provinciale Staten geen besluit waarvoor een milieueffectrapportage moet worden uitgevoerd. Voor het onderhavige gebiedsplan is een Natuurtoets en Watertoets uitgevoerd (zie §1.4). De Watertoets is verplicht gesteld in het Besluit op de ruimtelijke ordening zoals dat vanaf 1 november 2003 van kracht is. En voor de Natuurtoets is in het Streekplan aangegeven voor welke gebieden een Natuurtoets gedaan moeten worden. De Natuurtoets is één van de gevolgen van de Flora- en faunawet en de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn.

12.7 Stimulerende maatregelen en flankerend beleid

Bij het gebiedsplan spelen heel veel belangen een rol. Dat is ook gebleken bij de voorbereiding van dit plan. Onder het motto: "Voorkomen is beter dan genezen" is tijdens die voorbereiding zo veel mogelijk gezocht naar oplossingen die zo min mogelijk schade toebrengen aan individuele belangen. Het gebiedsplan kan echter leiden tot aanpassing van de inrichting. Voor die gevallen is flankerend beleid ontwikkeld. Het begrip flankerend beleid wordt gebruikt voor diverse vormen van compensatie en is gericht op het voorkomen van schade en op het aanbie-

den van alternatieven. Dit vraagt maatwerk en het is in een aantal gevallen al mogelijk geweest om dit maatwerk te leveren.

Door ons is een nota 'De gebiedsplannen en flankerend beleid - Van regelen tot stimuleren' opgesteld. Hierin is aangegeven welk flankerend beleid voor de beide West-Brabantse revitaliseringsgebieden beschikbaar is. Deze nota is besproken met de verschillende partijen uit het revitaliseringsproces en zal worden meegenomen bij de af te sluiten bestuursovereenkomsten (zie ook § 11.5).

Anders dan de reconstructieplannen kan het gebiedsplan niet zelf leiden tot planschade. Gezien de status kan het gebiedsplan namelijk niet leiden tot een directe aantasting van rechten van belanghebbenden, zodat van planschade geen sprake is. Daarom komen aspecten als schade en flankerend beleid in een heel ander daglicht te staan dan in de reconstructiegebieden, waardoor een andere benadering nodig is. Het accent komt in West-Brabant daarom veel meer te liggen op stimulerende maatregelen en op maatregelen bij de uitvoering van projecten. Feitelijke maatregelen kunnen evenwel ook leiden tot schade.

Om de doelstellingen uit het gebiedsplan te kunnen realiseren kunnen stimulerende maatregelen ingezet kunnen worden. Een voorbeeld hiervan is een intensieve veehouderijbedrijf op een locatie die gelegen is binnen een natuurgebied. De verplaatsingsregeling van de intensieve veehouderij zou in deze een uitkomst kunnen bieden. Wij zullen samen met de gebiedscommissie het veehouderijbedrijf actief benaderen om te kijken of de afspraak tot verplaatsing gemaakt kan worden. Hierbij wordt de kanttekening geplaatst dat het veehouderijbedrijf niet gedwongen kan worden tot verplaatsing, maar aan de andere kant vormt het gebiedsplan ook geen aantasting van rechten van het veehouderijbedrijf.

Hoewel het gebiedsplan zelf dus niet kan leiden tot planschade en middels stimulerende maatregelen en afstemming op het huidige grondgebruik, zoveel mogelijk geprobeerd wordt om schade te voorkomen, kan de doorvertaling van het gebiedsplan in een bestemmingsplan of een besluit van een waterschap toch leiden tot schade. Zo zal een gemeente om ontwikkelingen te voorkomen die indruisen tegen de filosofie van het gebiedsplan, een voorbereidingsbesluit moeten nemen gevolgd door een aanpassing van het bestemmingsplan. Om een project dat afwijkt van het geldend bestemmingsplan te kunnen realiseren ter uitvoering van het gebiedsplan, moet een artikel 19 procedure worden gevolgd of moet het bestemmingsplan worden herzien. Pas in dit stadium komt formeel het onderwerp planschade, in de zin van artikel 49 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening, waarvoor de gemeenteraad het bevoegd bestuursorgaan is, om de hoek kijken. Een waterschap kan op zijn beurt ook geconfronteerd worden met een verzoek om schadevergoeding op grond van artikel 40 van de Wet op de waterhuishouding. Het is echter te eenvoudig om het begrip planschade daarmee door te schuiven naar de gemeenten of waterschappen. Daarom is ook in West-Brabant ons streven gericht om in samenwerking met alle betrokken partijen de revitalisering van het landelijk gebied te bewerkstelligen op een manier en met een inzet van middelen en instrumenten, die vergelijkbaar is met de aanpak in de reconstructiegebieden. Daarbij hoort ook hoe om te gaan met het begrip planschade. In de bestuursovereenkomsten (zie § 11.5) zullen hierover nadere afspraken worden gemaakt.

13 Tot slot

De revitalisering van het landelijk gebied is een ambitieus, ingrijpend en nieuw proces. Dit gebiedsplan is natuurlijk nog maar het begin hiervan. De gezamenlijke visie van overheden en maatschappelijke organisaties in het gebied staat in dit gebiedsplan verwoord. Maar nu is het zaak om hier uitvoering aan te geven.

Gezamenlijk zetten de betrokken partijen hun schouders onder de opgaven van de revitalisering. Alleen op deze wijze kunnen de kansen voor een vernieuwing van het platteland optimaal worden benut. Kansen pakken en de ruimte scheppen om ze te realiseren. Dat is de essentie waar de komende twaalf jaar met alle betrokken partijen hard aan wordt gewerkt.

Bijlage 1 Leden gebiedscommissie en ambtelijke werkgroep Wijde Biesbosch

Leden gebiedscommissie

Dhr. drs. J. de Geus	onafhankelijk voorzitter
Mevr. drs. F.M.C. Witmer	secretaris, projectbureau Wijde Biesbosch
Dhr. ir. A. Verspuij	gemeente Aalburg
Dhr. J.M.L. Niederer	gemeente Breda
Dhr. J. Velthoven	gemeente Dongen
Dhr. drs. Ir. F.J.M. Stoffels	gemeente Drimmelen
Dhr. J.M.P.B. Smits	gemeente Geertruidenberg
Dhr. drs. P.R. Groenestein	gemeente Heusden
Dhr. Y.C.M.G. de Boer	gemeente Oosterhout
Dhr. P.J.M. van Steenoven	gemeente Waalwijk
Dhr. B.M. van den Heuvel	gemeente Werkendam
Dhr. J. Kant	gemeente Woudrichem
Dhr. A.B. Snock	Hoogheemraadschap Alm en Biesbosch
Mevr. drs. C.G.W.M. Selman	Waterschap Aa en Maas
Dhr. J.P. Broeders	Waterschap Brabantse Delta
Dhr. Ir. C.F.J. van Dongen	AJK
Dhr. J.Th.H. Huijben	ZLTO
Mevr. G.T. Middelkoop-van der Ploeg	ZLTO
Dhr. J.J.M. Bakker	BMF/terreinbeheerders
Dhr. D.R. Veenhuizen	BMF/terreinbeheerders
Dhr. drs. H. Vermeulen MBA	Kamer van Koophandel
Dhr. drs. H.A.J. van Nuland (waarnemend)	Platform Brabants Toeristisch Bedrijfsleven
Gedeputeerde drs. L.H.J. Verheijen	provincie Noord-Brabant

Adviseurs

Dhr. drs. J.W. van Berghem	Rijkswaterstaat Directie Noord-Brabant
Dhr. ir. R.C. van Willenswaard	Dienst Landelijk Gebied-Regio Zuid
Dhr. ir. G.J. van der Sar	Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit Directie Zuid
Dhr. mr. Th.B.C.M. Berenschot	provincie Noord-Brabant
Mevr. ir. M. de Deugd	projectbureau Wijde Biesbosch
Dhr. dr. J.M.A.M. Clement	projectbureau Wijde Biesbosch

1 Bijlage 1 geeft een overzicht van de personen die zitting hadden in gebiedscommissie en ambtelijke werkgroep van Wijde Biesbosch ten tijde van de advisering over het gebiedsplan aan GS. Ten behoeve van de uitvoering en als gevolg van personele wisselingen is de samenstelling van de gebiedscommissie en ambtelijke werkgroep inmiddels gedeeltelijk gewijzigd.

Leden ambtelijke werkgroep

Mevr. drs. F.M.C. Witmer
Mevr. ir. M. de Deugd

Dhr. ing. W.F.M. Janssens
Dhr. A. Greven
Dhr. M. Boonekamp
Dhr. mr. J.M. van Gorp
Dhr. R. Celie
Dhr. N.H.C. Dircksens
Mevr. D. Bosmans
Dhr. G. Moolenschot
Dhr. J. van den Berg
Dhr. T. van Tilborg
Dhr. drs. B.H.P.A. van Dinther
Mevr. ir. M.M.P. van Gestel
Dhr. P.F.M. van Dijk
Dhr. A. Rutters
Dhr. ir. J. Stam
Dhr. ing. J.J.M. van de Aa
Dhr. W. Harmsen
Dhr. W.P.A.M. van de Ven
Dhr. ir. P.C. Rosen Jacobsen
Dhr. ing. R.H. Ruks

Dhr. dr. J.M.A.M. Clement

Adviseurs

Dhr. ir. R.C. van Willenswaard
Mevr. E. van der Wijk

gebiedscoördinator, projectbureau Wijde Biesbosch
secretaris, projectbureau Wijde Biesbosch

gemeente Aalburg
gemeente Breda
gemeente Dongen
gemeente Drimmelen
gemeente Geertruidenberg
gemeente Heusden
gemeente Oosterhout
gemeente Waalwijk
gemeente Werkendam
gemeente Woudrichem
Brabantse Milieufederatie
Hoogheemraadschap Alm en Biesbosch
Waterschap Brabantse Delta
Waterschap Brabantse Delta
Waterschap De Aa en Maas
AJK/ZLTO
Recron
Kamer van Koophandel Midden-Brabant
Rijkswaterstaat Directie Noord-Brabant
Ministerie van Landbouw,
Natuur en Voedselkwaliteit
planschrijver, projectbureau Wijde Biesbosch

Dienst Landelijk Gebied-Regio Zuid
ambtelijk ondersteuner gemeenten Wijde Biesbosch

Bijlage 2 Resultaten Watertoets revitaliseringsgebied Wijde Biesbosch

Algemeen

Onder regie van Hoogheemraadschap Alm en Biesbosch is het onderdeel 'advies' van de Watertoets door de waterbeheerders uitgevoerd. Uit een analyse van dit advies blijkt dat niet alle opmerkingen binnen de criteria van de watertoets vallen. Dit zijn opmerkingen over de effectbepaling water en bodem, tekstuele opmerkingen of aspecten die naar mening van de waterbeheerders verder uitgewerkt hadden kunnen worden.

In deze bijlage is alleen ingegaan op die onderdelen van het advies van de waterbeheerder die binnen de criteria van de watertoets vallen.

Elk advies is voorzien van het kopje 'opmerking', waarna vervolgens onder het kopje 'reactie' is weergegeven op welke wijze de betreffende opmerking, indien van toepassing, is verwerkt in het ontwerpgebiedsplan.

Adviezen waterbeheerders en reactie Gedeputeerde Staten

Opmerking

Essentieel is de uitgesproken verwachting dat de fosfaat- en nitraatnormen in 2022 niet zullen worden gehaald. Wij verzoeken u dan ook om, binnen uw mogelijkheden en bevoegdheden, dit naar zowel het Rijk als naar de Europese Unie kenbaar te maken, zodat hiermee bij de verdere invulling van de Europese Kaderrichtlijn Water rekening kan worden gehouden.

Reactie

GS kennen en onderkennen de problematiek. Voorliggend plan kan vanzelfsprekend geen oplossing bieden aan de door de waterbeheerder voorgestelde aanpak. Inmiddels is een brief naar het Rijk verstuurd waarin de problematiek aan de orde wordt gesteld.

Opmerking

De verandering van de grondwaterstand en grondgebruik zal leiden tot een tijdelijke verhoging van de uitspoeling van eutrofiërende stoffen naar het diepe grondwater of het oppervlaktewater. In de concrete uitwerking van maatregelen (op een later tijdstip) dient echter toetsing van de effecten plaats te vinden aan de Kaderrichtlijn Water en de Nitraatrichtlijn, waarbij middels compenserende maatregelen nadelige effecten op de waterkwaliteit zoveel mogelijk voorkomen worden.

Reactie

Dit wordt onderschreven. Het hierboven beschreven uitgangspunt is inmiddels opgenomen in het plan.

Opmerking

Een belangrijk punt is de externe beschermingszone rond de natte natuurparels. Inmiddels heeft hierover overleg tussen de provincie en de waterschappen plaatsgevonden. Voor het grondgebied van het Hoogheemraadschap Alm en Biesbosch zijn de externe beschermings-

zones overal 75 meter breed en geldt tevens dat in dat geval ook de zones voor waterkwantiteit 75 meter breed kunnen zijn (zij hoeven dus niet meer indicatief 100 meter breed te zijn). Voor de natte natuurplekjes binnen het grondgebied van waterschap Brabantse Delta zijn de zones voor het Gat van den Ham-complex 50 meter breed en voor Zonzeel 200 meter. Verzocht wordt het plan conform deze afspraken aan te passen.

Reactie

In het ontwerp gebiedsplan worden de afspraken die over dit onderwerp gemaakt zijn met de waterbeheerders gerespecteerd.

Opmerking

De effecten van vernattingsmaatregelen in de gebiedsplannen kunnen voor een aantal gebieden leiden tot vernattingsknelpunten in het stedelijk gebied. De acceptatie van vernatting zal in stedelijk gebied gering zijn en technische compensatie van vernattingseffecten is kostbaar. Er zijn berekeningen op groot schaalniveau uitgevoerd, waaruit blijkt dat er geen regionale effecten zijn, maar er is niet specifiek gekeken naar de consequenties voor het stedelijk gebied op lokaal niveau.

Reactie

De acceptatie van vernatting in stedelijk gebied is gering. Technische compensatie van vernattingseffecten zijn kostbaar. Op dit moment is concrete beoordeling nog niet mogelijk vanwege het hoge abstractieniveau van het gebiedsplan, maar in de uitwerking zal hier nadrukkelijk naar gekeken worden. Uitgangspunt bij het omgaan met vernattingseffecten in stedelijk gebied is dat in bestaand stedelijk gebied de droogleggingseisen gerespecteerd zullen worden. Zoveel als mogelijk zal getracht worden met lokale technische compensatie de effecten te compenseren.

Opmerking

Er is geen GGOR voor landbouwgronden afgesproken. In het gebiedsplan moet een procesafpraak worden opgenomen zodat dit voor de 2^e generatie gebiedsplannen wordt uitgewerkt.

Reactie

De afspraken zoals in het Nationaal bestuursakkoord Water zijn opgenomen ten aanzien van het GGOR houden in dat de provincie het kader voor het GGOR³ uiterlijk in 2005 vaststelt. De waterschappen werken dit uit en stellen, uiterlijk in 2010 het GGOR vast. Met het gebiedsplan worden de bestuurlijke keuzes en afwegingen voor het kader van het GGOR bepaald, ook ten aanzien van landbouw. De provincie vult dit kader verder aan met technische bouwstenen en procesafspraken.

Voor wat betreft de aanpak van droogteschade is het belang van waterconservering op landbouwgronden expliciet in de plannen opgenomen.

Opmerking

De realisatie van de gewenste waterhuishoudkundige doelen binnen de natte natuurplekjes en overige delen van de EHS is sterk afhankelijk van de verwerving van de EHS. Aangezien uit de effectbepaling water en bodem blijkt dat de verwerving en realisatie van de EHS niet volledig in revitaliseringsperiode gerealiseerd kan worden, is het de vraag of de doelen voor de verdroogde natuur conform de Cork-afspraken wel bereikt worden.

Reactie

Het belang van grondverwerving in relatie tot het realiseren van doelen wordt onderschreven. Daarom wordt bij de uitvoering ook sterk ingezet op grondverwerving in de EHS, waarbij gronden in natte natuurplekjes een hoge prioriteit hebben. Dit is in het plan opgenomen.

Opmerking

De planologische doorwerking voor zowel waterberging, de beschermingszones van de natte natuurplekjes is niet geregeld. Juridisch ontbreekt het instrumentarium, maar provincie en gemeenten kunnen hierover wel afspraken maken. Voorgesteld wordt om de waterbergingsge-

bieden en de beschermingszones onderdeel uit te laten maken van deze afspraken.

Reactie

De noodzaak voor planologische doorvertaling in de bestemmingsplannen is in het plan opgenomen. Deze onderwerpen zullen meegenomen worden bij de besprekingen die in het kader van de bestuursovereenkomst tussen provincie en gemeenten plaats vinden.

Bijlage 3 Legenda-eenheden plankaarten

Plankaart 1: Ambitiekaart

Water

Legenda-eenheden	Definitie
Zoekgebied rivierverruiming	Zoekgebied voor rivierverruimende maatregelen. In deze zoekgebieden zijn ontwikkeling van grootschalige, kapitaalintensieve functies, zoals woonwijken, bedrijventerreinen, vestigingsgebieden voor de glastuinbouw, veeverdichtingsgebieden, projectlocaties voor de intensieve veehouderij en grote recreatiecomplexen alleen mogelijk indien uit een watertoets blijkt dat hierdoor de geschiktheid van het zoekgebied voor waterberging niet verloren gaat en de investering vanuit het oogpunt van veiligheid en schaderisico's verantwoord is. Bestaande bedrijven behouden hun normale (geen respijt) ontwikkelingsmogelijkheden. In de uiteindelijk definitief begrensde gebieden wordt gestreefd naar meervoudig ruimtegebruik. Landschappelijk inpasbare kunstmatige verhogingen, (bv terpen) en creatieve bouwwijzen (bv woningen op palen) zijn in de gebieden wel mogelijk, mits de capaciteit van waterberging – of afvoer niet of nauwelijks wordt belemmerd (watertoets).
Regionale waterberging – voorlopig reserveringsgebied 2016	Zoekgebieden voor regionale waterberging. Deze zoekgebieden zullen in 2005 door de waterschappen nader worden geconcretiseerd. In de voorlopige reserveringsgebieden 2016 zijn ontwikkeling van grootschalige, kapitaalintensieve functies, zoals woonwijken, bedrijventerreinen, vestigingsgebieden voor de glastuinbouw, veeverdichtingsgebieden, projectlocaties voor de intensieve veehouderij en grote recreatiecomplexen alleen mogelijk indien uit een watertoets blijkt dat hierdoor de geschiktheid van het zoekgebied voor waterberging niet verloren gaat en de investering vanuit het oogpunt van veiligheid en schaderisico's verantwoord is. Bestaande bedrijven behouden hun normale (geen respijt) ontwikkelingsmogelijkheden. In de uiteindelijk definitief begrensde gebieden wordt gestreefd naar meervoudig ruimtegebruik. Landschappelijk inpasbare kunstmatige verhogingen (bv terpen) en creatieve bouwwijzen (bv woningen op palen) zijn in de gebieden wel mogelijk, mits de capaciteit van waterberging – of afvoer niet of nauwelijks wordt belemmerd (watertoets). Zie ook paragraaf 4.3.3.
Regionale waterberging – in te richten waterbergingsgebieden	Gebieden waarvoor de waterschappen op dit moment concrete plannen hebben om deze binnen de 1e planperiode te realiseren en waarvoor op korte termijn wordt overgegaan tot aankoop en inrichting. Gemeenten zullen deze functiewijziging in de bestemmingsplannen mogelijk maken. Tot het moment van bestemmingsplanwijziging gelden dezelfde regels m.b.t. nieuwe ontwikkelingen zoals in de voorlopige reserveringsgebieden 2016 (zie bovenstaand en paragraaf 4.3.3).

Water

Legenda-eenheden	Definitie
Beek- en kreekherstel	Gebieden waarbinnen gestreefd wordt naar behoud, herstel en ontwikkeling van de beken en krekken en de daaraan gekoppelde natuur- en landschapswaarden. Deze doelstelling geldt als randvoorwaarden voor ontwikkelingen binnen deze gebieden.
Functie afgestemd op waterkwantiteit	Waterkwantiteit is in deze gebieden sturend voor alle onderliggende functies. Voor de landbouw is de gewaskeuze in principe vrij, maar de waterhuishoudkundige situatie zal hier niet op aangepast worden.
Functie afgestemd op waterkwaliteit	In deze gebieden moeten/ kunnen maatregelen worden getroffen om de kwaliteit in een stroomafwaarts gelegen natuurgebied, waterloop of waterwingebied te verbeteren.
Blauwe knooppunten	Ter plaatse van het knooppunt of bovenstrooms van het knooppunt moeten/ kunnen maatregelen worden getroffen om de waterkwaliteit in een stroomafwaarts gelegen natuurgebied, waterloop of waterwingebied te verbeteren.

Landbouw

Legenda-eenheden	Definitie
Grondgebonden landbouw in open landschappen	Het behoud en versterking van het open landschap is een belangrijke randvoorwaarde voor het gebied. In deze gebieden wordt meegewerkt aan versterking van de agrarische productiestructuur voor de grondgebonden land- en tuinbouw met respect voor de aanwezige waarden.
Grondgebonden landbouw in meer besloten landschappen	In deze gebieden zijn intensieve teelten (landschappelijk) passender en dienen waar mogelijk kansen te krijgen. In deze gebieden wordt meegewerkt aan versterking van de agrarische productiestructuur voor de grondgebonden land- en tuinbouw met respect voor de aanwezige waarden.
Boomteelt	Gebieden die vanwege landschappelijke aard, de aanwezigheid van geschikte gronden en/of het voorkomen van een concentratie van boomteeltbedrijven primair bedoeld zijn voor de ontwikkeling van boomteelt, door verbetering van randvoorwaarden (bestaande boomteeltgebieden) of ruimte te bieden voor ontwikkeling van nieuwe boomteeltgebieden.
Glastuinbouw	Gebieden waar de geconcentreerde ontwikkeling van glastuinbouw wordt nagestreefd. In deze gebieden zijn ruime ontwikkelingsmogelijkheden voor bestaande bedrijven en (afhankelijk van het gebied) nieuwvestiging. Er wordt onderscheid gemaakt in vestigingsgebieden (V) en doorgroeigebieden (D). In de vestigingsgebieden is doorgroei en herschikking van bestaande glastuinbouwbedrijven en (grootschalige) nieuwvestiging van glastuinbouwbedrijven mogelijk. In doorgroeigebieden is groei van bestaande bedrijven mogelijk en kan, afhankelijk van de aard en omvang van het gebied, nieuwvestiging plaatsvinden t.b.v. verplaatsing van solitaire bedrijven uit de omgeving of van glastuinbouwbedrijven uit kwetsbaar gebied, of vanwege een herschikking van de bedrijvenstructuur in het gebied.

Landschap en cultuurhistorie

Legenda-eenheden	Definitie
Landschappelijk te versterken gebieden	Gebieden waar versterking van de landschappelijke structuur gewenst is. Dit kan bestaan uit versterking van groenstructuur (o.a. (kleinschalige) landschapselementen, laanstructuren), open karakter, zichtrelaties, verkaveling e.d. Voor deze gebieden moet duidelijk sprake zijn van een visie voor het gebied. In deze gebieden is ruimte voor de ontwikkeling voor de met de onderliggende legenda-eenheden aangeduide functies, waarbij deze wel dienen te passen in de landschappelijke doelstelling van het gebied.
Ontwikkelen en versterken cultuurhistorische waarden	Gebieden waar ontwikkeling en versterking van de cultuurhistorische waarden (archeologie, stedenbouw, historische groenstructuren) gewenst is. Voor deze gebieden moet duidelijk sprake zijn van een visie voor het gebied. In deze gebieden is ruimte voor de ontwikkeling voor de met de onderliggende legenda-eenheden aangeduide functies, waarbij deze wel dienen te passen in de cultuurhistorische doelstelling van het gebied.

Natuur

Legenda-eenheden	Definitie
Natuur (EHS)	Alle bestaande en nog te realiseren delen van de EHS, exclusief de ecologische verbindingzones. Het betreft dus de bestaande bos- en natuurgebieden, reservaat- en beheersgebieden en natuurontwikkelingsgebieden. In de EHS moet worden gezorgd voor maximale rust en ruimte voor de ontwikkeling van natuur- en landschapswaarden. Binnen de EHS is geen ruimte voor nieuwvestiging en omschakeling van agrarische bedrijven (wel omschakeling naar extensieve vormen). Bestaande agrarische bouwblokken mogen niet worden uitgebreid. Er is geen ruimte voor uitbreiding van het stedelijk ruimtebeslag (wonen, werken, aanleg en fysieke aanpassing van niet recreatieve infrastructuur). In deze gebieden is de mogelijkheid voor recreatief medegebruik (dag- en verblijfsrecreatie) mits dit past bij de natuurwaarden in het gebied.
Natuur- en groengebieden buiten de EHS	De bos-, natuur en groengebieden die niet binnen de begrensde EHS liggen. Binnen deze gebieden is agrarisch en recreatief medegebruik mogelijk, waarbij deze zijn afgestemd op de natuurdoelstelling. Stedelijk ruimtebeslag wordt in principe uitgesloten.
Ecologische verbindingzone	Verbinding tussen natuurgebieden met een gemiddelde breedte van 25m per strekkende km. EVZ's bestaan veelal uit langgerekte landschapselementen langs dijken, waterlopen, wegen, spoor- en waterwegen of een reeks van kleinschalige landschapselementen zoals bosjes, struwelen, houtsingels, ruigten, poelen of moerasjes. De breedte en de inrichting van de EVZ's is afhankelijk van de lengte die zij moeten overbruggen en de aard van het te doorkruisen gebied. Agrarisch en recreatief medegebruik van een EVZ zijn mogelijk, mits het functioneren van de EVZ niet belemmerd wordt.

Natuur

Legenda-eenheden	Definitie
Te versterken (behouden) natuurwaarden	Gebieden waar versterking of behoud van natuurwaarden gewenst is met inachtneming van landbouwkundige functies. Dit kan bestaan uit versterking van de groen-blauwe dooradering, behoud van de gebieden van kwetsbare soorten of gebieden voor geconcentreerde inzet van (agrarisch) natuurbeheer e.d.. In deze gebieden is ruimte voor de ontwikkeling voor de met de onderliggende legenda-eenheden aangeduide functies, waarbij deze zich wel dienen te verhouden met de te versterken natuurwaarden.
Robuuste ecologische verbindingzone (indicatief)	Indicatief tracé voor de realisatie van een robuuste ecologische verbinding. Doel van de robuuste ecologische verbindingen is het realiseren van een robuust, duurzaam ecologisch netwerk, waarin de grote natuurgebieden in Nederland en de Regionale Natuur- en Landschapseenheden (RNLE) met elkaar worden verbonden. De begrenzing zal in de komende jaren nader uitgewerkt moeten worden.

Recreatie en toerisme

Legenda-eenheden	Definitie
Kansrijk extensieve recreatie landelijk gebied	Extensieve recreatie zijn die vormen van openluchtrecreatie waarbij men vooral het landschap of bepaalde elementen daarvan sterk beleeft, waarbij relatief weinig mensen aanwezig zijn per oppervlakte-eenheid en die plaatsvinden in een gebied met weinig of geen recreatieve voorzieningen. Dit is een aantrekkelijk en interessant landelijk gebied vanuit landschap en cultuurhistorie of vanuit de nabijheid van aantrekkelijke natuurgebieden. Belangrijk is dat de samenhang in dit gebied versterkt kan worden. Er is aandacht voor versterking van de omgevingskwaliteiten (landschap). Dit zijn kansrijke gebieden voor het recreatief medegebruik, extensieve waterrecreatie en voor verschillende routestructuren. Het gaat daarbij om voorzieningen als fiets- en wandelpaden, rust- en picknickbanken, informatiepanelen, overstapjes, klaphekjes, knuppelpaden, aanlegplaatsen, vissteigers en kano-uitstapplaatsen. Naast het realiseren van nieuwe voorzieningen is de kwaliteitsverbetering en – versterking van de bestaande voorzieningen mogelijk. In recreatief opzicht zijn dit kansrijke gebieden voor kleinschalige extensieve en kleinschalige intensieve bedrijven, zoals kleinschalige horeca en speelboerderijen. Ook bescheiden agrotouristische ontwikkelingen passen in dit gebied, waaronder landschapscampings².

² Landschapscampings hebben maximaal zestig kampeerplaatsen met een beperkte dichtheid, op aan de landbouw te onttrekken grond en aansluitend bij bestaande of voormalige (agrarische) bouwblokken. De gemiddelde grootte van een standplaats dient minimaal 300 m² (bruto) te zijn. Bij de inrichting van dergelijke campings moeten de natuur- en landschapswaarden worden verhoogd door een passende, robuuste en duurzame beplanting op en rond het kampeerterrein. De oppervlakte voor de nieuwe natuur dient ten minste drie maal zo groot te zijn als de oppervlakte voor de standplaatsen.

Recreatie en toerisme

Legenda-eenheden	Definitie
Intensieve recreatie	Intensieve recreatie zijn die vormen van openluchtrecreatie waarbij men gebruik maakt van een sterk geconcentreerd voorzieningenpakket of één grote voorziening, waarbij het omringende landschap minder van belang is en waarbij relatief veel mensen aanwezig zijn per oppervlakte-eenheid. Dit gebied bestaat uit een clustering van intensieve toeristisch-recreatieve bedrijven en voorzieningen of kan uitgroeien tot een clustering hiervan. Ook watersportlocaties en openluchtrecreatiegebieden kunnen hier deel van uitmaken. In dit gebied wordt ruimte geboden voor kwaliteitsverbetering, product vernieuwing en kwaliteitsuitbreiding van de bestaande bedrijven (grootschalig en kleinschalig), waarbij de omgevingskwaliteiten niet geschaad worden (Afsprakenkader Toerisme en Recreatie). Tevens is in dit gebied ruimte voor nieuwvestiging van kleinschalige intensieve en extensieve bedrijven zoals een (overdekte) speeltuin, kinderboerderij/dierenpark, museum. Ook nieuwe agrotouristische ontwikkelingen passen in dit gebied. Dit alles moet afgestemd zijn met de andere waarden of functies die in het gebied aanwezig zijn. De recreatieve routestructuren, de informatievoorziening en de kwaliteitsverbetering en – versterking van het routenetwerk en de paden zijn belangrijke aandachtspunten. De (veilige) bereikbaarheid van de verschillende voorzieningen maakt daar onderdeel van uit. Vestiging van nieuwe grootschalige verblijfsaccommodaties, dagattracties en toeristisch-recreatieve voorzieningen is in dit gebied niet gewenst.
Projectlocatie	In dit gebied is een clustering mogelijk van grootschalige en kleinschalige verblijfs-recreatieve bedrijven, dagattracties, intensieve watersportlocaties, intensieve toeristisch-recreatieve voorzieningen en openluchtrecreatiegebieden. Dit gebied biedt ruimte voor kwaliteitsverbetering, product vernieuwing en kwaliteitsuitbreiding van de bestaande bedrijven (grootschalig en kleinschalig). Projectlocatiegebieden hebben geen overlap met GHS-natuur. In dit gebied is ruimte voor (incidentele) nieuwvestiging van grootschalige verblijfsaccommodaties, dagattracties en dagrecreatieve voorzieningen en voor nieuwvestiging van kleinschalige bedrijven en voorzieningen (w.o. agrotourisme). De recreatieve routestructuren, de informatievoorziening en de kwaliteitsverbetering en – versterking van het routenetwerk en de paden zijn belangrijke aandachtspunten. De (veilige) bereikbaarheid van de verschillende voorzieningen maakt daar onderdeel van uit.

Recreatie en toerisme

Legenda-eenheden	Definitie
Stedelijk uitloopgebied	Stedelijke uitloopgebieden zijn multifunctionele gebruiksgebieden in de stadsrandzones van de grotere kernen. In deze gebieden is sprake van een gevarieerde ruimtelijke structuur en een eveneens gevarieerd (extensief en intensief) recreatief gebruik van de ruimte. Stedelijke uitloopgebieden kunnen bestaan uit parken, bos- en natuurgebieden, landbouwgebieden, gebieden met struinnatuur en openluchtrecreatiegebieden. In deze gebieden kunnen uiteenlopende voorzieningen komen, afgestemd op het karakter en de stedelijke druk van het gebied. Voorbeelden zijn grotere en kleinere concentratiepunten voor dagrecreatie (kinderboerderij, midgetgolf, speeltuin, barbecueplaatsen), horecagelegenheden en slechtweervoorzieningen. Nieuwvestiging van kleinschalige voorzieningen is op bepaalde plaatsen mogelijk ter ondersteuning van het gebied (agrotourisme, theehuis e.d.). In de stedelijke uitloopgebieden kunnen veel verschillende activiteiten een plaats krijgen: wandelen, fietsen, skeeleren, hardlopen, hond uitlaten, tuinieren in volkstuinen, varen, zonnen, picknicken, barbecuen enzovoort. De recreatieve routestructuren, de informatievoorziening en de kwaliteitsverbetering en – versterking van het routenetwerk en de paden zijn belangrijke aandachtspunten. De (veilige) bereikbaarheid van de verschillende voorzieningen maakt daar onderdeel van uit. Een stedelijk uitloopgebied is daarmee te beschouwen als een grote tuin voor de stadsbewoner die kan worden gebruikt voor verschillende activiteiten.
Kansrijke waterrecreatie	Dit zijn gebieden die kansrijk zijn voor de (verdere) ontwikkeling van de waterrecreatie.
Recreatieve poort	Een recreatieve poort vormt de ingang van een natuur- en bosgebied waar de bezoeker de auto kan parkeren en vervolgens te voet, per fiets of per paard het gebied kan gaan verkennen. Bij een poort zijn dan ook startplaatsen van diverse typen routes, met een nadruk op een volwaardig wandelproduct, en bevindt zich een knooppunt van het fietsknooppuntensysteem. Een recreatieve poort is gevestigd op een plaats waar de natuur en/of het landschap een grotere recreatiedruk aan kunnen, terwijl tegelijkertijd de meer kwetsbare delen van het gebied of aangrenzende gebieden worden ontlast van de recreatieve druk. Bij een poort kan een horecavoorziening zijn, zijn er (ruime) parkeermogelijkheden en is er informatie over het gebied te zien en te verkrijgen (zoals routefolders). De informatievoorziening kan een informatiecentrum van een terreinbeheerder zijn maar kan ook worden gekoppeld aan de horecavoorziening. Andere voorzieningen die er een plaats kunnen krijgen zijn fietsverhuur, een speelbos, een stuk struinnatuur, een dagrecreatieve en verblijfsrecreatieve voorziening. Deze invulling is afhankelijk van het type gebied, de bestaande situatie en de mogelijkheden die het gebied biedt.

Wonen, werken en leefbaarheid

Legenda-eenheden	Definitie
Aandachtskern	Kern waar actief wordt ingezet op het behoud en versterking van de leefbaarheid.
Kernrandzone	Zone aansluitend op de kern waar ruimte is voor kleinschalige economische/bedrijfsmatige activiteiten, die geen belemmering vormen voor de omliggende (agrarische) bedrijven en woningen en die passen binnen de omgevingskwaliteit.
Te ontwikkelen woongebied	Gebieden (groter dan 5 hectare) waar binnen de planperiode woningbouw voorzien is. Deze gebieden zijn één op één overgenomen uit de uitwerkingsplannen voor de stedelijke en landelijke regio's. Het gebiedsplan is hierover niet besluitvormend (zie ook paragraaf 10.3.6).
Te ontwikkelen en reserveren bedrijventerrein	Gebieden (groter dan 5 hectare) waar binnen de planperiode uitbreiding van bedrijventerrein voorzien is. Deze gebieden zijn één op één overgenomen uit de uitwerkingsplannen voor de stedelijke en landelijke regio's. Het gebiedsplan is hierover niet besluitvormend (zie ook paragraaf 10.3.3).
Strategische locatie werken nader af te wegen	Dit is een mogelijke locatie voor werken die nog nader afgewogen moet worden. Indien in de tijd het nut en de noodzaak daartoe zijn aangetoond, kan deze locatie ontwikkeld worden. Het gebiedsplan is hierover niet besluitvormend (zie ook paragraaf 10.3.3).

Topografie en toponiemen

Legenda-eenheden	Definitie
Stedelijk gebied	Het gebied dat in het kader van de uitwerkingsplannen voor de stedelijke en landelijke regio's als stedelijk gebied is aangeduid (legenda-eenheden 'stedelijk gebied - beheer en intensivering, - herstructurering, - centrumontwikkeling en - stedelijk groene drager'). Die aanduiding is onder andere gebaseerd op door GS goedgekeurde bestemmingsplannen. De begrenzing van het stedelijk gebied vormt direct ook de plangrens van het gebiedsplan, aangezien het plan geen zeggenschap heeft over zaken die spelen in het stedelijk gebied. Feitelijk moet dit gebied beschouwd worden als 'niet-revitaliseringsgebied'. Zaken die aan de orde zijn binnen dit 'niet-revitaliseringsgebied' zijn daarmee voor ons niet minder relevant, maar vallen simpelweg buiten de reikwijdte van dit gebiedsplan. Voor een aantal onderwerpen (met name op het aspect van de leefbaarheid) kan het landelijk gebied echter niet los gezien worden van het stedelijk gebied en gaat het gebiedsplan daar toch op in.

Plankaart 2

Legenda-eenheden	Definitie
Extensivering intensieve veehouderij	In een extensiveringsgebied intensieve veehouderij wordt gestreefd naar een afbouw van de intensieve veehouderij. Wij willen dit realiseren middels stimuleringsmaatregelen. Bedrijfsontwikkeling blijft mogelijk binnen de mogelijkheden van het vigerende bestemmingsplan en de milieureggeving.
Zoekgebieden extensivering melkveehouderij	Kwetsbare gebieden waar de mogelijkheden voor extensivering van de melkveehouderij worden gestimuleerd, indien de druk van de melkveehouderij op milieu en natuurwaarden er te hoog is. Het gaat om de gebieden waar peilverhogingen kunnen optreden t.b.v. realisatie van natte natuur (de zone 'functie afgestemd op waterkwaliteit' van de ambitiekaart), de grondwaterbeschermingsgebieden en gebieden die van belang zijn voor de verbetering van de waterkwaliteit (zone 'functie afgestemd op waterkwaliteit' van de ambitiekaart), de RNLE en de 250 m zone rondom A-gebieden.
Beschermingszone natte natuurparels	Beschermingszone bestaande uit de natte natuurparels, inclusief de zogenaamde 'beschermingszone natte natuurparel' (een zone van gemiddeld 500 meter) daaromheen. Het beleid in deze gebieden is gericht op het verbeteren van de condities voor de natuur in de natte natuurparels en externe bescherming voor ingrepen die een ongewenste beïnvloeding van deze natuurwaarden kunnen hebben. Er is een hydrologisch standstill van toepassing in deze gebieden en de beschermingszone er om heen. Er mogen in het gebied of in de omgeving geen activiteiten plaatsvinden die een verslechtering van de hydrologische situatie in de natte natuurparel tot gevolg hebben. Dit wordt geregeld via de provinciale Verordening waterhuishouding, waterschapskeuren en bestemmingsplannen. De concrete begrenzing van deze gebieden is door Provinciale Staten in het kader van de wijziging van de Verordening waterhuishouding vastgesteld en op 1 februari 2005 in werking getreden. De vastgestelde zones zijn overgenomen op plankaart 2. In de kleigebieden is een beschermingszone van 500 m veelal te ruim. De waterschappen hebben deze zones daarom, op verzoek van en in overleg met de provincie, nader begrensd. Concreet gaat het daarbij om de volgende natuurparels met de volgende breedte van de zone: Gat van den Ham-complex (breedte 50 m), Zonzeel (breedte 200 m), Boomgat-complex, de Bevert, Bruine Kil, Bakkerskil, Oostkil/Bleeke Kil, Kornsche Boezem en Pompveld (alle breedte 75 m).
RNLE-grens	Op perceelsniveau uitgewerkte grens van de RNLE, waarbij de indicatieve grens uit het Streekplan als uitgangspunt is gehanteerd (zie paragraaf 7.3.3).
Stedelijk gebied	Het gebied dat in het kader van de uitwerkingsplannen voor de stedelijke en landelijke regio's als stedelijk gebied is aangeduid (legenda-eenheden 'stedelijk gebied - beheer en intensivering, - herstructurering, - centrumontwikkeling en - stedelijk groene drager'). Die aanduiding is onder andere gebaseerd op door GS goedgekeurde bestemmingsplannen. De begrenzing van het stedelijk gebied vormt direct ook de plangrens van het gebiedsplan, aangezien het plan geen zeggenschap heeft over zaken die spelen in het stedelijk gebied. Feitelijk moet dit gebied beschouwd worden als 'niet-revitaliseringsgebied'. Zaken die aan de orde zijn binnen dit 'niet-revitaliseringsgebied' zijn daarmee voor ons niet minder relevant, maar vallen simpelweg buiten de reikwijdte van dit gebiedsplan. Voor een aantal onderwerpen (met name op het aspect van de leefbaarheid) kan het landelijk gebied echter niet los gezien worden van het stedelijk gebied en gaat het gebiedsplan daar toch op in.

Bijlage 4 Voorstellen voor nadere uitwerking en detaillering van het gebiedsplan

Het gebiedsplan biedt de mogelijkheid om na vaststelling van het plan te komen tot een nadere uitwerking van bepaalde delen van het gebied of voor een bepaald thema te komen tot een nadere invulling van de hoofdlijnen uit het plan in concrete maatregelen en voorzieningen. Ook voor deze uitwerkingen geldt dat de plantekst de keuze moet motiveren. Ook zijn er een aantal deelgebieden binnen de Wijde Biesbosch die, door de veelheid aan doelstellingen en belanghebbenden, er om vragen de uitvoering integraal en gecoördineerd op te pakken.

De commissie heeft in het kader van de uitvoering een aantal deelgebieden of thema's aangewezen waar ze een integraal project op wil starten. Voordat daadwerkelijk met de uitvoering van deze deelgebieden kan worden gestart moet een nadere concretisering en detaillering worden uitgewerkt en afspraken worden gemaakt wie het project trekt, wie de betrokkenen zijn e.d. De inzet van het instrument kavelruil kan een grote rol spelen bij deze projecten.

Integrale uitwerkingen

In de Wijde Biesbosch gaat het concreet om de volgende integrale projecten die de commissie in de komende 4 jaar op wil pakken. Enkele projecten zijn al opgestart:

- Landinrichting Teteringen
- Seters
- Landschapszone Oosterhout-Breda
- Pilot lint Raamsdonk
- RNLE Gat van den Ham
- Nieuwe Hollandse Waterlinie
- Moerputten/Sompen en Zooislagen
- Ruimte voor de rivier (Overdiepe Polder en Noordwaard)

Landinrichting Teteringen

Voor Landinrichting Teteringen is een raamplan en deelplan opgesteld en is gestart met de uitvoering.

Seters

De gemeente Oosterhout treedt op als trekker van het project Seters. In dit gebied zal, naast andere doelen, invulling worden gegeven aan de recreatieve poort. De uitwerking is in volle gang en in 2005 kan worden gestart met de daadwerkelijke uitvoering.

Landschapszone Oosterhout-Breda

Deze zone is in het Streekplan aangegeven als landschapsecologische zone. Het gebied kent echter een zeer intensief en versnipperd gebruik. Door de gebiedscommissie is in 2003 geïnventariseerd op welke wijze de samenhang en landschapsecologische functie van het gebied

kan worden versterkt. De gebiedscommissie vindt het zinvol dat voor dit gebied op korte termijn nader uitgewerkt wordt welke maatregelen en voorzieningen noodzakelijk zijn. Deze nadere uitwerking dient gezamenlijk opgepakt te worden met de verdere invulling van deze zone die voortvloeit uit het Uitwerkingsplan Breda-Tilburg.

Ook voor de ander landschapsecologische zones zal nader uitgewerkt moeten gaan worden of en zo ja, welke maatregelen nodig zijn om de gewenste kwaliteiten van het gebied te versterken. Uitwerking hiervan loopt primair in het kader van de uitwerkingsplannen voor de stedelijke regio's.

Pilot lint Raamsdonk

In het lint van Raamsdonk is sprake van een sterke menging van woonfuncties en agrarisch gebruik (met name melkveehouderij). De gebiedscommissie wil samen met enige rundveehouders en één varkenshouder en de ZLTO, OBIV en gemeente Geertruidenberg in dit lint een plan ontwikkelen voor een duurzame toekomst van de bedrijven, het verminderen van verkeersbewegingen in het lint en terugdringing van de stankhinder.

RNLE Gat van den Ham

Ook de werkgroep RNLE Gat van den Ham is onder leiding van de gebiedscommissie enthousiast aan de slag gegaan met het opstellen van een plan van aanpak, waarin de concrete maatregelen voor het gebied worden uitgewerkt.

Nieuwe Hollandse Waterlinie

Door de veelheid aan projecten, ideeën en doelstelling in het Belvédère gebied de Nieuwe Hollandse Waterlinie is het zaak ook hier het gebied integraal te bekijken en de losse project-ideeën die er nu leven in samenhang uit te voeren. Samen met de projectgroep Nieuwe Hollandse Waterlinie moet worden bekeken hoe hier invulling aan zal worden gegeven.

Moerputten/Sompen en Zooislagen

In het gebied tussen Vlijmen en 's-Hertogenbosch, "Moerputten/Sompen en Zooislagen", kan door een gezamenlijke aanpak een verbetering van het gebied teweeg worden gebracht op het gebied van water, natuur, landschap, landbouw en recreatie. De aanpak moet nog verder worden uitgewerkt.

Ruimte voor de Rivier (Overdiepse Polder en Noordwaard)

Door de ligging van de Wijde Biesbosch langs de grote rivieren heeft het gebied te maken met de planstudie "Ruimte voor de Rivier". Twee zoekgebieden zijn in beeld, de Overdiepse Polder en de Noordwaard. Voor de Overdiepse Polder is inmiddels door de staatssecretaris besloten om dit project, vooruitlopend op de definitieve vaststelling van de pkb, al reeds als Koploperproject te gaan uitwerken. Wij vertrouwen er op dat bij de vaststelling van de pkb deel 1 (medio 2005) ook aan de Noordwaard deze status wordt gegeven. De provincie of het Rijk zullen de uitvoering van deze projecten trekken. Mochten beide projecten tot uitvoering komen dan is het zaak dat de gebiedscommissie betrokken wordt bij de uitvoering. Bekeken moet worden of bij de uitvoering ook andere doelen uit het gebiedsplan kunnen worden behaald. Daarom worden deze twee projecten ook genoemd bij het oppakken van de integrale projecten.

Thematische uitwerkingen

Naast bovengenoemde integrale projecten zijn in het gebiedsplan een aantal thematische uitwerkingen genoemd. De commissie wil binnen de 1^e planperiode starten met de uitwerking van:

- Uitwerken doelstellingen water- en bodemkwaliteit (zie paragraaf 4.3.5)
- Maatregelen in het kader van soortenbescherming (binnen het kader van de nota Uitvoering soortenbeleid (zie paragraaf 7.3.4)
- Opstarten project agrarisch landschapsbeheer conform gebied Brabantse Delta (zie paragraaf 7.3.5)

Bijlage 5 Begrippenlijst

A- en B- gebieden A-gebieden: 'zeer kwetsbare natuurgebieden': kwetsbare gebieden conform de Wet ammoniak en veehouderij (Wav), die zeer gevoelig zijn voor verzuring (de kritische depositiewaarde ligt lager dan 1400 mol stikstof per ha per jaar).

B-gebieden: 'kwetsbare gebieden': kwetsbare gebieden conform de Wav, die gevoelig zijn voor verzuring (de kritische depositiewaarde ligt op of boven 1400 mol stikstof per ha per jaar).

Aardkundige waarden Verschijnselen en processen van de nietlevende natuur (geologie, reliëf, bodem, water) - al dan niet mede teweeggebracht door menselijk handelen - die een bijzondere betekenis hebben voor de mens omdat zij inzicht geven in de natuurlijke ontstaansgeschiedenis van een gebied en/of omdat zij (mede)bepalend zijn voor de identiteit en belevingswaarde van het landschap.

Aardkundig waardevolle gebieden Gebieden van provinciale of (inter)nationale betekenis, aangewezen in het Streekplan Noord-Brabant 2002, waar de natuurlijke ontstaanswijze herkenbaar is doordat aardkundige verschijnselen er nog een gave vorm hebben en/of in onderlinge samenhang voorkomen.

Abiotisch Behorende tot de niet levende natuur: bodem, water en lucht.

Afwentelen Het ongevraagd aan anderen overdragen van problemen, bijvoorbeeld op het gebied van milieu of aan- en afvoer van water, of de daarmee gepaard gaande kosten en bestuurlijke verantwoordelijkheid.

Agrarisch bedrijf Bedrijf dat gericht is op het voortbrengen van producten door middel van het telen van gewassen of het houden van dieren.

Agrarisch bouwblok Een bouwblok dat bestemd is voor agrarische doeleinden.

Agrarische hoofdstructuur (AHS) Het gebied buiten de GHS en de bebouwde kernen en infrastructuur waar de instandhouding en de versterking van de landbouw voorop staat (aangeduid in het Streekplan Noord-Brabant 2002).

Agrarisch-technisch hulpbedrijf Bedrijf dat is gericht op het verlenen van diensten aan agrarische bedrijven door middel van het telen van gewassen, het houden van dieren, of de toepassing van andere landbouwkundige methoden, met uitzondering van mestbewerking.

Agrarisch natuur- en landschapsbeheer Natuur- en/of landschapsbeheer op landbouwgronden uitgevoerd door boeren gecombineerd met de agrarische bedrijfsvoering.

Agrarisch verwant bedrijf Een bedrijf of instelling gericht op het verlenen van diensten aan particulieren of niet-agrarische bedrijven door middel van het telen van gewassen, het houden van dieren of de toepassing van andere landbouwkundige methoden.

Agribusiness Bedrijven die goederen en diensten leveren aan land- en tuinbouwbedrijven of zorgen voor verwerking, afzet en transport van agrarische producten van de primaire land- en tuinbouwbedrijven.

Agrotourisme Alle vormen van recreatie en toerisme op agrarische bedrijven.

Archeologie Wetenschap van menselijke samenlevingen op grond van bodemvondsten en opgravingen.

Beeldkwaliteitsplan Plan met als doel het bevorderen van de samenhang tussen het stedenbouwkundig of landschapsonwerp en de daadwerkelijke uitwerking in het ruimtelijk beeld. Het beeldkwaliteitsplan kan tezamen met het bestemmingsplan fungeren als toetsingskader bij de beoordeling van bouwplannen in het betreffende gebied.

Bevoegd gezag De overheidsinstantie die bevoegd is een besluit te nemen. Bij bijvoorbeeld een bestemmingsplan is het bevoegd gezag de gemeente, bij een Streekplan is dat de provincie.

Bestemmingsplan Gemeentelijk ruimtelijk plan waarin de bestemming van terreinen en de daarmee verband houdende voorschriften vastgelegd zijn.

Biologische landbouw Gecertificeerde vorm van landbouw waarbij zo veel mogelijk gebruik wordt gemaakt van korte gesloten kringlopen en natuurlijke evenwichten (onder andere geen gewasbeschermingsmiddelen, geen kunstmest, geen genetische technologie en hoge eisen aan dierwelzijn).

Biotisch Behorende tot de levende natuur: planten en dieren.

Blauw knooppunt De locatie waar waterlopen of delen van de EHS, die afhankelijk zijn van een goede waterkwaliteit, water ontvangen die niet aan de kwaliteitseisen voldoet.

Boomteelt De teelt van houtachtige gewassen, zowel in de volle grond als in containers

Bouwblok Een in een bestemmingsplan vastgelegde ruimtelijke eenheid, waarbinnen de bebouwing ten behoeve van een bestemming dient te worden geconcentreerd.

Compenserende maatregel Maatregel om de nadelige gevolgen van een ingreep voor de natuur, het milieu of het watersysteem te compenseren.

Containerteelt De teelt van gewassen in potten of containers, zowel op een verharde ondergrond als via zogenaamde omkeerbare voorzieningen (antiworteldoek) op open bouwland. De provinciale beleidsnota 'Teeltondersteunende voorzieningen (TOV) in de land- en tuinbouw' regelt de diverse mogelijkheden voor containerteelt binnen de Streekplancategorieën.

Cultuurhistorie De geschiedenis van de door de mens gemaakte en beïnvloede omgeving.

Depositie Neerslag van stoffen uit de lucht op de bodem (bijvoorbeeld stikstof).

Diffuse bronnen Een bron van verontreiniging die niet eenduidig op een bepaalde plek zijn oorsprong heeft, maar over een groter gebied plaatsvindt. Voorbeelden zijn verontreiniging afkomstig uit landbouw en het verkeer die via atmosferische depositie en uit- en/of afspoeling van gronden het grond- en oppervlaktewater bereiken.

Duurzaamheid Een zodanige sociale, economische, ecologische en culturele ontwikkeling, dat na ons komende generaties dezelfde kansen hebben om hun behoeften te bevredigen als de huidige generatie.

Duurzame landbouw Landbouw die duurzaam produceert, bestaande uit drie componenten:

- Sociale duurzaamheid: waar de landbouw maatschappelijk wordt gewaardeerd en gerespecteerd en die wordt gekenmerkt door open, transparante en respectvolle relaties tussen agrarisch ondernemers en samenleving en tussen ondernemers onderling.
- Ecologische duurzaamheid: waarbij een zorgvuldig gebruik van natuurlijke hulpbronnen en het milieu en een respectvolle omgang met dieren vanzelfsprekend zijn en waarbij de landbouw landschappelijk goed is ingepast en zich in evenwicht met andere functies in het landelijk gebied heeft ontwikkeld.
- Economische duurzaamheid: waar bedrijven zicht hebben op continuïteit van de bedrijfsvoering, ook op de langere termijn.

Duurzame locatie intensieve veehouderij Een bestaand agrarisch bouwblok met een zodanige ligging dat het zowel vanuit milieu-oogpunt (ammoniak, stank en dergelijke) als vanuit ruimtelijk oogpunt (natuur, landschap en dergelijke) verantwoord is om het te laten groeien tot een bouwblok van maximaal 2,5 hectaren voor een intensieve veehouderij.

Ecologische hoofdstructuur (EHS) Samenhangend netwerk van bestaande en nieuwe natuurgebieden.

Ecologische Verbindingszone (EVZ) Routes tussen natuurgebieden, waarlangs planten en dieren zich kunnen verplaatsen. Deze routes moeten zowel in kwalitatief als in kwantitatief opzicht zijn ingericht en beheerd volgens de eisen van de doelsoorten.

Emissie Het in de lucht brengen van stoffen, bijvoorbeeld stikstofverbindingen (meestal ammoniakgas).

Estuariene dynamiek De werking van eb en vloed.

EU Europese Unie.

Extensieve recreatie Recreatie met weinig dynamiek en die nauwelijks druk uitoefent op de omgeving, zoals wandelen en fietsen. Er zijn weinig of geen gebouwen nodig en het aantal recreanten is beperkt.

Extensiveringsgebied intensieve veehouderij Gebied waar het primaat ligt bij natuur. Uitbreiding of nieuwvestiging van in ieder geval intensieve veehouderij is onmogelijk (buiten bestaande rechten). De ligging van extensiveringsgebieden sluit aan bij de kwetsbare bos- en natuurgebieden.

Fasering Het in verschillende stappen laten verlopen (van bijvoorbeeld het realiseren van doelstellingen).

Flankerend beleid Het geheel aan maatregelen, middelen en beleidsaanpassingen voor diegenen die nadelige consequenties ondervinden als gevolg van de uitvoering van het gebiedsplan.

Foerageergebied Gebied waarin dieren voedsel zoeken.

Freatisch grondwater Het grondwater in de bovenste bodemlaag, dat direct in contact staat met de lucht.

Gedeputeerde Staten (GS) Het dagelijks bestuur van de provincie. De leden van Provinciale Staten benoemen de

gedeputeerden voor een periode van vier jaar. Het college van Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant bestaat uit zeven gedeputeerden en de Commissaris van de Koningin. Elke gedeputeerde heeft een eigen takenpakket.

Gebiedscommissie De vertegenwoordiging van het gebied die van de provincie Noord-Brabant opdracht heeft gekregen om een gebiedsplan te maken. In de gebiedscommissie zijn alle partijen in het gebied vertegenwoordigd: gemeenten, waterschappen, ZLTO, BMF/terreinbeheerders, Kamer van Koophandel, recreatie-ondernemers en provincie.

Gebiedsplan Globaal, integraal plan voor het landelijk gebied voor een periode van 12 jaar met een uitvoeringsprogramma.

Gebiedseigen water Het oorspronkelijk in een gebied voorkomend water met een specifieke samenstelling.

Gebiedsvreemd water Van elders aangevoerd water met een afwijkende samenstelling.

Geomorfologie Wetenschap die de natuurlijke vorm van het landschap bestudeert, zoals die ontstaan is door geologische processen en eventueel beïnvloed is door menselijk handelen.

GGOR Gewenst Grond- en Oppervlaktewater Regime, Gewenste toestand van het grondwater en het oppervlaktewater voor elke (gebruiks)functie in een begrensd gebied vastgesteld na integrale ruimtelijke afweging.

Glastuinbouwbedrijf Een niet-grondgebonden agrarisch bedrijf waarin de productie geheel of in overwegende mate plaatsvindt in kassen of permanent aanwezige tunnels, met een hoogte van 1 meter of meer.

Gradiënt Verloop in de ruimte, bijvoorbeeld van nat naar droog, van hoog naar laag of van voedselrijk naar voedselarm.

Groene Poort (recreatieve poort) De ingang van een natuur- en bosgebied waar verschillende recreatieve voorzieningen geconcentreerd zijn, zoals parkeerplaatsen, fietsverhuur, horeca en informatievoorzieningen. Deze plek is tevens startplaats van verschillende typen routes.

Groenblauwe dooradering Een vlechtwerk van landschapselementen (watergangen met oevers, moerasjes en poelen, brede bermen, houtwallen, kleine bosperceeltjes en paden) in het agrarisch landschap.

Groenblauwe diensten Extra maatregelen of beheer dat boeren of particulieren uitvoeren ter realisering van natuur, landschap-, milieu- en waterdoelen.

Groene hoofdstructuur (GHS) Een samenhangend netwerk van alle natuur- en bosgebieden, landbouwgebieden en andere gebieden met bijzondere natuurwaarden, en landbouwgebieden die bijzondere potenties hebben voor de ontwikkeling van natuurwaarden (aangeduid in het Streekplan Noord-Brabant 2002).

Grondgebonden agrarisch bedrijf Een agrarisch bedrijf waarvan de productie geheel of in overwegende mate afhankelijk is van het voortbrengend vermogen van onbebouwde grond in de directe omgeving van het bedrijf. Grondgebonden bedrijven zijn in ieder geval: akkerbouw-, fruitteelt- en vollegrondstuinbouwbedrijven en boomteeltbedrijven, waarvan de bomen rechtstreeks in de grond zijn geplant. Melkveebedrijven zijn doorgaans ook grondgebonden.

Grondgebonden teelten Teelt waarbij de productie geheel of in overwegende mate afhankelijk is van het voortbrengend vermogen van onbebouwde grond. Grondgebonden teelten zijn in ieder geval: akkerbouw-, fruitteelt-, bloemen- en sierteelt en vollegrondstuinbouw en boomteelt, waarvan de bomen rechtstreeks in de grond zijn geplant. Melkveebedrijven zijn doorgaans ook grondgebonden.

Grondgebonden veehouderij Graasdier- en melkveebedrijven waarvan de productie (ruwvoervoorziening) geheel of in overwegende mate afhankelijk is van het voortbrengend vermogen van de grond.

Grondwater Het water onder het bodemoppervlak.

Grondwaterstand Hoogte van het ondiepe, freetisch grondwater ten opzichte van een referentiepunt (veelal NAP).

GVE Het aantal GVE op een bedrijf is de optelsom van het aantal landbouwdieren op het bedrijf omgerekend naar de fosfaatproductie van één melkkoe.

Habitat Leefgebied van planten of dieren.

"Hand aan de ploeg" Nota die de streek samen met de provincie heeft opgesteld en vastgesteld voor West-Brabant. In deze nota zijn delen van het, in de reconstructie opgestelde, Koepelplan opgenomen maar specifiek gericht op de vraagstukken in West-Brabant op het gebied van landbouw, milieu, natuur, water en economie.

Hectare Een oppervlak van 100 bij 100 m (10.000 m²). Een oppervlak ter grootte van twee voetbalvelden.

Huiskavel Kavel waarop de bedrijfsgebouwen staan.

Hydrologie Wetenschap die het voorkomen, het gedrag en de chemische en fysische eigenschappen van water in al zijn verschijningsvormen boven, op en onder het aardoppervlak bestudeert.

Infiltratie Het doorsijpelen van water door de bodem naar het grondwater (ook wel inzijging of wegzijging genoemd).

Inspanningsverplichting Verplichting voor de gebiedscommissie om zich maximaal in te spannen om een doel te realiseren.

Intensieve landbouw Intensieve veehouderij, glastuinbouw en gebouwgebonden teelten.

Intensieve recreatie Recreatie met veel dynamiek en relatief veel druk uitoefent op de omgeving, zoals recreatieparken, recreatieplassen en motorcross.

Intensieve teelten Teelt van gewassen met toepassing van permanent en tijdelijke aanwezige teeltondersteunende voorzieningen, hetzij onder het gewas, hetzij boven het gewas.

Intensieve veehouderij Een niet-grondgebonden agrarisch bedrijf waarin het houden van vee of pluimvee de hoofdzaak is.

Intermediaire gebieden De gebieden waar afwisseld kwel en infiltratie optreedt.

Inundatie Het (gecontroleerd) onder water laten lopen van land.

Kapitaalintensieve functies Functies die om hoge investeringskosten per m² vragen zoals woonwijken, bedrijventerreinen, vestigingsgebieden voor de glastuinbouw, landbouwontwikkelingsgebieden, projectlocaties voor de intensieve veehouderij en grote recreatiecomplexen.

Kavelruil Het opnieuw en op meer praktische en efficiënte wijze verdelen van het grondeigendom van verschillende eigenaren.

Koepelplan Nota voor de reconstructiegebieden waarin de provincie Noord-Brabant aangeeft wat zij de komende 12 jaar van de zeven reconstructiecommissies verwacht en wat de provincie zelf zal doen om het platteland van Oost- en Midden- Brabant klaar te maken voor de 21^e eeuw.

Koopmansgelden Gelden, beschikbaar gesteld door het Rijk op advies van de Commissie Koopmans, ten behoeve van een lagere veebezetting en daarmee milieubelasting in en rond kwetsbare natuurgebieden en drinkwaterwinningen.

Kwel Opwaartse gerichte grondwaterstroming, aan het slootwater herkenbaar in de vorm van roestkleur en olieachtige film laag.

Kwetsbaar gebied Voor verzuring gevoelig gebied conform de Wet ammoniak en veehouderij, dat onderdeel uitmaakt van de ecologische hoofdstructuur. Binnen de provincie Noord-Brabant wordt binnen deze definitie onderscheid gemaakt in zeer kwetsbaar gebied (zogenaamde A-gebieden) en kwetsbaar gebied (zogenaamde B-gebieden). Dit is geregeld in het Streekplan.

Landschap De waarneembare ruimtelijke verschijningsvorm van het aardoppervlak, bepaald door 3 factoren: de ondergrond (de vorm van het landschap, de waterstromen en de bodemsoorten), de biotiek (bomen, planten, struiken) die op de ondergrond thuishoren en de manier waarop de grond is ingedeeld en ontgonnen door de mens (cultuurhistorie).

Lagenbenadering Werkwijze om ruimtelijke keuzen meer in relatie te brengen met de onderste lagen. Water, bodem, landschap en hiermee verweven natuur- en cultuurhistorische waarden zijn hierbij structurerend voor het ruimtegebruik. Het grote belang van deze onderste laag hangt samen met de lange reproductietijd en de daarmee samenhangende onvervangbaarheid en de mate van uniciteit van deze waarden en systemen. Ook de tweede laag, de infrastructuur is steeds meer sturend voor de occupatie. Tot slot spelen ook de bestaande occupatiepatronen een belangrijke rol bij de planning, locatiekeuze en vormgeving van nieuwe ontwikkelingen.

Landelijke regio Deel van Brabant dat niet in de stedelijke regio's ligt. In de landelijke regio's is beperkt ruimte voor woningbouw en bedrijven. Het voorkomen van verdere aantasting van het buitengebied staat centraal.

Landinrichting Instrument voor het inrichten van de ruimte in het landelijk gebied voor de functies die het gebied vervult (landbouw, natuur, recreatie, verkeer, landschap).

Landschappelijke inpassing Inpassing van elementen op een wijze die past bij de maat en schaal van het landschap. Hieronder vallen onder andere een passende maat van de bebouwing, op het omringende landschap afgestemde verkaveling en plaatsing van gebouwen of aankleding / afscherming met bij de omgeving passende landschapselementen.

Landschapsecologische zone Een structurerende groene bufferzone tussen twee stedelijke kernen in een stedelijke regio, die bestaat uit een combinatie van gebieden voor de grondgebonden landbouw, de natuur en de recreatie, en een verbindende functie heeft voor aangrenzende landelijke regio's, zowel in landschappelijk als in ecologisch opzicht.

Landschapselementen In het landschap aanwezige waardevolle groenstructuren of -elementen, zoals beeldbepalende solitaire bomen, singels, houtwallen, poelen, bosjes en overhoekjes.

Leefgebied kwetsbare soorten Landbouwgronden en andere gronden - met name defensie terreinen - waarop zeldzame planten of dieren voorkomen die hoge eisen stellen aan de inrichting en het gebruik van hun omgeving, of waarop het voorkomen van zulke planten of dieren wordt nagestreefd.

Meanderen Natuurlijk bochtig verloop van een beek, kreek of rivier.

M.e.r. De procedure die bestaat uit het maken, beoordelen en gebruiken van een MER en het achteraf evalueren van de milieugevolgen die samenhangen met de uitvoering van een mede op basis van het MER genomen besluit; dit alles met inachtneming van de voorgeschreven procedure.

MER Het milieueffectrapport.

Mestbewerking Het behandelen van dierlijke mest, zodat deze beter als mest kan worden gebruikt, of voor andere functies geschikt wordt.

Mineralen Aangifte Systeem (MINAS) Sinds 1998 verplicht systeem voor mineralenboekhouding waarmee de mineralenstromen op een agrarisch bedrijf in beeld kunnen worden gebracht. Hierbij gaat het om fosfaat en stikstof.

Mitigerende maatregel Maatregel om de nadelige gevolgen van een ingreep voor het milieu, de natuur of het watersysteem te voorkomen of te beperken.

Monitoring Metingen waarmee ontwikkelingen (bijvoorbeeld in het milieu) gevolgd worden.

Multifunctioneel ruimtegebruik Het combineren van verschillende gebruiksfuncties in een bepaalde ruimte.

Natuurdoeltype Een nagestreefde combinatie van abiotische en biotische kenmerken op een beperkte ruimtelijke schaal. Abiotische kenmerken bestaan o.a. uit bodem, reliëf, voedingstoestand, hydrologie, erosie en sedimentatie. Biotische kenmerken bestaan uit soorten en soortencombinaties, met bijbehorende processen als primaire productie, herbivorie en predatie.

Natuurontwikkeling Het scheppen van zodanige omstandigheden dat natuurlijke ecosystemen zich kunnen ontwikkelen.

Natuurparels Zogenaamde begeleidnatuurlijke eenheden en de daarbuiten gelegen bos- en natuurgebieden die bijzondere natuurwaarden hebben vanwege specifieke omstandigheden van de bodem of het (grond)water.

Natuurtoets Beoordeling in het kader van de Europese Habitat- en Vogelrichtlijn, de Natuurbeschermingswet en de Flora- en Faunawet naar de effecten van plannen en bijbehorende ingrepen op de aangewezen beschermde natuurwaarden.

Niet-agrarisch bouwblok Een bouwblok dat is bestemd voor andere dan agrarische doeleinden.

Niet-grondgebonden agrarisch bedrijf Een agrarisch bedrijf waarvan de productie niet in overwegende mate afhankelijk is van het voortbrengend vermogen van onbebouwde grond in de directe omgeving van het bedrijf. Niet-grondgebonden bedrijven zijn in ieder geval: intensieve veehouderijen, glastuinbouwbedrijven en gebouwgebonden teeltbedrijven en kwekerijen, zoals champignonenteeltbedrijven, willofkwekerijen, nertsenkwekerijen en sommige viskwekerijen en sommige wormenkwekerijen.

Niet-grondgebonden teelten Productiewijze waarin de teelt niet in overwegende mate afhankelijk is van het voortbrengend vermogen van onbebouwde grond.

Nieuw landgoed Een functionele eenheid, bestaande uit bos of andere natuur al dan niet met agrarische gronden met een productiedoelstelling. Vormen van bos- en landbouw kunnen onderdeel uitmaken van de bedrijfsvoering. Het geheel omvat minimaal tien hectare grond en is (voor 90%) openbaar toegankelijk. Op het landgoed staat een woonhuis met tuin van allure en uitstraling. Als ruimtelijke kenmerk geldt dat er een raamwerk van wegen, waterlopen, lanen en singels is, waarbinnen de verschillende ruimtegebruiksvormen zijn gerangschikt. Het geheel is een ecologische, economische, esthetische eenheid waarvan de invulling is geïnspireerd door het omringende landschap, de cultuurhistorische en de bodemgesteldheid.

Nieuwvestiging van een agrarisch bedrijf De projectie van een agrarisch bouwblok op een locatie die volgens het ter plaatse geldende bestemmingsplan niet is voorzien van een bouwblok

NH3 Ammoniak.

Nutriënten Voor planten en algen beschikbare voedingsstoffen (vooral stikstof en fosforverbindingen).

Omgevingskwaliteit Omgevingskwaliteit is het samenhangende systeem van water-, milieu-, natuur- en landschapskwaliteit.

Omschakeling van een agrarisch bedrijf Het geheel of gedeeltelijk overstappen van de ene agrarische bedrijfsvorm in een andere agrarische bedrijfsvorm dan wel het overstappen van een niet-agrarisch gebruik in een agrarische bedrijfsvorm.

Openheid Open ruimte in een landschap die als zodanig wordt beleefd. Het begrip openheid en de functies die binnen een gebied toelaatbaar zijn in het kader van behoud van de openheid zijn afhankelijk van de maat en schaal van het landschap.

Oppervlaktewater Het water boven het bodemoppervlak.

Particulier natuurbeheer Het beheren van gronden als natuur uitgevoerd door particulieren (agrarische of privé-personen).

Perceel Stuk grond binnen een kavel begrensd door sloten, houtsingels of afrastering.

Piekafvoer Extreem hoge afvoer.

Plangebied Het gebied waar het plan betrekking op heeft.

Platteland vernieuwing Het geheel aan activiteiten en beleidsimpulsen dat leidt tot nieuwe ontwikkelingen in het landelijk gebied (zoals nevenfuncties en verbrede landbouw, hergebruik van voormalige bedrijfslocaties) met als doel een vitaal en leefbaar platteland te behouden en een bijdrage te leveren aan de ruimtelijke kwaliteit en identiteit van het landelijk gebied.

Projectlocatie recreatie Is een gebied waar clustering mogelijk is van grootschalige en kleinschalige verblijfsrecreatieve bedrijven, dagattracties, intensieve watersportlocaties, intensieve toeristisch-recreatieve voorzieningen en openluchtrecreatiegebieden.

Provinciale staten (PS) Het algemeen bestuur van de provincie. In Noord-Brabant bestaat PS uit 79 leden. Om de vier jaar kiezen de Brabanders de leden van Provinciale Staten.

Publiek Private Samenwerking (PPS) Samenwerking tussen overheid en bedrijfsleven.

Reconstructie Proces in oost- en midden Brabant op basis van de Reconstructiewet met als doel verschillende problemen op het gebied van de veterinaire kwetsbaarheid, natuur, landschap, milieu en ruimtelijke kwaliteit integraal aan te pakken.

Reconstructiewet Een rijksregeling met als doel het bevorderen van een goede ruimtelijke structuur en van een goed (sociaal) economisch klimaat in de concentratiegebieden.

Recreatieve poort De ingang van een natuur- en bosgebied waar verschillende recreatieve voorzieningen geconcentreerd zijn, zoals parkeerplaatsen, fietsverhuur, horeca en informatievoorzieningen. Deze plek is tevens startplaats van verschillende typen routes.

Regionale natuur- en landschapseenheden (RNLE's) Grote eenheden, bestaande uit natuurgebieden en landschappelijk waardevolle gebieden, die door hun omvang goede mogelijkheden bieden voor een zo natuurlijk mogelijke ontwikkelingen daarmee duurzaam herstel en behoud van soorten. Ook hebben ze tot doel landschapswaarden en cultuurhistorische waarden te behouden en te versterken. (Aangewezen in het Streekplan 2002 van provincie Noord-Brabant)

Retentie Het tijdelijke opslaan van water in speciaal daarvoor ingerichte gebieden.

Revitalisering Proces met als doel verschillende problemen op het gebied van de veterinaire kwetsbaarheid, natuur, landschap, milieu en ruimtelijke kwaliteit integraal aan te pakken. Hierbij gaat het in Noord-Brabant om in totaal 9 gebieden (7 reconstructiegebieden en 2 revitaliseringsgebieden Wijde Biesbosch en Brabantse Delta).

Robuuste Ecologische Verbindingszone (REVZ) Robuust lijnvormig natuurelement dat twee natuurkernen verbindt, aanvullend op de ecologische hoofdstructuur.

Ruime Jas-zoekgebieden Een ruim begrensd beheersgebied, waarin slechts voor een beperkt gedeelte van de daarin gelegen agrarische gronden vergoedingen ter beschikking worden gesteld voor agrarisch natuurbeheer, volgens de regels "wie het eerste komt, het eerst maait".

Ruimtelijke kwaliteit Begrip volgens de vijfde nota ruimtelijke ordening gesteld op een zevental criteria: ruimtelijke diversiteit, economische en maatschappelijke functionaliteit, culturele diversiteit, sociale rechtvaardigheid, duurzaamheid, aantrekkelijkheid, menselijke maat.

Stankcirkel Cirkel van een bepaalde geurstekte rond een stankbron, zoals een veehouderij. Meestal wordt bedoeld: de afstand die aanwezig moet zijn tussen een veehouderij en een stankobject. De afstand is afhankelijk van het vergunde aantal dieren en de categorie van het voor stank gevoelige object. Stankgevoelige objecten zijn onderverdeeld in 4 categorieën (van categorie I (zeer stankgevoelige objecten (bv. steden) t/m categorie IV (andere agrarische bedrijven).

Stedelijke regio's Ruimtelijk samenhangende, verstedelijkte gebieden waarbinnen mogelijkheden liggen voor verdere verstedelijking. Voorbeelden zijn Breda-Tilburg en Waalbos.

Streekplan Provinciaal plan waarin toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen van een gebied in hoofdlijnen wordt aangegeven.

Stiltegebied Gebieden die aangewezen zijn op basis van de Provinciale Milieuverordening waar de doelstelling is om de geluidsbelasting ten minste niet te laten toenemen.

Stroomgebied Gebied waaruit het afstromende water uiteindelijk door één bepaalde waterloop wordt afgevoerd.

Teeltondersteunende voorzieningen Voorziening in, op of boven de grond die door agrarische bedrijven met plantaardige teelten wordt gebruikt om de volgende doelen na te streven:

- verbetering van de productie, onder meer door teeltvervroeging en -verlating, terugdringing van onkruidgroei en beperking van vrachtschade;
- verbetering van de arbeidsomstandigheden, onder meer door gewassen verhoogd te telen;
- bereiken van positieve effecten op milieu en water(bodembescherming, terugdringen onkruidbestrijding, effectief omgaan met water)

Voorbeelden van teeltondersteunende voorzieningen zijn aardbeiteelttafels, afdekfolies, anti-worteldoek, boomteelt-hekken, regenkappen, wandeltunnels, hagelnetten, insectengaas, plastic tunnels, ondersteunende kassen, schaduwhal-len en vraatnetten.

Uitbreiding van een agrarisch bedrijf Hieronder wordt, vanuit ruimtelijke ordeningsoptiek, verstaan een vergroting van het bestaande bouwblok³

Uitspoelingsgevoelige gronden Grond die zowel voedingsstoffen als vervuilingen moeilijk in de bodem kan vasthouden waardoor ze gemakkelijk uitspoelen naar het grondwater.

VAB Voormalige Agrarische Bedrijfsbebouwing.

Verbrede landbouw Het ontplooiën van activiteiten op een agrarisch bouwblok, die ruimtelijk inpasbaar zijn en verbonden zijn aan de bestaande te behouden agrarische bedrijfsvoering.

Verdroging Alle nadelige effecten op natuurwaarden als gevolg van menselijke ingrepen, structureel lagere grondwater en waterstanden dan gewenst. In landbouwgebieden kan door te lage grondwaterstanden sprake zijn van opbrengstderiving maar in dat geval wordt gesproken van droogteschade.

Vermesting De belasting van natuurgebieden, grond- en oppervlaktewater met de meststoffen stikstof en fosfaat.

Verontreiniging Het nadelig beïnvloeden van bodem, lucht of water met (semi)persistente stoffen welke gebiedsvreemd zijn.

Versnippering Proces in het landschap waarbij eerder aaneengesloten natuurgebieden worden verkleind en de onderlinge afstand tussen deze gebieden wordt vergroot (bijvoorbeeld als gevolg van intensieve landbouw, aanleg van infrastructurele werken, verstedelijking).

Verstening Ongewenste (verspreide) bebouwing in het landelijk gebied.

Verstoring Het verstoren van natuurwaarden, bijvoorbeeld door recreatieve druk, betreding, licht- en geluidhinder.

Verzuring Het zuurder worden van water en bodem door depositie van ammoniak, stikstofdioxide en zwaveldioxide.

Verzuringgevoelige grond Gronden met zeer laag humus- en/of kalkgehalte (met name voormalige en huidige heide-terreinen), waardoor ze gevoelig zijn voor inspoeling van zure stoffen, zoals ammoniak.

Veterinaire veiligheid Een structuur van de sector die erop gericht is een zo hoog mogelijke diergezondheid te waarborgen.

Voormalige agrarische bedrijfslocatie Een agrarisch of niet-agrarisch bouwblok waarop in het verleden een agrarisch bedrijf werd uitgeoefend, waarvan de bedrijfsgebouwen nog geheel of gedeeltelijk bestaan.

Waterbergingsgebied Gebied (regionaal/lokaal) waar, in tijden van overvloedige neerslag, water dat niet afkomstig is uit de grote rivieren, tijdelijk vastgehouden kan worden.

Waterbeheerders Het bevoegd gezag voor de uitvoering van wettelijke taken betreffende de waterhuishouding, met name het beheer van de waterkwantiteit en de waterkwaliteit, in een bepaald gebied.

³ Vanuit het perspectief van de agrarisch ondernemer gaat het hierbij ook om vergroting van de agrarische bedrijfsgebouwen binnen het bestaande bouwblok of bijvoorbeeld uitbreiding van dieraantallen. In het gebiedsplan wordt dat er niet mee bedoeld

Waterhuishouding De wijze waarop water in een bepaald gebied wordt opgenomen, aangevoerd, afgevoerd en zich verplaatst.

Waterkwaliteit De chemische en biologische kwaliteit van water.

Waterretentiegebied Gebied waar tijdelijk overtollig water opgeslagen wordt door actief water in het gebied te laten. Deze gebieden behoren tot reguliere maatregelen en dienen niet voor calamiteiten.

Watertoets Het hele proces van vroegtijdig informeren, adviseren, afwegen en uiteindelijk beoordelen van waterhuishoudkundige aspecten (veiligheid, wateroverlast, waterkwaliteit, verdroging) in ruimtelijke plannen en besluiten.

Bijlage 6 Achtergronddocumenten

- Arcadis i.o.v. gebiedscommissie Wijde Biesbosch, november 2001. Inventarisatie Landschap en Cultuurhistorie Wijde Biesbosch.
- Arcadis i.o.v. gebiedscommissie Wijde Biesbosch, november 2001. Inventarisatie Recreatie en toerisme Wijde Biesbosch.
- Arcadis i.o.v. gebiedscommissie Wijde Biesbosch, december 2001. Inventarisatie Natuur West-Brabant: Wijde Biesbosch.
- Arcadis / DHV / Royal Haskoning, mei 2004. Effectbepaling van het revitaliseringsplan Wijde Biesbosch
- Arcadis i.o.v. Hoogheemraadschap Alm en Biesbosch, juni 1998. Masterplan 'realisering natte groene hoofdstructuur' Alm en Biesbosch.
- BTL Planburo, juli 1998. Ontsnippering Noord-Brabant, studie naar de knelpunten voor de fauna langs het provinciale wegennet.
- Dienst Landelijk Gebied, 2002. Ecologische aspecten van overstroming en inundatie
- Etin Adviseurs i.o.v. Gebiedscommissie Wijde Biesbosch, juni 2003. Sociaal-economische visie Wijde Biesbosch, eindrapport.
- Gebiedscommissie Wijde Biesbosch, november 2002. Streefbeeld Wijde Biesbosch.
- Gebiedscommissie Wijde Biesbosch, maart 2002. Wijde Biesbosch in beeld, gebiedsbeschrijving revitaliseringsgebied Wijde Biesbosch t.b.v. Revitalisering Landelijk Gebied.
- Grontmij i.o.v. provincie Noord-Brabant, 2002. RNLE De Biesbosch, toekomstvisie.
- LEI, mei 2003. Landbouw-Economisch Bericht 2003, rapportnummer 03.01, ISSN 0169-3255.
- Novio Consult i.o.v Provincie Noord-Brabant, december 2002. SGB-gebiedsplan Langstraat 2003-2006.
- Novio Consult i.o.v Provincie Noord-Brabant, december 2002. SGB-gebiedsplan Oosterhout 2003-2006.
- Provincie Noord-Brabant, 2000. Evaluatie waterhuishoudingsplan - Regionale watersysteemrapportage 2000.
- Provincie Noord-Brabant, 2000. De toestand van de Brabantse natuur. Ontwikkelingen in natuur & resultaten van natuurbeleid.
- Provincie Noord-Brabant, februari 2000. Inventarisatie van ecologische verbindingzones en beken met de functie waternatuur in de provincie Noord-Brabant.
- Provincie Noord-Brabant: Kookboek cultuurhistorie, augustus 2000
- Provincie Noord-Brabant, juni 2001. Hand aan de Ploeg, provinciale uitgangspuntennota voor een gebiedsgerichte aanpak in West-Brabant.
- Provincie Noord-Brabant: Natuur- en landschapsoffensief Brabant, visie op natuur en landschap in Noord-Brabant, september 2001
- Provincie Noord-Brabant, oktober 2001. Inventarisatie Stilte en Duisternis, Wijde Biesbosch.
- Provincie Noord-Brabant, december 2001. Inventarisatie Landbouw, Wijde Biesbosch.
- Provincie Noord-Brabant, februari 2002. Streekplan Noord-Brabant 2002 "Brabant in Balans".

- Provincie Noord-Brabant, december 2001. Verkenning Water en Bodem, Wijde Biesbosch.
- Provincie Noord-Brabant, februari 2002. Inventarisatie Stank, Wijde Biesbosch.
- Provincie Noord-Brabant, maart 2002. Inventarisatie Ammoniak, Wijde Biesbosch.
- Provincie Noord-Brabant en Waterschappen Noord-Brabant, april 2002: Streefbeelden voor beken en krekens in Noord-Brabant.
- Provincie Noord-Brabant, juli 2002. Natuurgebiedsplan West-Brabant.
- Provincie Noord-Brabant, juli 2002. Natuurgebiedsplan Westelijke Maasvallei.
- Provincie Noord-Brabant i.s.m. Waterschappen, november 2003. Integraal hydrologisch streefbeeld (IHS) versie 3.
- Provincie Noord-Brabant, december 2002. Partiële herziening Waterhuishoudingsplan 2003-2006.
- Provincie Noord-Brabant, maart 2003. Beleidsnota teeltondersteunende voorzieningen (TOV) in de land- en tuinbouw.
- Provincie Noord-Brabant, juli 2004. Buitengebied in ontwikkeling.
- Provincie Noord-Brabant, juli 2004. Bredscheenjuffers, bevers en andere Brabanders - de toestand van de Brabantse natuur 2004.
- Provincie Noord-Brabant, november 2004. Aardkundig Waardevolle Gebiedenkaart Noord-Brabant; gedetailleerde begrenzing (1:25.000) van de op plankaart 2 van het streekplan geselecteerde gebieden.
- Provincie Noord-Brabant, december 2004. Partiële herziening Streekplan Noord-Brabant 2002.
- Provincie Noord-Brabant, december 2004. Uitwerkingsplan Waalboss.
- Provincie Noord-Brabant, december 2004. Uitwerkingsplan Groot-Langstraat.
- Provincie Noord-Brabant, december 2004. Uitwerkingsplan Land van Heusden en Altena.
- Provincie Noord-Brabant, december 2004. Uitwerkingsplan Moerdijk e.o.
- Provincie Noord-Brabant, december 2004. Uitwerkingsplan Breda-Tilburg.
- Raad voor het Landelijk Gebied, juni 2001. Bergen met beleid.
- Rijkswaterstaat, Directie Noord-Brabant, januari 1997. Ontsnippering Noord-Brabant.
- SES West-Brabant, augustus 2003. Recreatie en toerisme opnieuw bekeken, Regionale beleidsvisie recreatie en toerisme.
- Strootman Landschapsarchitecten, maart 2003. Lange lijnen in een gelaagd land - beheers- en ontwikkelingsperspectief voor De Langstraat vanuit een cultuurhistorische invalshoek.
- Stuurgroep Nationaal Project Nieuwe Hollandse Waterlinie, februari 2003. Panorama Kraaijenhoff II, Ontwerp Linieperspectief.
- Vista, 2003. Ecolinie - verkenning robuuste ecologische verbinding Nieuwe Hollandse Waterlinie.
- ZLTO, maart 2000. Toekomstvisie West-Brabant.
- ZLTO, mei 2003. Landbouwvisie ZLTO Wijde Biesbosch.